

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський державний університет
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права**

Ігор Мазурок

**ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАКАРПАТТЯ
у 1939-1944 рр.
(Історико-правове дослідження)**

Ужгород – 2010

ББК 34:37.031
М 18
УДК Х01 - 251

У пропонованій книзі вперше у вітчизняній юридичній науці проведено комплексне дослідження особливостей становища Закарпаття (Підкарпатської території) у 1939-1944 рр. у складі Королівства Угорщина, охарактеризовано нормативно-інституційну основу реалізації державної влади в регіоні, проаналізовано рівень законодавчого забезпечення і реального дотримання основних громадянських прав місцевого населення. Правове становище Закарпаття у складі Угорщини, зазначається у книзі, є складним політико-правовим феноменом, сутнісними проявами якого є статус регіону як адміністративно-територіальної одиниці. В роботі також просторово і хронологічно визначено модель співвідношення особи, суспільства і держави на теренах регіону.

Державний (політичний) режим Угорщини за часів правління регента М. Горті, вважає автор, характеризується рисами й ознаками, які не ідентифікують його як тоталітарний, фашистський чи режим військової диктатури. В юридичному аспекті гортизм є авторитарною системою, яка зі вступом країни у Другу світову війну почала еволюціонувати у військово-поліцейську державу, і тільки за часів короткого правління нілашистів перетворилася в диктатуру, якій притаманні риси нацистського режиму.

Матеріали, вміщені у монографії та "Додатку", можуть бути використані для подальшої наукової розробки проблеми динаміки та особливостей державно-правового розвитку в контексті історії держави і права України та країн Європи, у процесі підготовки фахівців-юристів, зокрема під час викладання навчальних дисциплін "Теорія держави і права", "Історія держави і права України", "Історія держави і права зарубіжних країн", спецкурсів.

Книга розрахована на фахівців-юристів, викладачів і студентів юридичних та історичних факультетів вищих учбових закладів, науковців, усіх, хто цікавиться історією Закарпаття.

Науковий консультант: **В. А. Чехович**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензенти:

О. Н. ЯРМИШ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ, керівник департаменту з діяльності правоохоронних органів РНБО України;

Є. Б. КІШ, доктор історичних наук, професор Ужгородського національного університету, член зовнішньої колегії Академії наук Угорщини;

В. В. ГОМОНАЙ, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права і порівняльного правознавства Ужгородського національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського державного університету (Протокол № 4 від 23 грудня 2009 року).

Видання здійснене за фінансової підтримки колег, однокурсників, рідних автора, фонду «Розвиток угорськомовної освіти на Закарпатті».

ISBN 966-9078-04-1

© І.Мазурок, 2010

© Видавництво «Карпатська Вежа», 2010

*Дорогим моїм
дружині Наталії і донечці Дариночці,
які надихали мене, давали наснагу під
час роботи над книгою, –*

присвячую

Ігор Мазурок

ЗМІСТ

	Стор.
Від автора	5
Передмова	7
Розділ 1. Закарпаття в контексті функціонування політичної системи ґортистської Угорщини	12
Методологічна основа та джерельна база дослідження, історіографія проблеми	12
Політико-правові характеристики статусу Закарпаття у складі Угорської держави	25
Розділ 2. Нормативно-інституційний механізм організації державної влади на Закарпатті у 1939-1944 рр.	40
Запровадження державних і правових інститутів Угорщини на Закарпатті	40
Правовий статус регентського комісаріату Підкарпаття	51
Організація судових та правоохоронних органів на Закарпатті	61
Розділ 3. Особливості реалізації державної влади та стан дотримання прав і свобод на Закарпатті	74
Форми і методи реалізації державної влади на Закарпатті	74
Стан дотримання основних громадянських і політичних прав місцевого населення	92
Правове регулювання національного питання та владно-конфесійні відносини на Закарпатті	111
Висновки	126
Список використаних джерел та літератури	130
Додаток	160
Про автора	306

ВІД АВТОРА

"Настоящая правда всегда неправдоподобна".
Федор Достоевский

Шановні читачі! Непроста історія нашого краю 30-40-х років ХХ ст. по-різному висвітлювалася дослідниками різних країн. Я пропоную Вашій увазі своє розуміння цієї проблеми. Вважаю, що дві спеціальності – історика та юриста – дозволили мені спокійно, виважено, неупереджено, по-новому підійти до оцінки історії Закарпаття 1939-1944 рр., оцінки, яка не завжди збігається з усталеними стереотипами минулого нашого краю в цей період. Спираючись на документи, а не на задалегідь обрану концепцію, яка передбачала б розглядати історію Закарпаття тільки так, а не інакше, я керувався мудрістю древніх: "Quod non est in actis, non est in mundo" ("Чого немає в документах, того немає в природі").

Вважаю, що ці спеціальності, близькі між собою, вберегли мене від спрощеного, однобічного тлумачення подій, шаблонного оцінювання правового становища Закарпаття у складі Угорщини в 1939-1944 рр., дозволили уникнути крайнощів: від суцільного засудження режиму Горті до його беззастережної ідеалізації.

Я йшов не від штучно створеної концепції (схеми) з наперед заданими параметрами, які були би співзвучні духу, букві загальноприйнятих схем щодо фашистського режиму в Угорщині, і потім не підбирав заповзято під неї факти, які б її підтверджували; навпаки, йшов від фактів до концепції, до висновків, які, повторююсь, не завжди збігаються із висновками моїх попередників, про що докладніше йтиме мова в першому розділі, присвяченому історіографії проблеми та джерельній базі дослідження. Адже "Платон мені друг, та істина дорожча".

Мене як юриста цікавило в першу чергу те, як ці закони, розпорядження та інші нормативні акти втілювалися в життя, реалізовувалися на практиці, тобто якою була їхня реальна результативність.

Щоб уникнути будь-яких непорозумінь, неправильних, довільних тлумачень моєї позиції як автора у висвітленні оголошеної теми, я максимально лаконічно і чітко формулюю свої висновки та узагальнення, яких дійшов на основі всебічного аналізу документів офіційного походження та інших матеріалів, які раніше практично не використовувалися дослідниками, а тим більше – юристами.

Кілька зауважень археографічного характеру. Усі документи в "Додатку" розміщені в хронологічному порядку, що дозволяє простежити динаміку розвитку подій, краще зрозуміти їхнє значення у висвітленні оголошеної теми. Документи, вміщені в "Додатку", адресовані насамперед фахівцям-юристам, оскільки не тільки дають змогу судити про правове становище Закарпаття в той період, але й дають уявлення про форму правових актів тогочасної Угорщини. Наприклад, викликають інтерес документи про статус муніципальних зборів

містечка Комарно, де до найменших деталей розписано процедуру проведення муніципальних зборів (документи 28, 29). Водночас вважаю, вони зацікавлять і істориків, які знайдуть там цікаві матеріали про соціально-економічні та політичні відносини на Закарпатті того часу. В пригоді і юристам, і історикам стане, сподіваюсь, і обширна бібліографія, яка наведе молодих дослідників на нові теми, що чекають на висвітлення. Документ 11 подається у скороченому вигляді: публікується лише той текст, який стосується теми монографії.

Тексти документів, перекладених з угорської мови, подаються згідно з нормами сучасної української мови. Документи, опубліковані на сторінках офіційного часопису "Подкарпатский Вѣстникъ", – дослівний офіційний переклад з угорського оригіналу, що друкувався з лівої сторони газети, – передаються зі збереженням усіх особливостей української (русинської) мови тексту документа, який друкувався з правої сторони часопису. Останні, гадаю, становлять інтерес і для філологів, оскільки дозволяють судити про тогочасну ділову мову Закарпаття.

Документи з угорської мови на українську переклав офіційний перекладач Закарпатської торгово-промислової палати.

Щиро вдячний своїм колегам професорам Х. М. Олексіку і П. А. Трачуку, доцентам В. П. Фенничу і П. П. Черевку за підтримку і сприяння в роботі над книгою. Особлива подяка доценту Михайлу Савчину за суттєву допомогу на завершальному етапі підготовки монографії до публікації. Безмежно вдячний друзям і однокурсникам за ВСЕ. Хай добро, зроблене Вами, повернеться до Вас сторицею!

Насамкінець зазначу: "Feci quod potui, faciant meliora potentes" ("Я зробив, що міг, хто може, нехай зробить краще"). Докладніше про все – у моїй книзі.

ПЕРЕДМОВА

Історія держави і права України першої половини ХХ ст. відзначається яскраво вираженою специфікою політико-правового розвитку її регіонів. Унікальним явищем в цьому плані є споконвічна українська земля Закарпаття, де з 1919 по 1945 рр. змінилося кілька політико-правових систем: Підкарпатська Русь (демократична централізована Чехословацька Республіка), Карпатська Україна (демократична федеративна Чехо-Словацька Республіка), Підкарпатська територія (авторитарне централізоване Королівство Угорщина), Закарпатська Україна (квасісамостійне перехідне утворення), Закарпатська область (тоталітарний квазіфедеративний Союз Радянських Соціалістичних Республік). Кожна з них була привнесена ззовні та вирізнялася власним державним (політичним) режимом та особливостями його реалізації у краї. Відповідно під час перебування у складі цих державних утворень Закарпаття вирізнялося певним специфічним правовим становищем.

Правове становище Закарпаття у 1939-1944 рр. досліджується нами з метою поглиблення історико-правових знань щодо специфіки правового статусу та суспільно-політичного розвитку регіону у складі Угорщини, оскільки, подібно до інших західноукраїнських земель – Східної Галичини і Північної Буковини, було із певних історичних обставин насильно відірване від основної території України і включене до складу іноземних держав. Відповідно до цього, виникає нагальна потреба у розкритті еволюції традицій державотворення та особливостей функціонування правових інститутів на Закарпатті в нерозривному зв'язку з попереднім та наступними історичними періодами їхнього розвитку.

Специфіка розвитку і функціонування державно-владних інститутів регіону у зазначений період досліджені фрагментарно, на відміну від періодів його перебування у складі Чехословацької Республіки, Карпатської України та Радянської України. У наявних працях діяльність органів публічної влади головним чином розглядається у загальноісторичному ракурсі, а власне правові аспекти згадуються спорадично і поверхово.

Пропонована читачам тема є актуальною з точки зору уникнення упередженого тлумачення статусу українців, які у ХХ ст. були відірвані від України в складі СРСР, висвітлення інтенцій на створення ними специфічних форм взаємовідносин з титульною нацією задля збереження національної ідентичності у державі нерадянського зразка. Унікальність традиційної багатовікової взаємотерпимості населення краю в царині міжнаціональних стосунків актуалізує вивчення їх юридичного аспекту та ролі держави у цьому процесі. Історичний зріз способів і методів механізму владної регуляції стосунків між державою та нетитульною нацією дасть змогу з'ясувати причини національних проблем сьогодення, оптимізувати юридичний механізм їх вирішення та правовими методами запобігти виникненню таких проблем у майбутньому. Крім того, дослідження моделей співіснування націй у поліетнічних утвореннях, обопільних намагань українських та угорських

політичних сил в умовах авторитарного режиму правовим шляхом побудувати толерантні взаємини сприятиме адекватному розумінню неоднозначних і делікатних моментів в історії відносин обох народів у світлі спільних європейських перспектив.

Перебуваючи у першій половині ХХ ст. послідовно в кількох державних утвореннях, українське населення регіону накопичило унікальний досвід національного самозбереження, державотворення та змагань до об'єднання в єдиній незалежній українській державі, виробивши при цьому специфічні правові стереотипи стосовно права і влади. Розуміння цих особливостей правосвідомості, які збереглися до сьогодні, сприятиме оптимізації адміністративної реформи, регіональної політики, відносинам у системі співвідношення місцевого самоврядування та державного управління. Дослідження такої правової інституції як регентський комісаріат, що діяв в якості спеціальної управлінської структури, актуалізується також у сенсі осмислення флуктуацій типів правових систем, що діяли в регіоні, та наслідків цього процесу для вітчизняного державотворення взагалі.

Основною метою нашого дослідження є з'ясування особливостей правового становища Закарпаття у 1939-1944 рр. та розкриття правових аспектів взаємодії та співвідношення особи, суспільства й держави в регіоні. Цю мету досягнуто в ході вирішення таких конкретних завдань, а саме: ми розглянули гносеологічні, онтологічні і праксеологічні аспекти компонентного складу правового становища, визначили юридичні характеристики окупаційного режиму та режиму військової диктатури; дали загальну характеристику політико-правової системи гортистеської Угорщини в контексті особливостей її функціонування на Закарпатті у розглядуваний період; проаналізували основні підходи центральної влади та регіональної політичної еліти до визначення статусу Закарпаття у складі Угорщини, що знайшли відображення у проектах автономії краю, визначили ступінь їх реального втілення у правову дійсність; розкрили специфіку інституційної основи правового становища Закарпаття у складі Угорщини, зокрема системи адміністративно-територіального поділу, структури та співвідношення повноважень місцевих і центральних органів, місця й ролі в ньому військових та правоохоронних відомств; визначили загальну спрямованість та еволюцію нормативно-правових засад процесу реалізації влади і основних тенденцій державної політики Угорщини на Закарпатті крізь призму визнання та дотримання основних громадянських прав і свобод.

Характер і специфіка даного дослідження зумовили необхідність комплексного застосування сукупності універсальних, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів з урахуванням сучасного типу наукової раціональності, принципів мультипарадигмальності, всебічності дослідження державотворчих процесів і явищ, його цілісності та єдності.

В основу дослідження правового становища Закарпаття у 1939-1944 рр. покладено систему методів, принципів та підходів, зокрема: *філософсько-правовий аналіз* правового становища та державного (політичного) режиму як соціальних феноменів – через систему філософських законів, категорій, понять

та окремих системних принципів; *діалектичний метод* – для виявлення особливостей становлення і функціонування державно-правових інститутів Угорщини на території краю у досліджуваній період; *системно-функціональний метод* – для визначення місця, ролі, векторів взаємодії інституційного і нормативного компонентів державного (політичного) режиму Угорщини між собою та їхніх взаємовпливів із елементами закарпатського соціуму; *історико-правовий метод* – для з'ясування характеристик державного (політичного) режиму та правового становища в контексті конкретної історичної ситуації, факторів, що впливають на динаміку цих явищ; *синергетичний підхід* – для розкриття впливу коливань внутрішньої і зовнішньої політики Угорщини та конфлікту інтересів її правлячої верхівки на політико-правові процеси у краї, розуміння її політичної системи як відкритої чи закритої; *метод формальної юридичної логіки* – для визначення основних понять юридичних конструкцій, адекватного розуміння і тлумачення змісту нормативного компоненту функціонування державного (політичного) режиму Угорщини в регіоні; *соціологічний метод* – як засіб ідентифікації динаміки співвідношення формального права і реальної правової дійсності на Закарпатті у 1939-1944 рр.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із середини березня 1939 р. (ліквідація Карпатської України) по кінець жовтня 1944 р. (прихід радянських військ у регіон), коли територія, яка сьогодні практично збігається з межами Закарпатської області України, входила до складу Королівства Угорщина (Magyar Kiróház) і мала офіційну назву "Підкарпатська територія", або "Підкарпаття" (Karpátáljai).

Джерельну базу книги складають нормативні акти, що були чинними на території Угорщини та Закарпаття у розглядуваний період: закони Угорського парламенту; укази регента Горті; розпорядження уряду та окремих міністерств; розпорядження регентських комісарів Підкарпаття та інших органів і посадових осіб, які діяли в регіоні. Використано також значну кількість періодичних видань того часу, спогади учасників подій.

Наша книга є першим вітчизняним дослідженням з історії державно-правового розвитку Закарпаття періоду з березня 1939 р. по жовтень 1944 р., коли воно перебувало у складі Угорщини. З позицій юридичної науки в комплексі висвітлено особливості правового становища Закарпаття (Підкарпатської території), охарактеризовано нормативно-інституційну основу реалізації державної влади в регіоні, проаналізовано рівень законодавчого забезпечення і реального дотримання основних громадянських прав місцевого населення.

Нами вперше з позицій юридичної науки доведено, що у правовому відношенні місцеве населення не розглядалося як вороже чи окуповане і мало статус громадян Угорщини. Часткове його обмеження в особистих і політичних правах та згортання спроб надати краю автономії значною мірою були зумовлені геополітичною ситуацією в Європі. Правове регулювання у сфері національних та міжконфесійних відносин здійснювалось у руслі асиміляторської та денацифікаторської ідеології святостефанізму, однак її

сутність, способи й методи реалізації належать до розряду авторитарних, а не тоталітарних.

На основі аналізу цілого комплексу документів нами обґрунтовано думку, що репресії Угорської держави щодо населення регіону в період діяльності регентського комісаріату не мали масового та превентивного характеру, були вибірковими – тобто такими, що притаманні жорсткому авторитарному, а не тоталітарному режиму. Доведено, що чітко зафіксована на нормативному рівні економічна і політична дискримінація єврейського населення мала місце не тільки на Закарпатті, а й на всій території Угорщини, і була певною мірою тогочасною загальноєвропейською тенденцією. Геноцид євреїв (і його відповідне законодавче забезпечення) розпочався лише після фактичної ліквідації суто гортистського режиму, тобто з приходом до влади угорських фашистів та введення в країну німецьких військ.

У книзі дістало подальший розвиток вирішення проблеми принципової різниці етапів реалізації державно-владної політики Угорщини на Закарпатті, якісні характеристики якої змінювалися в такій послідовності: правління військової адміністрації – діяльність регентського комісаріату Підкарпаття – фактичне панування угорських фашистів (нілашистів). Юридичні аспекти специфіки кожного етапу полягають, на нашу думку, в тому, що з моменту вторгнення угорської армії 15 березня 1939 р. до введення цивільної адміністрації 27 червня 1939 р. в регіоні діяв військовий окупаційний режим, який, однак, не можна класифікувати як військову диктатуру; наступний період характеризується як стабілізаційно-інкорпоруєчий режим, спрямований на включення новоприєднаних територій у державно-правове поле Угорщини, що було здійснено у формі специфічного квазіавтономного утворення – регентського комісаріату Підкарпаття; прихід до влади угорських фашистів кардинально змінив внутрішню і зовнішню політику Будапешта, що унеможливило ототожнення даного етапу з державним (політичним) режимом гортистського періоду.

Опрацьовані нами документи і матеріали дозволили дійти висновку, що в політико-правовому аспекті позиція офіційного Будапешта щодо правового становища Закарпаття та його жителів характеризувалася явним превалюванням поліцейських тенденцій над спорадичними проявами лібералізму – певною лояльністю до ворогів режиму, існуванням маріонеткової опозиції, обмеженим квазіплюралізмом у суспільно-політичному житті. Подібна модель реалізації влади дозволяє розглядати Закарпаття (і його правове становище) не як окупаційну зону, де здійснювалася військова диктатура, а як особливу адміністративно-територіальну одиницю Угорщини, де мав місце авторитарний режим.

У книзі уточнено структурну будову такого явища, як правове становище, в якій виділено інституційний, нормативний і сутнісний компоненти, а в якості її іманентно-змістового каркасу – державний (політичний) режим. Останній позиціонується як просторово-часова модель взаємовідносин особи, суспільства і держави, основні складові якої є водночас критеріями її ідентифікації. З цих позицій на основі історико-правового аналізу

характеристики державного (політичного) режиму гортизму підтверджено висновки новітніх історичних досліджень щодо його авторитарної природи.

Нами введено у науковий обіг масив архівних документів і опублікованих нормативних актів центральних та місцевих органів влади Угорщини, які дотепер практично не використовувалися в історико-правових дослідженнях і які дозволяють по-новому інтерпретувати політико-правові процеси, що відбувалися на Закарпатті в досліджуваній період.

Вважаємо, що матеріал, який міститься у книзі, дасть змогу, з одного боку, глибше зрозуміти еволюцію політико-правових процесів в історико-географічних регіонах України та специфіку правової свідомості їхнього населення, а з другого – використати особливості такого досвіду в сучасній вітчизняній практиці державотворення. Крім того, зроблені нами висновки можуть знайти застосування у науковій сфері – для подальшої наукової розробки проблеми динаміки та особливостей державно-правового розвитку в контексті історії держави і права України та країн Європи, при написанні окремих комплексних праць з історії держави і права всіх українських земель, зокрема і Закарпаття, що охоплювали б увесь період їх історичного розвитку, а також у правотворчій сфері, адже законодавці та представники інших правотворчих органів можуть скористатися ними для інтенсифікації та поглиблення правової реформи в Україні, зокрема для оптимального проведення політичної та адміністративної реформ, удосконалення системи місцевого самоврядування з урахуванням регіональних традицій у цих галузях, а також для подальшої роботи зі створення стабільної та ефективної законодавчої бази з метою цивілізованого врегулювання міжнаціональних і міжконфесійних відносин.

Розділ 1

ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ГОРТИСТСЬКОЇ УГОРЩИНИ

Методологічна основа та джерельна база дослідження, історіографія проблеми

Дослідження правового становища Закарпаття в складі Угорщини у 1939–1944 рр., а також його змістового каркасу – державного (політичного) режиму, вимагає відповідної методологічної бази та системи оптимально підібраних методик. Зважаючи на сучасну конструктивну критику абсолютизації діалектики, не можна відкидати її як філософську основу теорії та історії права і держави. Використання суспільними науками інших типів праворозуміння як єдиного методологічного інструментарію є невиправданим з точки зору загальних принципів науки.

Сучасний плюралізм методологій і підходів у пізнанні права базується на філософській світоглядній основі, яка є підґрунтям будь-якої науки. В цьому плані історико-юридичні дослідження поєднують у собі три складові: сучасна філософія як плюралізм філософських парадигм; філософія права як методологія і методика правових досліджень; історіософія як загальна методологія власне історії як науки. Тут повинен діяти принцип доповнюваності [1, 81-88] і діалогу парадигм. При цьому парадигму слід розглядати не тільки в класичному її розумінні, як усю сукупність переконань, цінностей, технічних засобів і т. д., характерних для членів даного наукового співтовариства [2, 22], а й як систему суспільного умонастрою, зорієнтованого на певні домінуючі соціальні цінності, які формуються і змінюються під впливом низки суб'єктивних умов та об'єктивних чинників [3, 396].

Аналіз правового становища та державного (політичного) режиму значною мірою зумовлюється специфікою простору і часу їхнього існування. В цьому контексті безспірною є теза О. Ярмиша [4, 164] про те, що історія держави і права як наука не є сукупністю історій окремих галузей права. Саме правове становище та державний (політичний) режим як об'єкти історико-юридичних студій є яскравими прикладами системної єдності галузей права у ретроспективному контексті. Їх розуміння неможливе без комплексного аналізу останніх в окреслених хронологічних рамках, а саме: конституційного права (поділ влади; процедура утворення вищих органів держави, принципи їхнього функціонування; рівень забезпечення прав і свобод людини і громадянина; статус політичних партій та громадських організацій тощо), адміністративного права (структура державного апарату, місце і роль в ньому правоохоронних органів; принципи і методи його діяльності, обсяг повноважень), цивільного права (плюралізм форм власності; роль держави у цивільних правовідносинах, рівень їхньої диспозитивності та ін.), кримінального права і кримінального процесу (коло діянь, віднесених до злочинів; рівень суворості покарань; процесуальний статус обвинуваченого, підозрюваного, підсудного; стан пенітенціарної системи і т. д.) та інших галузей.

Необхідною умовою об'єктивності дослідження є врахування різниці між формальними нормами та реальними правовідносинами. Тільки сукупність усіх цих параметрів в їх історичному зрізі може дати достовірну картину функціонування державно-правових інститутів конкретного суспільства. Системно-синтетична природа правового становища та державного (політичного) режиму не дає можливості абсолютного виокремлення юридичної (формально-правової), політологічної (реальна картина функціонування державної влади) і філософсько-правової (ідеали, цілі, цінності права) складових цих явищ без порушення його цілісної та об'єктивної картини. Тут важливо уникнути модернізації об'єкта дослідження, оцінки явищ правового життя минулого з позиції сучасного їх розуміння і сприйняття, використовувати всю доступну різнопланову емпіричну базу, а не підтасовувати фактичний матеріал під уже готові теоретичні конструкції, часто відірвані від історичної епохи і конкретного суспільства.

У цьому плані уявляється ефективним розгляд проблеми з позицій позитивістського праворозуміння. Однак задекларована позитивізмом нейтральність, крім об'єктивності, спричиняє відмову від будь-якого ціннісного судження, від ієрархії цінностей. В такому разі класифікація державних (політичних) режимів і характеристика правового становища втрачає будь-який сенс, адже право, як основний інструмент їх реалізації, захищає (або заперечує) певну систему цінностей, а держава та її органи, діючи в правовому полі або поза ним, здійснюючи свою владу певними методами і способами, утверджують одні цінності і знищують інші. У свою чергу аксіологічний підхід розкриває зміст таких правових цінностей, як справедливість, легітимність, легальність, правопорядок, законність [5, 179]. Ставлення держави до цих цінностей ідентифікує сутність державного (політичного) режиму, а отже, характеризує правове становище об'єкта як такого.

При цьому діалектичне розуміння цих явищ і процесів полягає в тому, що некоректним буде визначення правового становища та державного (політичного) режиму як "доброго" або "поганого". Юридичне визнання полісистемності світу повинно бути побудоване на відсутності конфронтації виживання між державними (політичними) режимами. Рівність політичних режимів несумісна з поняттям прогресивності і, таким чином, є самодостатньою цінністю [6, 13]. Ця ідея співіснування і взаємодії політичних режимів суспільств різного типу є особливо актуальною в епоху глобалізації.

При дослідженні правового становища Закарпаття у 1939–1944 рр. був застосований також системний (системно-структурний) метод, який розглядає предмет як інтегративну динамічну систему елементів у таких ракурсах: як надсистему, з розглядом кожного з її компонентів як окремої системи; як системно-структурне явище (власне як окрему систему); як підсистему в якості елемента держави, коли її форми виступають як надсистеми.

Основні атрибути системи [7, 33], притаманні також державному (політичному) режиму, наступні.

1. Інтегративність, або управлінський аспект системи. Незважаючи на внутрішні деструктивні подразнення (протиріччя між цілями державного

(політичного) режиму і засобами їх реалізації, формальним правом і реальними правовідносинами, інтересами соціальних груп і цілями держави, об'єктивним станом речей і суб'єктивною волею владних осіб тощо) і різнопланові зовнішні впливи (міжнародна економічна, політична, військова ситуація і т. п.), певний державний (політичний) режим існує та розвивається. При цьому свідоме управління суспільством набуває конкретно-історичного характеру [8, 31].

2. Наявність компонентів і наявність зв'язків між ними. Державний (політичний) режим складається із нормативного, інституційного та сутнісного компонентів, які структуровані складною системою взаємозв'язків. Вона не тільки об'єднує названі елементи між собою, а й зумовлює їхню взаємодію як складових системи із системою в цілому. Специфіка функціонування та структура державного механізму обумовлені правовими актами, система права і законодавства реалізується й багато в чому залежить від механізму держави, а обидва ці компоненти залежно від способів і методів впливу на суспільство інтегруються в певний державний (політичний) режим. Останній, у свою чергу, корелює кількісні та якісні характеристики правового становища, виходячи зі своїх сутнісних якостей і характеристик.

3. Цілісність і відносна самостійність, єдність стосовно до середовища. Очевидно, що державний (політичний) режим впливає на соціум і значною мірою є його продуктом. Виступаючи в цій якості, режим як система посідає стосовно до зовнішнього середовища двоїсту позицію: з одного боку – тяжіння до уніфікації суспільного життя, що значно полегшує його функціонування; з іншого – необхідність визнання плюралізму, що забезпечує розвиток суспільства, а отже й життєздатність режиму. Обидві моделі є одночасно необхідними для середовища, а їхнє співвідношення в конкретно-історичних умовах ідентифікує режим і правове становище суб'єкта, на території якого він діє.

4. Доцільність та ієрархічність структури, причому кожний ступінь виступає як засіб досягнення мети ступеня більш високого рівня. Ієрархічна структура нормативного та інституційного компонентів державного (політичного) режиму є очевидною, як є очевидним і те, що його діяльність спрямована на досягнення певних цілей, точніше цілей-цінностей, адже наявність ціннісних регулятивів відрізняє соціальну систему від усіх інших типів систем [9, 244]. Аксиологічне підґрунтя режиму та система цінностей, що насправді ним проповідується і захищається, зрештою визначають його сутність.

Із системно-структурним підходом тісно пов'язаний функціональний метод, який використовується для виділення в державно-правових системах складових структурних частин з точки зору їхнього соціального призначення, функцій, зв'язку між ними. За допомогою цього методу встановлюється причинний зв'язок між функцією та структурою, яка є кращим засобом її здійснення. Скажімо, кількість, структура та повноваження адміністративного і репресивного апарату, контролюючих органів, армії, їх задекларований та справжній статус обумовлюються функціями цих інституцій. Реалізація ж певних функцій передбачає наявність відповідного нормативного та

інституційного базису. Дослідивши взаємообумовленість структури державного (політичного) режиму (інституційний та нормативний компоненти) і його функцій (які цілі в який спосіб досягаються), ми визначаємо вектор його соціального спрямування і впливу на правове становище.

Застосовуючи системно-структурний і функціональний методи, не слід ототожнювати поняття структури динамічної системи з поняттям цілого, розуміючи під ним саму цю систему [10, 45]; варто також мати на увазі, що аналіз загальних властивостей внутрішньої організації явищ при повному абстрагуванні від їхніх специфічних змістовних та істотних сторін є ахіллесовою п'ятою претензій цих методів на універсальність [11, 457].

Серед наукових парадигм особливу популярність набула синергетика – вчення про самоорганізацію і саморегулювання. Народившись у надрах природничих наук, вона активно починає застосовуватись у науках суспільних, зокрема у правознавстві [12, 267-268; 13, 64-69]. В рамках синергетики визначаються закономірності функціонування і трансформації систем (відкритих і закритих), що самоорганізуються. Специфіка синергетичного підходу в тому, що ці закономірності не задаються системі ззовні, а є продуктом її власної діяльності, тому їхні витoki і зміст слід шукати всередині системи. Державний (політичний) режим як політико-правова система піддається впливам, що спричиняють її відхилення – флуктуації (зміни нормативної бази, трансформації державного апарату, суб'єктивна воля керівництва і т. д.). Якщо режим перебуває в нестійкому, кризовому стані, то цей процес може призвести до його максимальної невизначеності, індетермінованості. За такого стану державний режим досягає критичної точки – біфуркації, коли система робить новий вибір і вже постає в новій якості, в новому змісті. Тоді можлива зміна режиму і, відповідно, правового становища суб'єкта.

Історичний метод дав змогу відстежити геополітичну ситуацію, за якої відбувалися зміни суспільно-політичних реалій в Угорщині та регіоні. За допомогою історико-правового методу з'ясовано причини й наслідки еволюції правового становища Закарпаття у 1939–1944 рр. Як основний цей метод використано для виявлення закономірностей та особливостей становлення і функціонування державних і правових інститутів, що діяли в краї, для з'ясування специфіки форм взаємодії владних структур з місцевим населенням.

Особливе місце належить соціологічному методу, за допомогою якого пізнаються взаємовплив між суспільством і правом, реальна дія правових норм. Специфіка даної роботи практично виключає використання таких способів, як безпосереднє спостереження, бесіди (інтерв'ю), анкетування. В основному застосовано аналіз письмових джерел (документів). Їх задіяна значна кількість – як офіційних документів, так і наративних джерел. Перші є зразком формального права, другі дають картину дії цього права у конкретно-історичних умовах Закарпаття 1939–1944 рр. Їх зіставлення є дуже важливим для характеристики реального правового становища краю.

Статистичний метод використовувався для обробки та подальшого аналізу інформації, що міститься в архівних матеріалах, статистичних даних, різних звітах тощо.

Порівняльно-правовий метод було застосовано при аналізі норм проектів автономії Закарпаття. У цих документах зіставлялися порядок формування і компетенція спеціальних органів майбутньої автономії, коло повноважень органів центральної влади на території краю, статус української мови тощо. Порівнювалися також правові норми, які регулювали однакові відносини на території етнічної Угорщини та в регіоні (синхронічна форма), що дало змогу виявити подібні та відмінні риси в організації управління Закарпаттям як складовою Угорської держави. В деяких випадках застосовувалася діахронічна форма – при порівнянні угорських і радянських (після листопада 1944 р.) норм, які регулювали питання депортації, ставлення до нацменшин та деякі інші. Завдяки цьому вдалося більш чітко ідентифікувати гортистський режим.

Формально-юридичний метод використовувався для аналізу та адекватного розуміння змісту нормативно-правових актів, що діяли на Закарпатті у 1939–1944 рр. При застосуванні цього методу бралось до уваги таке поняття, як юридична фундаментальність – специфічне співвідношення обумовленості юридичних актів між собою [14, 155]. Тобто правомірність прийняття акта певним органом зумовлена тим, що цей орган володіє відповідним конституційним правом, і зміст закону не суперечить конституції. Фактично тут ідеться про дотримання законності та меж компетенції органів держави, тобто про параметри класифікації державних (політичних) режимів. Відповідно, правильне сприйняття нормативно-правового тексту спрямоване на виявлення допустимих рамок його осмислення, які накладаються відповідними йому теоретичними (історичними, релігійними) передумовами й нормами, що володіють великим ступенем юридичної фундаментальності [14, 155]. Подібний підхід передбачає адекватне сприйняття нормативного компонента державного (політичного) режиму гортистської Угорщини у досліджуваній період, тобто без намагань механічно втиснути його в рамки сучасного розуміння демократичних і недемократичних стандартів.

Насамкінець, розглядаючи методологічні засади дослідження правового становища Закарпаття у 1939–1944 рр., не можна обминути проблему співвідношення логічного та історичного в праві. У цьому контексті доречним є твердження, що логічне дослідження – це не апріорно чиста конструкція, а відтворення того ж історичного в логічному відстеженні його внутрішніх зв'язків [15, 16-17]. Звідси випливає необхідність дотримання єдності логічного та історичного при дослідженні будь-якого правового об'єкта [16, 111]. Відтак географічна та хронологічна локалізація історико-правової проблематики зумовлює необхідність коригування науковцем свого наукового інструментарію, підбір специфічних схем для аналізу та узагальнення тих чи інших державно-правових явищ в їхніх конкретних особливостях. Синтетичне поєднання названих методів і підходів дасть змогу найбільш повно та об'єктивно дослідити політико-правові процеси, що відбувалися на Закарпатті у 1939–1944рр.

Здійснення всебічного та неупередженого історико-правового аналізу передбачає максимальне використання комплексу джерел і наукових розробок з досліджуваної проблеми. Подібний підхід забезпечує інтенцію на таку модель пізнавального процесу, де певні узагальнення формуються на основі багатопланового емпіричного фактажу, який не підбирається під заздалегідь обрані концепції. Останні, однак, обов'язково враховуються і критикуються дослідником, конкурують з його власною інтерпретацією проблеми, що зумовлює її дискурсивне бачення. Як наслідок, можуть з'явитися відмінні від загальноприйнятих стереотипів гіпотези, які пояснюють політико-правові процеси, що відбувалися в минулому. Тут доречно навести думку відомого фахівця з філософії науки і теорії пізнання В. Стюпіна про те, що опір картини реальності тиску "аномальних" фактів тим більший, чим активніше ця картина слугує ідеологічним цілям [17, 312].

У результаті опрацювання фондів Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО) в містах Берегово та Ужгород, Закарпатського краєзнавчого музею в місті Ужгород, відділу "Карпатика" бібліотеки Ужгородського національного університету (колишнього спецфонду), матеріалів власної колекції документів можна представити такий комплекс джерел з проблеми.

Опубліковані джерела. В першу чергу це закони, які в Угорщині приймалися Державними зборами і оприлюднювалися у формі окремих спеціальних видань. У книзі використано два таких закони, а саме: "A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939:IV" [18] ("Об предотвращении захвата позиций в общественной и хозяйственной жизни жидами") та "О карательно-правовой охране народностного чувства" [19]. Аналіз змісту першого з них дозволяє зробити висновок про дискримінацію єврейського населення країни практично в усіх сферах суспільного життя і характеризує Угорську державу того часу як поліцейську. Зазначу, що подібна практика була характерною для багатьох країн Центральної та Південно-Східної Європи. Статті другого закону захищали національну гідність усіх національних меншин, що проживали на території Угорщини. Ці нормативні акти свідчать про непослідовність і суперечливість у національній політиці влади.

Найбільшу за кількістю групу опублікованих джерел становлять розпорядження уряду та окремих міністрів. Публікувалися вони в офіційному виданні "Budapesti közlöny" ("Будапештський вісник"). Слід зазначити, що на Закарпатті виходила і спеціалізована газета – "Kárpátaljai közlöny – "Подкарпатський в'єстник", на сторінках якої угорською та русинською мовами друкувались урядові розпорядження. Специфічним було те, що розпорядження кабінету за дієвістю почасти важили більше, ніж прийняті закони, і фактично лягли в основу системи права Угорщини. Подібна практика є ознакою пріоритету виконавчої влади над іншими гілками влади і свідчить про командно-адміністративний характер правової системи.

Нормативні акти, опубліковані на шпальтах цих видань, можна поділити на три групи.

1. Такі, що конституювали статус Закарпаття у складі Угорщини, – сюди належать постанови угорського уряду та міністра внутрішніх справ щодо порядку та принципів організації державного управління на території краю [20, 1-3; 21, 5]. Порядок заміни чехословацьких правових норм на угорські регулювали постанови кабінету міністрів [22, 1-3; 23, 3-4; 24, 4-7], які визначали основні організаційні положення юстиції, початок дії угорського цивільного судочинства у кримінальних справах, поширення чинності правових норм цивільного судового та не судового процесу "на поверненій до Угорської Святої Корони підкарпатській території". Названі акти характеризують правове становище регіону, окреслюють основні напрями процесу його інкорпорації у правову систему Угорщини.

2. Ті, які стосувалися основних прав і свобод громадян. Так, низка розпоряджень уряду [25, 7; 26, 8; 27, 1-7] щодо взяття під поліцейський нагляд, контролю за пресою, особистої реєстрації стосувалися особистих прав. Картину дотримання національних прав, зокрема євреїв, дають акти [28, 2; 29, 1-19; 30, 4] щодо обмеження їхньої участі у громадській, господарській та побутовій сферах. Про стан реалізації політичних прав населення Угорщини і Закарпаття – права на організацію товариств, права на збори, виборчого права – дає уявлення інша група документів [31, 6; 32, 6-7; 33, 25-30; 34, 29]. Крім того, деякі розпорядження уряду та окремих міністерств [35, 51-52; 36, 25-26; 37, 33-34; 38, 9-10] регламентували право на перегляд кінофільмів, зайняття певними видами діяльності, перебування у певних релігійних сектах.

3. Акти, крім уже названих, що регулювали систему, механізм та процедури реалізації влади в краї [39, 2-5; 40, 1-8; 41, 4]. До таких належать, зокрема, правила надзвичайного судочинства, процедура офіційного оприлюднення нормативних документів, порядок виконання обов'язків стосовно питань державної безпеки.

Цей масив документів доволі об'єктивно і повно характеризує формальний бік реалізації офіційно-владної волі в регіоні. Він є необхідним для аналізу інституційної та нормативної складових державного (політичного) режиму, що функціонував в Угорщині і, зокрема, на Закарпатті в розглядуваний період.

Реальна ж, а не задекларована, правова дійсність відображена у такій групі джерел, використаних у нашій книзі. Цей величезний інформативний потенціал міститься у збірниках документів, виданих за радянської доби [42; 43; 44], які, зрозуміло, відзначаються відомою тенденційністю у доборі матеріалу. Однак, по-перше, багато представлених там джерел знаходяться у закордонних архівах і є важкодоступними; по-друге, здійснення неупередженого аналізу наявної там інформації уможливило альтернативні інтерпретації політико-правового життя регіону в досліджуваний період. Крім того, нещодавно видано збірник документів з історії Закарпаття першої половини ХХ ст. [45], в якому опубліковано більш різнопланові матеріали. Це дало змогу порівняти однакові процеси угорського періоду та періоду Закарпатської України, щоб глибше зрозуміти той державний (політичний) режим, який діяв на Закарпатті за часів гортизму.

Зазначені джерела можна поділити на такі групи. Перша – акти центральних і місцевих адміністративних та правоохоронних органів [43, 122; 43, 127-128; 43, 174; 43, 182]. Це різноманітні розпорядження, циркуляри, які стосувалися управлінських та інших питань. Друга – повідомлення та донесення посадових осіб [43, 138-152; 43, 152-153; 43, 155; 43, 173; 43, 180-181], в яких вони інформували вищестоящі інстанції про суспільно-політичну ситуацію в краї та найважливіші події, що тут сталися. Третя – документи інструктивно-аналітичного характеру [43, 113-117; 43, 187-188; 43, 193-194; 43, 197], на сторінках яких давалася оцінка причин і наслідків процесів, що відбувалися в регіоні, основних тенденцій у взаємовідносинах населення з угорськими властями, надавалися рекомендації щодо форм і методів діяльності місцевої адміністрації. Весь цей масив джерел відображає не просто проголошені державою принципи, а справжню практику функціонування владних структур на Закарпатті.

Окремо виділю в якості джерел проекти автономії Закарпаття. У книзі використано як оригінальні видання [46], так і автентичні тексти, опубліковані в сучасних монографіях з історії краю [47, 129-134]. Аналіз цих документів відіграв важливу роль при дослідженні правового становища Закарпаття, оскільки характеризує: ставлення угорських владних та близьких до владних правничих кіл до проблеми Підкарпатської території; плани Будапешта щодо статусу регіону в складі країни; особливості правосвідомості місцевої еліти; співвідношення спочатку запланованих для краю та його жителів, а потім реально наданих прав, свобод і повноважень.

При роботі з джерелами постало питання достовірності статистичних даних, без використання яких неможливе об'єктивне дослідження політико-правових процесів. Для висвітлення динаміки національного складу населення краю, в тому числі на прикладі освітньої галузі, його структури за конфесійною ознакою було використано: дані угорської офіційної статистики [48, 13-15, 34]; цифри, наведені у наукових публікаціях [49, 59; 50, 2; 51, 6; 52, 37; 53, 90-91]; довідкові видання вузькоспеціального призначення [54, 192-196], автори яких, у свою чергу, посилаються на офіційні статистичні збірники та архівні документи. Перевагу надано тим даним, які перехресно підтверджуються іншими джерелами чи доведеними фактами та динаміка і співвідношення між якими логічно обумовлені поправками на приріст населення, іншими об'єктивними факторами.

У книзі використані також наративні джерела: спогади і щоденники учасників подій. Тодішні реалії, зокрема перші дні окупації, ставлення угорської влади до місцевого населення, репресивні заходи знайшли відображення у працях українофільської інтелігенції краю [55; 56; 57; 58; 59; 60]. Інтерпретація подій угорським високопоставленим чиновником [61] дає змогу подивитися на все це з точки зору протилежної сторони. Попри природний суб'єктивний характер відомостей, що містить цей вид джерел, подібний матеріал є неоціненним для розуміння не тільки "букви", а й "духу" історико-правових процесів. Крім того, там може знаходитися достовірна

інформація, яка не знайшла відображення у нормативних актах, офіційних документах тощо.

Залучення преси як джерельної бази є традиційним для історико-правових студій. Відомо, що тодішня місцева періодика [62; 63; 64; 65; 66; 67] не тільки підлягала цензурі, а й була залежна від режиму через інші механізми. Матеріали, що з'являлися на її шпальтах, були відверто провладного, часто вірогідданського спрямування. Водночас можна констатувати певний рівень якщо не опозиційності, то, в усякому разі, намагання бути об'єктивними при висвітленні процесів, що відбувалися у краї. Свідченням цього є матеріали, що не збігалися з офіційною лінією Будапешта [68, 2; 69, 2; 70, 2; 71, 2; 72, 2; 73, 2]. Зрозуміло, що ці видання були підконтрольні певним регіональним політичним силам, які, у свою чергу, перебували під тиском Угорської держави. Однак недооцінювати їх значення як джерел не можна, оскільки саме вони відтворюють картину тогочасного рівня правосвідомості та правової культури, характеризують ситуацію з дотриманням свободи слова, права на висловлення альтернативних точок зору і критику влади. Ці показники є важливими при визначенні державного (політичного) режиму, що діяв у регіоні, та правового становища останнього.

Неопубліковані джерела. У монографії використано матеріали, що знаходяться у Державному архіві Закарпатської області (ДАЗО). Нами опрацьовано з восьми фондів понад п'ятдесят справ, а саме: фонд 42 – Ужанська адміністративна експозитура, м. Ужгород; фонд 45 – Піджупан Ужанської жупи, м. Ужгород; фонд 47 – Наджупан Ужанської жупи, м. Ужгород; фонд 67 – Берегівський бургомістр, м. Берегово; фонд 91 – Ужгородська крайова королівська прокуратура; фонд 94 – Ужгородський бургомістр; фонд 158 – Адміністративна комісія Ужанської жупи, м. Ужгород; фонд 2558 – Кримінальні справи НКВС – МДБ – КДБ СРСР.

Документи, що містяться у названих фондах, можна поділити на такі групи:

1) розпорядження та рішення державних органів стосовно Підкарпаття: фонд 47, опис 1, справи 377, 412; фонд 94, опис 7, справа 26; фонд 158, опис 1, справа 139;

2) звіти, повідомлення і донесення місцевих адміністративних і правоохоронних органів: фонд 42, опис 3, справа 674; фонд 45, опис 3, справа 5; фонд 47, опис 1, справа 49; опис 2, справи 95, 173; фонд 67, опис 1, справа 740; фонд 158, опис 1, справи 6, 86, 219; опис 3, справи 54, 81;

3) листування між державними структурами краю з політичних, управлінських та інших питань: фонд 42, опис 1, справи 11, 1191, 2019, 4181, 4183; фонд 45, опис 2, справа 254; фонд 47, опис 1, справи 47, 67, 364; фонд 94, опис 7, справа 95;

4) рішення судів і трибуналів, кримінальні справи: фонд 42, опис 1, справи 2011, 2012; фонду 91, опис 1, справи 18, 19, 142, 191; фонд 2558, опис 1, справа 359;

5) службові інструкції, циркуляри, положення: фонд 45, опис 2, справа 614; опис 3, справа 36; опис 5, справа 246; фонд 67, опис 3, справа 28; фонд 94, опис 6, справа 80;

б) документи, що стосуються діяльності органів місцевого самоврядування краю: фонд 45, опис 3, справа 167; опис 5, справа 21; фонд 47, опис 1, справа 402; фонд 94, опис 5, справа 310; опис 6, справа 42;

7) інші документи: фонд 42, опис 1, справи 53, 2458; опис 3, справи 6, 525; фонд 45, опис 3, справа 101; фонд 91, опис 2, справи 20, 74; фонд 94, опис 7, справа 47.

Попри значну кількість опрацьованих документів (близько 400), більше половини з яких уперше введено в науковий обіг, у сенсі залучення джерел у даній книзі наявна певна незавершеність. Вона зумовлена об'єктивними причинами: важкодоступністю значної кількості архівних матеріалів щодо законів, на основі яких були прийняті розглянуті нормативні акти (багато документів знаходиться в архівах Будапешта); майже цілковитою відсутністю незалежної преси і публіцистики як показника співвідношення дійсного впливу формального права на реалії правової ситуації в регіоні. Також поза рамками теми цього дослідження залишилися значні масиви нормативного матеріалу, який стосується правового регулювання економіки та соціальної сфери у розглядуваний період. Ці джерела можуть бути використані в інших спеціальних дослідженнях із названої проблематики.

Аналіз історіографії проблеми вимагає таких попередніх зауважень. По-перше, не уявляється доцільним її поділ на радянську і пострадянську, закордонну та вітчизняну. Більш ефективним методом є диференціація за проблемно-предметним принципом та відповідно до основних понять, концептуальних підходів та оцінок тодішніх подій у сенсі певних базових положень: тоталітаризм – авторитаризм; фашизм – не фашизм, окупація – не окупація, і т. д. Відповідно, по-друге, є необхідність у характеристиці праць теоретичного характеру з цієї проблематики. По-третє, суто юридичний аспект проблеми в історіографії практично відсутній, що передбачає його випадання з канви історичних досліджень. І, по-четверте, низку робіт філософсько-теоретичного спрямування, які слугували методологічною базою при написанні книги, фактично було проаналізовано вище, тому відсутня необхідність їх подальшого розгляду в історіографічному контексті.

З огляду на це наукові дослідження з проблеми систематизовано у найбільш оптимальному порядку.

Роботи, присвячені проблемам тоталітаризму та авторитаризму, дають загальне визначення цих феноменів і встановлюють найбільш загальні орієнтири та критерії дослідження [74; 75, 881-882; 76; 77, 661; 78]. Обсяг літератури з цієї тематики є значним, навіть якщо брати до уваги тільки праці, що стали класичними. Вихід із ситуації вбачається у виділенні таких сутнісних ознак згаданих явищ, що чітко будуть ідентифікувати угорський режим на Закарпатті як: тоталітарний чи не тоталітарний; окупаційний чи не окупаційний; військової диктатури чи ні; асиміляторський і денацифікуючий чи ні тощо. Практично цієї ж проблематики торкаються і використані праці з

теорії держави і права [12; 79; 80; 81; 82; 83; 84] та конституційного права [85; 86; 87; 88]. Виходячи з того, що питання державного (політичного) режиму як базової характеристики правового становища є стрижневими для нашої книги, докладний аналіз згаданих джерел буде здійснено у другій частині цього розділу.

Загальні праці з історії Угорщини висвітлюють питання політичного розвитку країни та правового статусу націй, у тому числі й українців, які там проживали. Угорська і радянська історіографія післявоєнного періоду однозначно визначала гортистську державу напередодні та часів Другої світової війни як фашистську і тоталітарну. Крім пересічних досліджень з теми [89; 90], започаткованих ще за сталінської доби, найбільш авторитетним і послідовним представником цієї традиції є А. Пушкаш. Його праці [91; 92] приваблюють великою кількістю використаних архівних та мемуарних джерел, хоча дещо переобтяжені найдетальнішим фактажем, підібраним з відчутною тенденційністю. У подібному ключі написана монографія Д. Каллаї, в якій стверджується, що багатопартійність, конституційність і парламентаризм, що мали місце в державі, були лише фасадом її диктаторської, фашистської сутності [93]. Подібний підхід вартий уваги, однак його слабкими місцями є упереджене ставлення до союзників Гітлера, суб'єктивний підбір даних, помилкове ототожнення режимів Горті й Салаші, а також загальна ідеологічна заангажованість радянської історіографії.

На думку ж відомого гунгаролога (угрознавця) Б. Желіцкі, гортистський період жодними ознаками не ідентифікується однозначно як фашистський і тоталітарний [94, 173-196; 95, 221-236; 96, 48-63]. Зрозуміло, що ніхто не відносить його й до розряду демократичних. Оригінальною є думка сучасного історика Л. Контлера, який, розглядаючи Угорщину першої половини ХХ ст. в контексті її тисячолітнього розвитку, характеризує режим Горті не просто як авторитарний, а саме як такий, що унеможливив перемогу фашизму в країні [97]. В цьому ж руслі дослідниця М. Ормош вказує на суперечливий характер політики регента, однак чітко відділяє його правління від періоду фашистської диктатури Ф. Салаші [98, 258]. У свою чергу, відомий знавець угорської історії цього періоду Л. Тілковський, критикуючи ревізіоністський курс Угорщини [99], позитивно оцінює частково реалізовані ліберальні проекти прем'єра П. Телекі в галузі національної політики [100, 105-106]. Зазначені тенденції характерні для новітньої історіографії, яка більш об'єктивно і помірковано висвітлює проблему.

Великий обсяг інформації з питань еволюції державно-правового та соціально-політичного розвитку Угорщини міститься в узагальнюючих працях угорських істориків права [101; 102]. Дослідники детально розглядають державний устрій, систему центральних і місцевих органів влади, судоустрій та джерела права гортистського періоду. Попри вживання авторами висловів "терористична диктатура фашизму", "тотальний фашизм" аналіз численних фактів, наведених у монографіях, дає підстави стверджувати радше про ідеологічний, а не науковий характер подібних висловлювань. При цьому стиль викладення матеріалу в цих працях, характер поставлених проблем,

широка джерельна база дозволяють на їхній основі скласти уявлення про характеристики правової системи Угорщини взагалі й робити вельми неупереджені висновки, з розглядуваної теми зокрема.

Процеси, що відбувалися на Закарпатті під час перебування його у складі Угорщини в 1939–1944 рр., достатньо повно висвітлені історичною наукою. Радянська історіографія традиційно максимум уваги приділяла питанням класової боротьби, підпільного комуністичного руху і т. п. Розглядаючи марксистську школу як рівноправну серед інших методологічних доктрин, як позитив відмітимо потужний пласт фактів і документів, введений у науковий обіг. Попри тенденційний відбір та однобічну оцінку вони були використані нами як емпірична база дослідження. Інтерпретації подій також розглядалися нами як рівноцінні іншим точкам зору. Лейтмотивом цих робіт [103; 104; 105; 106; 107] є різке засудження акту окупації, політики угорської влади в краї як влади фашистської, зокрема введення нових порядків, здійснення процесів мадяризації, соціально-економічної політики тощо. Навіть найновіша фундаментальна робота визнаного фахівця з цієї проблеми А. Пушкаша [108] не вийшла за рамки ідеологічних штампів минулого. У ній поряд із традиційно потужним джерельним масивом присутні доволі суперечливі твердження щодо абсолютної фашистсько-диктаторської сутності гортистського режиму на Закарпатті.

Сучасні ж українські (у тому числі з діаспори) історики [109; 110; 111; 112; 113; 114] практично не відрізняються в оцінці подій, хіба що більше уваги приділяють українському руху опору, окремим аспектам політики угорської влади, а не комуністичному підпіллю та класовій боротьбі. Окремо виділю монографію Р. Офіцинського [49], який наполягає на авторитарній сутності Угорської держави та її політики на Закарпатті в той період. Свою точку зору він обґрунтовує на основі величезної кількості архівних джерел, публіцистики того часу та новітньої історіографії. У праці присутні деякі, суттєві з юридичної точки зору, неточності, однак логічна схема аргументації є абсолютно прийнятною.

У цьому ж ключі висловлюються і сучасні угорські історики [115, 217-275; 116, 87-118; 47; 117, 147-155; 118, 157-217; 119, 119-145]. У своїх працях з питань діяльності силових органів на Закарпатті, форм і методів вирішення національного питання, автономістських процесів вони делікатно наголошують на певних позитивах перебування регіону у складі Угорщини. Ними обстоюється думка, що, незважаючи на репресивні заходи, офіційний Будапешт не розглядав населення краю як вороже чи окуповане, що він насправді хотів надати йому автономного статусу, і т. п. Подібні узагальнення робляться на основі залучення нових джерел та застосування синтетичного підходу до їхнього аналізу. Разом з тим, слід критично поставитись і до таких висновків, зважаючи на зрозумілу зацікавленість угорської історіографії у створенні більш позитивного іміджу режиму Горті.

Значними за обсягом і корисними в інформативному плані є праці, що дотично стосуються розглядуваної нами проблеми [120, 117-137; 121; 122, 66-70; 123, 323-327; 124; 125; 126; 127] чи висвітлюють її окремі базові аспекти. До

них належать праці доктора історичних наук О. Довганича [128, 194-219; 129, 467-473; 130, 215-228; 131, 7-12], які детально викривають репресії угорського уряду стосовно жителів краю, зокрема учасників комуністичного підпілля. Український національний рух опору досліджувався професорами В. Худаничем [132], В. Маркусем [59, 21-31], іншими науковцями [133, 74-76; 134, 77-79]. Названі дослідники вказують на фашистський зміст та окупаційно-репресивний характер державно-владної політики Угорщини на Закарпатті у 1939–1944 рр. Завдяки цим працям вдалося відтворити повну картину порушень громадянських прав у регіоні, що, відповідно, виводить на ідентифікацію режиму, який тут було запроваджено.

Питання надання краю автономії порушується в багатьох згаданих роботах, при цьому як основне розглядається у працях О. Барана [135, 49-63] та З. Пашкуя [136, 93-98]. Ці автори проаналізували не тільки всі відомі на даний час проекти автономії Закарпаття, а й ту ситуацію у владних верхах, у якій відбувалися ці процеси. В результаті вони заперечують серйозність намірів угорської влади стосовно надання регіону будь-якого автономного статусу, вбачаючи у подібних кроках тільки популізм і політичну гру з боку офіційного Будапешта. Угорські ж дослідники [47; 121, 157-217], інтерпретуючи практично той же самий фактаж, допускають реальність намірів надання Закарпаттю певної автономії. На їхню думку, впровадженню цих планів у життя перешкодила Друга світова війна.

Проблема реалізації національної політики тією чи іншою мірою розкривається практично в усіх зазначених вище працях. Серед вузько спрямованих можна назвати публікації З. Пашкуя [137, 98-104] та Р. Магочія [138], де на основі широкої джерельної бази різко негативно, як денацифікаторська і расистська, оцінюється ними політика Угорської держави щодо українського та єврейського населення Закарпаття. Точка зору обстоюється істориками доволі емоційно (що є природним), однак достатньою мірою підтверджується загальновизнаними фактами. Розкриття ж юридичного аспекту проблеми передбачає відсторонений різнобічний аналіз фактів, у тому числі значного масиву нормативних актів і статистичних даних, використаних у цій книзі.

Розглядати правове регулювання національного питання потрібно невіддільно від характеру та способів втручання держави у культурні та освітні процеси. Дана проблематика відображена у дослідженнях П. Чучки і В. Маркуся [53, 88-120], Й. Дзендзелівського [139] та інших фахівців [140, 61-66; 141]. Вони абсолютно слушно обстоюють думку, що у 1939–1944 рр. на Закарпатті відбувалася потужна мадяризація усіх галузей культурного життя. Серед її різноманітних методів і форм особливе місце посідає ідея "угрорусизму", сутність якої полягає в тому, що буцімто українське населення Закарпаття являє собою окрему націю – "русини", яка є окремішньою від українців і традиційно дружньою угорцям. Делікатність ситуації в тому, що в наш час певні сили намагаються використати цю ідеологію в політичних цілях. У даній праці терміни "русин", "угрорус" і похідні від них часто використовуються (вони присутні в багатьох джерелах) і означають українців.

Будь-які політичні акценти, підтексти чи інтерпретації з цього питання перебувають поза межами даного нашого дослідження.

Також у контексті реалізації національної політики потрібно розглянути історіографію владно-конфесійних відносин у регіоні. Цьому питанню присвячені праці радянських істориків [142; 143; 144, 164-170], які вбачають в основних конфесіях краю (а в греко-католицькій особливо) вірних слуг угорського режиму, що діяли всупереч настроям вірників. Меншу заангажованість при розгляді проблеми виявляють вчені з діаспори – О. Данко [145, 165-182] та А. Пекар [146, 150-165]. В їхніх роботах розкрито еволюцію у відносинах влади і релігійних громад Закарпаття, показано позитивну роль духовенства у захисті інтересів краю та його жителів, висвітлено неоднозначні і часто взаємокомпромісні тенденції у владно-конфесійній сфері.

Загалом історіографія, представляючи різні, часто протилежні точки зору на досліджувану проблему, в поєднанні з комплексом уже наявних та нововиявлених джерел, надає широкий простір для альтернативних конструктів у руслі синтетичного розуміння тих політико-правових процесів, що відбувалися у 1939–1944 рр. на теренах Закарпаття.

Таким чином, нами використано оптимально підібрану систему методів і підходів, яка дозволяє глибоко, об'єктивно і всебічно вивчити той державний (політичний) режим, що функціонував на теренах регіону, і, відповідно, дослідити правове становище Закарпаття у 1939–1944 рр. Та кількість джерел, на основі яких написана книга, робить можливим обґрунтування власної, оригінальної точки зору на низку розглядуваних питань. Наявний масив наукової літератури з теми є достатнім для розуміння предмета. Виявлена ж в історіографії розбіжність в оцінках досліджуваних явищ ще раз підтверджує необхідність їхнього вивчення, і особливо у правовому аспекті. В даній ситуації слід пам'ятати відоме твердження про те, що між двома крайніми точками зору знаходиться не істина, а проблема.

Політико-правові характеристики статусу Закарпаття у складі Угорської держави

Постановка питання про правове становище окремо взятого регіону є слушною, оскільки перебування останнього у складі певного державного утворення спричиняє чітко виражені історичні та політико-правові відмінності, що відрізняють його від інших частин країни. Саме під такі характеристики підпадає Закарпаття, яке, будучи українською землею, опинилося у складі Угорської держави. Для об'єктивного аналізу динаміки політико-правового життя краю в період з березня 1939 р. по листопад 1944 р. слід враховувати цілий комплекс явищ і процесів, які в найбільш загальному плані виражаються через такі юридичні поняття, як "форма правління", "форма державного устрою", "політичний режим", "державний лад". Зрозуміло, що оперувати такими поняттями при дослідженні правового статусу певної території не коректно. З іншого боку, термін "правовий статус", зміст якого обмежується

правами і обов'язками суб'єкта, не повною мірою характеризує ті політико-правові реалії, що мали місце в той час на Закарпатті.

Звідси правове становище Закарпаття у складі Угорщини пропонується визначати за такими параметрами:

- 1) специфіка регіону як адміністративно-територіальної одиниці у складі Угорщини;
- 2) особлива система державних і правових інституцій, що тут діяли;
- 3) своєрідність процесів реалізації державної влади та дотримання прав і свобод жителів краю.

Перші дві позиції фактично характеризують той правовий статус, який мало Закарпаття у складі Угорського королівства. Третя – державний (політичний) режим, що там існував.

Безсумнівним є те, що гортистська Угорщина була унітарною державою з дуже високим рівнем централізації та жорсткою залежністю окраїн від центру [101, 394-406]. Зайве перераховувати ознаки та різновиди унітарної держави, згадані у фаховій літературі, оскільки в авторів немає принципових розходжень із цього приводу. Тим більше, що розгляд адміністративно-територіального устрою Угорщини виходив би поза рамки цього дослідження. У даному разі необхідним є розгляд структурної будови публічних органів влади та системи законодавства, що діяли на Закарпатті. Його реальний правовий статус у складі Угорщини можна з'ясувати, розкривши структурно-функціональні зв'язки елементів системи, що діяла в регіоні, а саме: управлінська вертикаль та місцеві представництва, співвідношення їхніх повноважень; організаційні основи та компетенція судових і силових органів; порядок призначення чи обрання названих структур. Необхідно також проаналізувати систему чинних у регіоні нормативно-правових актів, її загальну спрямованість та співвідношення із правовим полем етнічної Угорщини.

Але для повної та об'єктивної картини правового становища регіону потрібно висвітлити способи і методи реалізації політичної влади, які там мали місце. Зрозуміло, що ці способи і методи застосовуються тими ж державними структурами – отже, існує кореляція між правовим статусом владних (і недержавних) структур на певній території та державним (політичним) режимом, який на цій території реалізується. Більше того, розуміння державного (політичного) режиму як системоутворюючого чинника правового становища потребує ґрунтовного його аналізу.

У доктрині поняття державного режиму має суперечливу характеристику, що зумовлено не тільки формально-логічними аспектами його розуміння, а й усвідомленням його динамічного характеру. Зокрема, в емпіричному аспекті поняття "державний режим" визначає динаміку соціальних процесів, реальне функціонування державних і правових інститутів, їхній взаємовплив та вплив на соціальне середовище в цілому. Зрозуміло, що державний режим є певною стороною всієї політичної системи суспільства, а не лише її центрального елемента – держави, тому аналізувати його необхідно в розрізі існуючої політичної системи. У реальному житті державний режим постає як складний комплекс (система) відносин у здійсненні державної влади, певна організація

останньої, зумовлена конкретним рівнем розвитку суспільних відносин, а також відповідних їм інституцій.

На сучасному етапі політологи та юристи країн СНД розглядають політичний режим як сукупність способів і засобів здійснення політичної влади, як особливий різновид структур, функціональну сторону політичної системи. Часто проглядає нерозмежованість політологічних та юридичних характеристик режиму – державний і політичний режими практично ототожнюються як третій елемент форми держави, що вказує на засоби, способи взаємодії державної влади з населенням, на співвідношення класових сил у політичній сфері, на політичний статус громадських організацій, на фактичну роль органів держави при управлінні населенням [12, 126-127; 79, 608]. Також вказується на неможливість ізолювання методів державно-правового регулювання від впливу політико-управлінських структур, особливо політичних партій [147, 131-132].

Поняття політичного режиму більше характеризує не державу, а політичну систему в цілому, оскільки він складається в результаті функціонування як держави, так і політичних партій, громадських організацій, політичних рухів, органів місцевого самоврядування, тобто всіх суб'єктів політичної системи. Держава ж для здійснення своєї організуючої діяльності користується специфічним набором засобів управлінського впливу, основним з яких є право. В цьому руслі було введено поняття "державно-правовий режим" [148, 17-18; 80, 80], яке б характеризувало більш вузьке і дещо інше за характером явище. Відображаючи головний напрям, сутність методів діяльності державної влади, він є одним із елементів форми держави.

Заслуговує на увагу думка, що поняття "політичний режим" було введено як антитеза формально-правовим визначенням держави в класичній позитивістській юриспруденції, коли правове закріплення монархічного суверенітету відповідало фактичній ситуації абсолютистських держав [85, 190]. Історичний досвід підтверджує, що демократичні принципи легітимації часто використовувалися для встановлення авторитарних і тоталітарних диктатур. Тоді державний режим зводиться до формальної сторони способів і методів управління, а не до реального впливу держави на суспільство, який фактично може бути антиправовим. Тоталітаризм, заперечуючи громадянське суспільство, усуває різницю між державним і політичним режимами. Демократична політична система передбачає різницю між державним і політичним режимами. Звідси необхідність доповнення формально-юридичної кваліфікації політологічною.

Таким чином, співвідношення державного і політичного режимів зводиться до такого: 1) як формальна і реальна моделі системи державно-владного впливу на суспільство; 2) державний режим є складовою політичного режиму (при тоталітаризмі вони фактично збігаються), і обидва можуть розглядатись як у формальному, так і в реальному прояві.

Поряд із "державним режимом" часто вживаються інші поняття: "державно-правовий", "політико-правовий режим" [148, 17-18; 80, 80; 149, 268]. Акцент на правових аспектах надає певної визначеності, звертає увагу на

конкретні правові акти, на методи діяльності органів держави. Правовий режим пов'язує також з аналізом та оцінкою динаміки державних станів, рухливість яких може виявлятися в різних правових формах, які запроваджуються державою [150, 25-34; 12, 127].

З нормативістських позицій правовий режим розглядається в рамках державного режиму, оскільки перший є нормативним елементом другого, адже держава є пов'язаною, хоча би формально, правом. Правовий режим – органічна частина державного і політичного режимів. Перший – як сукупність методів, прийомів, засобів, способів здійснення державної влади, і другий – як дієвий бік політичної системи суспільства, відображають змістовий момент прийняття і виконання управлінських рішень. Надаючи політичному життю певної спрямованості, вони безпосередньо обумовлюють основні риси, стан, загальні властивості, параметри правових режимів [151, 113-114]. Правовий режим як інструментальний каркас державного, державний як нормативний каркас політичного, політичний як тією чи іншою мірою спрямовуючий для перших двох, залежно від типу (демократичний, авторитарний, тоталітарний).

"Державний режим" як окреме юридичне поняття набуло поширення в юридичній літературі відносно недавно і загалом вказує на сукупність (систему) методів і способів здійснення державної влади. У літературі звертають увагу на такі окремі аспекти державного режиму, як форми здійснення державного режиму [81, 196], суб'єкти його реалізації [86, 3-14], соціально-класову зумовленість [82, 301], результат використання різноманітних прийомів, форм і методів здійснення державної влади [87, 141]. Зрозуміло, що названі аспекти перебувають у системно-функціональному динамічному зв'язку, який виявляється у постійних коливаннях вектора спрямованості режиму, що, відповідно, впливає на характеристику правового становища досліджуваного об'єкта.

Для об'єктивного і всебічного розуміння правового становища Закарпаття у складі Угорщини необхідно дослідити компонентний склад державного режиму, специфіку структури та взаємодії елементів. У новітніх вітчизняних дослідженнях державного режиму називають три компоненти: перший, що становить зміст поняття, – це права і свободи особи, пріоритетний тип її політико-правової культури, поведінки, свідомості, менталітету; другий зумовлений рівнем і якістю соціально-економічного розвитку суспільства, принципом поділу влади, способом формування органів державної влади тощо; третій – це методи здійснення державної влади, способи врегулювання і розв'язання соціальних і політичних конфліктів [152, 12-13]. У даному випадку в першому компоненті змішано кінцевий пункт спрямування державного режиму і, фактично, його базовий критерій (права і свободи особи) з факторами впливу на державний режим. Другий компонент просто містить перелік тих параметрів суспільно-політичної реальності, за наявності, відсутності та якості котрих державний режим класифікується.

Структуру державного режиму в контексті правового становища доцільно розглядати в різних площинах, зважаючи на інваріантність феномена. Це система методів і способів впливу держави на суспільство і, одночасно,

результат зазначеного впливу. Змістом цієї двоєдності є тип режиму, його сутність, що проявляється у співвідношенні особи, суспільства, держави. Просто державного (політичного) режиму не буває. Він виявляє свою сутність у типі – демократичному, авторитарному, тоталітарному. Звідси оптимальним буде виділення в державному (політичному) режимі інституційного, нормативного і сутнісного компонентів.

Перший являє собою механізм держави, який можна розглядати у декількох площинах: як систему державних органів і посадових осіб; як реальний стиль взаємодії між органами державної влади, причому не тільки між вищими, а й між усіма; як взаємовідносини державного механізму в цілому і окремих його органів і посадових осіб із інститутами громадянського суспільства. До нормативного компоненту належать система права і система законодавства у ракурсі фактичної реалізації державних установлень у суспільному житті, співвідношенні формального права і правової дійсності. Цей компонент має дуалістичну природу: по-перше, як система норм, офіційно закріплених, а по-друге, – як правила і процедури, що склалися у фактичній діяльності державних органів. Тому, аналізуючи нормативну складову, необхідно розкривати взаємозв'язок цих двох аспектів. Методи, способи і засоби є тією субстанцією, що функціонально поєднує названі компоненти; вона присутня в кожному з них окремо (моделі взаємодії між ланками державного механізму, методи правового регулювання) і водночас виступає як окрема складова державного режиму.

У літературі [153, 3-26; 88, 180; 84, 192-194] також виділяють такі рівні змінних, які виражають особливості державного режиму: а) макрорівень – зовнішні чинники, загальний соціально-економічний рівень розвитку і модернізації країни, державотворчі чинники як головна умова і передумова самого процесу еволюції, характер державної влади, традиції розвитку державного режиму, рівень політичної і правової культури населення тощо; б) мікрорівень – взаємини між органами держави, прямі та зворотні зв'язки політичних партій, громадських організацій, органів держави з населенням; певні політико-правові акти часткового, обмежувального характеру, застосуванню яких надається розширене тлумачення (не так в юридичному, як у політичному сенсі), запровадження надзвичайних законів, що дає можливість вирішувати найважливіші питання недемократичним шляхом, можливість запровадження надзвичайного стану в країні та наявність широкого кола позаправових підстав для цього, інші чинники, включаючи особистість глави держави.

Крім зазначених характеристик правового становища окремого регіону, що виражаються у державному режимі, перше є також певним відображенням: сукупності загальних принципів, закріплених законодавством держави щодо організації державної влади та здійснення владних повноважень [154, 139]; економічної, політичної, ідеологічної основи всієї держави, ролі права і закону в організації її діяльності [83, 146]. Тобто, за аналогією на межі прийняттого можна казати, що це є державний лад країни, екстрапольований на певну її частину. Зрозуміло, що тільки сукупність усіх цих параметрів в їхньому

історичному зрізі може дати достовірну картину функціонування державно-правових інститутів конкретного суспільства, зокрема закарпатського, у 1939-1944 рр.

У цьому контексті прийнятним є твердження, що специфіка різноманітних форм вираження державних і правових процесів та відносин потребує спеціальних *ad hoc* методик, способів, прийомів [83, 38]. Реалізацією цієї ідеї, на нашу думку, є створення своєрідної "системи вимірів" державного режиму. Суть її полягає в такому: необхідно ідентифікувати й систематизувати базові та факультативні складові ("цеглинки") державного режиму, зміна і коливання яких визначають тип і вид режиму на певний момент його існування (1939-1944 рр.) у конкретній країні (Королівство Угорщина). Тобто виділяємо ті ознаки (якість і кількість), наявність або відсутність яких при визначенні державного ладу дозволяє застосувати сукупність критеріїв обраної класифікаційної схеми. Відповідно до цих критеріїв, їхньої ієрархії та співвідношення у названій схемі можна виділити потрібні для дослідника аспекти функціонування державного режиму, простежити їхню динаміку, визначити місце і роль у загальній картині явища. А це виведе нас на якісні характеристики державного ладу.

Представлена структура державного (політичного) режиму зумовлює параметри, за якими визначається його тип і вид у певних просторово-часових рамках. Пропонується виділити сутнісні ознаки, дослідивши інституційний компонент крізь призму його нормативної обумовленості і нормативний компонент у ракурсі його інституційного забезпечення. В обох варіантах наявний функціональний компонент як індикатор співвідношення тих показників, що схиляють домінанту режиму до того чи іншого типу чи виду. Отже, сутність державного (політичного) режиму виявляється в тому, які цінності режим насправді реалізує і яким чином він це здійснює. Здійснюється цей процес державним механізмом, структуру і повноваження якого визначено нормами (правомірними, неправомірними, позаправовими), а нормативна основа режиму продукується і реалізується механізмом держави. Правові норми як цілі, як спосіб досягнення цих цілей та визначений *status quo* державних інституцій, що впроваджують їх у життя, у функціональній єдності конституують державний режим як міру і спосіб реалізації певних цінностей (не обов'язково правових). Звідси вибудовується наступна ієрархія параметрів класифікації державного (політичного) режиму.

1. Сутнісні виміри, що обумовлюють загальні засади співіснування суспільства і держави, характер співвідношення особи, громадських інститутів закарпатського соціуму і Угорської держави у 1939-1944 рр. Сюди можна віднести: ступінь відокремлення суспільства від держави, встановлення меж втручання держави у суспільні відносини; співвідношення влади народу і влади держави, народного та державного суверенітету; характер взаємодії суспільства і держави (або суспільство визначає і контролює державу, або навпаки); місце і роль недержавних структур у політичній системі суспільства тощо.

2. Субстанційно-функціональний інструментарій інституалізації співіснування суспільства і держави. Тут наявний симбіоз інституційного і норматив-

ного компонентів та інваріантність їхніх взаємовпливів. Характерним є зв'язок кількісного і якісного коливання самого параметру (обсяг прав, їхня значимість для особи або держави; кількісне та якісне співвідношення дозволів і заборон у праві; кореляція між формою правління і формою державного устрою, структура і повноваження силових органів тощо) з вектором спрямування державного (політичного) режиму.

Серед основних таких чинників можна назвати ступінь участі народу у здійсненні публічної влади на загальнодержавному та місцевому рівні, в механізмі формування державної влади, а також самі способи такого формування, співвідношення між гілками влади; ступінь верховенства закону в усіх сферах суспільного життя, співвідношення правових і неправових методів регулювання суспільних відносин з боку державної влади, домінування певних методів (переконання, примус і т. п.) при здійсненні державної влади, характеристику реальних механізмів здійснення влади в суспільстві; ступінь плюралізації політичної та економічної систем, місце і роль недержавних структур в політичній системі суспільства; характер правового регулювання (стимулюючий, обмежуючий) стосовно до громадян і посадових осіб, правовий статус людини і громадянина, правові та інституційні гарантії їхніх прав і свобод, врахування інтересів меншості при прийнятті політичних рішень; політичне та юридичне становище і роль у суспільстві силових структур; тип взаємодії центральних і самоврядних органів, реальні повноваження останніх; статус адміністративно-територіальних одиниць; наявність дієвих механізмів притягнення до політичної та юридичної відповідальності посадових осіб, включно найвищих; позиції ЗМІ, ступінь гласності в суспільстві і прозорості в діяльності державного апарату; тип правової поведінки і правової свідомості; характер політичного лідерства тощо. Цей перелік не є вичерпним і деталізується залежно від наявного емпіричного матеріалу.

Аналіз комплексу параметрів другої категорії дозволяє виділити сутнісні ознаки державного (політичного) режиму, а загальна спрямованість, динаміка сутнісних тенденцій значною мірою визначають характер функціонування його інституційно-нормативних складових. В ім'я **яких** цінностей, **як** і **які** норми права встановлює і застосовує конкретно взята держава через свої інституції задля взаємин з особою і недержавними структурами? Залежно від відповіді на ці запитання визначається тип і вид державного режиму.

На даний момент тричленна схема класифікації державних (політичних) режимів (тоталітарний, авторитарний, демократичний) трансформується і доповнюється нетрадиційними, перехідними моделями, що синтезують досвід державознавчих наук – теорії права, конституційного права, політології. На нашу думку, переведення цієї поліваріантності у праксеологічну площину можливе через визначення низки базових критеріїв і обґрунтування кожного з них як пріоритетного залежно від конкретних цілей і практичних завдань пізнавального процесу. Зробити це можна шляхом трансформації вимірів і створення моделі, за якої параметр режиму одночасно є його критерієм. Такий синтез дозволить дослідити явище зсередини, фокусуючи увагу на різних його властивостях. На наш погляд, заслуговують на увагу такі базові критерії

систематизації державних режимів, котрі також (без абсолютного ототожнення та механічної екстраполяції) ідентифікують державний лад як такий.

За колом суб'єктів, які здійснюють владу, державний режим може бути автократичний і неавтократичний. Ідеться про те, яка частина населення і на яких підставах допущена до управління справами суспільства, про забезпеченість цього процесу відповідними інститутами та матеріальними і процесуальними нормами.

За ступенем врахування інтересів максимальної кількості членів суспільства слід виділити демократичний і недемократичний режими. Це найбільш "політологічна" характеристика державного режиму та державного ладу. Юридичний аспект передбачає наявність державно-правового забезпечення мінімально конфліктної структурованості суспільства, гарантії прав меншості.

Залежно від характеру органів, які застосовують ті чи інші методи здійснення державної влади, розрізняють цивільний та військовий режими. Цей поділ є доволі формальним. При нормативному закріпленні участі військових (силових структур) у справах держави їх фактична роль може бути іншою.

За ступенем втручання влади в життя суспільства державний режим поділяється на тоталітарний і ліберальний. У даному разі тоталітаризм і лібералізм розглядаються як два протилежні світогляди, що в державній практиці стають ідеологічним підґрунтям тієї чи іншої моделі відносин із соціумом.

За характером методів впливу держави на населення виділимо дозвільний і забороняючий (диспозитивний – імперативний; стимулюючий – обмежуючий) режими. Цей критерій прямо впливає із загальноприйнятого визначення державного режиму як системи форм і методів здійснення державної влади і є суто юридичним. Він розкривається через механізм правового регулювання.

За ступенем правової регуляції можуть бути правовий і позаправовий режими. Тут слід розрізняти: співвідношення правомірних і неправомірних засобів регулювання з огляду на принцип верховенства права (норма може заперечувати загальноприйняті цінності, але при цьому залишається нормою права, обов'язковою для виконання); співвідношення дійсного *status quo* держави та її органів з нормативно обумовленим критерієм, яким би він не був – гуманістичним чи ні; слід розрізняти також, наскільки регуляція суспільних відносин здійснюється взагалі за межами правового поля, не беручи до уваги те, які цінності захищає право. Цей критерій не слід плутати із мірою втручання держави у справи суспільства – там ідеться про етатистську і громадянську моделі, а тут – про заміну правової норми сваволею, тобто про дотримання або недотримання режиму законності.

Принциповим для розуміння особливостей взаємодії влади і суспільства на теренах Підкарпаття в контексті правового становища останнього є визначення ознак режиму окупаційного. Для аналізу братимемо ті окупаційні режими, що встановлювалися країнами-агресорами в Європі напередодні та під час Другої світової війни.

1) Окупована територія має особливий правовий статус, адміністративно-територіальний поділ і систему управління на місцях, які кардинально відрізняються від існуючих в метрополії і спрямовані на ефективне забезпечення окупаційного режиму.

2) Принципово відмінне від системи права метрополії спеціальне законодавство, яке явно дискримінує окуповане населення – не громадян – у порівнянні з громадянами країни-окупанта в економічних, політичних, національних та інших правах.

3) Екстраординарні, навіть зважаючи на надзвичайний військовий стан, повноваження поліцейських та військових структур на окупованих територіях.

4) Державна ідеологія, тією чи іншою мірою обґрунтовуючи ідею меншовартості окупованого населення як такого, має, як правило, жорстко авторитарне чи тоталітарне спрямування.

5) На її підставі здійснюються репресії, які мають масовий, превентивний характер і перетворюються на геноцид окупованого населення чи певної його частини.

Наявність чи відсутність даних ознак вказує на наявність чи відсутність окупаційного режиму.

Одним із базових та принципових саме для даного дослідження критеріїв є легітимність. На нашу думку, легітимність вказує не на стійкість і тип режиму, а на характер зворотного зв'язку влади із суспільством, сприйняття останнім державного ладу як "прийняттого" чи "неприйняттого". Є чимало прикладів нелегітимності легального режиму (СРСР часів "застою", країни Східної Європи напередодні "оксамитових революцій"), нелегальності легітимного (Чилі за часів Піночета) і легітимності та легальності неправового режиму (Німеччина за часів Гітлера). Зважаючи на те, що Закарпаття протягом багатьох століть перебувало під владою Угорщини, внаслідок чого у місцевого населення виробився певний стереотип правосвідомості, це питання є актуальним.

Розглянемо філософсько-правовий аспект легітимності [155, 303-304]. По-перше, легітимність як спадковість у правових установах, тобто відповідність процедури встановлення нових правових установок старим вимогам. Та влада є легітимною, яка сформована відповідно до права, встановленого попередньою владою. По-друге, легітимність як взагалі законність, тобто влада діє у відповідності з наявним правом. По-третє, легітимність як визнаність суспільною думкою, відповідність звичаю і домінуючому суспільному інтересу, а влада, визнана суспільною думкою, виражає домінуючий суспільний інтерес. Звідси впливає ще один важливий аспект легітимності влади – її легальність, тобто нормативність, яка виражається в здатності оперувати і обмежуватися законами [80, 127]. Стосовно до типу режиму джерела легітимації влади можна поділити на три види: 1) участь громадян у правлінні, що створює відчуття причетності людей до політики, яка здійснюється органами влади; 2) легітимація шляхом адміністративної, економічної, військової, освітньої та іншої діяльності влади; легітимність такої влади залежить від ефективності

згаданої діяльності; 3) легітимація шляхом застосування сили. Чим нижчий рівень легітимності, тим сильніший примус, тим авторитарніший режим.

Таким чином, на основі інтегративності компонентів та параметрів можна виділити такі рівні ідентифікації (класифікації) державного (політичного) режиму як стрижневої характеристики правового становища: 1) аналіз суто юридичного аспекту його параметрів (система права і законодавства, обсяг повноважень державних органів і посадових осіб, процедурні механізми правотворення і правозастосування тощо); 2) аналіз політичних аспектів правових явищ (виборче законодавство усуває від влади певні категорії населення, конституційні норми, що встановлюють одномісність, обмежують участь громадян у політичному житті); 3) синтез юридичних і політичних складових, їхніх взаємовпливів та взаємообумовленості, виокремлення саме державно-правового, а не політико-правового вектору діяльності влади.

Із вищенаведеного випливає, що при дослідженні правового становища Закарпаття у 1939–1944 рр. оптимальним буде використання синтетичного терміна "державний (політичний) режим", оскільки чітке відділення правової складової від політичної не уявляється доцільним з міркувань об'єктивності і повноти пізнавального процесу.

Звернімося до системи політико-правової організації влади, що склалася у міжвоєнній Угорщині. Беззаперечним є той факт, що гортистська Угорщина не була демократичною країною, і, зрозуміло, характеристика правового становища Закарпаття у 1939-1944 рр. не виходить за ці рамки. Розглядаючи державний (політичний) режим як змістову основу державного ладу, відповідно обмежимося питанням: який режим – авторитарний чи тоталітарний – мав місце в Угорщині з початку двадцятих до середини сорокових років минулого століття? Великий масив політологічних та правових досліджень пропонує загальновідомий широкий спектр критеріїв визначення цих режимів. Наявність чи відсутність цих рис як класифікаційних ознак у політико-правовій системі гортизму буде вказувати на різновид режиму в Угорщині і, відповідно, на Підкарпатті в даний період. Ідентифікувавши загальноугорський режим, у наступних розділах монографії необхідно буде з'ясувати його принципову відмінність чи тільки специфіку прояву в якості базової складової правового становища на теренах регіону.

Особливим у системі організації державної влади Угорщини було те, що 18 березня 1920 р. тут було проголошено монархію, однак реально це проявлялося тільки в іменуванні державних установ, інституцій і посадових осіб "королівськими" та винесенні судових вироків від імені "святої корони" [92, 315]. У нормативних актах жителі країни називалися громадянами, а не підданими.

Повноваження глави держави (регента) швидко еволюціонували від правового положення президента республіки до фактичного статусу особи, наділеної надзвичайною компетенцією. Він мав право законодавчої ініціативи, відкладального вето, без його дозволу уряд не вносив законопроект до парламенту. Регент укладав міжнародні договори тільки зі згоди парламенту.

Поступово законодавство надавало главі держави такі права: використання армії за межами держави; всезагального помилування; розпуску Національних зборів (з 1926 р. – Державних зборів) при зобов'язанні у тримісячний термін скликати нові; фактично абсолютного вето; імунітету від відповідальності перед парламентом; призначення значної частини членів верхньої палати Державних зборів. Посада регента була довічною, і Горті дістав право рекомендувати свого наступника, якого мали обирати на спільному засіданні обох палат парламенту. В разі тимчасової недієздатності чи відсутності регента його функції мав виконувати заступник. Ним у 1942 р. Державні збори обрали сина діючого регента – Іштвана Горті, який невдовзі загинув в авіакатастрофі [101, 381-385].

Фактично мали місце інтенція на узурпацію влади, династичні претензії та створення культу особи. Певна частина чиновників і місцевих представників ідеалізувала особистість глави держави. Ілюструє подібні тенденції витяг із протоколу загальних зборів комітету самоврядування м. Сотмар (сучасна Румунія): "...найбільшу благодать Провидіння дало нам у збереженні дорогого життя нашого пана Регента, що організовує і примножує країну! Його пророча душа, велика мудрість вели скалічену Тріаноном країну від сили до могутності, від перемоги до перемоги. Рятівні для нації та розбудовчі ідеї цього унікального Великого Вождя..." [156, 2].

Регент, будучи главою держави, реалізовував виконавчу владу через уряд, безпосередньо призначаючи прем'єра та, за поданням останнього, міністрів. Один міністр міг за призначенням регента керувати кількома міністерствами, а прем'єр – паралельно очолювати певне міністерство. Посадові обов'язки окремих галузевих міністрів конкретно не були визначені. У новоприйнятих законах вказувалося, який міністр відповідає за його виконання. Рада міністрів як така в першу чергу була консультативним органом, який загалом обговорював політичну лінію, а також загальнодержавні справи, що стосувалися одночасно кількох галузевих міністерств. Вона вирішувала також суперечки, що виникали між міністерствами. Кожен міністр ніс індивідуальну відповідальність перед парламентом за діяльність усіх співробітників ввіреного йому міністерства. Контроль за діяльністю уряду здійснювали Державні збори через Вищу державну рахункову палату. Регент контролював уряд через призначення за поданням Державних зборів її голови [101, 393-394]. У разі неможливості міністром виконувати свої обов'язки його заміняв держсекретар, який був членом парламенту і діставав та складав повноваження разом з міністром [157, 7]. Депутати мали право депутатського запиту, на який раз у тиждень відповідав певний міністр [101, 390].

У випадку війни або безпосередньої загрози війни уряд набував надзвичайних повноважень і міг: зупинити діяльність корпоративних органів самоврядування і передати повноваження індивідуальним органам; призначати уповноважених уряду з особливими повноваженнями для виконання завдань державного управління. Інша група повноважень стосувалася питань забезпечення громадського порядку – обмеження права на об'єднання та зібрання, вислання, взяття під поліцейський нагляд або під варту (інтернування),

цензура преси, контроль поштової, телеграфної, телефонної комунікації. Крім того, за невідкладних ситуацій міністерство могло постановою застосувати адміністративні, приватноправові та процесуальні заходи, належні до компетенції законодавства, і встановлювати для цього відмінні від існуючих законів положення. Надзвичайні повноваження обмежувалися заборонаю змінювати або припиняти організацію та діяльність державної верховної влади, систему муніципального та сільського самоврядування, норми матеріального кримінального права [102, 475-476].

Правовий статус і повноваження уряду та міністрів свідчать, що основні виконавчі функції було покладено особисто на міністрів, а не на кабінет загалом. Члени уряду були відповідальні перед парламентом і безпосередньо з ним зв'язані через інститут держсекретаря. Обсяг надзвичайних повноважень, наданих уряду внаслідок війни, не дозволяв йому змінювати підвалини державно-владних відносин у країні та вийти з-під контролю парламенту. Розпорядження та постанови уряду невідкладно надавалися спеціальній державній комісії, яка могла ініціювати скликання Державних зборів і притягнення кабінету до відповідальності [102, 475-476]. Обидві палати Державних зборів давали згоду на продовження надзвичайних повноважень уряду на кожні чотири місяці [158, 5; 159, 2; 160, 9]. Подібний баланс сил не дозволяє стверджувати про явне домінування виконавчої влади над законодавчою.

Водночас в Угорщині існувала окрема потужна сила, що впливала на державну політику та методи її реалізації, – армія. Після 1919 р. вона відігравала особливу роль і патрунувалася главою держави як верховним головнокомандуючим. Горті безпосередньо контролював міністерство оборони і Вищу Раду захисту вітчизни. Остання сама підготувала проект статті закону, яка визначала правові рамки її організації та діяльності. Головою Вищої Ради був прем'єр, а членами – міністри, регент і начальник генштабу. Цей орган запровадив інституцію державної мобілізації, розробив директиви верхньоугорського і трансільванського військового адміністрування. Зі вступом Угорщини у Другу світову війну ключові питання розглядалися не урядом, а радою. В іншому керівництво обороною країни й надалі здійснював міністр оборони, якому були підпорядковані головнокомандуючий збройних сил та начальник генерального штабу [102, 492]. Про масштаби впливу військових на державну політику засвідчив прем'єр Телекі, котрий писав у 1940 р.: "В Угорщині зараз є два урядові апарати та два уряди: один із них законний, інший – військовий уряд, що поширюється майже на всі галузі державного управління, оглядати та контролювати його розпорядження законний уряд не в змозі" [102, 494].

Що стосується реалізації основних політичних прав громадян, то, згідно з останнім виборчим законом 1938 р., загальним таємним голосуванням 135 депутатів нижньої палати обиралися в одномандатних округах, а 125 – в округах, де голосували за списками. Для виборців-чоловіків існував віковий, освітній, майновий ценз та ценз осілості. Для жінок він був більш жорстким. Виборче право дістали 28-30% населення країни. Для здобуття пасивного

виборчого права, крім названих умов, необхідним було членство в парламентських чи інших адміністративних комісіях, або участь в сільському представництві, або постійне заняття, відповідне життєвому покликанню. Порядок висунення кандидатів передбачав внесення грошової гарантії чи збір певної кількості рекомендацій виборців. Верхня палата складалася з вищих чиновників, представників муніципалітетів, організацій, наукових установ та осіб, призначених регентом. Справи, пов'язані з виборами, розглядав Адміністративний суд [101, 388-390].

Після виборів, проведених наприкінці травня 1939 р., до Державних зборів пройшли такі політичні сили: Партія угорського життя – 178 мандатів; Об'єднана угорська партія (Об'єднана республіканська християнсько-соціалістична та Угорська національна партія) – 26; Парламентський клуб угороруських депутатів (представники кооптовані – *I. M.*) – 10; партія "Схрещені стріли" – 26; Незалежна партія дрібних землевласників – 14; Соціал-демократична партія – 5; Партія громадянської свободи – 8; Об'єднана християнська партія – 8; Соціалістична партія угорської нації – 11; Соціалістична землеробська та Робітнича партія угорської нації – 3; Християнський націонал-соціалістичний фронт – 2; Партія народної волі – 1; позапартійні – 7 [102, 777-478].

Отже, виборча система встановлювала жорсткі обмеження щодо електорату, однак забезпечувала плюралізм партійного представництва у вищому законодавчому органі країни і, відповідно, вираження політичних інтересів різних груп населення.

Угорщина була поліетнічною країною, тому для визначення типу режиму необхідно дослідити основні методи реалізації національної політики держави. Зважаючи на важливість саме цього критерію для даного дослідження, ми висвітлили це питання в окремому розділі книги. Наразі лише зазначимо, що прем'єр П. Телекі проголосив намір припинити ревізійський курс кабінету, оскільки, мовляв, Угорська держава невміло поводить з тими народами, які повертаються в її лоно [109, 13]. Він заявляв, що зростання країни залежить не тільки від збільшення її території, а й "від духу, пронизуючого країну" [89, 30]. Його розуміння національної політики полягало в такому: "Найповніша правова та фактична рівність у всіляких відношеннях, в усіх аспектах життя. Державі слід створити такі школи для національностей, де дітей навчатимуть угорського патріотизму їхньою рідною мовою: аби їхня вірність своїй народності могла перебувати в органічній єдності з їхньою вірністю своїй вітчизні" [100, 80-82]. Про реальний стан речей у цій сфері, зокрема на Закарпатті, буде сказано нижче.

Щодо методів реалізації державної політики, зокрема ставлення режиму до опозиції, то Національні збори у 1921 р. прийняли закон "Про дієвий захист державного і суспільного порядку", який встановлював суворе покарання за дії, спрямовані на "насильницьке знищення існуючого державного ладу" чи встановлення "виняткової влади якого-небудь суспільного класу" [92, 317]. Міністерство внутрішніх справ у 1920–1922 рр. видало ряд розпоряджень, що дозволяли брати під поліцейський нагляд осіб,

діяльність яких визнавалась небезпечною, сумнівною чи з економічної точки зору шкідливою для "суспільної безпеки" [92, 317]. На 1941 р. прокуратурою було порушено понад 223 тис. справ проти таких осіб [90, 11]. А тих громадян, переважно політиків, котрі, перебуваючи за кордоном, засуджували вступ країни у війну, уряд позбавляв громадянства [161, 6; 162, 6].

Загалом в Угорщині за часів правління Горті не було тоталітарного режиму німецького, італійського чи радянського зразка – у рамках конституційної монархії функціонувала ліберальна правова система, влада розподілялася між главою держави в особі регента і двопалатним парламентом, в якому був репрезентований широкий спектр політичних партій, за винятком комуністичної. Значні владні повноваження регента компенсувалися обмеженням його контролю над Державними зборами та урядом. Попри традиційний авторитет армії в суспільному та державному житті країни, вплив військових на прийняття політичних рішень не був абсолютним.

Також не було створено класичної фашистської корпоративної системи. Представники корпорацій брали участь у законодавчих та управлінських структурах, але їхня кількість у жодному органі не досягала 15% [102, 441-442]. Незважаючи на серйозний вплив нацистів на внутрішню і зовнішню політику країни, лідер фашистської партії "Схрещені стріли" Салаші у 1938 р. був звинувачений в антидержавному підбурюванні та ув'язнений на три роки [94, 187]. Вже у 1940 р. колишній прем'єр І. Бетлен різко виступив проти змін конституції "в бік укріплення диктаторського режиму", а в лютому 1941 р. застеріг угорське суспільство від захоплення фашистськими ідеями і відкрито висловив сумнів щодо перемоги Німеччини [96, 58-59]. Таким чином, можна стверджувати про нефашистський і нетоталітарний характер політичного режиму і державного ладу Угорщини періоду гортизму.

У цьому контексті не можна обминути питання існування в Угорщині того періоду військової диктатури. Юридичний сенс терміна "диктатура" передбачає нічим не обмежену політичну, економічну та ідеологічну владу особи, класу, соціальної групи [163, 176]. Аналіз же сутнісних ознак військової диктатури, описаних у фаховій літературі [164, 457; 165, 50; 148, 176; 166, 109], дозволяє характеризувати військову диктатуру як не обмежену законами владу, яка ґрунтується на збройній силі та спирається на відповідний військово-політичний режим. Їй притаманні: цілковите підпорядкування цивільного життя воєнним цілям, заміна цивільних урядів військовими; ліквідація чи позбавлення реальних повноважень представницьких органів усіх рівнів, заміна їх призначеними військовими чиновниками; призупинення чи скасування основних прав і свобод, масові репресії; визнання конституцією подвійної функції армії – власне оборонної та соціально-політичної.

Справді, армія в Угорщині традиційно відігравала значну суспільно-політичну роль, далеко не пов'язану, однак, з узурпацією влади. Природно, що зі вступом країни у Другу світову війну ця тенденція посилилась, так само як і втручання військових у соціально-економічні процеси. З тієї ж самої причини (і це загальноєвропейська практика того періоду) мало місце обмеження прав і свобод громадян. Однак, зважаючи на наведені вище факти, політико-правову

ситуацію у гортистській Угорщині не можна класифікувати як військову диктатуру. Питання її наявності чи відсутності безпосередньо на Закарпатті буде розглянуто нижче.

Таким чином, проаналізувавши змістові характеристики поняття "правове становище" в контексті функціонування політичної системи Угорщини у 1939-1944 рр., ми дійшли таких висновків.

Перше. Система методів і підходів, комплекс різноманітних джерел та добірка наукових праць є достатніми для аналізу предмета дослідження і створюють підґрунтя для максимально неупереджених, всебічних та об'єктивних висновків з розглядуваної проблеми.

Друге. Політико-правовий аналіз змісту поняття "правове становище" дозволяє виділити в його структурі інституційний, нормативний і сутнісний компоненти, а в якості його іманентно-змістового каркасу – державний (політичний) режим. Таке розуміння явища зумовило вибір його класифікаційних параметрів, які виражаються у локалізованій в часово-просторових рамках діючій моделі співвідношення особи, громадських інститутів і держави та у субстанційно-функціональному інструментарії інституалізації співіснування суспільства і держави. Виходячи з такого аспекту розуміння правового становища, дослідження специфіки проявів його елементів на Закарпатті 1939-1944 рр. вбачається нами оптимальним через аналіз таких параметрів: характеристики правового статусу цієї території у складі Угорщини; повноважень судових і правоохоронних органів у краї; ступеня визнання та дотримання прав місцевого населення; форм і методів реалізації державної влади в регіоні.

Третє. Політико-правове життя Угорщини в розглядуваний період (крім кількох місяців правління нілашистів) характеризується відсутністю єдиної ідеології та спроб змінити чи дегуманізувати природу людини [74, 185]. Участь народу у формуванні влади та контролю над нею були значно обмежені, однак панування єдиної партії, яка б зрослася з державним апаратом і створила тоталітарну бюрократію [75, 881-882], не було. Попри наявний частковий плюралізм, особистість була позбавлена гарантій безпеки у взаємовідносинах із владою, права і свободи людини і громадянина головним чином проголошувалися, але реально не забезпечувалися в усій повноті. Незважаючи на харизматичність особи регента та потужне військове лобі, в країні зберігся реальний поділ влад. Усе це свідчить про відсутність комплексу сутнісних ознак і елементів, притаманних тоталітарному режиму, і вказує на авторитарну сутність державного (політичного) режиму в Угорщині за часів правління М. Горті.

Користуючись запропонованою нами схемою структурно-функціональної будови змісту правового становища, критеріями ідентифікації державного (політичного) режиму та наведеною загальною характеристикою політичної системи гортистської Угорщини, звернемося до правового аспекту взаємодії соціуму і держави на теренах Закарпаття періоду 1939-1944 рр.

Розділ 2

НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА ЗАКАРПАТТІ у 1939-1944 рр.

Запровадження державних і правових інститутів Угорщини на Закарпатті

Міжнародна ситуація в Європі наприкінці 30-х років ХХ ст. була надзвичайно напруженою. Намагаючись відвести від себе загрозу агресії, Англія та Франція 29-30 вересня 1938 р. взяли участь у Мюнхенській угоді, яка призвела до розчленування Чехословаччини, до складу якої входило Закарпаття (Підкарпатська Русь). У свою чергу Угорщина проводила активну політику ревізії Тріанонського мирного договору, яка передбачала повернення їй цієї території. Муссоліні підтримував такий курс Будапешта – італійсько-угорський договір 1927 р. відводив Італії роль арбітра в питаннях угорських територіальних претензій [105, 12]. Уже 22 вересня 1938 р. міністерство закордонних справ Угорщини направило чехословацькому уряду ноту з вимогою передачі чехословацьких територій, населених угорцями, та надання словакам і закарпатським українцям права на самовизначення [105, 13].

Празький уряд 7 жовтня 1938 р. надав автономію Словаччині, а 11 жовтня було сформовано автономний уряд Карпатської України на чолі з А. Бродієм. Останній, разом з деякими місцевими політиками, проводив курс на приєднання краю до Угорщини також на правах автономії. Співвідношення представників русофільського та українофільського напрямів у новому уряді було два до одного, що реально відображало баланс політичних сил краю [167, 79]. Невдовзі виявилось, що А. Бродій є угорським агентом, за що його було заарештовано чехословацькими властями в жовтні того ж року. Новим прем'єром було призначено українофіла А. Волошина, який безрезультатно намагався шукати у Німеччини зовнішньополітичної підтримки від претензій Угорщини [168, 52].

Відповідно до рішення Віденського арбітражу, який, на прохання Чехословаччини та Угорщини, відбувся 2 листопада 1938 р. у складі міністрів закордонних справ Німеччини та Італії, Карпатська Україна передала Угорщині 12,1% своєї території та 23,88% населення з містами Ужгород, Берегово, Мукачево [43, 5]. Після цього Будапешт продовжував домагатися приєднання всього краю, використовуючи місцевих прихильників. Так, від імені Мукачівської греко-католицької єпархії, Центральної руської національної ради, Руської національно-автономної партії, Автономного землеробського союзу та інших партій 3 листопада 1938 р. урядам Чехословаччини, Англії, Франції, Німеччини, Італії, Польщі, Румунії, Угорщини та Югославії було передано меморандум. У ньому висловлювалась думка про половинчастість рішень арбітражу та неподільність території Карпатської Русі. Угорські урядові кола 20 листопада 1938 р. поширили через ЗМІ та дипломатичні представництва у Будапешті дезінформацію про те, нібито Перша Центральна українська народна рада (уряд автономії) звернулася до угорського керівництва з проханням приєднати Карпатську Україну до Угорщини [58, 94].

На початку березня 1939 р. угорський представник у Празі вів переговори з міністром закордонних справ Чехословаччини про передачу "Русинської області" Угорщині за певну компенсацію [44, 157]. А делегація місцевих політиків і депутатів угорського парламенту від регіону 12-13 березня 1939 р. зустрічалася з прем'єром П. Телекі та регентом Горті й висловила "прихильність русинів" ідеї приєднання до Угорщини [105, 20]. У свою чергу автономний уряд заборонив усі політичні партії на території краю і створив Українське Національне Об'єднання (УНО), яке на виборах до Сойму Карпатської України 12 грудня 1939 р. дістало 92,4% голосів [169, 49]. Сойм розпочав свою роботу 15 березня 1939 р., а напередодні А. Волошин проголосив незалежність Карпатської України [168, 58]. Одночасно угорські війська ("гонведи") почали наступ і захопили більше ста населених пунктів Карпатської України, а через три дні вона припинила своє існування.

Правомірність окупації краю офіційний Будапешт обґрунтовував наступними аргументами.

Перший. Регіон традиційно перебував під угорським пануванням за часів Австрійської, а потім Австро-Угорської імперій. Обидва народи тісно пов'язані єдиною історичною долею – "рутенський" (український – *I. М.*) завжди був вірним союзником угорського у боротьбі за національне визволення, в першу чергу під керівництвом Ференца Ракоці II [61, 51].

Другий. Закарпаття географічно та економічно інтегровано до Угорщини, оскільки є її природним продовженням на півночі. Всі річки течуть на південь і впадають у Тису. Дороги в долинах річок усі ведуть до Угорської рівнини. Відповідно до цього тягнуться і гірські хребти. Долини між собою, а також у бік Словаччини та Румунії, мало зв'язані дорогами, останні більше спрямовані у бік низовини. Регулювання річок має здійснюватися одним господарем. Місцеве населення взимку заробляє на прожиток вирубуванням лісу, а влітку – на сільськогосподарських роботах на Угорській рівнині. Угорщина, у свою чергу, зацікавлена в забезпеченні країни деревиною та сіллю. Крім того, "можна було б зупинити варварське знищення лісів, котре, якщо буде тривати, вплине на кліматичні умови Угорської рівнини, не говорячи про утворення паводків" [61, 51].

Третій. Внаслідок створення версальської системи та укладення Тріанонського договору цю територію було несправедливо відірвано від "матерної" ("материнської") Угорщини й передано Чехословаччині. Оскільки Чехословаччина внаслідок Мюнхенської угоди фактично припинила своє існування як держава, а Карпатська Україна була самопроголошеним утворенням без міжнародного визнання, то Угорщина просто повертає "в лоно святостефанської корони" те, що їй по праву належить. Відновлення ж спільного угорсько-польського кордону мало би стратегічне значення для всієї Європи у зв'язку із загрозою більшовизму.

Четвертий. У геополітичному плані необхідність цього акта для Угорщини найбільш яскраво висловив один із ініціаторів окупації, а згодом регентський комісар Підкарпаття М. Козма: "В клітці тріанонської Угорщини живуть зачиненими дев'ять мільйонів угорців. З трьох боків її оточують країни малої

Антанти, з четвертої – Німеччина. Якщо в майбутньому... ми повернемо угорські території, то це буде означати, що в більшій клітці проживає більше угорців. Повернення ж Рутенії означає, що між Словаччиною та Румунією ми розірвемо кільце малої Антанти і отримаємо спільний кордон із Польщею. Не питання, що і після того нам потрібно буде проводити й далі дружню політику стосовно Німеччини, але... як країна з більшою політичною цінністю" [61, 52].

Звідси введення військ у регіон розглядалося керівництвом країни не як акт окупації, а як життєво необхідний для неї крок, як відновлення історичної справедливості, порушеної Тріанонським договором, як повернення братніх народів під крило Угорської держави в руслі ідеології святостефанізму [43, 34-35]. Відповідно до такої офіційно задекларованої концепції і здійснювалося впровадження державно-правових інститутів Угорщини на Закарпатті.

За повідомленням угорського військового штабу, з 12 годин 18 березня 1939 р. на "звільнених територіях" уже почала діяти військова адміністрація [115, 238], головою якої став генерал Б. Новакович, а його радником з місцевих став М. Демко. Це була централізована колегіальна управлінська вертикаль, сформована ще напередодні вторгнення до Карпатської України. Вона мала таку структуру. Окупована 15 березня 1939 р. територія поділялася на тринадцять округів, кожен із яких підпорядковувався військовому коменданту – полковнику (підполковнику) угорської армії [49, 26]. В коло діяльності військової адміністрації входили всі обов'язки, які до цього часу виконували цивільні структури Чехословаччини – керівник округу, окружне представництво та інші [43, 35].

Уже з 21 березня 1939 р. при військових комендантах у кожному окрузі діяли призначені ними з місцевих прихильників угорського режиму уповноважені радники. Вони консультували з адміністративних і політичних питань місцевого характеру, зі справ комуністів, українських націоналістів, арештованих, і вони склали повноваження разом із військовою адміністрацією. Наприкінці березня 1939 р. при окружних військових комендатурах було також створено цивільні відділи (начальник, секретар, референти), куди призначили винятково угорців. Ці органи здійснювали, відповідно до розпоряджень військових комендантів округів, безпосередні виконавчо-адміністративні функції на місцях і були підпорядковані начальнику генерального штабу [108, 298]. Новій владі також сприяли так звані "угорські народні ради", що діяли у Великому Березному, Тячеві, Рахові, Берегові, Мукачеві та інших місцях. Їхні члени захоплювали владу в населених пунктах напередодні або при вступі до них угорських військ і іноді претендували на здійснення владних функцій. Їхня діяльність не була легалізована [128, 202].

Постановою угорського уряду від 4 квітня 1939 р. військова адміністрація повинна була попередньо узгоджувати вирішення цивільних питань із цивільним урядовим комісаром [115, 238-240], яким 15 квітня 1939 р. міністр внутрішніх справ Ф. Керестеш-Фішер призначив місцевого греко-католицького священика Ю. Марину [170, 350-351]. До його компетенції входили також питання адміністративного, культурного, релігійного та деякі питання

політичного характеру [115, 238]. Зрозуміло, що йому відводилася суто формальна роль.

Окремо зазначимо, що на території краю, приєднаній до Угорщини в результаті Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р., також діяла військова адміністрація, а питання громадянства та оптації вирішувала спільна угорсько-чехословацька комісія [45, 161]. У цьому анклаві її було замінено на цивільне правління 22 грудня того ж року. Нових чиновників призначав безпосередньо міністр внутрішніх справ Угорщини, їхня кількість була незначною. Так, адміністрація центрального управління Ужанського комітату (традиційна назва адміністративно-територіальної самоврядної одиниці) складалася з піджупана (перший чиновник комітатського самоврядування), головного нотаріуса та його заступника, головного муніципального прокурора комітату, голови опікунської ради та одного опікунського начальника. В Ужгороді, крім бургомістра, працював ще один службовець, призначений з центру як радник. Усі інші кадри залишилися ще від чехословацької адміністрації [171, 11]. Зазначені території з 27 червня 1939 р. були об'єднані з частиною регіону, окупованою 15 березня 1939 р., і разом утворили регентський комісаріат Підкарпатських територій із цивільною системою управління.

Повторно військові фактично здійснювали управління регіоном наприкінці війни, однак не у формі військової адміністрації зразка 1939 р. У зв'язку з військовим станом в Угорщині було запроваджено посаду урядового комісара території військових дій, якого призначав і знімав уряд. Наприкінці квітня 1944 р. з цієї посади було звільнено регентського комісара П. Томчання, а його місце посів відставний фельдмаршал-лейтенант А. Вінце [172, 2], який з 10 травня 1944 р. стане також тимчасово виконуючим функції регентського комісара Підкарпатської території [173, 1].

Як управлінська структура військова адміністрація не привнесла яких-небудь принципів нововведень. Вона фактично продовжувала виконувати функції того державного механізму, який залишився після чехів. Влада військових, відповідно до розпоряджень Будапешта, хоча б формально повинна була узгоджувати свої дії з місцевими представниками. Обмежувався радикалізм проугорських елементів, який відкрито виходив за рамки правового поля. Важливим також було те, що військові трибунали не підмінили собою цивільне судочинство, яке діяло в регіоні в той період [115, 238]. Зрозуміло, що, висвітлюючи діяльність військової адміністрації, необхідно згадати свавілля і репресії, яким вона піддавала населення краю. Цю проблему буде докладно розглянуто в наступних розділах.

Попри потужний опір військових в особі начальника генерального штабу Г. Верта прем'єр-міністр П. Телекі проводить рішення про заміну військової адміністрації на цивільну в тій частині регіону, яку було окуповано 15 березня 1939 р. Вже наприкінці березня 1939 р. міністр внутрішніх справ Угорщини Ф. Керестеш-Фішер на офіційній зустрічі в Будапешті запропонував закарпатським політикам О. Ільницькому, Ю. Марині, А. Бродію, О. Бескиду, М. Демку скласти список кандидатів на заміщення вакантних посад в органах

державного управління в усіх адміністративно-територіальних одиницях Закарпаття [174, 218-219]. Їхні рекомендації в основному були враховані.

Паралельно в регіоні починається процес конституювання угорських правових норм. Визначальною в цьому сенсі була постанова угорського уряду "Про тимчасовий устрій державного управління повернутої до Угорської Святої Корони підкарпатської території" [20, 1-3] від 22 червня 1939 р. У ній, зокрема, зазначалося, що у справах, які вже перебували у провадженні при набутті даною постановою юридичної сили (27 червня 1939 р.), чинні правові норми слід було застосовувати так, щоб на них не відбивалася зміна правового режиму. Якщо в якому-небудь питанні не було регулюючого закону чи постанови, то слід було застосовувати ту правову норму, яка діяла на даній території на 15 березня 1939 року. Відповідний міністр міг їх скасовувати й зобов'язати компетентне відомство до видання відповідних обов'язкових постанов. За невідкладних ситуацій він же тимчасово встановлював відповідні правила й норми.

Зміни у сфері процесуального та кримінального законодавства мали радше ліберальний вектор, ніж репресивний. Відносно цивільного судового та не судового процесу, то до 26 червня 1939 р. діяли ті норми, що були чинними на цій території на 15 березня 1939 р., за винятком таких, які внаслідок зміни державної верховної влади, з огляду на характер справи, застосовуватися не могли [24, 4-7]. Угорські правові норми, що стосувалися судового та прокурорського діловодства, набували на Підкарпатті чинності з 1 січня 1940 р. Ті справи, початковий документ яких надійшов до 1 січня 1940 р., тимчасово до 1 січня 1941 р. й надалі слід було вести згідно з правилами судового діловодства, що були чинними на повернутих територіях на 15 березня 1939 р. [175, 14].

Стосовно впровадження норм кримінального права, то Підкарпатську територію до 15 березня 1939 р. слід було вважати іноземною, а після – угорською. Якщо до цього дня чехословацький кримінальний суд на предмет кримінально карного діяння не порушив процес, або не виніс таке, що набуло законної чинності, остаточне рішення (вирок або ухвалу про припинення), або виніс таке, що набуло законної чинності, каральне рішення, але його ще не виконали, угорські судові органи згідно з угорськими процесуальними нормами порушували процес. У справах, де чехословацький суд уже виніс рішення, що набуло законної чинності, засуджений міг звернутись у компетентну угорську королівську судову палату або ж у королівський повітовий суд. Якщо після заслуховування королівської прокуратури та заявника суд в ухвалі констатував, що заявник злочин, в якому його звинувачено у вирок, не вчинив, або що оголошення його винним не відповідає вираженому в угорських законах правовому трактуванню, то вирок чехословацького суду не спричиняв для засудженого жодної правової шкоди.

З огляду на вчинене на Підкарпатській території до дня перейняття верховної влади кримінально каране діяння не можна було порушувати процес, якщо: 1) діяння було малозначущим, не порушувало відчутною мірою громадський порядок, а обвинувачений та умови його життя давали підстави до

сподівань, що відмова від процесу не спонукуватиме його до вчинення нового кримінально караного діяння; 2) на предмет діяння чехословацький суд виніс виправдувальний вирок, що ще не набув законної чинності, або ухвалу про припинення, отож продовження процесу не було бажаним для інтересів суспільства; 3) постановлений внаслідок розпорядження чехословацького офіційного органу або органу влади арешт, відбуте покарання або відбуту частину покарання з точки зору угорських карних правових норм можна було вважати задовільною карою за вчинене кримінально каране діяння [32, 3-4].

Щодо інших основних сфер правового регулювання. Дія адміністративних норм Угорщини поширювалася на Закарпаття з 7 липня 1939 р. Питання, пов'язані з фінансами, гірничою справою, соціальним страхуванням та промисловою власністю (патент, товарний знак, захист промислових зразків і моделей), регулювалися окремою постановою [21, 5]. Угорськими правовими нормами визначались організація і бюджети адміністративних одиниць та населених пунктів. Обов'язкові постанови останніх, якщо не суперечили новому законодавству, й надалі залишались чинними [20, 1-3]. У діловодстві управлінських представництв слід було застосовувати положення Комітатського регламенту діловодства та муніципального регламенту діловодства, виданих у 1902 р., за часів Австро-Угорської імперії [176, 23].

Очевидно, що заміна старої системи права на нову відбувалася поетапно, без радикальних кроків. Певний час у регіоні могли діяти чехословацькі норми, якщо вони не суперечили угорським. Лакуни в цій сфері заповнювалися без зайвої ідеологічної заангажованості. Також бралося до уваги те, що до 1919 р. тут уже функціонувала правова система Австро-Угорщини (фактично Угорщини), звична для більшості населення краю. Ці фактори оптимізували запровадження правових норм Угорщини на Закарпатті.

Характеризуючи початковий етап перебування Закарпаття в складі Угорщини – діяльність військової адміністрації Підкарпаття (з 18 березня по 27 червня 1939 р.) і процес встановлення в краї угорських правових норм, можна констатувати таке. По-перше, відсутність у генерала Б. Новаковича і його підлеглих надзвичайних повноважень, крім тих, які безпосередньо впливали із ситуації бойових дій. Військова адміністрація тимчасово виконувала ті ж самі функції, що й попередні управлінські структури Чехословаччини. Крім того, вона повинна була співпрацювати з місцевими цивільними представниками, які мали дорадчо-декларативний, але все ж таки офіційний статус, і мали можливість хоч якось впливати на процеси, що відбувались у регіоні. По-друге, відсутність надзвичайного чи репресивного законодавства. Навіть з огляду на акт вторгнення Закарпаття не стало окупаційною зоною з окремим правовим режимом. Відбувалася поступова заміна чехословацьких правових норм на загальноугорські, які не були дискримінаційними стосовно до жителів краю. Все це вказує на те, що Угорська держава не вбачала в Закарпатті окуповану територію, а в його жителях – вороже населення. Військова адміністрація передбачалася як початковий, перехідний етап перед встановленням цивільного управління у "повернутому до Угорської Святої Корони" регіоні. Це також

підтверджується автономістськими процесами та створенням регентського комісаріату Підкарпаття.

Зазначимо, що ідея надання автономних прав народам, які проживали в Угорщині, була пов'язана не тільки з Підкарпаттям. Так, лідер партії "Схрещені стріли" Ф. Салаші у 1935 р. розробив проект націонал-соціалістичної Великої Угорщини – федеративної "гунгаристської імперії" під назвою Федерація об'єднаних земель Гунгарії. В ньому фігурували "Товтфілд" ("Словацький край"), "Рутенфілд" ("Рутенія", "Русинський край"), німецька автономна територія ("Західна Марка") [100, 104-106].

Спроби надання автономного статусу територіям, що відійшли до Угорщини після 2 листопада 1938 р. (Віденський арбітраж) та 15 березня 1939 р. (захоплення Карпатської України), характеризують ставлення вищого керівництва країни до статусу регіону. Звернімося до динаміки процесу розробки проектів автономії Закарпаття і трансформації їх юридичного змісту. Вже через три дні після ліквідації Карпатської України спеціально скликана комісія (прем'єр Телекі, міністри – Керестеш-Фішер, Гоман, Ташнаді-Надь, колишні прем'єри Бетлен, Карої, Дарані та Імреді) [107, 120-121] розглядала проекти міністерського радника Д. Освальда та І. Бетлена. Останній подав до комісії статут під назвою: "Адміністративна самоуправа Підкарпатського Воєводства", що містив такі положення.

1) Адміністрацію Підкарпатського Воєводства, як невід'ємної складової Угорщини, утворюють воєвода, регентський намісник і воєводська рада, половина з якої обирається таємним голосуванням, а решту становлять депутати від станових, релігійних та професійних корпорацій краю. Воєводські збори (рада) представлені в угорському парламенті та в міністерствах.

2) Воєвода призначається главою держави з трьох кандидатів воєводської ради, а намісника обирає рада з трьох кандидатів угорського уряду.

3) Повноваження адміністрації: воєводська рада призначає представників до угорського парламенту і вищої палати, має адміністративні й дорадчі прерогативи; воєвода вирішує всі адміністративні та культурні справи краю під наглядом намісника; намісник контролює рішення воєводи, розподіляє фонди центрального бюджету на потреби соціальної опіки та громадських робіт. Принципові питання візуються відповідними міністерствами угорського уряду. Воєводство могло б також дістати деякі повноваження в питаннях застосування антиєврейських законів [103, 20-21].

4) Управління і користування ресурсами здійснює центральний уряд, відраховуючи певні кошти на культурні цілі воєводства.

5) Двомовність адміністрації й усіх урядовців на території автономії, створення полків, де вживається "русинська" мова. Жандармерія підпорядкована Будапешту.

Копіюючи в загальних рисах угорську комітатську систему (піджупан, наджупан і комітатська рада), проект передбачав делегування тільки незначних повноважень центральних органів місцевої адміністрації, а принципові питання залишав у віданні Будапешта чи його офіційного представника. Порядок формування представницько-управлінського корпусу автономії ілюструє

тенденцію до формального компромісу між центром і регіоном щодо найвищих керівних кадрів. При цьому процедура обрання воєводської ради юридично закріплює соціально-корпоративні преференції під час виборів до місцевих органів влади. Населення краю напряду взагалі не допускається до загальнодержавних виборів (справедливості заради відзначимо, що угорський виборчий закон 1939 р. не відзначався ліберальністю і стосовно до корінних угорців). Двомовність адміністративних, а в перспективі і силових структур є правовою гарантією окремого статусу "русинської" мови. Реалізація цього проекту надала б українському населенню Закарпаття певних нормативних механізмів для самозбереження і розвитку в рамках національно-культурної автономії.

Ідея автономії підтримується на найвищому рівні. Газета "Мадяр Немзет" 21 березня 1939 р. надрукувала спільне звернення регента та прем'єра Телекі до народу Закарпаття, в якому русинському народу обіцяли право на самоуправління у складі Угорщини [115, 238]. У посланні "угрорусському" народу у грудні 1939 р. глава уряду обіцяв рівність прав угорців і русинів та збереження національної ідентичності останніх у рамках автономії [177, 1].

Свій проект під назвою "Конституція Карпато-Русского воєводства" на розгляд уряду 31 березня 1939 р. подав місцевий політичний лідер С. Фенцик. Документ, в основі якого лежав статут "Руської Країни" 1918 р., відносив до автономії всі території, де понад 50% населення є "руським". Сойм (рада) воєводства виконує роль національних зборів, має законодавчі та адміністративні права, вирішує питання про мову та ставлення до Угорської держави, посилає в угорський парламент своїх депутатів. До Сойму "...тільки місцеві, підкарпатці, які знають народну мову, можуть бути обрані" [43, 113-117]. До автономної території відходять усі державні землі, шахти й ліси, а держава надає дотації "автономному" урядові [136, 95].

Йдеться про національно-територіальну автономію, яка мінімізує кадрові та управлінські прерогативи центрального уряду у порівнянні з концепцією І. Бетлена, надає преференції місцевим українцям при виборах до Сойму. Розрахунок на прибутки з місцевих природних ресурсів мав забезпечити економічну базу. Попри визнання верховенства Угорської держави в "Конституції" С. Фенцика закладені правові основи подальшого поглиблення процесів автономізації краю.

Інший регіональний політик А. Бродій не подав до урядової комісії жодного проекту автономії, але у своїй газеті «Русській Вестник» від 2 квітня 1939 р. висловив власне бачення правового статусу краю у складі Угорщини, а саме:

- 1) до компетенції центрального уряду належать грошова система, збройні сили та закордонна політика, а управлінські, економічні та освітянські питання вирішуються винятково закарпатським урядом;
- 2) на території автономії "карпаторуська мова" є єдиною урядовою мовою.
- 3) присутність карпатоукраїнських чиновників у закордонних представництвах угорського уряду в тих країнах, де проживало багато українців (наприклад, в Америці) [178, 1].

Пропонована А. Бродієм система взаємин між центром і регіоном більше нагадує федеративні відносини. Фактично він хотів для Закарпаття такої широкої політичної автономії, яку мала хорватська асоційована держава з Угорщиною перед Першою світовою війною. Зрозуміло, що обидва проекти місцевих автономістів були відкинута Будапештом як неприйнятні.

Угорське вище чиновництво доволі скептично поставилося до подібних автономістських сподівань. У меморандумі "Думки, пов'язані з Підкарпаттям", поданому прем'єр-міністрові П.Телекі, М.Козма вказував на зовнішньо-політичну зумовленість обіцянок автономії і неможливість їх здійснення через відсутність русинського середнього класу, який би був здатним втілити автономію в життя [170, 355]. Міністерський уповноважений І. Товт зазначав: "Думка русинів про автономію така, що вони чекають від неї не нових видатків, не русинських міністрів, а економічних вигод" [179, 9-10].

У відповідь на статтю А. Бродія О. Сабов, колишній міністр "Руської Крайни" в уряді Карої, писав, що закарпатцям можна дати тільки мінімальну культурну автономію, завданням якої було б здійснення культурної та господарської консолідації як передумови консолідації політичної. Ж. Морвай виступав за ліквідацію системи комітатів і створення провінційних зборів на чолі з призначеним регентом Угорщини провінційним начальником [55, 20-21].

Колишній наджупан І. Еган у брошурі "Якою має бути русинська автономія" доводив, що русини не є нацією, і пропонував територіальну, а не національну автономію зі створенням Русинської управлінської ради (101 член-русин) під керуванням урядового уповноваженого ("міністра Русинської землі"). Рада зі своїми управлінськими органами вирішує ті релігійні, мовні, культурні та господарські питання, що не входять до компетенції прем'єр-міністра. Пропонувалося вільне використання русинської мови в державних установах та суді, створення русинських шкіл на всіх територіях, де цього вимагає не менше 20% населення [46, 15-25].

Такий підхід, власне, робив місцеві самоврядні структури простими виконавцями розпоряджень центру і надавав лише деякі можливості для національного самозбереження.

Концепцію суто територіальної автономії підтримували також Г. Кемень та професор І. Едьєд. Посилаючись на неможливість відокремлення русинів від угорців, вони пропонували однакові автономні права для перших і других [129, 472]. Подібна постановка питання фактично не надавала жодних правових гарантій неугорському населенню Закарпаття і практично не обумовлювала автономний статус краю у складі Угорщини.

На засіданні уряду (12 травня 1939 р.) було прийнято рішення: керувати місцевою адміністрацією буде спеціально призначений "регентський комісар", без відома якого угорський уряд не може виносити жодних розпоряджень чи постанов на території регіону [135, 51-57]. А 28 червня 1939 р. Горті на пропозицію міністерської ради призначив регентським комісаром Підкарпаття барона Ж. Перенї.

Проте питання автономії залишалося відкритим. Парламентський клуб угороруських депутатів на своєму установчому засіданні в Ужгороді 22 червня 1939 р. звернувся до угорського уряду з резолюцією, щоб той дипломатичним шляхом розпочав кампанію за об'єднання "угороруських земель" до річки Попрад з рештою "підкарпаторуських територій", забезпечуючи національну рівноправність [124, 83]. До Ужгорода навіть приїхав прем'єр-міністр і провів анкетування з питання автономії [180, 1].

Нарешті, 23 липня 1940 р. П. Телекі подав до парламенту проект закону "Про Підкарпатське воєводство та місцеве управління". Основні його положення наступні.

1. Ужгород є столицею воєводства і одночасно угорським повноправним містом, а назва населення – не "угоророси", а "рутени".

2. Автономія поширюється на сферу освіти, релігії, соціальної опіки й на господарсько-торговельні відносини.

3. Головою 40-членної воєводської ради та адміністрації загалом є воєвода, який обирається радою на 5 років. Її члени обираються місцевим електоратом, а деякі входять туди за посадою чи за спеціальним призначенням. Воєвода і рада, в порядку виконання загальних законів, приймають статuti й розпорядження, які обов'язково візуються губернатором чи відповідним міністром.

4. Регента представляє управитель, призначений ним за поданням уряду, який одночасно є головою-наджупаном повноправного міста Ужгорода і членом верхньої палати державних зборів Угорщини. На вимогу уряду регент може розпустити воєводські збори і скликати нові. Управитель може їх розпустити в будь-який момент з власної ініціативи.

5. Двомовність адміністрації з вимогою до державних службовців та урядників опанувати угорську та "русинську" мови за два роки. Угорська мова викладається в русинських школах, а "русинська" – в угорських. У судах – обов'язкова наявність русинських радників. Необхідність організувати університетську кафедру для русинської мови та літератури [47, 129-134].

Як бачимо, різниця між "Карпато-українським воєводством" І. Бетлена і "Підкарпатським воєводством" П. Телекі полягає в тому, що останній проект є менш ліберальним у плані повноважень автономії щодо формування своєї адміністрації та присутності місцевих представників у центральних органах влади. Взаємовідносини між воєводою та регентським губернатором більш централізовані, ніж між урядами жупана й наджупана в угорській жупній системі. Загалом зберігається тенденція до надання самоврядності регіону при одночасному посиленні контролю з боку Будапешта.

Та навіть цей проект викликав незадоволення серед ідеологів "Великої Угорщини". Так, професор Й. Белень у брошурі "Критика законопроекту про Підкарпатське воєводство і його самоуправління" доводив, що розмови про Закарпаття як про автономне утворення суперечать ідеї єдності угорської держави, тому воєводство має називатися "Унгварським" (Ужгородським) і не утворювати окремої адміністративної одиниці. Замість воєводських зборів достатньо створити воєводську раду, а воєвода повинен

бути простим службовцем міністерства внутрішніх справ. "Рутенська" мова на автономній території не може бути рівноправною з угорською [103, 83-84]. Фактично йшлося лише про деякі формальні ознаки самоврядування і цілковитої відсутності економічних і юридичних механізмів його реалізації.

На процеси надання краю автономії значною мірою впливали також військові кола Угорщини. 1 березня 1940 р. М. Горті подав у відставку з посади головнокомандуючого угорською армією, й уся військова влада зосередилася в руках начальника генштабу Г. Верта, який вимагав від прем'єра запровадити військову адміністрацію в Закарпатті або оголосити його воєнною територією. 5 серпня 1940 р. П. Телекі дав згоду на призначення регентським комісаром Підкарпаття М. Козми, який мав тісні зв'язки з керівниками військових кіл Угорщини, а проект автономії Закарпаття мусив відкласти на невизначений термін.

А. Бродій в парламенті ще продовжував домагатись автономії, але крім 14 послів партії "Кішгазда" його ніхто не підтримав [109, 17]. Депутати партії "Схрещені стріли" Губаї та Ваго запропонували проект автономії національних груп – німецької, словацької, угорської, румунської, югославської. Він передбачав, що національні групи в рамках призначення чиновників і управлінських функцій цілковито незалежні від центральної державної влади, а національний лідер перед нею не відповідальний і не підконтрольний [55, 70]. Прем'єр П. Телекі охарактеризував документ як такий, що "угрожаєть основаніямь венгерской государственности" [181, 2]. У жовтні 1940 р. закарпатські політики проукраїнської орієнтації зустрілися з лідером партії "Схрещені стріли" й подали меморандум з приводу створення її підкарпатської філії. Окрім іншого, в документі висувалися вимоги територіальної автономії Закарпаття із широким залученням представників корінного населення ("руських") до роботи в урядових органах і установах краю та освітою на "руській мові" [120, 131-132]. Однак далі перемовин справа не пішла.

Не беручись до детального індивідуального порівняння розглянутих проектів, абстрагуючись від зіставлення кількісних показників (кількість депутатів місцевого представницького органу, терміни його повноважень і тому подібне), викладемо свої зауваження щодо автономістських процесів.

Кількість проектів, статус їх авторів та рівень процедури обговорення свідчать про доволі високу можливість їхньої реалізації. Особливістю процесу було те, що висувалися не тільки урядові проекти, а й проекти місцевих політичних кіл та науковців. Той рівень автономності, який з високим ступенем ймовірності міг здобути регіон, передбачав представництво у законодавчому органі Угорщини, участь частини корінного населення у вирішенні місцевих проблем, певні економічні важелі впливу на його добробут. Представлені проекти декларували правові гарантії та окреслювали певні юридичні механізми збереження національної ідентичності та забезпечення саморозвитку українців Закарпаття. Попри те, що передбачуваний обсяг повноважень не міг задовольнити ні населення краю, ні його політичну еліту, відзначимо важливу позитивну роль спроб автономізації Закарпаття, зважаючи на авторитарність гортистської Угорщини та розпочату Другу світову війну.

Аналізуючи плановані самоврядні повноваження, варто наголосити, що певну їх частину було втілено в подальшій управлінській практиці Угорської держави в регіоні. Так, наприклад, двомовність адміністрації, наявність дорадчого органу з місцевих представників мали місце в діяльності регентського комісаріату Підкарпаття. Зрозуміло, що посилена увага угорського керівництва до проблеми автономії Закарпаття не в останню чергу зумовлювалася внутрідержавною ідеологією (концепція "святостефанізму") та геополітичними міркуваннями. Розраховуючи, у стратегічній перспективі, цілком інкорпорувати великий неугорський анклав, угорська влада намагалася реалізувати її раціональними заходами. Такий підхід, що ілюструється автономістськими інтенціями, об'єктивно сприяв цивілізованим взаєминам двох народів у рамках правового поля, ліберальної традиції та європейського культурного простору.

Загалом аналіз початкового етапу запровадження державно-правових інститутів Угорщини на Підкарпатті дає підстави зробити такі висновки.

По-перше. Акт окупації Карпатської України розумівся урядом країни як повернення невід'ємного та традиційно дружнього анклаву з усіма відповідними наслідками. Звідси й подальші спроби інкорпорації регіону, з урахуванням його особливостей, у політико-правову систему Угорщини.

По-друге. Хоча період правління військової адміністрації значною мірою підпадає під ознаки військової диктатури, все ж таки характеризувати її саме так є перебільшенням. Це можна підтвердити тим, що такий вплив військових на управлінський процес мав місце не по всій Угорщині, а на щойно захопленій військовим шляхом "знову приєднаній території". До того ж ці процеси, в загальному плані, були легалізовані законною цивільною владою, нею контролювались, і нею ж були припинені в рамках своїх повноважень.

По-третє. Механізм і способи інкорпорації Закарпаття у систему права (а згодом і в правову систему) Угорщини та пов'язані з цим спроби надання йому автономії вказували на потенційно особливе правове становище регіону. Однак воно, принаймні офіційно-декларативно, не планувалось як таке, що буде принципово дискримінаційним у порівнянні з іншими частинами країни. Ці тенденції здебільшого підтвердились у процесі створення специфічної управлінської структури – регентського комісаріату Підкарпаття.

Правовий статус регентського комісаріату Підкарпаття

Правовою основою для встановлення єдиної системи цивільного управління на всій території краю (Ужгород, Мукачево, Берегово включно) стали прийнятий 22 червня 1939 р. Державними зборами Угорщини закон "Про об'єднання карпатської території з мадярською державою" та постанова уряду "Про тимчасовий устрій державного управління повернутої до Угорської Святої Корони підкарпатської території" [20, 1-3]. Документи мали діяти до введення закону про "підкарпатське самоврядування" [20, 1]. Цими нормативними актами на Закарпатті створювалася специфічна в порівнянні з

іншими регіонами Угорщини управлінська інституція – регентський комісаріат Підкарпатської території з центром у місті Унгвар (Ужгород).

Розглянемо адміністративний поділ Закарпаття. Тут загалом запроваджується угорська система адміністративно-територіального устрою, яка, однак, мала притаманні тільки цьому регіону особливості. Окремо зробимо спеціальне застереження. По-перше, термін "адміністративна (управлінська) експозитура" у нормативних актах і документах того часу вживався у двох значеннях – як територіальна одиниця і як управлінська структура. По-друге, в Угорщині посада нотаря (заступника піджупана) входила до виконавчої вертикалі на місцях, а королівські публічні нотаріуси здійснювали суто нотаріальні функції та підпорядковувалися міністерству правосуддя [182, 14].

Цією ж постановою уряду від 22 червня 1939 р. [20, 1-3] Закарпаття територіально поділялося на три адміністративні експозитури (інша назва – комітати, або жупи): Ужанську (Ужгород), Березьку (Мукачево), Марамороську (Хуст). До Ужанської адміністративної експозитури належали: головне місто Підкарпатської території – Ужгород; округи – Ужгородський, Перечинський, Великоберезнянський, Собранецький. Березька експозитура налічувала чотири округи: Мукачівський, Свалявський, Іршавський та Нижньовецький. У Марамороську експозитуру входили округи Волівський (Міжгір'я), Рахівський, Тересвянський (Тячів), Хустський та експозитура окремого уряду в Дубовому [65, 43-47]. Мукачево було жупним містом, а Ужгород – муніципальним, тобто його статус прирівнювався до статусу окремого комітату. Це означало, що крім тільки адміністративних функцій, які мало жупне місто, муніципальне здійснювало і господарську діяльність, займалося питаннями майнового права, використання міського майна, фінансової і податкової політики [183, 3-4]. Встановлені угорською та "угроруською" мовами назви населених пунктів слід було використовувати спільно [184, 5-8].

Оскільки частина Закарпаття межувала із сусідніми з Угорщиною країнами, то згідно з розпорядженням уряду від 14 жовтня 1943 р. вздовж кордонів країни створювались "заборонені" території (пояси), місцезнаходження і ширину (до 10 км) яких визначав міністр народної оборони за згодою міністра внутрішніх справ [185, 6-7]. До означених ділянок не включались внутрішні території міст та рекреаційно-спортивних зон. Особи, які там проживали або перебували (згідно з відповідним дозволом властей), повинні були мати посвідчення особи та не могли робити фотографії чи малюнки місцевості без санкції поліції. Ці території не вважались якимись окремими адміністративно-територіальними одиницями і входили до складу комітатів на загальних підставах. Якихось інших анклавів зі спеціальним правовим режимом на території краю не існувало.

Структура виконавчої вертикалі, запроваджена Будапештом у регіоні, визначалася угорськими правовими нормами і виглядала таким чином: у сільській громаді діяв нотарський уряд, а в декількох малих громадах – дільничний нотаріат; в окрузі діяла експозитура окружного уряду (як управлінська структура), в комітаті діяло управлінське представництво (управлінська експозитура комітату). Три названі комітати входили до

особливого адміністративно-територіального утворення – регентського комісаріату Підкарпатської території, а їхні адміністративні органи підпорядковувалися регентському комісаріату Підкарпаття як особливій управлінській структурі на території Угорщини [186, 3; 187, 79-83].

Регентський комісаріат очолював регентський комісар, якого за поданням прем'єр-міністра призначав і звільняв глава держави. Регентський комісар здійснював свої функції через представника центральної урядової влади в комітаті – наджупана (фивішпана) і був правомочний в усьому, що входило до його компетенції. Він контролював діяльність місцевого самоврядування, головуючи в усіх його колегіальних органах (муніципальної ради, адміністративного комітету, проступкової ради і т. п.); без його згоди будь-яке рішення органів місцевого самоврядування могло виконуватись тільки з дозволу відповідного міністра; звітував відповідному міністру про роботу державних чиновників його комітату, крім представників судових органів; міг призначати і зміщати жупних чиновників (крім піджупана (алішпана)), порушувати проти них дисциплінарне провадження [101, 268].

Крім цього, регентський комісар користувався правом видання обов'язкових постанов, яке належало комітатським місцевим властям; він виконував завдання міністра в навчально-адміністративних та шкільних справах, у яких діяв королівський окружний директор навчального округу. Відповідно до постанови уряду від 23 липня 1939 р. "Про коло впливу регентського комісара", всі міністерства могли здійснювати в краї призначення лише після погодження з регентським комісаром, а він міг пропонувати міністерствам свої пропозиції [108, 319].

Статус осіб, які займали посаду регентського комісара, свідчить про серйозне ставлення до їхньої ролі з боку офіційного Будапешта: з 17 липня 1939 р. по 12 вересня 1940 р. краєм керував барон Ж. Перенї, заступник голови верхньої палати Державних зборів Угорщини, "хранитель св. Корони" (з 1934 р.), голова Світової організації угорців (з 1928 р.); з 12 вересня 1940 р. до 7 грудня 1941 р. – М. Козма, королівський таємний радник, колишній міністр внутрішніх справ, член верхньої палати Державних зборів; з 10 січня 1942 р. по березень 1944 р. – В. Томчані, міністр юстиції (1920–1922), член верхньої палати Державних зборів Угорщини, авторитетний правник; з березня 1944 р. по жовтень 1944 р. реальну владу здійснював урядовий комісар території військових дій А. Вінце при збереженні *de jure* регентського комісаріату.

Разом із регентським комісаром Горті, за поданням прем'єра, призначав на посаду так званого старшого радника. Останній інформував регентського комісара в питаннях "загального інтересу" (тобто загальнозначущих для населення краю). Старшим радником 20 листопада 1939 р. було призначено О. Ільницького, греко-католицького соборного протоієрея, члена верхньої палати Державних зборів Угорщини [188, 1]. Крім виконання дорадчих функцій, О. Ільницький раз у місяць повідомляв прем'єр-міністра про діяльність крайових державних установ, настрої депутатів від Закарпаття, про політичну ситуацію в краї тощо [114, 45].

З метою розгляду згаданих актуальних для регіону проблем у складі регентського комісаріату в Ужгороді було створено дорадчу комісію для внесення пропозицій, що діяла у складі восьми осіб. Її головою був старший радник, а членів також призначав прем'єр-міністр. Регентський комісар міг брати участь у слуханнях комісії, він же давав згоду на її скликання за пропозицією голови [20, 1]. У листопаді того ж року було призначено членів дорадчої комісії при регентському комісарі. Цей орган складався з восьми місцевих жителів віком від 50 до 70 років, половина з яких були угорцями. Тільки двоє з комісії – адвокат А. Штефан і колишній сенатор від партії Автономний землеробський союз Ю. Фельдешій мали політичне минуле [189, 1]. Зрозуміло, що в такому складі вона не могла представляти інтереси більшості населення краю.

У структурі регентського комісаріату були такі відділи: адміністративний відділ (шеф – Г. Галас, міністерський радник, доктор права); господарський відділ (шеф – Ш. Магочі-Діц, пенсійний професор університету, доктор права); шкільний відділ (шеф – о. Ю. Марина, міністерський радник, доктор канонічного права); генеральний директор державної лісоторгової та деревообробної фірми "Латориця" (Ю. Шимонкаї, інженер) [49, 31]. Усі вони належали до штату чиновників міністерства внутрішніх справ і фінансів, міністерства у справах релігій і освіти, їхній кількісний склад встановлювався центральним урядом [20, 1].

Як бачимо, статус регентського комісара поєднував компетенцію губернатора адміністративно-територіальної одиниці Угорщини, місцевих представництв та деяких міністерств. Повноваження спеціально створених для Підкарпатської території посади головного радника та комісії пропозицій зводилися до виконання інформаторсько-дорадчих функцій під його контролем.

На рівні комітату управління здійснювали керівник комітату (наджупан) та його заступник піджупан (алішпан), яких призначав і знімав з посади міністр внутрішніх справ. Наджупан був підпорядкований безпосередньо регентському комісарові й на ввіреній йому території користувався правами керівника адміністрації [20, 1]. Показово, що в етнічній Угорщині піджупан, за поданням наджупана, обирався на засіданні обох палат парламенту [157, 46].

До структури адміністрації комітату входили головні спеціалісти: головний нотаріус комітату – справи особисті, адміністративні, стосовно внутрішнього розпорядку комітату, політичні, загальноправові, транспортних доріг, митні, залізничні, поштові, водні, брав участь у засіданнях і виконував обов'язки секретаря загальних зборів "законновладної" та управлінської комісії; нотаріуси комітату – справи стосовно виборів до центральних органів влади, "справи про добробут, злиденне становище та обмеження у правах людей", про страхування, загальні і побутові громадянські справи, справи щодо пенсій та інвалідності. Помічники нотаріуса контролювали "загальні поліцейські і закордоннополіцейські справи", питання громадянства. Була й посада "судді слуг", який відав справами преси, фізкультури, спорту, пропаганди, релігії, освіти та культури. До апарату комітату входили також муніципальний головний прокурор комітату, головний архіваріус, головний лікар, головний

ветеринар, начальник бухгалтерського управління, керівник канцелярії. Останній вів облік осіб, позбавлених політичних прав. Крім зазначених повноважень, усі нотаріуси за посадою були секретарями усіляких зборів, комісій і підкомісій, а також відали практично всіма господарськими справами комітату [157, 46].

Розподіл повноважень між посадовими особами комітату не був жорстким, а кількість посад фіксованою. Так, при Березькому комітаті існували також посади почесного помічника нотаріуса та пожежного інспектора [190, 1]. Службовець адміністративної установи міг виконувати роботу за сумісництвом, але тільки з дозволу адміністративної комісії і не за рахунок здійснення основних посадових обов'язків. Дану згоду комісія могла у будь-який час відкликати [191, 7].

Центральна державна влада й на цьому рівні контролювала ротацію всіх ключових посад – референтів при жупних управліннях; голову та засідателя опікунського комітету, а також окружного начальника і справника (начальника поліції в повіті) та муніципального (окружного) лікаря призначав міністр внутрішніх справ. Процедура призначення часто затягувалася "через поліцейські пріоритети" [176, 6]. Навіть кількісний склад службовців та інших чиновників органів місцевої влади встановлював міністр внутрішніх справ у погодженні з міністром фінансів [20, 2]. Практика, за якої всі ключові фігури управлінської вертикалі призначались або безпосередньо Будапештом, або прямо підлеглими йому чиновниками, гарантувала цілковитий контроль над адміністративними процесами в краї у рамках чинного законодавства. Разом з тим, угорські посадовці вищого рангу намагалися не провокувати конфліктів на етнічному ґрунті в процесі призначення на посади регіональних чиновників. Перший регентський комісар Ж. Переньї, аби не загострювати міжнаціональних стосунків, призначав на посади окружних начальників угорців, а їхніми заступниками – українців (русинів) [135, 57].

Аналіз кадрового складу на рівні жупного управління свідчить, що з п'ятнадцяти його основних чиновників три чверті народилися на Закарпатті, а половина з них здобули вищу освіту в Угорщині. Зокрема серед них: наджупан Ужанської жупи – доктор права Ю. Дюріч; Березької – доктор права К. Бескид; Марамороської – Б. Рішко, а згодом – доктор права А. Дубинський [192, 2,7]. Така політика в доборі кадрів створювала ілюзію участі в управлінських процесах місцевих вихідців, але фактично всі вони сповідували ідею "Великої Угорщини" і беззаперечно виконували волю офіційного Будапешта.

На рівні округу не існувало колегіальних органів. Призначення дільничних і окружних нотарів здійснював міністр внутрішніх справ, а членів представницького органу населеного пункту з-поміж його мешканців чоловічої статі призначав окружний начальник [20, 2]. Останній був помічником головного окружного начальника, який призначався наджупаном з числа осіб, вибраних загальними зборами комітату [101, 271-272].

На низовому рівні, у великих та малих населених пунктах, нотаря призначав регентський комісар, інших муніципальних чиновників та муніципальних службовців, і так само членів муніципальної управи, які не є

чиновниками, призначав окружний начальник [20, 2]. Порядок зайняття посад був наступним. Міністерство внутрішніх справ на сторінках "Будапештського Вісника" оголошувало конкурс на зайняття посади дільничного нотаря. Претенденти писали заяву на ім'я міністра внутрішніх справ, а подавали вищестоящому керівництву (якщо особа вже перебувала на публічній службі), або окружному начальнику чи міському старості за місцем проживання (якщо особа не перебувала на публічній службі) [193, 3]. Посади у державних та комітатських підприємствах, установах, організаціях, міських муніципалітетах, публічних фондах та фундаціях заміщувалися як за конкурсом, так і поза ним. Ті з жителів Закарпаття, які ще при чехах мали відповідну освіту, одразу могли подавати на конкурс [194, 8].

Існували преференції для проугорських кандидатів. Першочергове право на вакансію мали ті, хто: до 1921 р. перебував на угорській публічній службі і був звільнений за національну належність чи політичні переконання чехословацьким урядом, їхні нащадки, які перебувають на території Угорщини; на момент 15 березня 1939 р. були чехословацькими службовцями; на новоприєднаних територіях проживали постійно і зараз проживають на території Угорщини. В усіх випадках враховувалася діяльність претендентів, спрямована на приєднання підкарпатських територій до Угорщини [195, 4-12]. Однак цього правила суворо не дотримувались. На парламентських дебатах у грудні 1939 р. депутат від Закарпаття Корлат заявив, що посади дістали багато антиугорськи налаштованих осіб. На що міністр внутрішніх справ відповів, що чиновники в краї призначалися за пропозицією місцевих кіл і до уваги бралось не їхнє партійно-політичне минуле, а моральні якості і благонадійність з точки зору інтересів держави [196, 1]. Загалом на початковому етапі кадрова політика Угорської держави була доволі суперечливою, що пояснювалося низкою чинників – браком суто угорських кадрів на місцях, офіційною доктриною "угро-руського народу", обіцяною автономією та іншими.

Субординаційна вертикаль мала наступний вигляд: в адміністративних справах у першій інстанції рішення виносив нотарський уряд населеного пункту, його представницький орган, повітовий начальник або комітет піклування про сиріт, другою інстанцією був наджупан, а профільний міністр виносив рішення в тих адміністративних справах, в яких у першій чи другій інстанції діяв наджупан, або в першій інстанції діяв регентський комісар [20, 2].

Проступки по статутах і розпорядженнях, які видавав регентський комісар, були підсудними в першій інстанції – головному окружному начальнику, в другій – наджупану, в третій – проступковій раді [197, 16-17]. У справах нижчих службовців у першій інстанції як індивідуальний орган влади діяв перший посадовець муніципалітету, а в другій інстанції або ж у дисциплінарній процедурі проти вищих службовців у першій інстанції вирішував дисциплінарний виборний комітет муніципальної комісії (проступкова рада) на чолі з фивішпаном. Чотирьох його членів на один рік обирала адміністративна комісія – двох із числа державних службовців, а інших двох – із числа виборних членів. Дисциплінарним органом третьої інстанції був дисциплінарний суд у

складі міністра внутрішніх справ (голова) і двох адміністративних суддів та двох службовців міністерства внутрішніх справ [102, 467].

Таким чином, порядок призначення посадових осіб адміністративно-територіальних одиниць краю, обсяг їхньої компетенції свідчать про жорстку централізацію влади в регіоні навіть на повітовому рівні, та ще й у такій неполітичній сфері, як охорона здоров'я. Це підтверджується і тим, що: надзупан виконував не тільки адміністративні функції, але й мав певні повноваження представницьких органів; члени останніх не обиралися населенням, а призначалися чиновниками; вищою інстанцією при вирішенні управлінських питань місцевими органами виступав міністр центрального уряду.

Схема управління регіоном із Будапешта мала такий вигляд: принциповими проблемами краю прем'єр-міністр опікувався особисто, крім того, кожне міністерство в межах своєї компетенції видавало нормативні акти, що діяли на території регентського комісаріату. Так, П. Телекі 24–25 березня 1939 р. відвідав Тячівщину, а 23 квітня 1940 р. – Ужгород для врегулювання питання автономії Закарпаття. 26 травня 1940 р. він знову побував в Ужгороді, де ознайомився з економічними та політичними проблемами краю. Тоді ж край, з метою інтенсифікації діяльності лісництв, відвідав міністр сільського господарства М. Телекі [115, 257]. Окремо цією територією опікувалося також міністерство у справах Верхньої Угорщини (Фелвідейк), очолюване колишнім лідером угорської національної меншини в ЧСР А. Ярошем [114, 46].

Невдовзі, після встановлення цивільного управління, в краї почали функціонувати структури центральних державних установ Угорщини. Зокрема, кабінет міністрів у травні 1939 р. дав згоду на відкриття в Ужгороді представництва угорського Землеробського міністерства [198, 1]. У зв'язку з тим, що в 1940 р. в Ужгороді було ліквідовано експозитуру міністерства землеробства, її компетенція переходила до землеробського відділення регентського комісаріату [199, 2]. На Закарпаття поширювались повноваження комісара у справах безробітної інтелігенції, який вів іменний урядовий список, куди були занесені всі безробітні особи, які підпорядковувались міністерству культів і народної освіти. Осіб, які значились у цьому списку, першочергово влаштовували на профільну роботу або відсиляли на курси перекваліфікації [200, 21-22].

Центральний уряд опікувався розбудовою інфраструктури краю: міністр транспорту і економіки Падані в січні 1940 р. призначив Б. Гуляша головним представником по іноземному туризму на Закарпатті [115, 255]; на початку листопада 1941 р. в Ужгороді було відкрито секретаріат угорської преси [115, 274]; там само знаходився Мадярський королівський державний "будівельний уряд" – державна організація, що опікувалась будівництвом споруд і доріг, видавала ліцензії на приватне будівництво [201, 17]; з бюджету міністерства

внутрішніх справ для регентського комісаріату на 1939-1940 рр. було виділено два мільйони пенге¹ [202, 3].

З початком війни управлінські органи, які залежали безпосередньо від уряду, фактично перебравли на себе функції місцевого управління. Так, з 1942 р. офіційно було закріплено існуючу до цього практику заміщення посад службовців в органах самоврядування шляхом призначення їх урядом [101, 395], а з 1943 р. урядовий уповноважений по евакуації за дорученням уряду міг скасовувати всі рішення комітатських властей [101, 398]. З 1 квітня 1944 р. Закарпаття проголошувалося територією військових дій, де вводилися особливі адміністративні правила [203, 9]. З червня 1944 р. тут припинялася діяльність муніципальних комісій, муніципальних малих зборів, адміністративних комітетів, підкомісій адміністративних комісій, представницьких корпорацій [204, 3-4]. З вересня 1944 р. призупинення діяльності цих органів розповсюджується на всю територію країни. Їхні функції брали на себе головні окружні начальники, старости міст, наджупани [205, 5-6].

Що стосується територіального самоврядування в Угорщині і на Закарпатті в період гортизму, то воно в системно-структурному, організаційному та кадровому аспектах багато в чому було складовою державного управління. Колегіальні органи управління існували тільки на рівні комітату. Це були муніципальний комітет (загальні збори), малі збори, а також адміністративний комітет (комісія) та різні комісії, створені законодавчо чи рішенням муніципалітету.

Загальні збори склалися на 2/5 із вірилістів (платників найбільших податків), на 2/5 – із вибраних членів, на 1/5 – із представників різних організацій і релігійних громад, пожиттєвих членів та провідних чиновників муніципалітету. Цей орган користувався правом подання клопотань, правом адміністративного судового оскарження та іншими дисциплінарними повноваженнями; він розробляв муніципальні обов'язкові постанови; обговорював звіти комісій, звіт бургомистра; вирішував у питаннях заміщення (тимчасово) відстороненого від посади бургомистра; обирав посадовців, що підпадають під обрання органом самоврядування, та відряджуваних до верхньої палати дійсних членів і кандидатів у члени, а також усіх тих, кого слід відряджати до якого-небудь суспільно-правового органу в особі органу самоврядування шляхом обрання; він керував справами міста господарського характеру та іншими [206, 44].

Загальні збори були відкритими, однак у призначеній для наради частині їхнього приміщення протягом тривалості загальних зборів могли перебувати лише їх члени та ті, в кого там були офіційні справи. Голова у приміщенні загальних зборів визначав окреме місце для публіки. Акредитовані кореспонденти інформаційних видань і газет могли залишатись у приміщенні загальних зборів навіть у випадку видалення публіки, якщо вони не брали участі в порушенні порядку [207, 5].

---

¹ Пенге – грошова одиниця Угорщини. Введена у 1925 р. Ділилася на 100 філерів. У 1946 р. грошовою одиницею Угорщини став форинт (*І. М.*).

Малі збори комітату склалися з вибраних членів і членів за посадою на чолі з фивішпаном. Вони були компетентні в усіх тих питаннях, які не підпадали під викладені у вищенаведеному переліку повноважень муніципального комітету. Членами малих зборів були: бургомістр, заступник бургомистра, головний нотаріус, ті два міські радники, яких загальні збори муніципальної комісії міста обрали членами малих зборів, головний прокурор (прокурор), у разі виникнення перешкод для участі його заступник, головний санітарний лікар, а також шістнадцять членів муніципального комітету. З-поміж останніх згадуваних членів дванадцять із числа своїх членів на 5 років обирали загальні збори муніципальної комісії, а чотирьох на 5 років з-поміж членів муніципальної комісії призначав наджупан.

Малі муніципальні збори розпоряджалися у першій інстанції в тих справах загального інтересу, в яких: компетенція загальних зборів поширювалась на питання, що стосувалися території, організації та господарства комітату; слід було висловити точку зору або управлінську волю органу самоврядування. Малі збори також готували справи, що виносилися на загальні збори. Право розпорядження (винесення рішення) належало останнім [207, 1-2].

Для забезпечення взаємодії між державними органами та органами самоврядування діяв адміністративний комітет у складі наджупана (голова), піджупана, головного нотаря, головного прокурора, фінансового директора, шкільного інспектора, начальника королівської прокуратури, а також членів, обраних загальними зборами [101, 271]. Цей комітет мав право загального нагляду і контролю, внесення пропозицій і повідомлень, прийняття розпоряджень загального характеру, а також виконання рішень загальних зборів. В його складі діяли спеціальні підрозділи – комісія з податкових справ, підкомісії з економічних справ, експропріації, охорони здоров'я, житлова комісія [101, 397].

При загальних зборах діяли також різні комісії – з висунення кандидатів на посади чиновників, з контролю за діяльністю адміністрації, законодавча тощо. Наприклад, законодавча комісія Ужанської жупи складалася із 77 чоловік, з яких: 32 районні начальники, бургомістри та вищі чиновники, 11 священників, 27 землевласників, 6 селян, 1 робітник [108, 118]. Як бачимо, 41% від усіх її членів репрезентували виконавчу вертикаль, 49% становили традиційно лояльні до влади особи, і тільки 10% мали прямий стосунок до інтересів пересічного жителя територіальної громади. Це один із прикладів, що ілюструє загальну картину масштабів втручання державних структур у діяльність представницьких органів та реального статусу останніх у процесі прийняття управлінських рішень.

Безпосередньо в селах економічної основи самоврядування фактично не існувало. До міністерської компетенції входило затвердження сільського бюджету та сільських річних балансів. Міністр міг безпосередньо перевіряти сільський бюджет через своїх представників, відряджати фінансового ревізора, зобов'язувати села до скорочення їхнього персоналу, регулювати господарську та фінансову діяльність, обмежувати, перетворювати або ліквідувати сільські виробництва, підприємства, заклади [102, 482]. В комітатських центрах

бюджет складали спеціальні комісії ("летучки") у складі представників міністерства внутрішніх справ, міністерства фінансів та представників комітату і зацікавлених сіл.

Аналіз співвідношення місцевого самоврядування та державного управління на Закарпатті, статусу їхніх органів та посадових осіб вказує на те, що попри певну публічність і прозорість у процесі зайняття посад та діяльності представницьких органів, реальні механізми реалізації місцевого самоврядування в регіоні в період з 1939 по 1944 рр. були відсутні. Формальна і фактична залежність представницьких органів територіальних громад краю від центрального уряду, суміщення надзупаном представницьких, адміністративних та правоохоронних функцій, призначення, а не обрання, місцевих представників, урахування їхньої минулої політичної діяльності зумовлювалися загальним авторитарним спрямуванням гортистського режиму, військовим станом Угорщини та низкою інших чинників.

Щодо мовного питання, то на підкарпатській території офіційними мовами держави встановлювались угорська та "угроруська". Загальнодержавні закони та видані регентським комісаром або керівником управлінського представництва обов'язкові постанови, розпорядження та повідомлення загального характеру в автентичному перекладі друкувались в окремій офіційній газеті підкарпатської території "Подкарпатский Вѣстникъ" двома мовами на одній сторінці. До державних та самоврядних органів, а також до угорських королівських міністрів місцеві жителі могли звертатися й угроруською мовою. В цьому разі відповідь належало давати також угроруською мовою [20, 2]. Однак усі державні органи і установи при внутрішньому веденні справ повинні були користуватися винятково угорською мовою [108, 330].

Аналіз структурної будови та кола повноважень регентського комісаріату дає підстави стверджувати, що цей орган як у цілому, так і поелементно напряму інституювався та контролювався центральними органами влади. Виконавча вертикаль загалом копіювала діючу в дотріанонській Угорщині модель, але в питаннях компетенції посадові особи комісаріату охоплювали деякі повноваження загальнодержавних виконавчих та місцевих представницьких органів. Останні, як і посади головного радника та членів комісії пропозицій, були юридично і фактично залежними від центральної влади й нічого собою не являли в сенсі "автономності" регіону.

Кадрова політика угорського уряду в регіоні мала компромісний характер. Будапешт намагався залучити на сторону держави місцеву еліту, не провокувати конфліктів на етнічному ґрунті, надаючи останній формальний доступ до важливих управлінських важелів. Проблема лояльності та контролю вирішувалася нормативно закріпленою можливістю суміщати декілька посад у державних і недержавних структурах, кооптацією депутатів від Закарпаття до угорського парламенту і т. п. Забезпечення двомовності адміністрації та законодавства мало сприяти більш швидкій адаптації краю до політико-правової системи Угорщини.

Попри особливості правового становища Закарпаття, порівняно з "матерною" Угорщиною, в плані мовного режиму, назви, статусу і повноважень регентського комісаріату, про наявність самоврядування в юридичному сенсі цього слова говорити не можна. Регентський комісаріат планувався як перехідна модель перед автономією краю, тому деякі положення з проектів автономії реалізувались у його структурах та повноваженнях. З об'єктивних і суб'єктивних причин регіон не дістав самоврядного статусу, а тому комісаріат, як тимчасове утворення, проіснував до приходу радянських військ у вигляді квазіавтономного утворення. Специфіка цієї інституції, як і правового становища Закарпаття в цілому, в юридичному контексті полягає в тому, що це була не окупаційна адміністрація, а особлива форма інкорпорації "знову приєднаних територій" у політико-правову систему Угорщини, з урахуванням місцевих та геополітичних реалій.

Організація судових та правоохоронних органів на Закарпатті

На Закарпатті було запроваджено таку ж саму систему загальних судів, що й у "матерній" Угорщині. Судочинство здійснювали колегії при окружних кримінальних та цивільних судах, які були судами першої інстанції. Справи з тяжких злочинів, сімейні, службові та політичні справи розглядала судова палата як перша інстанція. Діяли також Апеляційний суд та Курія, які завжди були апеляційними інстанціями. Рішення (вироки) окружних судів оскаржувались у судовій палаті; рішення (вироки), винесені судовою палатою як першою інстанцією, могли бути оскаржені в Апеляційному суді. Рішення (вироки) нижчестоящих судів як судів другої інстанції в разі порушення закону могли бути оскаржені у Курії. Судові палати були створені в Будапешті та в більшості комітатських центрів. Апеляційні суди охоплювали територію декількох судових палат, а вищим судовим форумом була Курія.

До категорії загальних судів належали також Суд головного мажордому, Біржовий суд, Компетенційний суд, Всеугорський суд з упорядкування землеволодінь та Адміністративний суд. Останній розглядав і виносив рішення з питань і по скаргах, пов'язаних із проведенням виборів. До нього могли звертатись органи самоврядування зі скаргами на рішення уряду про розпуск муніципальних комітетів. Суди присяжних були ліквідовані у 1919 р. Справи політичного характеру розглядав трибунал судової палати у складі п'яти членів, який функціонував при апеляційних судах [101, 406-408].

Як видно, в системі судочинства мали місце спеціалізованість, апеляційний та касаційний процеси, принцип колегіальності. Наявність окремого суду з питань виборчого процесу та захисту інтересів місцевого самоврядування вказує на важливу роль цих відносин у суспільно-політичному житті Угорщини і ліберальний підхід до них з боку держави.

У зв'язку із запровадженням регентського комісаріату та переходом до цивільного управління діяльність на підкарпатській території військових трибуналів у кримінальних справах над цивільними особами припинялася. Сам перехід до нової судової системи та заміна військового судочинства на цивільне

здійснювали в регіоні із дотриманням континуїтету процесуальних дій. Постановою уряду від 23 червня 1939 р. з 27 червня цього ж року почали діяти цивільні кримінальні суди, за винятком випадків, коли процес з огляду на спеціальну правову норму й на іншій території країни належав до компетенції військового суду у кримінальних справах [32, 3-4]. У тих справах, що перебували у провадженні на 15 березня 1939 р., або у провадженні перед призначеним військовими властями суддею, процес продовжували угорські суди, що вступали на їхнє місце. Розпорядження та винесені рішення попередніх судів зберігали чинність. У справах, що перебували у провадженні перед підкарпатським повітовим судом, діяв королівський повітовий (окружний) суд, а у справах, що перебували у провадженні перед підкарпатським окружним судом, – королівська судова палата. Щодо компетенції суду, то відповідним чином застосовувались правові норми, що були чинними на підкарпатській території на 15 березня 1939 р. [24, 4-7].

Функції головного прокурора жупи (комітату) виконував разом із наджупаном референт у правових справах, якого призначав міністр внутрішніх справ [20, 1]. Оскільки з 1869 р. правосуддя було відокремлене від адміністрації, і при судах було створено спеціальну систему державної прокуратури, то головний прокурор жупи діяв як її юрисконсульт [101, 271]. У Хусті відкрилася королівська прокуратура та королівська судова палата, що належали до округу Кошицького апеляційного суду. Були утворені королівські повітові (окружні) суди. Хустський, іршавський, виноградівський, воловецький, рахівський та тячівський суди належали до округу Хустської королівської судової палати, а нижньовецький, великобerezнянський та собранецький – до округу Ужгородської королівської судової палати. Перелічені суди та хустська прокуратура розпочали свою діяльність 27 червня 1939 р. Мукачівський, ужгородський та берегівський повітові (окружні) суди поширювали свою дію на ті населені пункти, які на 2 листопада 1938 р. належали до території цих судів. Влітку 1940 р. суди регіону були вилучені з підпорядкування Кошицької судової палати (колишня територія Чехословаччини) й переведені в підпорядкування Дебреценської судової палати (територія етнічної Угорщини) [208, 3].

При названих судах діяли ще окремі суди: в сучасному розумінні – спеціалізовані колегії з розгляду певної категорії справ. Так, розпорядженням міністра правосуддя, починаючи з 1 травня 1942 р. при Мукачівському королівському окружному суді створювався суд для малолітніх [209, 33]. Такий самий існував в Ужгороді [43, 316], а з 1 червня 1943 р. утворювався суд для неповнолітніх при королівських окружних судах в Іршаві та Воловому [210, 11]. Існували так звані "лихвенные" суди, які розглядали злочини чи проступки, пов'язані з підняттям цін, а також такі, що загрожували інтересам громадського порядку. Справи в них розглядалися одноособово при умові, що покарання не могло бути тяжчим, ніж один рік позбавлення волі, отож з огляду на захист звинуваченого, подальше розслідування не треба було проводити. Проти вироку "лихвенного" суду подавалася лише касаційна скарга до королівської

судової палати у випадку, коли встановлення фактичного стану справ відбулося з порушенням істотних постанов закону [211, 5-7].

Поряд із цим, значна кількість справ вирішувалась в адміністративному порядку управлінськими та правоохоронними структурами на місцях. Провадження по них у першій і другій інстанціях належали до компетенції адміністративної влади як поліцейського карального суду, у сфері дії королівської поліції – до королівської поліції. В третій інстанції справу розглядав міністр внутрішніх справ [36, 25-26]. Апеляція по постановах, які належали до компетенції адміністративної влади як поліцейського карального суду, подавалася одразу після виголошення рішення у проступковий сенат, створений безпосередньо при міністерстві внутрішніх справ. Він був останньою інстанцією. А її обґрунтування – до поліцейського карального суду першої інстанції протягом трьох днів з моменту виголошення [212, 3].

Суддів призначав регент за поданням міністра правосуддя, а останній призначав на посади інших чиновників суду. Переважну більшість із призначених становили місцеві русини [213, 1-2]. На посаду судді до 31 грудня 1941 р. можна було призначати також того, хто мав теоретичну та практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для цих посад у правових нормах, що були чинними на підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 р., за умови, що він відповідав іншим вимогам. Міністр юстиції міг доручати названі посади тимчасово, не більше ніж на шість місяців [22, 1-3].

За розпорядженням міністра правосуддя проголошувався конкурс: на посади голів королівських окружних судів у Хусті, Нижніх Воротах, Великому Березному і Собранцях; на посади окружних суддів у Хусті, Виноградіві, Воловому і Великому Березному; на прокурорські місця в королівській прокуратурі м. Хуст [214, 29; 215, 22-23; 216, 48]. Відповідне прохання подавалося до голови королівської седрії чи начальнику прокуратури. Необхідним було знання угроруської мови. За його незнання перевага надавалася тим, хто володів словацькою і зобов'язувався протягом року оволодіти угроруською мовою [217, 57-58]. У районах компактного проживання національних меншин вимагалось знання мови останніх [218, 35; 219, 26-27; 220, 11-12, 221, 16]. Конкурс проголошували також на посади судових виконавців при королівських окружних судах у Нижніх Воротах, Хусті, Іршаві, Великому Березному, Великому Севлюші (Виноградів), Рахові, Тячеві та інших містах. Крім інших умов, обов'язковим було володіння угроруською мовою [222, 8]. Державні службовці, в тому числі й судді, були зобов'язані відшкодувати шкоду, яку завдали протиправним порушенням свого службового обов'язку [102, 466].

Структура і функції судових органів, що діяли на Закарпатті, порядок призначення суддів нічим не відрізнялися від загальноугорських. Наявність спеціалізованих судів та колегій, їхня розгалужена мережа на території краю свідчать про застосування саме судової процедури при вирішенні соціальних конфліктів. Водночас велика кількість правопорушень підлягала адміністративній процедурі у виконавчих органах, що вказує на суттєву роль останніх у процесі здійснення правосуддя. Подібне співвідношення є

характерним для недемократичної судової системи. Принагідно зазначимо, що з березня 1929 р. у Чехословаччині карні справи за провини, які передбачали арешт до 6 місяців, розглядалися в порядку так званого мандатного, тобто адміністративного, судочинства. А окружний суддя звільнявся від обов'язку обґрунтовувати вирок [223, 17].

Паралельно на території краю продовжували функціонувати, в межах своєї компетенції, військові суди. При VIII Кошицькому військовому окрузі, до якого належало Закарпаття, діяв суд генштабу. Так, справи, що стосувалися партизан, також належали до його компетенції [43, 360]. Першою інстанцією були трибунали при військових частинах, дислокованих у регіоні. Вони розглядали справи про зраду [43, 151], а також справи страйкарів [43, 323]. Якщо підприємство було включене до списку військових, то навіть розслідування справи про вимоги підвищення зарплати вела контррозвідка.

Значними повноваженнями були наділені військові командири. Вони могли карати дисциплінарним шляхом за провини чи злочини, за які передбачалося позбавлення волі більш ніж на шість місяців, за неможливості забезпечити тюремне ув'язнення для винної особи [224, 4-8]. Провадження у військово-польових судах по кримінальних справах осіб рядового складу, цивільних осіб чи військовополонених рядового складу мало спеціальний порядок. Якщо особу звинувачували у провині (проступку), то компетентний командир вирішував, чи можна обійтись без одноособового судді. Якщо ні, то судив один військовий суддя одноособово. Він же і задовольняв чи відхиляв прохання про колегіальний розгляд справи. Якщо особа звинувачувалась у злочині, то військовий суд складався з одного військового судді, який вів розгляд справи, і двох офіцерів. Військовий суд на пропозицію сторін та з дозволу прокурора міг призупинити й передати справу компетентному командирі, якщо закон дозволяв дисциплінарне провадження з даного діяння.

Якщо під час військового кримінального провадження не було винесено смертний вирок, то військовий суд без участі прокурора вирішував питання про можливість заміни покарання на більш м'яке. Якщо йшлося про смертний вирок, то у згаданому засіданні брав участь прокурор. Якщо безпосередній командир мав у розпорядженні такого військового суддю, який не брав участі в розгляді, і при цьому старший за чином, ніж суддя, який вів розгляд справи, то перед винесенням вироку командир міг просити його про надання правової оцінки по справі в письмовій формі. Вищестоящий командир був зобов'язаний вимагати незалежну правову оцінку по справі, якщо підлеглий компетентний командир надав йому вирок для підтвердження [225, 1-2].

За словами деяких радянських дослідників [103, 86], восени 1941 р. за розпорядженням командуючого Карпатською групою військ Ф. Сомбатхеї були утворені спеціальні суди, які не тільки судили, а й керували кримінальним слідством, висували обвинувачення, організовували виявлення та притягнення осіб до кримінальної відповідальності. Зрозуміло, що така концентрація однією структурою повноважень органів досудового слідства, прокуратури та суду була б підтвердженням тоталітарної сутності системи судових та

правоохоронних органів, що діяла в регіоні. На даний момент в опрацьованих нами джерелах та наукових працях не знайдено підтвердження цього факту.

Загалом слід відзначити, що діяльність військових судів (трибуналів) на Закарпатті здійснювалася відповідно до норм, що діяли на всій території Угорщини. Якихось особливих, спеціальних судових органів, підпорядкованих армії і створених тільки для функціонування в межах регіону, не існувало. Спостерігається тенденція до мінімізації ролі військових судів і покладання процедури відправлення правосуддя на відповідних командирів. Характерною є підлеглість цивільних осіб військовому судочинству за деякі види злочинів, що пояснюється статусом Угорщини як воюючої країни.

Особливо слід згадати про прискорене ("статаріальне") судове провадження. Розпорядженням уряду від 28 серпня 1939 р. [39, 2-5] встановлювалися правила надзвичайного судового провадження, які застосовувалися лише за окремим наказом уряду. Публічно оголошувалося про коло діянь, територію поширення та наслідки такого провадження. Чотирьох членів сенату (надзвичайного суду), наділеного такими повноваженнями, призначав його голова, президент седрії (колегії) з числа її суддів. Членами сенату могли бути призначені також судді окружного суду. Голова прокуратури негайно призначав членів прокуратури, які виконували функції публічного обвинувачення. Про оголошення надзвичайного судового провадження, призначення суддів і прокурора негайно сповіщався міністр правосуддя.

Надзвичайний судовий процес мав місце, коли особу застали при вчиненні злочину, чи коли її вину, ймовірно, може бути доведено негайно. Він не поширювався на психічно чи тяжко хворих осіб, вагітних жінок, а також на осіб, проти яких вже було порушене звичайне кримінальне провадження за це саме діяння. Інші діяння особи, які могли розглядатися звичайним судом, до уваги не бралися. Процес відбувався за місцем вчинення діяння, затримання чи перебування під вартою підозрюваного. Прокуратура негайно повідомляла голову надзвичайного суду про виникнення необхідності у надзвичайному провадженні і готувала висновки по справі. Попереднього слідства та представлення обвинувального акту не було. Процес проходив у будь-якому вільному місці і, по можливості, без перерви. Якщо вирок не оголосили протягом 72 годин, то мало місце звичайне кримінальне провадження.

Особі надавався державний захисник. Мали місце дебати, в яких останнє слово завжди надавали обвинуваченому та його захиснику. Рішення виносилося на закритому засіданні. При одноголосному визнанні обвинуваченого винним у будь-якому злочині, що підпадав під надзвичайне провадження, оголошувався смертний вирок. До осіб віком до 21 року смертна кара не застосовувалась. У випадках, коли "раніше виконані смертні вироки призвели до встановлення спокою і порядку", їх можна було замінити каторгою.

Розпорядженням уряду від 3 листопада 1941 р. [226, 2-3] рішення статаріального суду не могло бути оскаржене, а питання про помилування вирішувалося відразу. При помилуванні всі матеріали по справі передавалися міністру справедливості (юстиції). При відмові вирок виконували упродовж

двох годин. При виправданні особу негайно відпускали на волю. Надзвичайний суд виносив рішення про недопустимість подальшого надзвичайного провадження, коли: вважав справу такою, що не підлягає надзвичайному провадженню; не мав одноголосного рішення членів з приводу вини обвинуваченого; докази вини обвинуваченого не можна здобути у законний строк (72 години); у межах законного строку рішення не можна було винести взагалі. В цій ситуації справу розглядав звичайний суд. Надзвичайне судове провадження припинялося розпорядженням уряду, яке мало зворотню дію.

Право на справедливий і чесний процес неупередженим судом при додержанні гарантій права на оскарження судових рішень є надпозитивним положенням права, яке є незмінюваним. Статаріальний суд мав усі ознаки надзвичайного і особливого суду (що відповідно до уявлень про надпозитивні положення права є грубим порушенням основних прав) й міг слугувати інструментом політичної розправи без додержання вимог належної процедури щодо об'єктивного і справедливого процесу. Те, що подібні суди мали місце, свідчить про потужні репресивні інтенції судової системи Угорщини в досліджуваний період. Надзвичайні повноваження, особливо в цій сфері, вказують на тоталітарні тенденції в існуючому режимі. Разом з тим, часова та просторова дискретність даної інституції, її колегіальний характер, обмеженість компетенції суворо визначеним переліком тяжких злочинів та дотримання багатьох прав обвинуваченого дозволяють бачити в ній орган квазіправосуддя.

Для порівняння зазначимо, що декретом Народної Ради Закарпатської України від 18 грудня 1944 р. при Народній Раді було утворено спеціальний суд, вибраний Народною Радою, дія якого поширювалась на всю територію Закарпатської України. Цей суд керувався "народною правосвідомістю". До його компетенції входили справи про осіб, які співпрацювали з окупаційними властями, а також "про всі інші карні злочини, розгляд яких у спеціальному суді буде визнано потрібним" [45, 523].

Аналіз судової системи, яка діяла в досліджуваний період у краї, порядок здійснення правосуддя дають підстави стверджувати про їхню ідентичність загальноугорським та відсутність будь-яких принципових особливостей у цій сфері, пов'язаних зі статусом регентського комісаріату. Судових чи позасудових інституцій та процедур *ad hoc* на Закарпатті створено не було. Діяльність у цій царині позначалася певним, принаймні формально закріпленим, лібералізмом, що підтверджується рядом фактів: достатньою забезпеченістю судами першої інстанції населення краю (1 суд на 50 тис. чоловік); процедурою призначення чиновників суду з урахуванням місцевих особливостей; доступною можливістю апеляційного оскарження; континуїтетом у процесуальній сфері. Водночас цій галузі були притаманні й авторитарні риси: частина правопорушень розглядалася не судами, а адміністративними чи поліцейськими органами; роль армії у здійсненні правосуддя, навіть зважаючи на військовий стан, була доволі високою; слід брати до уваги й наявність надзвичайного судового провадження. Загалом можна стверджувати, що судова система не ідентифікується як така, що притаманна тоталітарному політичному (державному) режиму.

Із включенням до складу Угорщини на Закарпатті починає функціонувати нова система силових структур – поліція, жандармерія та військові відомства.

Відповідно до постанови уряду від 22 червня 1939 р. [32, 3-4], на підкарпатській території завдання державної безпеки, зокрема нагляд за іноземцями, в рамках угорської королівської поліції виконували поліцейське управління прикордонної області (прикордонний поліцейський капітанат) на чолі з А. Мешком із Будапешта та підпорядковані йому сім поліцейських представництв прикордонної області (поліцейські експозитури прикордонної області) – в Хусті, Ясінях, Воловці, Ужку, Перечині, Солотвині та Воловому (Міжгір'ї) [184, 8]. До їхньої компетенції входило: 1) висилка "неблагонадійних" осіб; 2) візування бланків закордонних паспортів; 3) контроль за дотриманням правил виїзду з країни; 4) виявлення та відвернення злочинів, спрямованих проти безпеки держави та громадського порядку.

В цих межах вони також могли: надсилати звернення до розташованих на їхній відомчій території управ населених пунктів, жандармських управлінь, а також до прикордонних постів, і перелічені суб'єкти зобов'язані були відповісти на нього й дати донесення за зверненням; проглядати документи й картотеки стосовно справ, що перебувають у віданні розташованих на території їхньої діяльності управ населених пунктів і належать до компетенції поліцейського управління або ж представництва, і давати вказівки управам населених пунктів у зв'язку з цим. Сільські представництва і нотаріати повинні були щовечора повідомляти начальника прикордонної поліцейської експозитури про всі важливі події, що мали відбутись або відбувалися в районі діяльності нотаріату. А саме: терористичні акти, великі демонстрації, страйки і народні рухи; офіційні або неофіційні візити глави держави, членів уряду, церковних і громадських діячів; великі свята позамісцевого значення, "партійні рухи державного значення" тощо [43, 122].

Паралельно діяли поліцейські управління та представництва, що виконували практично ті ж функції, тільки не у прикордонних районах. Поліція також спостерігала за білоемігрантами, яких у краї налічувалося 143 особи, допомагала військово-адміністративній і господарській комендатурам у боротьбі з партизанами, перевіряла державних службовців на благонадійність щодо угорського уряду [114, 43; 128, 203]. Міністерство внутрішніх справ зобов'язувало органи місцевої влади та поліцію складати списки "неблагонадійних" – комуністів, українських агітаторів, організаторів страйків [107, 72]. Остаточне рішення про інтернування осіб, незважаючи на громадянську належність, також виносив поліцейський орган першої інстанції [43, 244].

Міністр внутрішніх справ безпосередньо керував і контролював роботу прикордонного поліцейського капітанату і поліцейських експозитур, був другою інстанцією по справах, що були в компетенції названих структур [41, 4]. Розпорядженням уряду від 24 лютого 1940 р. він міг уповноважити – невіддільно від особи уповноваженого – начальників окремих поліцейських капітанатів та їхніх заступників в обсязі й компетенції та на тій території, яку сам встановлював [227, 1-2]. Створювалася матеріальна база поліції,

збільшувався її особовий склад. У Мукачеві було побудоване приміщення для капітанату поліції вартістю 550 тис. пенге, у Воловці – казарма прикордонної поліцейської сторожі за 400 тис. пенге [128, 204]. На підкарпатську поліцію у 1939-1940 рр. виділено 1900 тис. пенге; у 1941 р. на потреби поліції в Мукачеві та Воловці виділено 800 тис. пенге, у 1942 р. ця сума становила 1200 тис. пенге [108, 381]. Кількість слідчих інспекторів у 1939 р. на Підкарпатті та у Трансільванії становила приблизно 1 250 осіб [107, 70].

Статус поліцейських органів, що діяли в регіоні, свідчить про те, що їхня структура та повноваження не відрізнялися від загальноугорських. Створення окремого управління прикордонної поліції можна пояснити географічним розташуванням краю. Характерно, що поліцейські органи мали право на досудові репресії та переслідування осіб за політичне минуле. Враховуючи те, що апеляція на дії поліції подавалася не в суд, а до міністра внутрішніх справ, і, фактично, не тільки закон, але й він визначав компетенцію посадових осіб відомства, створювалася широка можливість для порушення прав людини в рамках нормативного поля.

Деяко інший статус мала жандармерія. Так, згідно з "Положенням про роботу жандармерії" [228, 1-2], для охорони громадського порядку міста Берегова та прилеглих територій виділялося 14 жандармів. Вони виконували розпорядження муніципальної влади, ради, керівників вищестоящих органів, які стосувалися їхніх безпосередніх службових обов'язків щодо дотримання громадського порядку.

Посадові обов'язки жандармерії налічували більш ніж тридцять пунктів, включаючи облік скарг, зберігання загублених речей і тварин, перевірку чистоти вулиць. Повноваження цього органу, що характеризують його як силову структуру, були такими: під час розслідування злочинів надавати допомогу поліції і подавати донесення на тих, хто порушує діючі розпорядження влади; при затриманні особи за правопорушення через поліцію вживати заходів для подальшого розслідування справи; облікувати та наглядати за поведінкою та зв'язками "неблагонадійних" осіб та приїжджих; забезпечувати явку людей на суспільно корисні роботи; здійснювати видворення з території; розпочинати розслідування в усіх тих справах, на які дістає розпорядження від міської ради чи нотарського уряду.

З початком війни жандармерію було підпорядковано військовому командуванню [119, 122], і щодо її співробітників діяли окремі правила судочинства. Розпорядженням міністра народної оборони від 28 березня 1942 р. [229, 10-11] жандармські коменданти (начальники) уповноважувалися правом кримінального переслідування стосовно до своїх підлеглих. Визначалося, зокрема, що: комендант жандармського району керував підпорядкованими йому жандармами рядового складу; інспектор жандармерії – офіцерським складом і рядовими жандармерії, якщо останні не підпадали під компетенцію районних комендантів.

Зброю жандарми могли використовувати тільки у випадку: самозахисту, з метою відвернення справді небезпечного нападу на особу, яка захищається, чи загрози життю іншої особи; якщо небезпечний злочинець не здається чи не

покидає місця своєї схованки; якщо хтось перешкоджає виконанню службових обов'язків і інакше його не можна зупинити; затримання особливо небезпечних злочинців, які втікають і яких в інший спосіб затримати не можна [228, 4]. Тільки з наближенням лінії фронту розпорядженням уряду від 14 січня 1944 р. [230, 1-2] жандармські команди в деяких частинах Закарпаття мали право застосовувати зброю проти всіх, хто є підозрілим і на оклик тікає. Про це без затримок було повідомлено у місцевій пресі, а також шляхом бубнування [231, 51].

Кількісний склад відомства в регіоні коливався. На початку 1939 р. в Ужгороді діяли жандармський клас та слідчий орган жандармів, а також одна слідча група жандармів у цивільному одязі. В Ужгородському районі загалом перебувало 30 жандармських сторож (взводів) [232, 17]. Кількість поліцейських у Берегові становила 146 осіб, із них 110 – угорці [45, 430]. Для посилення захисту громадського порядку у травні 1939 р. міністерство внутрішніх справ надіслало на Закарпаття понад тисячу жандармів [114, 43]. Кожний комендант експозитури мав у своєму розпорядженні до 25 жандармських станцій. Наприклад, у розпорядженні хустського жандармського підполковника А. Кричфалуші-Габара у 1939 р. було близько 250 жандармів на 25 постах, які обслуговували 150 населених пунктів [128, 204-203]. На 1941 р. у Перечинському окрузі налічувалося 94 жандарми, в Іршаві – 15, у Нижніх Воротах – 17, у Хусті – 30. В Ужгороді у 1939 р. відкрито жандармську школу, під прикриттям якої на випадок заворушень базувався мобільний загін у 500 осіб [125, 27, 47]. На 1942 р. у с. Черноглова Великоберезнянського округу перебувало 73 жандарми, у селі Млини цього ж району – 12 жандармів та прикордонний батальйон [113, 75].

Отже, жандармерія, яка підпорядковувалась військовому міністерству і одночасно виконувала розпорядження адміністративних органів, фактично суміщала наглядові, поліцейські, адміністративні та каральні функції, охоплюючи досить широкий спектр громадського життя. Загалом у краї постійно перебувало близько 2 тис. озброєних жандармів – тобто один на триста жителів. Ці фактори позиціонують відомство як дієвий інструмент правоохоронної чи репресивної політики влади.

У регіоні правоохоронну діяльність здійснювали також такі структури, як прокуратура та адвокатура. У Хусті з 27 червня 1939 р. розпочала свою діяльність королівська прокуратура [22, 1-3], яка виконувала функції державного обвинувачення, слідкувала за дотриманням законності під час слідчого та судового процесів, могла сама порушувати і розслідувати кримінальні справи. Прокурори призначалися регентом за поданням міністра юстиції [213, 1-2], якщо при цьому вони відповідали тим самим вимогам, що і судді [22, 1-3]. Слід зазначити, що угорське законодавство зараховувало прокуратуру до судової системи.

Організаційна будова адвокатури та порядок допуску до здійснення діяльності свідчать про відчутний контроль над цією інституцією з боку держави. Так, клопотання про прийняття до реєстру адвокатської палати від жителів Закарпаття розглядала приймальна комісія, організована для цієї мети

в місті Кошице. Вона складалася з голови та восьми членів, яких міністр юстиції призначав з-поміж адвокатів, членів судів та прокуратур. Приймальна комісія на предмет клопотання вносила пропозицію до міністра юстиції, який остаточно вирішував питання. Не приймали тих, чия поведінка викликала заперечення з огляду на національність або професійну добропорядність. Особи єврейської національності могли бути прийняті в більшій кількості, ніж дозволяло антиєврейське законодавство [22, 1-3]. У "знову приєднаних" областях жінки могли набувати статусу кандидата в адвокати, помічника адвоката і адвоката, якщо за всіх інших умов були докторами права [233, 7].

Якщо адвокати, які практикували на Закарпатті на момент 2 листопада 1938 р., не були прийняті в члени адвокатської "комори", то вони могли продовжувати працювати лише півроку [234, 4-5]. Адвоката не можна було викреслити з іменного списку адвокатів через несплату адвокатських внесків, якщо той після 1 вересня 1939 р. був призваний до війська [235, 20-21]. Розпорядження захищало права адвокатів, що є показником ставлення до них з боку держави, отже, визнання й поваги останньої до статусу недержавної інституції, яка захищає права, свободи і законні інтереси особи. На 1 липня 1940 р. членів адвокатської палати було: в Ужгороді – 17, Мукачеві – 14, Берегові – 15, Виноградіві – 3, Хусті – 1 [236, 13].

Щодо військових, то кількісна і якісна їх присутність у регіоні зумовлювалася статусом "знову приєднаної" території та прикордонним розташуванням. Карпатська група під командуванням генерала Ф. Сомбатхеї нараховувала 84 тис. чоловік [108, 368]. Закарпаття входило до району дислокації VIII угорського королівського гонведського корпусу, у складі якого діяли 22-а, 23-а, 24-а піхотні бригади, 1-а кавалерійська бригада, гірська бригада та 7-8-а гонведська бригада [237, 1]. Влітку 1939 р. в Ужгороді почали діяти військово-адміністративна та господарська комендатури на чолі з генерал-майором Фегером. Усього на Закарпатті їх було п'ятнадцять, а командування було розташоване в районі Поляни [108, 397].

Роль армії зростає з початком Другої світової війни. Розпорядженням уряду від 1 вересня 1939 р. у столиці кожної корпусної команди починає діяти урядовий комісар для мобілізації держави. До його компетенції входило: а) регулювання діяльності цивільних властей та інституцій, пов'язаної з мобілізаційними заходами на території корпусу; б) нагляд за дотриманням цивільними властями правових норм, що регулюють здійснення заходів по обороні; в) сприяння коменданту корпусу при його зносинах з цивільними властями. В межах цих повноважень урядовий комісар наглядав за діяльністю цивільних властей, перевіряв їхні розпорядження і міг видавати свої, зобов'язував проводити певні заходи. Зазначимо, що цю посаду з аналогічними повноваженнями було запроваджено в усіх адміністративно-територіальних одиницях Угорщини.

Помітною була тісна співпраця військових та адміністративних органів. Так, великобичківський нотаріат 5 липня 1939 р. пропонував Рахівській окружній військовій прокуратурі ліквідувати місцевий кооператив "Єдність", оскільки той функціонував тільки формально і був організований в рамках

забороненої комуністичної партії [43, 107]. У розпорядженні начальника Рахівської окружної військової комендатури нотарям від 14 грудня 1939 р. вказувалося на необхідність складання списків "неблагонадійних", які були членами організації "Левенте" [43, 158]. Поряд із цим витребування транспортних засобів для задоволення потреб армії здійснювалося наказом общинного начальства на підставі запиту військової комендатури, і тільки в крайньому випадку – безпосередньо військовою комендатурою. Остання повинна була обов'язково повідомити місцеву адміністрацію. Пошкодження (в тому числі хвороба тварини) та амортизація відшкодовувалися [238, 33-35]. З наближенням лінії фронту було введено посаду урядового комісара (уповноваженого) зони воєнних дій. Він забезпечував безперервність управління цивільними та громадськими справами на території Закарпаття, а керівники цивільних органів мали узгоджувати свої рішення із співпрацюючими з ними військовими командирами. Щодо такої взаємодії урядовий комісар у краї А. Вінце 18 квітня 1944 р. писав: "...на моє переконання, найкращого результату можна досягти шляхом невторчання без причин на те в діяльність цивільних" [239, 7].

Що стосується діяльності спецслужб, то при корпусному командуванні в Ужгороді 10 жовтня 1939 р. було створено другий відділ контррозвідки (діяв під прикриттям відділу з уточнення карт (térképszet) [108, 297] на чолі з полковником І. Ошватом, компетенція якого поширювалась на комітати Унг, Берег, Мараморш, Угоча, Сатмар та Саболч. Завдання – забезпечення наділеної надзвичайними повноваженнями служби контррозвідки та національної безпеки на території його діяльності [237, 1]. Відомство боролось з проявами антидержавної та комуністичної діяльності. Органам контррозвідки підпорядковувались так звані військові заводські секретарі – таємні агенти, які стежили за політичними настроями на військових підприємствах [43, 246]. На підприємствах фірми "Латориця" діяли ужгородський відділ контррозвідки, мукачівська та воловецька контррозвідувальні експозитури [43, 258]. Осіб, підозрюваних у комуністичній діяльності, але за відсутності доведених фактів ужгородський відділ контррозвідки VIII гонведського корпусу передавав у розпорядження поліцейського капітанату для інтернування або під поліцейський нагляд [43, 332]. Полковник контррозвідки І. Сентпалі зазначав, що діяльність цього відомства населення оцінює вкрай негативно, оскільки не може зрозуміти, як при наявності та функціонуванні військових, поліції та жандармерії може діяти ще одна установа, яка веде розслідування, здійснює арешти, більше того – брутально застосовує силу до арештантів на підставі підозри їх у шпигунстві [116, 88].

Форми взаємодії поліцейських органів, військових відомств та адміністративних структур характеризує циркуляр міністра внутрішніх справ поліцейським капітанатам і піджупанам від 30 червня 1941 р. Документ зобов'язував керівників поліцейських органів раз на тиждень особисто зв'язуватися з керівниками органів контррозвідки (які дістали аналогічний наказ від начальника генштабу), а також встановити найтісніший зв'язок із жандармським відділом розшуку. Поліція повинна була забезпечити пріоритет

військових інтересів, а в разі виникнення розходжень між гонведським і своїм керівництвом щодо вжиття певних заходів повідомляти про це міністра внутрішніх справ [43, 245-248]. Аналогічну інформацію про порядок погодження дій поліції та контррозвідки містить лист головного капітана поліції міністрові внутрішніх справ від 12 липня 1941 р. [43, 255].

Аналізуючи статус військових структур на території Закарпаття, можна констатувати: навіть після запровадження регентського комісаріату армія продовжувала відігравати значну роль у процесі управління краєм. Так звані "мобілізаційні заходи" та "заходи з оборони вітчизни" уможлилювали втручання практично в усі сфери державного та громадського життя. Органи контррозвідки, незважаючи на формально вузьке коло відання, фактично користувалися надзвичайними повноваженнями.

Розкриваючи місце і роль силових та правоохоронних органів у забезпеченні правопорядку в регіоні, зазначимо, що всі відомства, які тут функціонували, їхні статус і повноваження були аналогічні загальноугорським. Принциповим для розуміння правового становища регіону є той факт, що спеціальних структур, створених суто для Закарпаття, не існувало. А показовим для характеристики державного (політичного) режиму є те, що поліція та жандармерія в рамках закону виконували одночасно адміністративні, слідчі та судові функції, їхні повноваження часто перетиналися й дублювалися. Армія та військова контррозвідка активно втручалися у громадсько-політичне та господарське життя краю. Загалом можна стверджувати: силові та правоохоронні відомства, що діяли на Закарпатті, мали такі офіційні повноваження, які дозволяли їм активно втручатися в суспільні відносини та ефективно контролювати різні сфери життя краян.

Дослідивши нормативно-інституційну основу процесу реалізації державної влади на Закарпатті, ми дійшли таких висновків.

1. Після акту окупації Карпатської України військова адміністрація, що діяла в регіоні з 18 березня 1939 р. по 27 червня 1939 р., виконувала адміністративні функції без застосування надзвичайних повноважень та надзвичайного законодавства. Дана територія та її населення не мали статусу окупованих і перебували, за деякими винятками, у загальноугорському правовому полі. В подальшому ці тенденції збереглися й дістали розвиток в автономістських намірах та запровадженні регентського комісаріату Підкарпатської території.

2. Регентський комісаріат Підкарпатської території, як колегіальна управлінська структура, принципово не відрізнявся від адміністративної вертикалі "матерної Угорщини", хоча й мав деякі особливості: наявність посади регентського комісара та комісії пропозицій, двомовність державних установ і т. д. Те ж саме стосується і повноважень чиновницького апарату краю. Незважаючи на задекларовані на найвищому рівні серйозні наміри Будапешта щодо надання регіону автономії, реальне правове становище регентського комісаріату Підкарпатської території як адміністративно-територіальної одиниці можна охарактеризувати так: декоративне квазіавтономне утворення у складі Угорської держави і цілковито підконтрольне центру.

3. Система судових і силових структур на Закарпатті була аналогічною загальноугорській. Були й певні відмінності, викликані прикордонним місцеположенням краю та військовою ситуацією. Поряд із цим статус і повноваження управлінських, судових та правоохоронних органів, загальна антидемократична спрямованість у діяльності цих інституцій у плані як матеріального, так і процесуального права, порядок судових та адміністративних процедур, вплив армії на громадське життя в регіоні – все це свідчило про потужний тоталітарний потенціал функціонуючого тут державного механізму.

4. Аналіз нормативно-інституційної основи діяльності владних структур на Закарпатті свідчить про відсутність окупаційної адміністрації, яка функціонує на основі дискримінаційної щодо жителів краю правової системи. Попри відчутний вплив військових на суспільно-політичну ситуацію, військова диктатура не мала місця. Загалом можна говорити про насильницький процес інкорпорації регіону в політико-правову систему Угорщини з урахуванням місцевих та геополітичних реалій.

Розділ 3

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД НА ЗАКАРПАТТІ

Форми і методи реалізації державної влади на Закарпатті

Спрямування державної політики на Закарпатті зумовлювалось історичною традицією, державним (політичним) режимом самої Угорщини, війною, а також його геополітичним розташуванням. Вектор урядової політики залежав від внутрішніх та зовнішніх чинників і іноді відзначався неоднозначними тенденціями.

Загальна картина досліджуваних процесів визначалась чинними нормативними актами, діючими по всій країні. Так, 1 вересня 1939 р. у зверненні до народу прем'єр-міністр П. Телекі, посилаючись на необхідність збереження стабільності в державі, проголосив запровадження в Угорщині з 2 вересня 1939 р. надзвичайної влади [31, 6] та введення в дію низки урядових розпоряджень, що обмежували право на недоторканність особи, свободу організацій, зборів, преси. Вже 1 жовтня 1939 р. було опубліковано більш ніж тридцять розпоряджень прем'єра та міністра внутрішніх справ, виданих на підставі надзвичайної влади, які деталізували порядок запровадження та механізм реалізації обмежувальних актів [40, 1-8].

Зазначимо, що будь-яке рішення центрального або місцевого уряду обов'язково доводило до відома населення краю шляхом вивішування оголошень та бубнування – процедури, коли в усіх населених пунктах спеціальна людина (бубнаш) скликала людей барабаним боєм [240, 1]. Оголошення посадових осіб до населення про злочини, що підпадають під прискорене судочинство і караються смертю, розповсюджувалися негайно. В кожному селі вивішувалося від 3 до 10 примірників [241, 9].

З встановленням на Закарпатті цивільної адміністрації почалися перевірки на лояльність старих кадрів до нової влади. Вони відбувались у формі процедури "виправдання", яка застосовувалася практично в усіх сферах суспільного життя. Комісії з виправдання (далі – комісії) функціонували за місцем роботи і проживання осіб, які претендували на певні посади. У спірних випадках комісію скликав компетентний міністр відповідно до інформації, наданої регентським комісаром. Членів комісії призначав відповідний міністр за згодою прем'єра після консультацій з регентським комісаром. Заінтересована особа заповнювала анкету угорською та русинською мовами, яка розглядалася комісією та регентським комісаром. При неповерненні чи незаповненні заяви у виправданні відмовлялося, про що складали протокол. Список осіб оприлюднювався, і будь-хто міг надати компрометуючу їх інформацію протягом 8 днів.

Розгляд справи комісією був усним і закритим. Відсутність претендента не припиняла розгляду. Хто мав проти нього претензії, повинен був з'явитися й надати реальні докази. Комісія вирішувала більшістю голосів, відмова у виправданні мотивувалася. Регентський комісар у разі незгоди з позитивним

рішенням міг витребувати справу й окремо доповідати по ній компетентному міністру. Останній, за згодою прем'єра, виносив остаточне рішення. В разі відсутності претензій у регентського комісара особа протягом 8 днів отримувала від комісії відповідну довідку [195, 4-12]. При проведенні "виправдання" першою інстанцією була комісія з виправдання, другою – міністр внутрішніх справ, третьою – Вищий адміністративний суд. Останній, як правило, брав до уваги не партійну належність чи зовнішнє вираження прочеських настроїв, а реальну антиугорську діяльність особи [242, 6]. Навіть за можливості оскарження процедура була громіздкою. Уряд планував спростити цей порядок провадження [243, 2], а також переглянути негативні рішення у багатьох справах [244, 2].

В Ужгороді, Мукачеві та Хусті були створені комісії для двох з половиною тисяч вчителів краю, і 22 січня 1940 р. їхні голови прийняли присягу у міністерстві культу й освіти в Будапешті [245, 2]. Тільки в Марамороській жупі необхідно було "виправдати" понад 1000 вчителів [246, 2]. До складу комісій в основному входили "угроруські" освітяни та служителі культу [247, 2], і кандидатури багатьох із них викликали невдоволення громадськості через їхній можливий суб'єктивізм [248, 2]. Членами комісій були: для управлінців – адвокати, лікарі, священники й селяни на чолі з радником міністерства внутрішніх справ [249, 2]; для чиновників міністерства землеробства – греко-католицькі та римо-католицькі парохі, депутати місцевих зібрань, адвокати, лісничі на чолі з міністерськими радниками [250, 2]. Перевірку на благонадійність аптекарів та лікарів краю проводила "Кошицкая Оправдательная Комиссия", до якої влітку 1940 р. подало заяви 78 лікарів [251, 48-49] та 54 аптекарів [252, 49-50]. Комісії брали до уваги вік особи, оскільки вважалось, що молодша генерація не мала можливості виховуватися в угорському дусі, отож і не могла бути настільки відповідальною за своє минуле, як старше довоєнне покоління [253, 2]. Їхня поведінка до моменту приєднання регіону розглядалася з точки зору "интересовъ государства, нравственной надежности и честности въ исполненіи званія" [37, 33-34; 254, 34].

Подібними заходами в першу чергу дискримінувались українофіли, комуністи та практично всі країни, які досягли певного становища за Чехословаччини. Виплату зарплати чиновникам, призначеним ще старою владою, угорці припинили з 1 квітня 1940 р., а перепризначення не робили без процедури виправдання. Це призвело до позбавлення багатьох із них засобів до існування [255, 3]. "Комісії з благонадійності" звільнили близько двох тисяч фахівців (урядовців, вчителів, лікарів, інженерів) [49, 27]. Діяльність комісій почала виходити за межі здорового глузду і могла призвести до того, що нова влада позбулась би навіть лояльних спеціалістів та управлінців на місцях. Тому Т. Патакі і М. Козма змушені були приборкувати керівників чисток [107, 63, 71]. Однак при міністерстві внутрішніх справ до 1943 р. існував "підтверджуючий комітет", який констатував, що певна особа "за часів чехословацького правління була національно гідним, для Угорщини надійним громадянином". Ці дані збиралися поліцією і передавалися керівництву комітату [256, 19]. Подібні методи не гарантували комісаріату забезпеченість цілковито дружніми,

навіть нейтральними кадрами – в Ужгороді та районі продовжували "антиугорське виховання" [43, 196] старі вчителі.

Управлінську політику уряду, природно, було спрямовано на превалювання лояльних фахівців, бажано угорців. Це досягалося як жорсткими ("комісії благонадійності"), так і цивілізованими способами: місця надавали вихідцям із етнічної Угорщини, але народженим у Закарпатті за часів Австро-Угорщини. У жовтні 1943 р. міністерський радник Г. Галас заявив, що 5/6 усіх державних службовців і 7/10 нотарів родом із Закарпаття [257, 2]. При цьому старостами, нотарями та окружними начальниками призначалися проугорські радикальні елементи, зокрема члени загонів М. Козми "Сабад чипат" ("вільні загони") [136, 94]. Більше того, у 1941 р. члени верхньої палати угорського парламенту Й. Белень, граф Г. Палфі та П. Дудинський розробили "Пам'ятну записку", в якій пропонували на конфісковані землі, в основному "жидівські", переселити 50 тис. угорців, зокрема так званих сейкелів та чангів [113, 86] (буковинських і молдавських угорців). Референт з культурних питань м. Берегова К. Краковець надіслав меморандум вищому керівництву країни, в якому пропонував усіх політиків, юристів і тих, хто мав середню освіту, переселити вглиб Угорщини. Проекти не було реалізовано.

Початок цивільного адміністрування в краї майже збігся з початком Другої світової війни. Такий збіг значною мірою спричинив введення в дію низки обмежуючих нормативних актів та визначив способи і методи перевірки населення Закарпаття на лояльність до нової влади. Процедура "виправдання" вилучала з громадського життя та управлінських процесів основну частину потенційних її опонентів. При цьому Будапешт змушений був обмежувати сваволю місцевих проугорських радикалів з метою збереження стабільності в регіоні.

Також мали місце тенденції, що характеризують ставлення Угорської держави до місцевого населення як до ворожого. Такої позиції дотримувалися радикальні націонал-шовіністи та представники військового лобі. Після візиту на Закарпаття 21–24 липня 1939 р. прем'єр Телекі констатував, що військово-насилля поволі переходить до цивільної адміністрації [108, 323; 135, 58]. Вже у 1940 р., у зв'язку з масовою втечею населення краю за межі Угорщини та із стратегічних міркувань, уряд і генштаб планували масове відселення жителів прикордонної смуги (20 км від угорсько-радянського кордону). Дізнавшись про це, А. Бродій одразу вирушив вантажним потягом до Будапешта, де заявив, що влада позитивних чи культурних зрушень у краї не зробила [114, 46], а з приводу акції пригрозив здійснити скандал у парламенті, чим і домогся її скасування [120, 123]. Однак начальник генерального штабу Г. Верт неодноразово пропонував урядові взагалі виселити русинське, румунське та єврейське населення краю [60, 56-57].

З огляду на те, що українські та антиугорські ідеї підтримують колишні чехословацькі службовці, міністр збройних сил Угорщини у червні 1940 р. пропонував перевести їх у західні угорські області [192, 43]. Отож 26 червня 1940 р. чиновник міністерства внутрішніх справ розпорядився, щоб із Закарпаття до етнічної Угорщини ще до процедури "виправдання" перевели

всіх залізничників-русинів із збереженням посад і зарплат [43, 197]. Міністерство внутрішніх справ у 1942 р. запропонувало інтернувати 60 краян за схильність до комуністичної пропаганди [107, 74]. Такі випадки не були поодинокими, але, як правило, далі намірів не йшло. Навіть послідовний і жорсткий критик гортистського режиму А. Пушкеш констатує, що за антиугорські настрої викладачів і вчителів відправляли на пенсію [108, 362], угорських громадян українських переконань переселяли вглиб країни також із подальшим пенсіонуванням [108, 297], а деяких явно проукраїнськи налаштованих місцевих прокурорів і суддів пропонувалося просто перевести в ту частину Угорщини, де немає національних меншин [108, 370-371].

Хоча офіційний Будапешт намагався не допускати брутальних перегинів, особливо за прем'єрства П. Телекі, подібні прецеденти є типовими для поліцейської держави.

Під системні утиски по всій Угорщині й на Закарпатті зокрема підпадали євреї. Поряд із правовою дискримінацією, про яку йшлося вище, у краї здійснювалися прямі репресії щодо єврейського населення. В першу чергу постраждали євреї, які приїхали з польських територій і не дістали громадянства. Угорський дослідник Г. Нецзе називає це "селективним антисемітизмом" [119, 124]. У липні 1941 р. "іноземних" і деяких підкарпатських євреїв, загалом близько 20 тис. осіб, вивезли до Східної Галичини, а потім понад половину з них СС розстріляло у Кам'янець-Подільську [138, 10]. Восени 1941 р. проти 1500 євреїв м. Берегова було порушено справу за антиугорські настрої, і 650 із них було вислано на територію УРСР, окуповану угорськими військами [108, 371]. У липні 1942 р. в Мукачеві 16 тис. євреїв зняли з постачання хлібом через картки [91, 267]. Однак масова їх депортація та винищення почалися, як уже зазначалося, після приходу до влади угорських фашистів. Концентраційні табори містились у таких населених пунктах: Мукачево, Ужгород, Перечин, Виноградів, Берегово, Чинадієво, Мараморш-Сігет [107, 69]. Поряд із таборами для військовополонених існували табори для інтелігенції, зокрема для освітян та священнослужителів [116, 89]. Дані про концтабори (таблиця 1 [54, 192-196]) свідчать про те, що там перебували в основному євреї.

Таблиця 1

Дані про гетто і табори, що діяли на території Закарпаття у 1944 р.

Населений пункт	Категорія	Інформація про ув'язнених
м. Хуст	гетто	Утримувалося 6 тис. євреїв, із них 200 осіб померло, інші відправлені в Освенцим і Дахау, квітень-травень 1944 р.

м. Берегово	гетто	Утримувалося понад 15 тис. осіб єврейського населення, 15.05.44, усі вивезені в Освенцим, знищено понад 12 тис. євреїв.
Мукачівський район, місто Мукачеве	гетто	Утримувалося понад 13 тис. осіб, 17.05.1944 відправлені в Освенцим.
м. Мукачеве	трудоий табір	У Мукачівському окрузі був трудоий табір, де утримувалося до 10 тис. осіб.
с. Чинадієве	пересильний табір	Концтабір цив. нас. "Раковце-Каштель", підпорядковувався військовій комендатурі, утримання тимчасове, праця в'язнів не використовувалася.
м. Севлюш (Виноградів)	гетто	Утримувалося 18 тис. осіб, з них 10 тис. вивезено в Освенцим, 8662 осіб загинуло в гетто.
?	трудоий табір	Зганялося населення міста.
м. Тячів	гетто	Утримувалося 4664 євреї, всі у квітні-травні 1944 р. вивезені для знищення в Угорщину та Німеччину.
м. Ужгород	гетто	Утримувалося понад 26 тис. євреїв, вивезено до Німеччини 9700 осіб, знищено в Освенцимі в березні-грудні 1944 р. 16300 осіб.
Хустський р-н, с. Крива	пересильний табір	Утримувалося понад 1 тис. українців, підпорядковувались військовій комендатурі, ув'язнені розстрілювалися групами по 40-50 осіб, ті, що залишились, були відправлені до концтаборів.
с. Сокирниця	гетто	Утримувалися 3 тис. євреїв, відправлені в Освенцим.
Усього по регіону	гетто	Утримувалося 112500 євреїв, з них в Освенцимі, Дахау, Біркенау було знищено 104177 осіб.

Існував спеціальний план і навіть концесії по забезпеченню групового переселення євреїв. Усе це контролювалося міністром внутрішніх справ і узгоджувалось із відповідними міністрами та Угорським народним банком

(урядове розпорядження від 12 квітня 1940 р. [258, 1-2]). Автор фундаментальної праці з історії Угорщини [97, 498] зазначив, що з 1939 р. до кінця червня 1944 р. з угорської глибинки (в тому числі і з Закарпаття – *І. М.*) було депортовано 440 тис. євреїв. З них 320 тис. було знищено в концтаборах. Навесні 1944 р. під керуванням державних секретарів внутрішніх справ Л. Ендре і Л. Бакі почалася масова депортація єврейського населення краю у табори та гетто. Розпорядженням бургомістра Ужгорода від 23 квітня 1944 р. усіх євреїв міста відправили у трудові табори, а майно, що залишилося після них, підлягало державному захисту [259, 1]. Наприкінці травня 1944 р. із Мукачева в невідомому напрямку вивезли 33 тис. євреїв [108, 407].

У листі до М. Хрущова від 9 травня 1945 р. голова Народної Ради Закарпатської України І. Туряниця повідомив про 60 тис. закарпатців, вивезених у табори під час угорського правління [45, 619]. За даними обласної Надзвичайної комісії з обліку шкоди, розслідування і встановлення злочинів, заподіяних фашистськими загарбниками, за час окупації Закарпаття було заарештовано, засуджено і вивезено в концентраційні табори 183395 осіб, з яких знищено 114982 громадян української, єврейської та інших національностей [128, 316], 112 500 євреїв опинилися спочатку в концтаборах Угорщини – Ніредьгазі, Шарошпотоці, а потім Німеччини – Освенцимі, Дахау, Біркенау, Бухенвальді та багатьох інших. Це ж джерело стверджує, що з них 104177 осіб було знищено [128, 214-215]. Незбіг названої кількості з офіційною статистикою за 1941 р. можна пояснити тим, що євреї з відомих причин часто не самоідентифікувалися під час перепису.

Зазначимо, що подібні акції проводили і радянські війська у 1944-1945 рр. Відповідно до постанови Військової ради 4-го Українського фронту від 24 листопада 1944 р. всіх німців – жителів краю віком від 16 до 50 років – виселяли у спеціальні табори [45, 455]. На 1 грудня 1944 р. таких осіб нараховувалось 1876 [45, 481]. Постановою Військової ради 4-го Українського фронту від 21 грудня 1944 р. усіх працездатних німців віком від 17 до 45 років, які проживали на звільненій Червоною армією території Чехословаччини, мобілізували та інтернували до СРСР [45, 524]. Станом на 19 січня 1945 р. із Угорщини до СРСР було інтерновано 23 707 німців [45, 555].

Населення краю набуло статусу угорських громадян. Для цього треба було підтвердити, що особа до укладення Тріанонського мирного договору 6 липня 1921 р. була громадянином Угорщини, не працювала на користь Чехословаччини і проживала на Закарпатті до 15 березня 1939 р. [260, 4]. За угорсько-чехословацькою міжурядовою угодою (березень 1939 р.), всі, хто народився у дотріанонській Угорщині, або на зайнятих нею територіях, і з 1 січня 1928 р. постійно там проживав, автоматично вважалися угорськими громадянами [115, 240]. Так само мешканці краю, які були угорськими громадянами та відповідно до Тріанонського договору стали громадянами Чехословаччини, без будь-яких офіційних державних процедур дістали угорське громадянство, якщо від 15 березня 1929 р. постійно проживали на її території [116, 95]. Починаючи з 28 квітня 1939 р. громадяни "матерної" Угорщини могли вільно відвідувати Закарпаття, іноземні громадяни – за

наявності закордонного паспорта. Для місцевих жителів поїздки за межі краю були тимчасово обмежені [115, 241]. Отже, у правовому плані жителі краю не вважалися окупованими або "другосортними", вони мали такий самий статус, що і населення "матерної" Угорщини. Так, їх на загальних умовах призивали до служби в армії [261, 9]. Службовці, пенсіонери, колишні військові й жандарми, а також їхні вдови та сироти мали право на пенсію, якщо були угорськими громадянами, постійно проживали на повернених підкарпатських територіях, пройшли через процедуру виправдовувального провадження, і їм згідно з діючим законодавством належало право на даний вид пенсії [262, 9-20].

Взагалі, розглядаючи репресивні заходи Угорської держави щодо жителів краю, необхідно чітко розділяти етап окупації і правління військової адміністрації та період діяльності регентського комісаріату як цивільної структури. Перший характеризується знищенням без суду і слідства частини населення, яке брало участь в обороні Карпатської України, а також мирних жителів. У Кам'яниці навіть відзняли фільм, де показано, як гонведи над річкою Уж розстрілювали полонених [263, 140, 228]. Улітку 1939 р. біля велятинського мосту було розстріляно понад 50 осіб, поблизу Рахова – 27, біля Ясіня – 40, у Хусті – близько 100 осіб [127, 62]. Приблизно тоді ж у Хусті окружний військовий начальник полковник Голлоді дав дозвіл на виконання 170 смертних вироків [56, 364].

Кількість жертв того періоду оцінюють по-різному. Так, проф. І. Гранчак, посилаючись на угорські джерела, нарахував 230 січовиків і чехословацьких військових убитими і 450 полоненими тільки на Красному полі [111, 76-77]. Громадський діяч і письменник В. Бірчак, який очолював Українську Евакуаційну Комісію при німецькому консульстві в Хусті, посилаючись на повідомлення Угорського радіо, оцінює втрати з українського боку від 1000 до 1500 загиблих під час подій 15-18 березня [57, 86]. Професор А. Пушкаш зазначає, що в боях 15-18 березня загинуло понад 2 тис. українців [108, 275].

Задokumentовано список 158 осіб загиблих, з них 28 українців незакарпатського походження [264, 236-246]. За офіційними даними міністерства внутрішніх справ Угорщини, з березня 1939 р. по грудень 1940 р. на Закарпатті загинуло 4,5 тис. осіб [91, 142]. Учасник подій Ю. Химинець згадує, що одразу після окупації всі в'язниці були переповнені, кількість заарештованих перевищила 10 тис. осіб [58, 107]. Члени ОУН, січовики, емігранти та деякі місцеві були заарештовані й вислані на "перевиховання" до концентраційного табору у Вар'юлапош, що за 18 км від Ніредьгази. На 18 квітня 1939 р. там перебувало приблизно до 1200 осіб із Закарпаття [128, 196]. Активістів Карпатської України тримали в концтаборі у с. Крива біля Хуста (березень-квітень, близько двохсот осіб), де вони зазнавали тортур [56, 212-234].

Угорський уряд, під тиском Німеччини, дозволив покинути територію краю тільки особам, які мали статус емігрантів, – державним службовцям та підприємцям чеської та словацької національності. Станом на 21 квітня 1939 р. військова адміністрація депортувала з території краю близько 5000-5500 осіб і підготувала до депортації ще близько 3000 іноземців – більшою частиною чехів і моравів, які були дрібними службовцями, інженерами, робітниками,

промисловцями, підприємцями [119, 124]. Українці, уродженці краю, не могли в 1939 р. виїхати за кордон. Тому в березні 1939 р. із Закарпаття, переважно до Словаччини та Румунії, змогли виїхати учасники Карпатської України, проукраїнськи та антиугорськи орієнтована інтелігенція, яка видавала себе за емігрантів. Попри те, що були закриті словацький, румунський та югославський кордони, в перші дні окупації за ними опинилися 2-3 тис. українців, вихідців із регіону [265, 183]. Так, у Руський Керестур (Югославія) прибуло близько двохсот біженців із Карпатської України [123, 323-327]. Ті, які не встигли втекти, потрапили до угорських в'язниць і концтаборів. Українці, бійці "Карпатської Січі", які прибули з Галичини як громадяни Польщі, були передані польським прикордонникам.

Також на вимогу Німеччини Угорщина зобов'язалася не переслідувати політичних діячів Карпатської України, в тому числі і керівників "Карпатської Січі", за їхню попередню діяльність. Угорський посол у Берліні Д. Стояї 11 березня 1939 р. отримав від Й. Ріббентропа відповідну ноту [104, 102-103]. Справді, 21 березня 1939 р. Будапешт запропонував січовикам до 10 квітня здати зброю і повернутися до цивільного життя [115, 238]. Професор О. Баран піддає сумніву добросовісність угорського уряду в цьому питанні і стверджує, що репресії проти національно свідомих українців тривали постійно [11, 136]. Він же зазначає, що О. Стойка через свої знайомства домогся амністії для засуджених за підпільну працю в ОУН [109, 17].

Деякі дослідники наводять інші факти. За сприяння німецького консульства 7500 українських націоналістів переселилися в Східну Словаччину [116, 87], а в березні 1940 р. Ж. Перенї висловився щодо повернення назад тих угорців і русинів, які покинули територію Закарпаття [115, 256]. Так, головний комендант "Карпатської Січі" Д. Климпуш разом із братом Василем, депутатом Союму Карпатської України, після здачі угорським властям мали офіційний прийом у Ж. Перенї. Останній закликав їх займатися підприємництвом і не втручатись у політику [130, 215-228]. Подібні факти вказують на суперечливий характер державних рішень і відбивають внутрішню боротьбу владних стратегій щодо регіону.

Після запровадження регентського комісаріату армія, у рамках своєї компетенції, продовжувала репресивні заходи в регіоні. У зв'язку з висадкою десантної групи О. Борканюка взимку 1942 р. в краї було заарештовано понад 200 осіб. З 15 до 28 липня 1942 р. в Ужгороді засідав військовий трибунал начальника генерального штабу. Було засуджено 137 підпільників, у тому числі 11 – до страти, 15 – до довічного ув'язнення, 15 – до каторги на 15 років, інші – на різні строки – від півтора до чотирнадцяти років [128, 212]. Під час процесів над партизанами їх судили водночас по 20-30 осіб, без надання перекладача. На суді були присутніми лише 40-50 таємних агентів у цивільному одязі, захисники практично не мали часу для ознайомлення із суттю справи [105, 120]. Засідання військового трибуналу були закритими, обвинувачених захищали військові адвокати. Специфічною додатковою мірою покарання було виселення з території Закарпаття. Начальник генерального штабу був уповноважений

регентом помилувати (замінити смертну кару на каторгу) після оголошення вироку військового трибуналу [43, 356].

Військові трибунали не завжди виносили смертні вироки. Так, військово-польовий суд 124-ої гонведської дивізії 13 липня 1942 р. засудив до 10 і 6 років каторги, 8 і 6 років позбавлення політичних прав і права обіймати державну посаду і виселення з Будапешта трьох робітників робітничої роти, які самовільно її покинули (дезертирство) і приєднались до партизанського загону (зрада). Жодних активних дій вони не вчиняли, крім словесної підтримки СРСР у колі однодумців [43, 308-309]. Влітку 1942 р. кошицьким військовим трибуналом за антидержавну і підривну діяльність було притягнуто до відповідальності 137 жителів краю різних національностей. З них 6 було страчено, а інші відправлені на каторгу – від півторарічної до довічної [43, 314]. На початку жовтня 1942 р. за неповідомлення про таємну організацію на два з половиною роки ув'язнення засуджено Ю. Станиця [133, 75], 16 листопада 1942 р. до двох з половиною років в'язниці й поразки в політичних правах на п'ять років засуджено Є. Ебела за висловлювання на користь СРСР [43, 325]. Спеціальна п'ятичленна рада Дебреценського крайового суду 10 жовтня 1942 р. на відкритому засіданні засудила І. Бочкая на 6 місяців тюремного ув'язнення та позбавлення права на державну службу і користування політичними правами строком на 3 роки за підбурювання до повалення державного та суспільного ладу, систематичне підбурювання проти дисципліни угорських збройних сил [43, 321-322]. За віру в перемогу радянських військ П. Шпеник був засуджений до грошового штрафу у 100 пенге [43, 325].

Траплялися і випадки брутального свавілля військових, що жодним чином не було пов'язане з воєнним часом, надзвичайним станом і т. п. Так, 27 березня 1944 р. на залізничній станції м. Рахів 13 гонведів під командуванням офіцера Д. Уйфолуші за підтримки угорського контррозвідника повісили 26-річного буфетника В. Николюка ще з чотирма іншими українцями тільки за те, що він відмовився безкоштовно надати їм пиво та інші напої [113, 82].

З наближенням фронту активізували свої дії партизани та радянська розвідка. У 1944 р. була викрита розвідгрупа "Закарпатці", заарештовано понад 300 осіб, з них понад 200 притягнуто до судової відповідальності. Точну цифру назвати важко, оскільки в архівах поки що не виявлено ні кримінальних справ, ні вироків судового процесу [131, 42]. У квітні-червні 1944 р. в м. Мараморош-Сігеті (нині Румунія) військовим трибуналом засуджено до страти 33 антифашисти [128, 213; 266, 1]. За розпорядженням урядового військового комісара Підкарпаття А. Вінце від 30 серпня 1944 р. карали смертю кожного, хто не заявить про розкидувані з радянських літаків листівки чи перекаже будь-кому їхній зміст [43, 372-373].

Отже, за період діяльності військової адміністрації остання, нехтуючи законними процедурами, розправлялася з захисниками Карпатської України. В подальшому військові трибунали за активні дії судили в основному комуністів і партизан. Армія репресувала радикальне крило опору, не вдаючись до широкомасштабних акцій, а міри покарання відповідали законам військового часу.

Окремо згадаємо про одну з найгучніших акцій угорської влади на Закарпатті – арешт членів українського національного підпілля з Хустського, Тячівського, Іршавського та інших округів і знущання над ними у замку Ковнер поблизу Мукачева. Процес відбувався 16-22 липня 1942 р.: трибуналом Генерального штабу було засуджено близько 120 осіб віком від 16 до 48 років – усі чоловіки, крім однієї селянки та малолітнього хлопця. Серед них – 65 учнів середніх шкіл (гімназій, семінарій, торговельних шкіл), 3 студенти богослов'я з Ужгорода та Будапешта, 15 селян, 12 робітників, 9 службовців, 5 торгівців, 4 вчителі, 3 священники [59, 23]. Їм інкримінували спробу збройним шляхом відірвати Закарпаття від Угорщини і приєднати до України [134, 77-78].

Регентський комісар у січні 1943 р. в інтерв'ю газеті "Русское слово" повідомив, що через несвідомість та неповноліття засуджених, визнання ними своєї вини уряд звільнив 114 осіб із 123. Тих, які ще перебували під слідством, також звільнили [267, 1]. Один із учасників "ковнерської справи" В. Маркус так визначив ставлення влади до підпільників: "Якщо слідчі органи і трибунал хотіли довести революційність наших актів і організацій, політична влада Угорщини була наставлена радше на применшення їх значення і намагалася зменшити враження з нашої антидержавної діяльності" [59, 31]. Про це свідчив і жест з боку міністерства освіти та крайового управління шкіл в Ужгороді надати їм можливість продовжувати освіту.

Це дає підстави розглядати ковнерівські події радше як показову акцію силових структур, аніж як політику регентського комісаріату, цілеспрямовану на перманентні репресії. Стосовно комуністів, то репресії щодо них були більш жорстокими, про що вже йшлося. Комуністична партія у воєнний час безпосередньо виконувала вказівки військового супротивника своєї держави [43, 343]. Будь-який режим у такій ситуації застосовуватиме найрадикальніші способи втручання в діяльність будь-якої партії чи іншої організації.

Взагалі, в період між ліквідацією військової адміністрації та докорінним переломом на Східному фронті влада часто лояльно ставилася до проявів незадоволення щодо себе. Так, гімназиста Миколу Д., заарештованого за антиугорську агітацію, адвокат М. Попович захищав російською мовою і домігся умовного засудження на один місяць [268, 3]. Ужгородський суд 30 листопада 1941 р. звільнив від відповідальності Д. Касич у справі з обвинувачення її в поширенні неправдивої інформації, оскільки запитання (віддаляються чи наближуються радянські війська до кордону – *І. М.*) вона ставила "для просвітлення цього питання для себе" [269, 19]. Керівник королівської прокуратури З. Беней 27 травня 1941 р. зупинив провадження у справі 49 робітників військового заводу "Свалява", оскільки невиконання працівниками своїх обов'язків було викликане "суцільними закликами, підбадьореннями всіх інших працівників" [270, 12]. Ужгородський суд припинив провадження у справі проти М. Трочки за напад на угорського солдата, оскільки спливав термін провадження і прийняття рішення по справі [271, 11].

Режим також одразу не застосовував жорсткі репресії до потенційних ворогів, зокрема комуністів – в Угорщині не притягували до відповідальності за

комуністичну діяльність за часів Чехословаччини, оскільки там ця партія була дозволена [43, 220]. Рекомендувалися більш лояльні методи для контролю за небезпечними для влади особами. Так, комуніста І. Ціпфа, керівника осередку, пропонувалося взяти під нагляд, максимум – звільнити з роботи [43, 235]. Депутата чеського парламенту від компартії Е. Чегі наказано взяти під нагляд чи навіть інтернувати – тільки у випадку, якщо він продовжує комуністичну агітацію [43, 250]. Це не єдиний факт, коли до уваги бралася тільки теперішня поведінка особи, а не її політичне минуле. Так, надзупан Марамороського комітату 17 січня 1940 р. наказував тячівському окружному начальнику замінити членів сільських представництв – комуністів на таких, які ніколи ними не були [43, 174]. Отже, до цього часу колишні комуністи навіть входили до представництв. За донесеннями чиновників МВС, комуністи і співчуваючі практично відкрито збиралися на збори у кількості 120-150 осіб [108, 340].

Не всі справи проти них закінчувалися обвинувальним вироком – кошицький трибунал у 1942 р. виправдав комуніста П. Ілку, котрий згодом став міністром освіти Угорської Народної Республіки [43, 288]. Навіть преса повідомляла про діючі осередки та збори комуністів у селі Дубовому [43, 111].

Таким чином, уряд на теренах Закарпаття намагався діяти в рамках правового поля, не застосовуючи до своїх колишніх та потенційних супротивників методів тотального та безкомпромисного знищення. Це підтверджується і низкою актів помилування та амністії, значна частина яких мала безпосередній стосунок до жителів краю. Окремо слід відзначити, що ці заходи стосувалися не кримінальних елементів, а засуджених за політичні діяння. Так, указом регента від 29 грудня 1938 р. помилуванню підлягали ті чехословацькі громадяни й ті особи чеської, словацької чи русинської національності, незважаючи на їхнє громадянство (тобто, фактично, мешканці Закарпаття – *І. М.*), які вчинили проступки політичного характеру. Такими вважалися порушення проти "безпеки угорської держави, здійснення влади, внутрішньої системи, територіальної недоторканності, проти визнання та доброго імені державних установ" [272, 2]. Указом Горті від 21 березня 1940 р. помилуванню підлягали особи, притягнуті до кримінальної відповідальності за образу регента, якщо строк покарання не перевищував 3-х місяців позбавлення волі. Це стосувалося і засуджених цивільними кримінальними судами за підбурювання, висловлювання проти держави й народу в стані афекту, діяння проти виборчого права з причин політичного характеру, за інші легкі злочини [273, 1-4; 274, 17-21]. Конфісковане майно, вилучене після 2 листопада 1938 р., поверталось помилуваному власнику або його правонаступнику [275, 1-3].

Указ регента від 10 вересня 1940 р. вже був дискримінаційним за національною ознакою, оскільки надавав помилування тільки словацьким громадянам і словакам за національністю, яким було винесено вирок чи продовжувалося провадження за політичні проступки і провини, вчинені за період від 1 січня 1918 р. по 1 жовтня 1940 р. Проступком, пов'язаним із політичним злочинним діянням, вважалось діяння, яке слугувало для підготовки, підтримки, прикриття певного політичного чи національного руху. Діянням, вчиненим з політичних мотивів, був проступок, якщо його підставою

була ненависть чи відчуття помсти проти певного народу чи національності [276, 12-13].

Засуджений чи обвинувачений мав право особисто просити встановлення того, чи підпадає він під указ про помилування, а всі сумніви щодо застосування даного указу трактувалися на його користь (розпорядження міністра правосуддя від 10 жовтня 1940 р.) [277, 22-24]. На жаль, за рідкими винятками, ми не маємо даних про кількість краян, звільнених внаслідок введення в дію цих нормативних актів. Серед них колишній січовик І. Цмур, звинувачуваний у тому, що допомагав заарештовувати жителів села Перечин [278, 3].

Особи, засуджені за вчинення певних видів злочинів проти держави, моральності, власності чи суспільного порядку, розпорядженням уряду від 10 січня 1942 р. звільнялися від поразки в правах. Відповідний міністр міг прийняти таку особу на публічну службу, на митницю, річкову сторожу у жандармерію, а міністр оборони міг дозволити служити солдатом за контрактом [279, 1-3]. Вже у квітні 1944 р. регент Горті своєю постановою помилував тих, хто за вчинення політичних (крім зради та деяких інших) або звичайних у зв'язку з політичними злочинів, був засуджений цивільним, військовим або поліцейським судом. Помилування поширювалося на основне і додаткове покарання й на не відбуту частину покарання [280, 1-2]. Під політичними проступками мали на увазі діяння "в руслі політичного руху національного характеру", за які передбачалося взяття під поліцейський нагляд, під варту, інтернування. Це – порушення права зборів, права носіння уніформи, публічного носіння не належних особі відзнак і т. п. [281, 5-8].

Розглядаючи тему репресій, не можна залишити поза увагою деякі механізми їх реалізації, зокрема процедуру інтернування. Рішення про це, незважаючи на громадянську належність, виносив поліцейський орган першої інстанції. Він же приймав апеляцію на своє рішення і міг відхилити її на основі пункту закону, повідомивши особу про її право на апеляцію до жупного капітанату. Показово, що вона подавалася через місцевий капітанат [43, 228, 231, 249], що значно розширювало можливості для зловживань з боку поліції. В цей час особу тримали тільки під поліцейським наглядом, а відповідні поліцейські органи запрошували інформацію від контррозвідки відповідних воєнних округів щодо продовження цієї процедури [43, 237-238, 250, 251]. Під час процедури не можна було посилатися на будь-які владні розпорядження та на запити контррозвідки. Про останні необхідно було таємно інформувати вищестоящі органи [43, 244]. Інтернованих відправляли до етапної тюрми та в будапештську тюрму головного капітанату. При інтернуванні, виселенні або взятті під поліцейський нагляд угорських підданих міністру внутрішніх справ протягом 8 днів надсилались відповідні документи на особу. Він же міг припинити процедуру. Справами іноземців займалось угорське центральне управління по перевірці іноземців [43, 244].

Розпорядженням уряду від 1 вересня 1939 р. підозрілі чи шкідливі, з огляду на безпеку держави, особи підлягали поліцейському нагляду за місцем свого перебування, або виселялися з місця свого перебування в іншу частину

країни, де підлягали поліцейському нагляду чи поліцейській охороні. Правила встановлення під поліцейський нагляд чи охорону встановлював міністр внутрішніх справ за сприяння міністра юстиції [25, 7]. Розпорядженням міністерства внутрішніх справ дозволялося замінити поліцейський нагляд інтернуванням, а українських агітаторів відправляти до армії в робочі роти [107, 72]. Списки комуністів, страйкарів та інших неблагонадійних передавалися контррозвідці, а потім, позачергово, надзупану. Спеціально наголошувалося, що замість узагальнення завжди слід вказувати на конкретні факти і дані, які викривають [43, 294-295]. Так, на червень 1942 р. в Мукачеві під поліцейським наглядом перебувало 227 прокомуністично налаштованих осіб. З квітня по червень на Закарпатті контррозвідкою заарештовано 150 українських націоналістів, 130 з яких дістали по півтора року тюремного ув'язнення [108, 358-359].

Як бачимо, при інтернуванні особа фактично позбавлялася реального права апеляційного і касаційного оскарження, негласна інформація контррозвідки та вказівки МВС поліцейським та жандармським органам визначали реальні правовідносини за формальної дії інших правових приписів, а судові органи взагалі були вилучені з цього процесу. Все це свідчить про обмеження прав особи через відсутність механізмів об'єктивного розгляду справи.

У цьому контексті цікавою є статистика результатів діяльності правоохоронних органів у краї. На основі неповних місячних звітів королівського прокурора міста Ужгорода [282, 1-12; 283, 1-10; 284, 4-9, 11; 285, 1-13] можна пересвідчитися, що за 44 місяці (з січня 1939 р. по вересень 1944 р.) в ужгородській в'язниці в середньому перебувало 67 осіб на день. За місяць у середньому ув'язнювали 69 і звільняли 68 осіб – тобто 99% (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка чисельності ув'язнених в ужгородській тюрмі у 1939-1944 рр.

Місяці року	Кількість ув'язнених (осіб)	Кількість звільнених (осіб)	Співвідношення звільнених до ув'язнених (%)	У середньому припадало ув'язнених на день (осіб)
01., 12. 1939 р.	499	383	84% (-16%)	91
01., 03., 06.- 10., 12. 1940 р.	736	782	106% (+6%)	79
04.- 11. 1941 р.	746	744	99% (-1%)	66
12. 1942 р.	62	82	132% (+32%)	56

01.- 07., 09.- 12. 1943 р.	570	578	102% (+2%)	59
01.- 09. 1944 р.	407	419	103% (+3%)	50
Усього	3020	2988	99%	401

Як бачимо, у кримінальній сфері, не пов'язаній з опозиційною ідеологією чи діяльністю, режим не проявляв особливої жорстокості. Це підтверджується й іншими даними. Так, бургомістр м. Ужгорода повідомляв: у лютому 1939 р. було ув'язнено 18 осіб, у березні – 19 осіб. Із 39 осіб 5 звільнено від покарання, 10 засуджено [286, 2-3]. За перший квартал 1940 р. правоохоронними органами марамороської адміністративної експозитури було притягнуто до відповідальності: за злочини – 25, за проступки – 284, за порушення, що підлягають розглядові в окружному суді – 18, за порушення, що підлягають розглядові адміністративними органами – 505 осіб. Заарештовано 31 особу [43, 181]. У 1940 р. за порушення закону про військовий розпорядок до суду притягнуто 137 чоловік. За висміювання існуючих порядків і образу Горті – 106 закарпатців [107, 87]. У січні 1943 р. в Ужгороді було порушено судових чи адміністративних процесів: за порушення антиєврейського законодавства – 1; за кримінальні правопорушення – 6; за націоналістичні прояви – 1; за поширення панічних чуток – 1. За вказаний період на території ужгородського капітанату: був спійманий 1 єврей, втікач із словацької території; взято під поліцейський нагляд 4 особи; затримано поліцією 3 особи [287, 4]. За ухилення від військової служби жандармерія розшукувала: у 1942 р. в Перечинському окрузі 69 осіб, Мукачівському – 42, Міжгірському – 150, Хустському – 103; у 1943 р. у Виноградівському, Марамороському, Іршавському округах – 447 осіб; у червні 1944 р. в Угочанській жупі – 288 осіб [107, 89].

Іноді призначалися напрочуд легкі покарання за опір владі. Так, ужгородський суд присудив три місяці в'язниці робітнику Б. Горвату, який вдарив ножем поліцейського [288, 3]. А ось діяння учня горожанської школи І. Мишанича, який видряпав на вагоні серп і молот, жандарми кваліфікували як злочин і передали справу до ужгородського крайового суду для малолітніх [43, 316-317]. Не всіх, хто потрапляв під слідство, потім обов'язково репресували. Часто відпускали за недостатністю доказів. На це вказують і документи зі збірника "Шляхом Жовтня", підібрані, до речі, доволі тенденційно щодо угорських властей [43, 136-138, 155].

Наведені цифри і тенденції як показники жорсткості режиму вказують на його авторитарний зміст. На користь цього свідчать: співвідношення затриманих та звільнених осіб; явне переважання адміністративного провадження над кримінальним; можливість ухилення від військової служби в таких масштабах.

Мали місце державне втручання і контроль над суспільним життям, що здійснювалося в різних формах та різними методами. Так, розпорядженням

уряду від 5 жовтня 1939 р. з метою реалізації потреб армії та заходів оборони вводилась робоча повинність. Її застосовували як під час війни та безпосередньої її небезпеки, так і в мирний час. До неї залучались: фізичні особи віком від 14 до 70 років; за згодою чи постановою міністерства юстиції особи, які перебували під арештом чи відбували покарання; юридичні особи – відповідно до їхніх цілей та організаційної структури. Звільнялися від робочої повинності військовослужбовці, служителі культів, іноземці за правом екстериторіальності чи дипломатичного імунітету, члени парламенту під час засідання сесії, працівники правоохоронних та податкових органів, працівники сил протиповітряної служби. Жінки залучалися зазвичай за місцем проживання і примусово тільки тоді, коли кількість жінок-добровольців була недостатньою.

Заходами з оборони вітчизни вважалися надурочні роботи за основним місцем роботи, масові роботи, спричинені надзвичайними потребами, та деякі інші види робіт. У мирний час їх тривалість не мала перевищувати трьох тижнів протягом року і трьох місяців взагалі. Оплата – згідно з середніми розцінками в даній місцевості, при утриманні вартості харчування. Відповідно до стандартних правил адміністративного провадження, дозволялось оскарження самого факту залучення, а також наявності, обсягу і виконання повинності. Першою інстанцією був адміністративний начальник (міський голова), останньою – безпосередньо міністр оборони. Ушкодження здоров'я, що сталося не з вини виконуючих повинність, оплачувалося державою. Інвалідність чи смерть внаслідок робіт давала право на державну опіку потерпілому та його сім'ї. Покарання за невиконання – 2 місяці ув'язнення, а у військовий час – 6 місяців, або штраф 8 тис. пенге [289, 6-17].

За недобросовісне виконання вільнонайманими працівниками військової роботи Кошицький військовий суд засуджував до тюремного ув'язнення – до 1-го місяця і обмеження політичних прав – до 1-го року [290, 2]. Вже у 1944 р. особи, задіяні в роботах з народної оборони, які самовільно залишали місце роботи, відсилалися військовим начальником (персональним комендантом військового заводу) у робоче поселення, організоване при підприємстві під контролем армії. Вони отримували відповідну зарплату і підпадали під дію військових кримінальних та дисциплінарних норм. Частина грошей йшла на їхнє забезпечення, а частина – на утримання сім'ї. Оскарження не мало відкладальної сили [291, 2-3]. Чоловіків інтернували до робочих таборів під наглядом армії за необґрунтовану відмову від трудової повинності чи неякісне її виконання, або ухиляння від будь-якої роботи взагалі [292, 9].

Тотального контролю над економікою не було. До примусових робіт у сільському господарстві (лісогосподарстві і виноградарстві) можна було залучати власників машин і механізмів за відповідну плату. Якщо хтось із них уже виконував певну роботу за договором, то до примусового залучення не доходило [293, 13]. За використання коня військова частина платила власнику 1,8 пенге в день готівкою одразу. За центнер сіна – 8-10 пенге [43, 188] за ринкової ціни 14 пенге [43, 183]. В разі відмови у продажу майно конфіскували. Контролювався також безпосередньо виробничий процес – при експозитурах були утворені господарські інспекції, що слідкували за станом

землі у господарів і в разі неякісної обробки призначали коменданта (управляючого цими землями), як правило, односельчанина [294, 3]. Держава втручалася у взаємовідносини між робітниками і роботодавцями, використовуючи не суд, а поліцію. У випадку страйку остання разом із місцевою адміністрацією з'ясовувала причини припинення роботи. Вони повинні були примусити негайно її продовжити, застосовуючи такі заходи, які б враховували інтереси всіх сторін [43, 112].

Доволі поширеними були експропріаційні заходи. Міністр торгівлі і комунікацій видавав рескрипт про експропріацію приватного земельного володіння на користь збройних сил. Наджупан формував експропріаційну комісію, яка вирішувала питання безпосередньо на місці разом із власником землі. Вона ж виносила рішення по всіх претензіях і запереченнях, що могли бути заявлені сторонами стосовно експропріаційного плану. Його обговорення було публічним, про що повідомлялося об'явою за 15 днів до засідання [295, 42; 296, 29; 297, 5; 298, 31; 299, 25-26]. Суд встановлював розмір компенсації за експропрійовані маєтки [300, 27].

Таким чином, простежується доволі потужне нормативне обмеження негативної свободи особи та функціонування чіткого юридичного механізму контролю держави над суспільством. Однак при цьому існували процедури забезпечення мінімальних соціально-економічних прав місцевих громадян.

Важливим для ідентифікації режиму є аналіз причин нелегальної еміграції, її динаміки, кількісних і якісних складових як одного з показників способів і масштабів опору владі. Визнаний авторитет у цьому питанні О. Д. Довганич зазначав: якщо в перші місяці після початку Другої світової війни в СРСР переходили головним чином жителі прикордонних сіл, то пізніше цей рух поширився й на передгірні та низинні райони аж до Східної Словаччини, де проживало українське населення [122, 67]. У листі до прем'єр-міністра в липні 1939 р. А. Фенцик пояснював причини переходу 2000 молодих людей до СРСР жорстоким ставленням до них жандармів та вимогою знання угорської мови, якою ті не володіли [43, 114]. Іноді тікали не тільки молоді, а й дорослі, сімейні заможні люди [42, 126]. Угорські чиновники зазначали, що подібні настрої серед молоді спричинені ідеологічними, а не господарсько-соціальними чинниками [43, 173]. Українці ж віком після 30 років вважалися такими, які нормально сприйняли нову владу [43, 180]. Активність молодшого покоління була природною внаслідок акту окупації, радикальної зміни режиму, репресій військової адміністрації, панівного становища не своєї (не слов'янської взагалі) нації. Політична апатія старшого покоління пояснювалася його сприйманням чергової зміни влади з точки зору забезпечення інтересів сім'ї, здорового глузду та історичної традиції.

У листопаді 1939 р. в Іршаві, Тячеві й Чинадієві було створено спеціальні групи, які займалися розслідуванням справ втікачів, а прикордонники дістали наказ стріляти в них після першого попередження. Слідство у справах порушників кордону вели хустська, ужгородська, мукачівська та кошицька прокуратури [128, 206-207; 122, 66-67]. З січня по вересень 1940 р., за офіційним повідомленням уряду, в СРСР втекли 1895 закарпатців (у тому числі

500 робітників і 200 селян) [107, 84]. Згідно з записами М. Козми, в 1940 р. нелегально перетнули кордон 2172 закарпатці, з них 1892 особи – у напрямку СРСР [116, 98]. У розмові з посланником СРСР в Угорщині Н. Шалоновим С. Фенцик у травні 1941 р. повідомив про двадцять тисяч жителів регіону, які нелегально перейшли до Радянського Союзу [45, 385]. Затриманих засуджували, як правило, до 10 місяців тюремного ув'язнення. Так, Я. Рошташ був засуджений до одного місяця тюрми за спробу нелегального перетину кордону, Іван та Михайло Махи – до трьох тижнів [301, 3]. Неповнолітнього Л. Бучка (21 рік) ужгородський суд як суд неповнолітніх ув'язнив на два тижні за незаконний перетин угорсько-радянського кордону з метою ухилення від занять в "Левенте" [302, 33]. У серпні 1941 р. за перехід до СРСР було позбавлено угорського громадянства 2764 місцевих жителів [108, 338]. Розпорядженням уряду від 1 жовтня 1941 р. за нелегальний перехід із території Угорщини було позбавлено громадянства 2278 жителів Закарпаття [303, 1-34]. Аналогічним розпорядженням у листопаді 1941 р. було позбавлено громадянства ще 162 жителів краю [304, 1-3]. На території СРСР їх судили за нелегальний перехід кордону на три чи п'ять років і відправляли у виправно-трудова табори.

Залишається дискусійним питання про кількість закарпатців, які перейшли в Радянський Союз напередодні та в період Другої світової війни (до початку Великої Вітчизняної війни). Радянська історіографія наводить малоімовірну цифру – 50 чи 80 тис. осіб [105, 90]. Угорська поліція на кінець 1942 р. доповідала про більш ніж 3 тис. подібних випадків [43, 330]. На думку А. Пушкаша, за рік угорського панування з краю емігрувало 8-10 тис. осіб, головним чином молоді [108, 393].

У 1962-1964 рр. в Закарпатській області було створено спеціальну комісію, яка склала поіменний список тих, хто в 1939-1941 рр. нелегально перейшов до СРСР – усього 3534 особи [126, 265]. Дослідник О. Д. Довганич у результаті багаторічної копіткої роботи у вітчизняних, угорських та чеських архівах називає цифру 6,2 тис. осіб [122, 67-68]. Угорські дослідники стверджують, що за період з листопада 1938 р. по червень 1941 р. до СРСР втекло близько 20 тис. "лівих русинів, євреїв, угорців" [47, 49].

Отже, нелегальний перехід до СРСР як одна з форм протесту проти угорського панування був спричинений як державною політикою, так і радянською агітацією та прагматизмом місцевого населення, викликаним вступом Червоної армії в Західну Україну [43, 173, 180, 185, 240]. Масштаби явища, реакція на нього влади і методи боротьби з ним характеризують режим як такий, що не здійснював тотального контролю за політичною імміграцією в регіоні.

Узагальнюючи основні тенденції в політиці центрального уряду на Закарпатті, зазначимо, що вона проводилась як в Угорщині, так і в краї в рамках надзвичайного законодавства, викликаного Другою світовою війною. Це, у свою чергу, вплинуло на форми і методи діяльності адміністративного апарату на місцях.

Аналіз процедури "виправдання" як механізму відсіву ненадійного контингенту засвідчив частково неспроможність, частково небажання нової влади вилучити з громадсько-політичного життя всіх опонентів і здатність її йти на компроміс у межах реалій управлінської сфери та здорового глузду. Так само роботи з оборони вітчизни, експропріації свідчать, з одного боку, про значний ступінь втручання держави у свободу індивіда.

З іншого боку, названі заходи здійснювались у рамках законодавства військового часу і не допускали тотального контролю влади над індивідом, не робили його абсолютно беззахисним перед нею.

Жителі краю були повноправними угорськими громадянами і в рамках концепції "Великої Угорщини" та чинного законодавства вони не розглядалися як окуповане населення. Мали місце потужні зворотні інтенції владних кіл, які, однак, не набули масштабного втілення в офіційному процесі реалізації влади. Загалом регентський комісаріат у даній ситуації намагався дотримуватись офіційної лінії Будапешта. Заходи щодо забезпечення національної безпеки в рамках режиму надзвичайного законодавства не завжди були пропорційними поставленій меті. При цьому можна стверджувати, що інтенсивність і методи впливу на супротивників режиму змінювалися залежно від зовнішніх та внутрішніх чинників, які, однак, крім єврейського питання, залишались у рамках авторитарних тенденцій. Усе це дає підстави вважати, що ні ідеологія, ні спрямування та способи реалізації державної політики на Закарпатті не мали тоталітарної сутності.

Аналіз характеру і масштабів репресій Угорської держави на Закарпатті вказує на те, що вони були вибірковими, не масовими і не мали превентивного характеру. Такі акції проводилися в основному військовим відомством і мали найбільшу інтенсивність і, почасти, свавільний характер на двох етапах – у період управління військової адміністрації та під час правління "нілашистів". Тиск чинився на супротивників режиму – партизан, комуністів, діячів Карпатської України за їхній активний спротив і непокору владі. Виняток становили євреї, які після відставки Горті і фактичної зміни режиму піддавалися геноциду. Загалом ці тенденції, а також відсутність образу "ворога народу" і публічних процесів з цього приводу, відсутність фактів розстрілу заручників як відповіді на опір, адекватність міри покарання вчиненим у військовий час злочинам вказують на жорстку авторитарну, однак не тоталітарну сутність режиму.

Розглянувши процеси реалізації Угорською державою влади на Закарпатті, можна відзначити поєднання різноманітних, часто протилежних способів і методів здійснення державної політики, абсолютна більшість яких велися в межах законодавчого поля. Таку дуальність можна пояснити як боротьбою різних позицій щодо подальшої долі краю серед правлячих кіл, так і політичною ситуацією в Європі. Простежується наступна динаміка суспільно-владних відносин у краї в той період: акт вторгнення і безконтрольний терор армії при правлінні військової адміністрації – домінування позиції П. Телекі, запровадження регентського комісаріату з "добродушним Перенї", чистки у формі "комісій з виправдання", цивілізована реакція на пасивний опір – вступ

Угорщини у війну, колишній міністр внутрішніх справ М. Козма та посилення авторитарних заходів по всій країні – стабілізація ситуації, правник В. Томчані, нарощування репресивних тенденцій у зв'язку з геополітичним розташуванням регіону – відставка регента Горті, прихід до влади "нілашистів", військова адміністрація під керівництвом урядового комісара А. Вінце. Упродовж усього періоду зберігався потужний вплив військових структур, які періодично пропонували радикальні заходи. Однак цей вплив не набув характеру військової диктатури. Також здійснювалась перманентна узаконена дискримінація єврейського населення краю, яка за правління "нілашистів" завершилась його масовим винищенням. Вищеназвані тенденції вказують на авторитарну сутність режиму з наявністю елементів антисемітизму фашистського типу.

Стан дотримання основних громадянських і політичних прав місцевого населення

Для об'єктивної оцінки правового становища Закарпаття та державного (політичного) режиму, який тут функціонував, необхідно дослідити рівень визнання і дотримання державою основних прав і свобод, передусім особистих. Під ними, в класичному сенсі, розуміють право на: життя та гідність особи, її особисту свободу і недоторканність; таємницю приватного та сімейного життя, листування і телефонних розмов; недоторканність житла; свободу пересування і вибір місця проживання. Такі фундаментальні цінності, як право визначати й вказувати свою національну належність та свобода совісті, є базовими при ідентифікації режиму та правового становища, а тому розглядатимуться в окремих підрозділах праці.

Право на життя в Угорщині обмежувалося владою, оскільки кримінальне законодавство встановлювало як покарання смертну кару за вчинення тяжких злочинів проти держави, особи та власності. Це була розповсюджена практика для багатьох європейських країн з різними політичними режимами. Належність особи до комуністичної чи іншої забороненої партії, за інших рівних обставин, формально не вважалася підставою для її застосування. Інша річ, що часто саме дії комуністів підпадали під дану кваліфікацію. Разом з тим, перебування в цих партіях часто було приводом до репресій.

Ситуація з правом на свободу і особисту недоторканність у краї була такою. Циркуляром міністра внутрішніх справ Угорщини від 26 травня 1942 р. піджупанам та окружним начальникам було наказано скласти списки неблагонадійних осіб, яких у разі потреби піддати інтернуванню чи взяти під поліцейський нагляд. Фізично придатних чоловіків рекомендувалося відправляти в особливі чи робочі роти, або в бойові частини. Реєстрація стосувалася всіх осіб, які постійно проживали на даній території [43, 293].

Поліцейський нагляд за особою зобов'язував останню двічі на тиждень відмічатися в жандармерії. Крім того, їй заборонялося: 1) покидати населений пункт без дозволу властей, а в разі зміни адреси не пізніше, ніж за 24 години, усно або письмово повідомити про це поліцію; 2) покидати своє житло з 22-ої

години вечора до 5-ої години ранку, а також відвідувати громадські місця, публічні або приватні зібрання; 3) користуватися телеграфом, телефоном, без перевірки поліції робити поштові пересилки; 4) спілкуватися з "неблагонадійними" особами [43, 263]. Разом з тим, протягом 15 днів з дня оголошення про нагляд можна було подати усний чи письмовий протест до головного капітана угорської королівської поліції [43, 263]. Рішення не набирало чинності в разі подання апеляції.

Приводом для встановлення поліцейського нагляду міг бути і анонімний донос до виправдовувальної комісії про комуністичне, антиугорське чи антиревізіоністське минуле особи [43, 108-109]. Окремо складалися списки "неблагонадійних", які були членами "Левенте". Розпорядженням начальника рахівської окружної військової комендатури від 14 грудня 1939 р. нотарі повинні були взяти на облік усіх "неблагонадійних" військовозобов'язаних [43, 158].

Подібні заходи запроваджувались і до іноземців, особливо до колишніх російських (радянських) громадян. Відповідно до циркулярів міністра внутрішніх справ від 25 і 30 червня 1941 р. радянських громадян, що перебували в Угорщині, інтернували, а колишніх російських, не радянських – зобов'язали реєструватися. На території тріанонської Угорщини колишніх російських підданих, якщо їхня поведінка була підозріла, інтернували, а на "знову приєднаних територіях" інтернували всіх. Виняток становили особи, щодо яких були позитивні дані і за якими можна було наглядати, не тримаючи їх під вартою. Колишніх російських підданих – угорських громадян – брали під нагляд. Усіх, хто підлягав інтернуванню, відправляли до в'язниці при будапештському капітанаті [43, 248].

Стосовно процесуального порядку, то до уваги бралися вже прийняті й здобуті чехословацькими судами або іншими офіційними органами докази, за умови заслуховування зауваження сторін. Порушення цього положення було підставою для касаційного перегляду справи. При запереченні однієї зі сторін суд міг вимагати повторення процедури доказування або однієї її частини. Ув'язнення, яке обвинувачуваний відбув у ході процедури чехословацьких властей, слід було зараховувати у строк покарання. Це ж саме стосувалося і штрафів [32, 3-4].

Аналізуючи законодавче забезпечення дотримання прав на особисту свободу і недоторканність, можна констатувати значне їх обмеження відносно до "неблагонадійних". До категорії останніх циркуляром міністра внутрішніх справ від 26 травня 1942 р. зараховувались усі деструктивні чи потенційно деструктивні ("підозрілі") відносно до суспільства та держави елементи. (В додатку до документа значилися 143 такі особи [43, 464]). Особливу увагу приділялося особам прокомуністичної орієнтації [43, 293]. Поряд із цим, при застосуванні названих процедур можлива була апеляція, яка їх призупиняла, а покарання за порушення правил поліцейського нагляду не відзначалося жорсткістю [43, 294]. Показовою є тісна співпраця поліцейських та управлінських структур у цьому процесі.

Влада виявляла інтерес до минулого осіб, які мали стосунок до правоохоронних органів чи військово-промислового комплексу. Міністр народної оборони вимагав перевірки біографічних даних зазначених осіб [305, 10-11] за такою процедурою. Уповноважені структури жандармерії чи армії готували так звані "Пріус-листки", де вказувались причини й мета перевірки з точним посиланням на відповідний нормативний акт. Запит адресувався начальнику військової частини, котрий відправляв їх із супровідною заявою безпосередньо начальнику генерального штабу. Останній передавав їх Земському уряду по Кримінальній Евіденції, який надавав інформацію про особу щодо її кримінального минулого та політичної благонадійності і повертав документ первинній інстанції. Під час процедури вимагалася цілковита конфіденційність від усіх учасників. Подібний механізм фактично дозволяв військовим витребувати інформацію про будь-яку особу в регіоні.

Навіть при здійсненні приватних угод вимагалася надавати відомості особистого характеру. Так, при укладенні будь-яких договорів купівлі-продажу, обміну, дарування чи винаймання майна набувач мав: подати до окружного органу влади свідоцтво про громадянство, рід занять, релігійне сповідання, дані про постійне місце проживання; довести, що не підпадає під дію "антиєврейського закону" і за часів Чехословаччини не вчинив будь-яких дій проти Угорщини. Крім цього, обов'язковою була згода комендатури корпусу Угорської королівської армії в Кошице [306, 54].

Наприклад, дантисти і представники інших спеціальностей, які працювали на Закарпатті, повинні були протягом 30 днів з дня виходу відповідного розпорядження подати прохання до міністра внутрішніх справ про дозвіл подальшого зайняття професійною діяльністю. Крім підтверджуючих кваліфікацію документів, до прохання треба було додати свідчення про бездоганну поведінку – з точки зору вірності нації, чесність і моральність, неєврейське походження [307, 3]. Посвідчення моральності (національної відданості) видавав капітан поліції або владний орган відповідного населеного пункту [308, 4].

Як видно з документів, влада намагалася здобути про політичне минуле особи максимум інформації, зміст якої суттєво впливав на її подальший статус. Подібні дії цілком зрозумілі стосовно до військових, але не дантистів.

Найбільш брутальним було втручання Угорської держави в особисте життя євреїв – приховування єврейського походження переслідувалось по закону [309, 10-14], а шлюби між неєвреями і євреями заборонялися. З квітня 1944 р. в усіх євреїв старше шести років мала бути пришита до верхнього одягу жовта шестикутна зірка розміром 10 x 10 см. Це розпорядження уряду від 29 березня 1944 р. [310, 2-3] стало особливим проявом національної дискримінації та ущемлення людської гідності, хоч воно й не поширювалось на євреїв – героїв війни. Зобов'язані носити такий знак не могли носити військову уніформу [311, 13], не мали права користуватися особистим автотранспортом, а громадським – тільки з виробничою метою і за наявності спеціального дозволу [312, 7-8]. Згодом коло звільнених від носіння знаку збільшилося за рахунок включення

до нього євреїв, які працювали християнськими священиками, військових вдів і сиріт, іноземних громадян [313, 6].

На цьому фоні заборона під час показу кінофільмів будь-якого вияву симпатії чи антипатії (оплески, свист і т. п.) у зв'язку з актуальними подіями, показаними на екрані [35, 51-52], або заборона влаштовувати у громадських місцях збори або бенкети без попереднього дозволу поліції вбачаються ліберальними заходами.

Стосовно таємниці листування, телефонних розмов, то відправник телеграми, яка йшла за кордон, повинен був посвідчити особу, а в бандеролі й цінні листи заборонялося вкладати письмові повідомлення. До квітня 1941 р. в усіх поліцейських відділках було налагоджено систему прослуховування телефонних ліній [119, 123]. Мала місце і перлюстрація кореспонденції – згідно з донесеннями ужгородської поліції, у другій чверті 1940 р. в регіоні було неофіційно перевірено 114 846 листів [108, 503].

При міжнародній телефонній розмові вимагали повні адресні й особисті дані обох сторін. Контрольна комісія могла відмовити у проведенні приватної телефонної розмови із закордонним абонентом [314, 1-10]. Тривалість приватних телефонних розмов, крім журналістів і представників військових заводів, всередині держави обмежувалася трьома хвилинами [315, 12]. З огляду на військовий час важко назвати ці обмеження надмірними.

Набагато жорсткіші заходи Угорщина запровадила щодо здійснення прав на свободу пересування і вибір місця проживання. Всі громадяни (жінки старше 16 років і чоловіки старше 12 років) повинні були зареєструватися на спеціальних бланках, що видавали у нотарських урядах [248, 2]. Розпорядженням міністра внутрішніх справ від 3 грудня 1943 р. з метою контролю за переміщенням населення брали на облік усіх угорських громадян віком від 16 до 50 років [316, 6-7]. Найбільше названі права порушувалися стосовно до єврейського населення краю. На середину січня 1942 р. з шести прикордонних експозитур Закарпаття було вислано 7679 осіб єврейської національності. Для 5802 осіб у семи експозитурах вирішувалося питання про право на проживання [49, 83-84].

Щодо іноземців, які перебували на території краю, розпорядженням регентського комісаріату від 5 квітня 1940 р. вводився їхній облік [115, 257]. Ті з них, які перебували на території Угорщини без дозволу властей, повинні були протягом 24-х годин з'явитися до органів поліцейської влади (головні окружні начальники, поліцейський капітанат, експозитура), без дозволу яких не могли покинути місце свого перебування. В разі відмови у подальшому перебуванні вони покидали країну. Надавати їм місце для помешкання та матеріальну допомогу заборонялося. Санкція за порушення передбачала ув'язнення до 15 днів і можливість депортації або інтернування [317, 3-4].

Періодично робилися спроби обмеження пересування в населених пунктах. Ще у червні 1940 р. командир драгівської жандармської дільниці просив хустського окружного начальника заборонити пересування після 21-ої години для полегшення руху військ, запобігання розповсюдженню чуток, послаблення криміногенної ситуації [43, 192-193]. У зв'язку з оборонною повинністю

громадяни та особи з сумнівним чи не визначеним громадянством, змінюючи своє місце перебування більш ніж на 45 днів, мали зробити відповідну заяву [27, 1-7]. Вони також були зобов'язані прописатись у встановленому порядку. В громадах Воловець, Воловоє, Свалява, Ужок, Ясіня треба було заявити про зміну місця перебування, яка перевищувала 24 години [314, 1-10].

Розпорядженням міністра внутрішніх справ від 4 квітня 1944 р. на підкарпатську територію можна було в'їхати лише за наявності спеціального дозволу від об'єднаної управи чи поліцейського капітанату за місцем проживання. До такої особи не мало бути заперечень з точки зору національної вірності, моральності, громадського і державного порядку. Документ був дійсним протягом 10 днів і міг бути подовженим ще на 10 днів [318, 3-5]. Для пересування всередині зазначених територій їхніх жителів подібна "легітимація" була непотрібна [319, 9]. Згодом список осіб, які не потребували дозволу, доповнився військовими, жандармами, поліцейськими, мобілізованими та демобілізованими, поштовими та податковими службовцями [320, 5]. В'їзд на підкарпатську територію в період з 5-го по 20-те серпня 1944 р. було заборонено навіть для власників відповідних легітимацій [321, 5-6].

Наприкінці серпня 1940 р. було введено спеціальний режим для цивільного населення прикордонної зони. Він передбачав припинення руху на кордоні й від кордону в тил на прикордонній смузі у 300 м щодня з 18-ої години до 5-ої години ранку. Це не стосувалося власників письмових дозволів військових комендантів, які виконували сільськогосподарські роботи. Біля сіл, де були розквартировані військові частини, з 20-ої години до 5-ої години заборонявся будь-який рух без дозволу військових комендантів. При несанкціонованому переході кордону стріляли після першого попередження [43, 215].

Зазначені обмеження в царині прав на вільну комунікацію, вибір місця проживання та свободу пересування уможлиблювали практично цілковитий контроль держави над переміщенням осіб (громадян і негромадян) всередині країни (регіону). Інститут реєстрації виступав засобом впливу на мобільність населення, робив його значно вразливішим перед режимом, потенційно відслідковував супротивників останнього.

Розглянувши характер та ступінь обмеження особистих прав громадян в Угорщині, зокрема на Закарпатті, можна зробити висновок, що в державі на нормативному рівні було створено систему контролю за громадянами та іноземцями. За допомогою позасудового визнання особи "неблагонадійною", процедури "пріорованя", тотальної реєстрації влада на законних підставах могла піддати населення репресіям. Особливо грубо нехтували правами і принижували людську гідність єврейського населення. Це була цілеспрямована державна політика, яка проводилась в усіх сферах суспільно-політичного і господарського життя країни. Певний елемент лібералізму проявлявся у вигляді права на апеляцію та не надто суворих покарань (від 15 днів до 2 місяців ув'язнення чи штраф у розмірі 8 тис. пенге) за порушення згаданих розпоряджень. Необхідність мінімізації особистих свобод, не в останню чергу, була також зумовлена військовими діями та прикордонним розташуванням регіону.

Одним із критеріїв, що класифікують тип державного (політичного) режиму, є формат ставлення держави до засобів масової інформації, а право особи на інформацію – його змістовим вираженням. Початок Другої світової війни значною мірою визначив напрям владної активності у цій сфері.

На "новоприєднаних" територіях розпорядженням уряду від 16 жовтня 1939 р. всі періодичні видання, за винятком щоденних газет, мали дістати дозвіл прем'єра для подальшого продовження діяльності [322, 1-2]. Відмова не оскаржувалась і спричиняла вилучення газети зі списку періодичних видань та її закриття. Порухення каралося ув'язненням до 15 діб. Заявка містила 47 питань, які стосувалися переважно минулої діяльності редакції та національної і конфесійної належності її видавців та редакторів [323, 3-6].

Періодична преса та інші друковані видання по всій країні підлягали цензурі. При королівській прокуратурі у Будапешті в грудні 1939 р. для перевірки друкованих творів було утворено відповідну комісію [324, 2-3]. Безпосередньо цензурою займалась прокуратура (її повірений) чи представник поліцейської влади, уповноважений на це прокуратурою [325, 1-3]. Їхні повноваження вичерпувалися правом заборони виходу видання, яке б зачіпало військові чи державні інтереси "у шкідливий спосіб". Журнали та інші друковані твори можна було розмножувати і розповсюджувати тільки після надання дозволу [26, 8], а щоденні газети виходили одночасно з наданням "друкованого поліцейського обов'язкового екземпляра" [325, 2], тобто, фактично, без попередньої цензури. Прем'єр-міністр міг зобов'язати будь-яке періодичне видання опублікувати повідомлення певного змісту і без змін [326, 3-4].

Для періодичних видань політичного спрямування було визначено їхній обсяг, розмір шрифту [227, 1-2], кількість сторінок [327, 1-2]. Так, згідно з розпорядженням прем'єра П. Телекі від 24 лютого 1940 р. політичні газети виходили на тридцяти сторінках у Будапешті і на шістнадцяти поза столицею (неполітичні видання – чотири сторінки) [328, 2-4]. Вже розпорядженням прем'єра Л. Бардоші від 16 червня 1941 р. кількість сторінок таких видань не мала перевищувати двадцяти і десяти відповідно [329, 1-3]. Подібні форми контролю не завжди схвалювалися навіть вищими урядовцями. Так, у листопаді 1939 р. прем'єр Телекі виступив за ослаблення цензури, посилаючись на непотрібність таких суворих заходів, які було введено з початком війни [330, 4]. У розмові з Патакі в березні 1940 р. А. Бродій скаржився на тиск цензури щодо його "Русской правды" [108, 327]. В інтерв'ю угорській пресі 24 березня 1940 р. колишній прем'єр граф С. Бетлен заявив, що цензура зловживає своєю владою, і критика урядового політика підлягає цензурі залежно від того, хто симпатичний тому чи іншому цензору [331, 1].

Подібна практика мала місце і з приходом радянських військ – декретом Народної Ради Закарпатської України від 5 грудня 1944 р. всі періодичні і неперіодичні видання, що виходили на території Закарпатської України, підлягали попередній цензурі. Невиконання вимог цього декрету каралося штрафом до 10 тис. пенге чи ув'язненням до 6 місяців [45, 483]. Усі німецькі та

угорські видання в оригіналі та перекладі вилучалися та конфісковувалися [45, 484].

У свою чергу, в листі міністрові юстиції Угорщини від 21 лютого 1941 р. М. Козма пропонував посилити цензуру на українські друковані видання на Закарпатті [43, 230] й унеможливити перехід місцевих друкарень на кириличний шрифт [43, 231]. З 6 березня 1941 р. до компетенції ужгородської прокуратури включили цензуру друкованих видань русинською мовою [43, 230]. До того часу подібні питання розглядалися Дебреценським, Кошицьким і Великоварадинським апеляційними судами.

Увезення та розповсюдження друкованої продукції іноземного походження міг заборонити, в інтересах держави, міністр внутрішніх справ. Контролювало розповсюдження закордонних видань та ініціювало кримінальне провадження з цього приводу відділення друку президії мадярської королівської міністерської ради. Вилучав з обігу чи конфісковував продукцію суд [332, 8-9]. З літа 1944 р. усілякі календарі, враховуючи думку прем'єр-міністра або урядового комісара зі справ преси, могла видавати тільки Земська мадярська пресова комора. Керівництво дозволених християнських конфесій могло видавати подібні календарі мовою національних меншин [333, 1-2].

Ще одним способом контролю держави над пресою був жорсткий порядок добору працівників для періодичних видань – в іменний список журналістів-кандидатів приймали тільки угорських підданих, які проживали на території Угорщини і поведінка яких не викликала сумніву з точки зору патріотизму і моральності [334, 2]. Ще більші обмеження у цій сфері стосувалися євреїв. До 30 квітня 1944 р. їх необхідно було вивести зі складу працівників ЗМІ. Протягом 15 днів дозволялася апеляція до "крайового пресового сонета" і міністра культу та народної освіти, але тільки для того, аби довести, що "заінтересована особа не є жидом" [335, 4-5]. У квітні 1944 р. бургомістр Ужгорода наказав протягом 8 днів вилучити з користування книги єврейських письменників [43, 357].

На Закарпатті офіційний Будапешт намагався впливати на інформаційний простір шляхом фінансування видань місцевих колабораціоністів. Так, у другій половині 1939 р. А. Бродій отримав одноразову субсидію в розмірі 20 тис. пенге (обумовлену Телекі), взяв ще 16 тис. пенге з таємного фонду АЗС шляхом обміну чехословацьких крон [120, 120] і налагодив вихід у світ газети "Русская правда" ("Русское слово"). С. Фенцик видавав газету "Карпаторусский голос" і довів її тираж до 1 тисячі примірників. Очолювана Ільницьким газета "Неделя" отримувала щомісячну дотацію в розмірі 1000 пенге від регентського комісара [142, 74-77]. В руслі патріотичного пафосу, загального і цілковитого схвалення нової влади, видавці іноді дозволяли собі легку її критику, особливо в питаннях надання автономії, призначення на посади, використання угроруської мови. Про ці проблеми наголошував у грудні 1939 р. А. Бродій у своїй промові в угорському парламенті [336, 1; 337, 1].

Не можна категорично стверджувати, що преса краю була піддана тотальному жорсткому контролю. Наприкінці 1939 – на початку 1940 рр.

вийшло кілька номерів "Карпатської правди" українською мовою, "Мункаш уйшаг" угорською і "Наш голос" словацькою [126, 267]. "Карпатська угорська газета" 26 липня 1939 р. повідомляла не тільки про майже відкриту підривну роботу комуністів у селах Дубове та Калини Тячівської округи, але й про економічні причини страйку, нерівність в оплаті угорських і русинських робітників [43, 111]. Разом з тим, жодне з місцевих видань не висвітлювало репресивні заходи влади, зокрема судовий процес у Мукачеві влітку 1942 р. проти українських патріотів [132, 49-50].

Органи влади намагалися контролювати також приватну розмножувальну техніку – по всьому Закарпаттю було перевірено понад 300 друкарських машинок з кириличним шрифтом [43, 141]. Деякі особи розмножували листівки тисячними тиражами [43, 125], тому регентський комісаріат ставив за мету паралізувати роботу дрібних периферійних друкарень і гектографічних підприємств [43, 231]. На кінець листопада 1938 р. в Ужгороді нараховувалося 11 друкарень, з яких функціонували 8 [338, 4]. На 1944 р. їх залишилося 7 [47, 49]. У Берегові діяло 5 друкарень [339, 5]. У канцеляріях дозволялося використовувати тільки друкарські чи розмножувальні машинки. При наявності кліше чи набірної шрифту необхідно було зареєструватися в установленому порядку [340, 29]. Отже, держава втручалась у процес виробництва і поширення друкованої продукції шляхом реєстрації суб'єктів і обладнання, а не через заборону даного виду діяльності. Про це свідчить наявність приватних друкарень та значна кількість друкарських машинок, що знаходились у населення.

Крім цензури друкованих видань, здійснювався контроль за іншими джерелами масової інформації, зокрема за радіоприймачами. Якщо їхні власники слухали закордонні станції, інформацію яких використовували для поширення негативних для інтересів держави новин, то повинні були здати апарат поліцейським властям. Передбачалась можливість касаційної скарги та грошової компенсації [341, 2]. На території Закарпаття за період від 1 січня по 31 березня 1942 р. було відібрано 75 радіоприймачів [43, 290]. У 1944 р. під загрозою конфіскації радіоприймача заборонялося слухання всіх закордонних радіостанцій, крім чітко визначених урядом [342, 2-3].

Загалом модель взаємодії влади та ЗМІ в Угорщині характеризувалася наявністю цензури, яка запроваджувалася адміністративними та поліцейськими заходами; системою відбору осіб, що допускалися до журналістики, та довільним механізмом їхньої юридичної відповідальності; заходами уряду щодо формування інфопростору шляхом асигнування з бюджету лояльних ЗМІ та превентивними заходами у формі узгодження змісту контрольного екземпляра друкованого ЗМІ. Поряд із цим, мали місце певна об'єктивність місцевої преси при висвітленні подій, плюралізм думок (звичайно, в рамках провладної ідеології) з багатьох актуальних проблем життя краю. Попри детальну регламентацію та прискіпливий контроль, порушення у цій сфері каралися в адміністративному порядку штрафом у 8 тис. пенге чи шестимісячним ув'язненням. Подібні методи та масштаби втручання держави в

діяльність ЗМІ, зважаючи на військовий час, є притаманними авторитарним режимам.

Характер і зміст обмежень особистих прав громадян, що мали місце на Закарпатті, є явно непропорційними суспільно значимій меті і характеризують угорський режим як суто поліцейський з елементами національної дискримінації.

Звернімося до питання визнання та забезпечення політичних прав краян, зокрема формату взаємодії Угорської держави з політичними партіями та недержавними організаціями. Гортистський режим не здійснював тотального контролю над політичними партіями. Для них не існувало дозвільної системи – якщо програма і мета не суперечили чинному законодавству, а статут затверджувався Міністерством внутрішніх справ, то партія вважалася діючою, навіть якщо була утворена ще при Австро-Угорщині чи Чехословаччині [343, 18]. Публічним службовцям дозволялося членство в партіях, однак заборонялося займати в них посаду чи виконувати інші функції, виступати на зборах, в робочий час носити партійний значок. Це не стосувалося осіб, які виконували політичні функції, – міністрів, підкарпатського регентського комісара, політичних статс-секретарів, жупанів, старост і всіх тих, чия посада не була несумісною зі статусом депутата народних зборів [344, 1-2]. Члени політичних партій в Угорщині не мали права носити жодну уніформу [343, 19].

На Закарпатті партійне життя мало свої особливості. На території краю, що відійшла до Угорщини після 2 листопада 1938 р., більшість політичних партій було розпущено, їхнє майно заарештовано, а представники втратили свої повноваження в органах місцевого самоврядування. Винятком становили Автономний землеробський союз, Автономна національна партія, Словацька народна партія Глінки та Об'єднана Державна християнська соціалістична і угорська національна партія [345, 2]. Після 15 березня 1939 р. усі партії, що діяли в регіоні при Чехословаччині, припинили своє автономне існування, а їх члени могли (і почали) співпрацювати з урядовою Партією угорського життя (Magyar Élet Pártja). Всередині березня 1940 р. її голова барон Ваї відвідав Ужгород з метою створення структур МЕР на Закарпатті [346, 1]. Але все обмежилось виступами підкарпатських політиків у парламенті та урочистими засіданнями місцевих осередків [347, 1; 358, 4; 349, 2; 350, 2].

Проте місцева еліта, вихована в традиціях політичного плюралізму Чехословацької республіки, продовжувала, де-факто, проявляти активність у цій сфері. Вже у лютому 1939 р. активісти "Руської національно-автономної партії" та "Руської національної гвардії чернорубашечників" (приблизно 15 тис. членів) [343, 20] на чолі з С. Фенциком ініціювали роботу "Конгресу російських націоналістів" у Мукачеві [351, 2-3]. Щоправда, після цього у пресі більше не з'являлося повідомлень про діяльність організації. В Ужгороді депутати від Закарпаття 24 липня 1939 р. утворили "Угроський парламентський клуб", який 27 липня 1939 р. направив прем'єру список вимог: збереження всіх русинських шкіл; преференції русинам при зайнятті посад; працівників чеських силових структур та правоохоронних органів прийняти у відповідні угорські установи на попередні посади і звання; найшвидше реалізувати автономію

краю, а до цього моменту радитись із парламентським клубом як законним його представником [108, 321]. Ці вимоги були залишені без уваги.

А 12 вересня 1939 р. А. Бродій заснував "Угроруське національне об'єднання". До складу його центральної 40-членної ради увійшли депутати угроруського парламентського клубу та інші представники. Організація позиціонувалась як позапартійна, національно-політична, що є найвищим національним органом угроруського народу і ставить за мету його об'єднання в "одне здорове національне ціле". Тоді ж А. Бродій назвав "Угорську Русь" невід'ємною частиною мадярської держави [352, 1]. Політична програма С. Фенцика була практично тотожною. Уряд закривав очі на їхню напівлегальну діяльність, розраховуючи після виборів зробити ставку на більш популярного у краї політика [343, 20].

У свою чергу Будапешт почав ініціювати організацію регіональної партії задля створення можливості реалізації місцевим істеблїшментом своїх політичних амбіцій, зрозуміло, у руслі святостефанської ідеї. На думку прем'єра Телекі, в краї мала би діяти однопартійна система. Він, однак, не відкидав можливості залучення представників інших політичних сил, готових до конструктивної співпраці [116, 100]. Вже в березні 1941 р. під патронатом регентського комісара М. Козми почалося створення "подкарпатської партії" на чолі з А. Рішком. Її мета була прогнозованою: боротьба проти ворожої пропаганди, сприяння консолідації краю, примат та об'єднуюча роль Угорської держави [353, 2; 354, 2-3]. Через хворобу і смерть головного ініціатора М. Козми проект не набрав розвитку, і партія так і не розпочала свою діяльність. Визнаючи наявність політичного вакууму в краї, В. Томчани пропонував його заповнити роз'яснювальною роботою депутатів серед населення [43, 335]. Місцеві політики й надалі виявляли активність – начальник поліції Мукачева у донесенні за квітень 1944 р. повідомляв про створення Російської національної партії під керівництвом А. Бродія, М. Демка та О. Ільницького, яка нараховувала 2859 членів-русинів [108, 407]. На зміну "подкарпатській партії" у липні 1944 р. А. Бродій сформував Автономну партію народної єдності подкарпатських русинів, про діяльність якої мало що відомо [100, 96].

Молода інтелігенція, що брала участь у розбудові Карпатської України, також намагалася реалізувати себе у політичному житті краю. В результаті декількох зустрічей з керівництвом Партії схрещених стріл (Nyilaskeresztes Párt) 5 листопада 1940 р. між Ф. Салаші – з одного боку та Ф. Реваєм, М. Бандусяком і А. Лавришиним – з іншого було підписано угоду. Вона передбачала пропаганду партійної ідеології та розробку концепції соціально-економічного та національного розвитку Підкарпаття місцевими прихильниками нілашистів. Крайова організація, що нараховувала сорок первинних осередків, нічим себе не проявивши, розпалася [49, 161-162]. Візит делегації на чолі з Ф. Салаші до Ужгорода 21 липня 1941 р. [115, 271] кардинально не вплинув на рейтинг партії в регіоні.

Впливати на політичну ситуацію у краї через створення чи підтримку підконтрольних організацій намагалася також Німеччина. У травні-червні 1941 р. вона ініціювала в регіоні рух, спрямований на створення Великої

України, незалежної від СРСР. Передбачалося, що "українське населення і проукраїнські русини Підкарпаття, потім, коли буде утворено Велику Україну, доповнять її" [355, 2; 108, 303].

Відносно комуністичної партії, то в Угорщині вона була заборонена на тій підставі, що комуністична ідеологія розумілась як насильницька взагалі, а отже – злочинна навіть у намірах, а не тільки в діяннях. Звідси кожен комуніст потенційно становив загрозу існуючому ладу і потенційно був злочинцем [43, 154]. З огляду на досвід диктатури Угорської Радянської республіки (21 березня 1919 р. – 1 серпня 1919 р.) та інформацію про стан речей в СРСР таке обмеження права вбачається адекватним заходом. Що стосується інших рухів лівого спрямування в регіоні, то у вересні – грудні 1941 р. близько 120 осіб у Солотвині зробили спробу створити осередок соціал-демократичної партії Угорщини [49, 163]. Інформація про подальший розвиток подій відсутня.

Звіт поліцейського капітанату за січень 1943 р. про діяльність партій у м. Ужгороді надає нам картину їхньої політичної активності: крайні праві партії – Партія схрещених стріл, Партія угорського відродження – не проводили діяльність, яка б заслуговувала на увагу поліції; соціал-демократичні, комуністичні та сектантські рухи себе не проявляли; русини, словаки, поляки, чехи та українці політичної та організаційної діяльності не проводили. Вони переймалися радше економічними та культурними потребами, об'єднуючись в угорсько-російську лісорубну, деревоторговельну та економічну Спілки, культурне товариство КІОТ, також Спілку художників та інші. Те ж саме стосувалося і Союзу угорських німців [287, 1-2].

Також регламентувались прояви політичної активності громадян. Розпорядженням уряду від 2 вересня 1939 р. "Про обмеження права зібрань", яке періодично то втрачало, то набувало чинності, заборонялося влаштовувати збори громадян, демонстрації та збори політичного характеру. Всі інші види зборів дозволялись із санкції поліції, а збори корпорацій, адміністративних властей і дозволених конфесій не обмежувались [32, 6-7]. Начальники експозитур, окружні голови та бургомістри щомісяця звітували в Будапешт про всі подібні акції на підзвітних їм територіях [356, 3]. Особливу увагу приділяли партіям крайніх напрямів. При підозрі в порушенні даного розпорядження поліція порушувала кримінальну справу або вживала адміністративних заходів [43, 245].

З наближенням фронту партійна активність різко обмежувалася. Спочатку заборону на проведення зборів, введenu 19 березня 1944 р., скасували [357, 6], однак з 29 квітня 1944 р. її знову відновили. Міністр внутрішніх справ запевнив, що адміністративна діяльність партій і товариств, відвідання їхніми членами місцевих осередків не заборонялися [358, 5]. У зв'язку з надзвичайним станом, запровадженим на території воєнних дій, урядовий комісар А. Вінце з 28 липня 1944 р. заборонив на Закарпатті будь-яку політичну діяльність усіх партій [43, 369]. А з 24 серпня 1944 р. вони були розпущені по всій Угорщині, їхня діяльність заборонялася, а власність було взято під контроль держави [359, 1].

Характеризуючи партійне життя в краї, слід відзначити, що, незважаючи на війну, воно все ж не завмерло. Ліквідація всіх партій, що діяли тут за часів Чехословаччини, при можливості проявляти політичну активність тільки через загальноугорські політичні організації вказує на авторитарні, а не тоталітарні тенденції у цій сфері. Свідченням цього є те, що: влада не знищувала, а використовувала тутешніх лідерів у руслі власної політики, навіть пробачаючи їм деяку "опозиційність"; дозволялися фактичні прояви політичної активності на місцевому рівні, певні вияви незадоволення, особливо в питаннях автономії. Характерним для політичного життя Закарпаття було контрольоване функціонування заборонених партій де-факто (крім проукраїнських та комуністичної). Візити партійних керівників загальнодержавного масштабу, спроби створення маріонеткової регіональної партії вказують на зацікавленість Будапешта у здобутті місцевого електорату та на доволі цивілізовані форми державного втручання у партійне життя.

Громадські організації на Закарпатті, як уже існуючі, так і новостворені, у своїй діяльності не виходили за межі пропагованих державою принципів і завдань їхнього функціонування. Ті, що не відповідали таким вимогам, ліквідовувалися. Розпорядженням уряду від 2 вересня 1939 р. [31, 6] заборонялося утворення нового товариства або будь-якої іншої організації, яка мала характер товариства. Поліція наглядала над уже діючими й могла обґрунтовано пропонувати міністру внутрішніх справ обмежити їх діяльність чи заборонити. Міністерство могло це робити й напяму, без подання поліцейських органів. Так, за наказом міністра внутрішніх справ 3 лютого 1940 р. було розпущено товариство "Просвіта" [115, 255], а його приміщення було передано Угорсько-Русинській спілці, пізніше Угорській культурній спілці Підкарпатської Русі [343, 21]. Представники влади в Мукачеві та районі заборонили діяльність 250 громадських, культурних, господарських, промислових та інших організацій, а 310 їхніх керівників були інтерновані [103, 78]. Наджупан Ужанської жупи пропонував керуватися політичною доцільністю і взагалі розпустити організації, які, згідно зі звітами, добровільно припинили свою діяльність. Що і було зроблено [343, 21].

Тимчасово діючими залишалися: Католицький дівочий клуб (понад 100 членів), Народна кухня ізраелітів (370 членів), Жіноча ортодоксальна ізраелітська спілка (221 член), жіноча ізраелітська спілка "Серетет" (200 членів), Свята ужгородська спілка ізраелітів (435 членів), Об'єднана республіканська християнсько-соціалістична та Угорська національна партія (2200 членів), Ужгородський реформатський гурток (70 членів), скаутський загін "Чудо-Олень" (70 членів), Християнська академія (40 членів) [343, 22]. З осені 1940 р. до приходу радянських військ діяв благодійний Союз угроруських дівчат і панянок у Мукачеві [360, 129-130]. Існував місцевий відділок Товариства угорського Червоного Хреста, заступником головного повіреного якого був депутат парламенту О. Чуга [361, 1]. Функціонували громадські організації господарської взаємодопомоги – Товариства для фінансового впорядкування землеволодінь, Страхова установа приватних службовців. Студентів, вихідців з

регіону, об'єднавав Центральний союз підкарпатських студентів (ЦСПС) [362, 2].

Вже у грудні 1940 р. дозволяється створення організацій благодійних і публічно-просвітницьких, сприяння обороні та боротьбі з епідеміями [363, 5]. Збори спортивних та інших громадських товариств контролювалися галузевими міністрами і підлягали головному нагляду міністра внутрішніх справ. Дозвіл на їх утворення давала місцева поліцейська влада, а дозвіл на збори – міністр внутрішніх справ після подання відповідних міністрів [364, 13-14].

З метою консолідації проугорських сил краю 16 березня 1939 р. в Ужгороді було створено "Союз Підкарпатських бойових товаришів ім. Берчені". До членства запрошувались ті, хто: зі зброєю в руках протидіяли чеській владі; брали участь у наступі гонведів 15 березня 1939 р.; воювали в диверсійно-терористичних групах; за Чехословаччини сиділи у в'язниці за політичні переконання не менш ніж один тиждень; переслідувалися за проугорські переконання чеськими жандармами або "січовиками"; зазнали великих матеріальних збитків за вірність Угорщині. Створене товариство нараховувало понад 1 тис. осіб, але існувало тільки формально, для присутності на урочистих подіях [365, 4; 366, 2; 367, 2]. Планувалося також відновити офіційний статус русофільського "Общества им. А. В. Духновича" [368, 1-2] (приблизно 10 тис. членів) [343, 23]. Офіційний Будапешт сприйняв це як прояв політичних амбіцій С. Фенцика і відмовив у легалізації товариства. Воно продовжувало існувати де-факто, до 1944 р. випускаючи щорічні календарі аполітичного змісту.

Для організації і контролю наукового життя краю в рамках державної ідеології 26 січня 1941 р. в Ужгороді було засновано "Подкарпатське общество наук" (ПОН). На день відкриття в ньому нараховувалося 27 наукових співробітників – 14 закарпатців і 13 відомих професорів Будапештського і Пейчського університетів. Директором ПОН регентський комісар призначив уродженця Закарпаття, вихованого в Пейчі та Кракові, доктора І. Гарайду [53, 101-102]. Прем'єр-міністр і регентський комісар пожертвували товариству гроші, а останній наголошував на аполітичному його спрямуванні та завданні з утвердження "самосвідомості русинів" [64, 8]. Аналіз діяльності товариства свідчить, що вона не виходила за окреслені рамки. Проте, на думку професора Й. Дзендзелівського, вже на першому році його існування І. Гарайда зумів розбудувати це товариство в поважну культурно-освітню і наукову організацію [139, 143-144]. Грошовий обіг товариства з червня 1941 р. по червень 1942 р. становив понад 2 мільйони пенге [369, 131]. Аполітичний характер "Подкарпатського общества наук" дав змогу працювати в ньому кращим представникам українофільської, русофільсько-русинської інтелігенції, яка в умовах війни продовжувала розвиток науки на Закарпатті [140, 65]. Значний сегмент у палітрі громадських структур Закарпаття займали молодіжні організації. Саме через них держава намагалася виховувати лояльного громадянина, вірного "святостефанській" ідеї. Однією з таких була воєнізована організація "Левенте", яку не можна віднести до недержавних. Учителі шкіл зобов'язувалися брати участь у навчанні левентів (від 12 до 23 років) і

організації товариств [370, 53]. У середніх навчальних закладах, в учительських семінаріях і вищих промислових школах навчання проводив шкільний левентський комендант, уповноважений міністром народної оборони за згодою міністра культу і народної освіти. Це могли бути директор школи, його заступник чи викладач, котрі в цій якості підпорядковувалися левентському коменданту відповідної дивізії [371, 15-16]. Так звані "левентовські комісії" утворювали чітку структуру – общинні, жупні, міські дільничні комісії, "Крайовий центр левентських товариств" очолювалися представником адміністрації (нотар чи староста жупного міста) і контролювали діяльність товариства [372, 7-9]. Право головного нагляду над організацією здійснював міністр народної оборони [364, 13-14].

Розпорядженням міністра культу і народної освіти від 3 листопада 1943 р. організовувався добровільний жіночий левентський рух, перед яким ставилося завдання підготовки жінок до служіння вітчизні й сім'ї, особливо до виконання завдань оборони. Навчання проводив священнослужитель відповідної конфесії. Приймалися незаміжні громадянки Угорщини віком від 10 до 19 років, не студентки вищих навчальних закладів і не єврейки. В будь-який момент можна було вийти з руху з дозволу законних представників [373, 4].

Фінансувався левентський рух з коштів адміністративно-територіальних одиниць, частково з державних коштів. Бюджет організації складався спільно представниками місцевої адміністрації та військового командування, гроші не могли бути використані на жодні інші цілі [374, 13-16]. Наприклад, по Ужанській адміністративній експозитурі витрати на "Левенте" з місцевого бюджету у 1944 р. складали 83 тис. 396 пенге [121, 292]. Забезпечення необхідними для занять площами здійснювалося за рахунок експропріації. Так, наприклад, міністр торгівлі та комунікацій у листопаді 1941 р. розпорядився передати земельну площу, що належала сім'ї Гартштейн, для потреб хустської організації левентів. Комісія адміністративної експозитури розглядала всі претензії і заперечення, заявлені щодо експропріаційного плану, під час засідання на місці розташування нерухомого майна [375, 31]. Подібні прецеденти траплялись і в інших районах краю [297, 5].

Членам "Левенте" заборонялося перебувати в політичних партіях, у будь-якій формі брати участь в їхній діяльності, матеріально допомагати [376, 3]. Місцева молодь, як українська, так і угорська, масово уникала організації. Саботаж набрав таких розмірів, що місцеві органи влади змушені були видавати накази про доставку зобов'язаних до занять жандармами [128, 205-206].

Серед найбільш масових та популярних у краї молодіжних організацій слід згадати скаутів і Товариство католицької селянської молоді (КАЛОТ). Останнє було добровільною, на відміну від "Левенте", організацією, яка також фінансувалася державою. Цільова настанова: за кращого християнина, за культурніше село, за життєздатний народ і за типового угорця! [43, 134] Вона реалізовувалася через постановки театральних вистав в осередках, видання власної газети ("Неделя"), організацію різних навчальних курсів для молоді та споживчих товариств винятково для русинів з метою боротьби з лихварями

(малися на увазі євреї) і т. п. [377, 64-66]. До початку 1944 р. акціями товариства охоплювалося 18-20 тис. молодих краян [49, 178].

На засіданні активістів скаутського руху, що відбулося 12 грудня 1939 р. за участю голови і начальника "Угорського скаута" А. Паппа, було прийнято рішення відтворити "Угроруський скаут" і доручити це професору ужгородської гімназії С. Федору [378, 2]. "Руська скаутська організація" мала право проводити заняття рідною мовою та носити власну уніформу і значки [379, 3]. Право головного нагляду над скаутським рухом здійснював міністр культури і народної освіти [364, 13-14].

Щодо національно-культурних, зокрема єврейських товариств, то існували "Союз мадярських жидів" та "Союз мадярських жидів-християн" [380, 3]. На деякі страхові та благодійно-освітні організації антиєврейські обмеження не поширювалися [30, 4].

Розглянувши діяльність громадських організацій на Закарпатті, можна відзначити обмеженість спектра їхньої діяльності та маріонетковий характер. Це підтверджується порядком їхньої легалізації (залежністю від міністерства внутрішніх справ, адміністрації та поліції, а не юстиції), відсутністю судової процедури захисту своїх прав від державного втручання, існуванням тільки провладно орієнтованих товариств. Значна кількість останніх, адміністративне сприяння їхньої діяльності створювали лише ілюзію бурхливої активності у цій царині. Окремо слід відзначити молодіжні організації, зокрема "Левенте", через які держава намагалася виховувати мілітаризовану особистість у дусі "святостефанізму", що є характерним для етатистських режимів. Усе це перетворювало громадські організації краю з незалежних від держави захисників суспільних інтересів у слухняні придатки останньої.

Як видно, статус і діяльність партій недержавних організацій Закарпаття в угорський період є характерними для авторитарного режиму. Примусовий розпуск організацій через адміністративну, а не судову, процедуру на "новоприєднаних" територіях явно звужував сутнісний зміст права на свободу асоціацій. Залишившись у громадсько-політичній палітрі Угорщини, загальноугорські і, тим більше, регіональні структури мали декоративний характер. Зважаючи на воєнний час і прикордонне розташування краю, державна стратегія у цій сфері відзначалася компромісною динамікою – на нормативно-правовому рівні було ліквідовано місцеві партії, унеможлиблювалося функціонування комуністичних та проукраїнських структур, інші організації мусили формувати ідеологічно заангажований світогляд. Разом з тим, заборонені рухи часто де-факто проявляли активність, місцевий політикум періодично нагадував про своє існування, а за порушення відповідного законодавства жорстоких репресій не було – від двох до шести місяців ув'язнення, штраф у розмірі 8 тис. пенге.

Загалом квазіплюралізм громадсько-політичного життя на Закарпатті знаходився під жорстким контролем держави, не являв собою будь-якої серйозної опозиційності, однак був далеким від тієї ідеологічної уніфікованості, яка мала місце в УРСР.

Розглянемо стан дотримання політичних прав місцевого населення у сфері формування загальнодержавних представницьких органів. Виборче законодавство Угорщини у міжвоєнний період не відзначалося демократизмом. Як у "тріанонської" її частини, так і у "новоприєднаних" територіях право голосу мали чоловіки віком від 26 років, якщо вони: 10 років були громадянами Угорщини і 6 років проживали на одному місці; закінчили шість класів народної школи; вміють читати, писати і утримують сім'ю; або є самостійними ремісниками чи торговцями; або як сільськогосподарські робітники чи слуги працюють у роботодавця 6 років; або володіють не менш ніж чотирма кадастральними уграми землі; або закінчили вищий навчальний заклад незалежно від віку; або мають відзнаки за участь у Першій світовій війні [381, 2]. Жінки мали виборче право з 30 років, якщо: 10 років були громадянками Угорщини; мали постійне місце проживання; закінчили шість класів народної школи; утримувались з власної праці чи майна, або були жінкою чи вдовою чоловіка виборця; вміли читати і писати; або народили не менше чотирьох дітей, і дочки були жінками чоловіків виборців; мали вищу освіту незалежно від віку. Державні службовці мали виборче право незалежно від строку осілості [382, 2].

На Закарпатті виборче законодавство мало певні особливості, які відчутно дискримінували населення краю у правах. Членами палати депутатів державних зборів могли бути лише ті з числа осіб, вибраних населенням Підкарпатської території за списками мадярських партій, кого за пропозицією прем'єр-міністра державні збори рішенням обох палат запросять у палату депутатів [107, 118]. Але навіть за таких обмежень вибори до Державних зборів Угорщини 28-29 травня 1939 р. відбулися без участі жителів краю, а перше засідання 10 червня 1939 р. пройшло без його представників [115, 242]. Вони будуть кооптовані пізніше. Ще у травні 1939 р. до Будапешта за викликом державного секретаря у справах нацменшин Т. Патакі із Закарпаття прибула делегація у складі 20 осіб для зустрічі з П. Телекі. Прем'єр повідомив про 12 додаткових мандатів, у т. ч. 3 – для етнічних угорців. Без проведення виборів у регіоні Державні збори за пропозицією прем'єра ввели до складу депутатів членів АЗС: А. Бродія, М. Демка – професійних політиків, а також інших проугорськи настроєних діячів [120, 118-119].

Однак мова не йшла про цілковите позбавлення жителів регіону виборчих прав. Вибори планувалося провести до 30 червня 1940 р. [383, 1], що і підтвердив на засіданні уряду 13 жовтня 1939 р. міністр внутрішніх справ [43, 123]. На підставі доповнення до закону від 27 жовтня 1939 р. "О виборах парламентських депутатів в'є обратно присоединеных верхненвенгерских и подкарпатских областях", виборче право в регіоні дістав кожен громадянин Угорщини незалежно від статі, який мав право голосу на виборах до чехословацького парламенту у 1935 р. Сюди входили й ті, хто не був включений до списків виборців через спірне громадянство [384, 2]. Проаналізувавши дані за 1935 і 1940 рр. [69, 2; 70, 2; 71, 2; 72, 2; 73, 2] (таблиця 3), побачимо, що кількість виборців, які могли взяти участь у виборах в 1940 р., була на 47% меншою, порівнюючи з чехословацьким періодом.

Кількість жителів Закарпаття, які мали виборче право у складі Чехословацької республіки та у складі Королівства Угорщина

Кількість населених пунктів по округах	Брали участь у виборах 1935 р. (осіб)	Зареєстрованих виборців на 1940 р. (осіб)	Відсоткове співвідношення кількості виборців за 1935 і 1940 рр.
Великобerezнянський, 31 населений пункт	11094	4417	-40%
Воловський, 27 населених пунктів	12681	9728	-23%
Перечинський, 19 населених пунктів	9002	7794	-13%
Рахівський, 16 населених пунктів	22362	15604	-30%
Севлюшський, 22 населені пункти	17853	15869	-12%
Тячівський, 34 населені пункти	27741	19531	-30%
Ужанський, 21 населений пункт	7062	5515	-22%
Всього у 7 округах 170 населених пунктах	107795	78458	-27%

Окремо зазначимо: на початок 1939 р. в краї нараховувалось понад 158 тис. неписьменних та малописьменних [106, 18], на 1944 р. – понад 150 тис. [385, 375]. Неосілими було 80-100 тис. закарпатців [107, 119]. Відповідно до угорського законодавства, вони не входили до числа виборців. Отже, у порівнянні з чехословацьким періодом майже половина електорату Закарпаття була позбавлена виборчих прав.

На території Закарпаття було утворено лише 11 одномандатних виборчих округів [386, 1-11]. Їхній розподіл і кількість дільниць визначалися міністерством внутрішніх справ. Передбачалося створити 243 виборчі дільниці у 82 населених пунктах. Обов'язок територіального розподілу виборчих дільниць покладался на старост міст та общинні управи [33, 25-30].

У селах списки виборців складали нотарі чи уповноважені особи, які відвідували кожного виборця, брали дані про нього. Останні, крім інших необхідних умов, мали довести, що жили з 1 березня 1929 р. по 23 травня

1939 р. на "угрорусской території" [387, 1]. Вчителі народних шкіл за плату були зобов'язані допомагати у зборі даних і перепису при складанні іменних списків виборців [34, 29]. Особи, наділені виборчим правом і не зазначені у списках виборців, могли подати протест голові відповідної виборчої комісії в усній або письмовій формі [388, 2]. До 10 березня 1940 р. тільки по Ужгороду було внесено близько трьохсот таких протестів, здебільшого від євреїв [389, 2]. Так, І. Абрагамович, житель Великих Капушан, подав окружному нотаріусу відповідну скаргу, де вказував, що на 10 березня 1940 р. він вніс довідку про те, що він сам і його предки на 31 грудня 1867 р. постійно проживали в Угорщині, тому просить додатково внести його у проект названого списку [390, 32]. У Марамороській жупі тільки незначна кількість виборців була внесена у списки, а сільські жителі до них майже не потрапили. У зв'язку з цим керівництво жупи, як наглядова інстанція, повернуло списки нотарським урядам для переробки і доповнення [391, 2].

Ще однією формою вилучення місцевого населення з виборчого процесу було тимчасове обмеження (позбавлення) політичних прав [392, 76] на підставі "неблагонадійності" особи. Суд приймав рішення про відстрочку політичних прав на певний термін і сповіщав про це відповідну сільську управу, яка і виключала особу зі списків виборців [393, 5]. По Ужгородському району у 1939 р. позбавлення (відстрочку) політичних прав у середньому на три роки було застосовано до 57 осіб. Список прізвищ свідчить про відсутність будь-яких преференцій за національною ознакою [394, 3-4].

Значних утисків у громадсько-політичній сфері зазнали євреї. Так, якщо розпорядження уряду від 19 серпня 1939 р. регулювало процедуру їхнього вилучення тільки зі списків кандидатів до обцинних і муніципальних представництв [395, 30-31], то розпорядженням міністра внутрішніх справ від 31 грудня 1941 р. євреї – вже дійсні члени представництв муніципалітетів мусли написати заяву про своє походження. Вона приймалася спеціальним "верифікаційним" комітетом муніципалітету і була підставою припинення членства особи в муніципальних органах. Встановлювалася презумпція єврейського походження: якщо згаданий комітет отримував відповідні дані, то був уповноважений закликати особу довести протилежне [396, 31]. Аналогічні процеси відбувалися й на рівні уряду. Міністр внутрішніх справ Керестеш-Фішер у жовтні 1939 р. давав безпосередні вказівки піджупанам на Закарпатті звільнити з роботи до 1 січня 1943 р. сільських районних нотарів, які вважалися євреями. Звільнені таким чином особи не мали права вимагати у зв'язку зі звільненням ні остаточного розрахунку, ні компенсації [43, 127-128]. Розпорядженням уряду від 29 березня 1944 р. євреї не могли бути урядниками чи іншими службовцями державних, муніципальних, обцинних чи інших публічних корпорацій, фундацій, інституцій або заводів. Тих, хто вже займав посаду, "пенсіонували". Те ж саме стосувалося і державних нотаріусів та судових працівників, адвокатського корпусу. Обмеження не стосувалося лише так званих "привілейованих євреїв" [397, 3-4].

Міністр юстиції вимагав від королівських суддів і членів королівських прокуратурій, під загрозою карної і дисциплінарної відповідальності відповідно

до закону 1939 р., заявити, чи вони не є євреями. Аналогічні заклики зробили інші профільні міністри стосовно тих працівників, які перебували в їхньому підпорядкуванні. Компетентний міністр міг вимагати від кандидата на посаду публічного службовця доказів неєврейського походження [29, 1-19].

Водночас, і це треба відмітити особливо, законодавство не позбавляло євреїв усіх політичних прав. Постанова угорського королівського міністра внутрішніх справ Керестеша-Фішера від 6 травня 1939 р. "Про підтвердження права євреїв обирати депутатів до Державних зборів" [398, 2] зберігала за єврейським населенням активне і пасивне виборче право стосовно вищого законодавчого органу країни. Для цього їм треба було підтвердити, що вони та їхні батьки народилися після 31 грудня 1867 р. на території Угорщини [386, 7].

Вибори на Закарпатті не відбулися й у 1940 р. – 19 червня прем'єр-міністр П. Телекі заявив, що у зв'язку з воєнним станом вони переносяться на невизначений термін [115, 259]. Представники від регіону продовжували засідати в угорському парламенті, куди їх кооптували тричі за цей період. У листопаді 1942 – січні 1943 рр. до верхньої палати було призначено: П. Дем'яновича – греко-католицького священика з Рахова, О. Ільницького – каноніка, А. Кричфалуші-Грабара – полковника жандармерії у відставці, Б. Рішка – колишнього чехословацького сенатора та інших – усього 26 депутатів [120, 118-119]. Вони брали участь у роботі парламентських комісій: А. Бродій – закордонних справ, М. Демко – освіти і культури, Т. Шпак – музейно-бібліотечної, Е. Жегора – торгівлі та шляхів сполучення, Г. Бенце – землеробства [399, 1]. Також вони опікували відповідні адміністративно-територіальні одиниці краю [120, 118-119], часто зустрічались із вищим керівництвом країни та порушували питання, пов'язані із соціально-економічною та міжнаціональною ситуацією в краї, однак це не справило якого-небудь відчутного впливу на політику Будапешта відносно Закарпаття.

Аналіз процесів, пов'язаних із представництвом депутатів від Закарпаття в угорському парламенті, їхньої діяльності як виразників інтересів жителів краю свідчить про двоякі тенденції у цій сфері. З одного боку, мали місце серйозні політичні наміри, підтвержені на нормативному рівні, залучити "новоприєднані" території до загальноугорських виборів. З іншого боку, законодавство шляхом встановлення жорстких критеріїв вилучало з лав електорату значну кількість громадян усієї Угорщини. В регіоні вдалися до додаткових обмежень, які нівелювали свободу волевиявлення місцевих виборців. Останні обирали фактично претендентів, а реально потрапити у парламент могли тільки особи, визначені державними органами. Крім цього, влада вдавалася до прямих фальсифікацій виборчих списків, щоправда, надаючи можливість оскарження дій чиновників. А безправ'я євреїв не обмежувалося тільки політичною сферою – їх дискримінація поширювалася на всі галузі публічно-владних відносин.

Загалом Будапешт, не в останню чергу під впливом геополітичних реалій, обрав компромісну стратегію авторитарного спрямування – кооптацію проугорськи настроєних депутатів, надання колабораціоністам високого статусу та можливості лобіювати регіональні інтереси. Незважаючи на

малоефективність впливу краян (як пересічних громадян, так і еліти) на політичні процеси, подібний стан речей забезпечив інтенцію на континуїтет у цій сфері.

Узагальнюючи стан дотримання Угорською державою громадянських та політичних прав населення Закарпаття, можемо констатувати наявність нормативно забезпеченої та розгалуженої системи контролю над особою, завдяки якій потенційно будь-яку особу можна було так чи інакше репресувати. Мала місце відкрита дискримінація єврейського населення за національною ознакою. Відсутність вільної преси, ліберального виборчого законодавства, ефективного партійного плюралізму та незалежного від держави громадського сектора значною мірою позбавляли місцеве населення можливості впливати на політичні процеси. Регуляція досліджуваних відносин здійснювалася переважно через адміністративні, а не судові процедури, при цьому міри покарання обмежувалися штрафами та незначними строками ув'язнення. Як позитив слід відзначити, що місцеву політичну еліту не було знищено, вона офіційно продовжувала свою діяльність і навіть дозволяла собі певну критику влади, зрозуміло, у форматі "святостефанської" ідеології.

Зважаючи на військову ситуацію, специфічне геополітичне розташування регіону, подібний стан дотримання основних прав місцевого населення є характерним для авторитарного політичного режиму.

Правове регулювання національного питання та владно-конфесійні відносини на Закарпатті

Поліетнічна Угорщина у сфері міжнаціональних відносин дотримувалася концепції "святостефанізму". В її руслі державницька угорська нація повинна була об'єднувати навколо себе всіх "молодших братів" на засадах рівноправ'я. П. Телекі, котрий, до речі, не вважав русинів і румунів корінним населенням Закарпаття [117, 148], заявляв про обов'язок Угорської держави підтримувати і розвивати національну самоідентичність націй, що її населяють [67, 23-24]. Однак при цьому геополітичною та стратегічною метою "святостефанізму" на Закарпатті було утвердження ідеї окремішності місцевого слов'янського населення. Як заявляв М. Козма, русини, що проживають на Закарпатті, – це не великий російський народ, не український, а тільки русинський народ [115, 267]. Столичні та регіональні політики, місцева інтелігенція активно підтримували цю позицію, відстоюючи різні проугорські етноніми [400, 24; 65, 68; 401, 112; 402, 2; 403, 1].

На державному рівні цим питанням нібито приділялася серйозна увага – планувалося сформувати спеціальне міністерство у справах нацменшин. Однак у листопаді 1939 р. Телекі заявив, що його не створюватимуть, а буде призначено особливого статс-секретаря, котрий і займатиметься цими проблемами [330, 4]. На засіданні уряду 11 жовтня 1940 р. регентський комісар підкреслював необхідність розвитку самостійної русинсько-народної свідомості на противагу українському рухові та звертав увагу на русинізацію угорських сіл. Для вирішення проблеми він рекомендував інструктувати службовців і

місцевих угорців з приводу поводження з національними меншостями і вивчати русинську мову [43, 218]. В цьому ж ключі у 1941 р. було прийнято закон "О карательной-правовой охране народностного чувства" [19, 2], за яким висловлювання, що принижують національну гідність народів, які проживають в Угорщині, каралися позбавленням волі на строк до шести місяців, а образа через пресу або іншим публічним способом – до одного року.

Угорська адміністрація аналізувала ситуацію у сфері міжнаціональних відносин, збираючи інформацію щодо співіснування угорського і неугорського населення по населених пунктах краю. У спеціальних анкетах були запитання про: історичну динаміку відсоткового співвідношення угорців і не угорців, характеристику їхніх взаємовідносин; ставлення їх до Угорської держави; асиміляційні процеси та форми вияву прив'язаності до рідної культури [404, 1-26]. Офіційну стратегію здійснення національної політики Угорської держави на Закарпатті загалом ілюструє доповідна записка чиновника канцелярії ради міністрів Угорщини голові уряду від 27 червня 1942 р.: "Наскільки далекі ми від наміру силою здійснювати цей асиміляційний процес, настільки доцільно підтримувати його" [43, 301]. Однак практика її реального застосування була іншою.

Місцеве чиновництво пропонувало підселяти угорські сім'ї туди, де угорське населення шляхом змішаних шлюбів асимілювалося [43, 266]. Відновити нечисленні угорські громади передбачалось також іншими методами – русинські поселення, утворені за часів Чехословаччини для демадяризації краю, пропонувалося ліквідувати шляхом повернення їх мешканців на попередні місця [43, 266]. Подібна практика стосувалась, у першу чергу, єврейських господарств. Щодо русинів, то якихось даних про масові конфіскації їхніх земель на користь угорського населення немає. Так чи інакше, будь-яка нова влада, закріпившись у регіоні, починала різними методами підтримувати в краї титульну націю.

Як уже згадувалось, формально русинська мова була другою офіційною мовою. Жандарми на Закарпатті діставали грошові нагороди за успіхи у вивченні "руського язика" [405, 21-25; 406, 2]. Розпорядженням регентського комісара від 12 грудня 1940 р. при проведенні перепису населення регіону переписні комісари повинні були володіти угорською мовою й на вимогу респондента надати останньому переписний формуляр також на угорській мові [407, 21]. При зміні назви фірми на угорську чи російську фірму звільняли від зборів за цю процедуру [408, 5]. Вся документація і листування найбільшого споживчого союзу краю "Гандя" ("Мурашка") велися також русинською мовою [67, 41] і т. п.

Та була й інша практика. Розпорядження міністра внутрішніх справ про двомовність назв адміністративних установ на Закарпатті у Севлюші (Виноградів) не виконувалось [409, 2], а пошта не обслуговувала тих, хто звертався "руською" мовою [410, 2]. Розпорядження регентського комісара про дозвіл відповідним чиновникам святкування "русских праздников" не виконувалося [411, 1; 412, 2]. У нотарському уряді й на пошті у Воловці можна було розмовляти тільки угорською [413, 2]. В Рахові урядові розпорядження

вивішувалися на "руській" мові з такою кількістю помилок, що їх неможливо було зрозуміти [414, 2]. В Мукачеві "руські" назви познімали не тільки з державних установ, а й з приватних магазинів. Власників, які відмовлялися це робити, штрафували [415, 2] чи відбирали промисловий лист [60, 47]. Усі українські та антиугорські книги в краї були конфісковані для знищення на підставі розпорядження окружного військового командування від 31 березня 1939 р. Всього 686 штук [43, 153]. Бургомістр давав конфіденційну вказівку керівнику ужгородської міської бібліотеки, щоб чеські, російські та українські книги видавали тільки для наукових цілей, а про тих, хто ними користувався, щоквартально повідомляти [43, 182].

Подібне відбувалося і в адміністративній сфері. Президент королівської судової седрії в Хусті Е. Саламін заборонив чиновникам греко-католицької та православної конфесій відзначати різдвяні, а потім і пасхальні свята. Заборону було знято тільки після втручання А. Бродія і телеграми міністра правосуддя [416, 2]. У Хустському фінвідділі було звільнено з роботи 10 службовців-українців і прийнято 45 службовців-угорців [103, 79]. Із семи членів нотарського уряду в "угрорусском" селі Волове шестеро були угорцями, а русини з відповідною освітою не були допущені до посад [70, 2]. Часто державним службовцям давали зрозуміти про доцільність зміни неугорських імен та прізвищ на угорські – у нотарських архівах знаходимо підтверджуючі документи [417, 1-4].

Відповідно до урядового розпорядження від 14 липня 1939 р. відновлювалися колишні угорські назви 176 населених пунктів регіону [107, 105]. Однак уже розпорядженням міністра внутрішніх справ від 11 листопада 1940 р. з 1 грудня 1940 р. назви 517 населених пунктів краю треба було вживати на двох мовах – угорській та угроруській [418, 2-8]. Депутатський корпус Ужгорода 5 липня 1939 р. прийняв рішення про заміну назв 35 вулиць, площ та набережних з чеських на угорські. Незгідні могли апелювати до піджулана Ужанського комітату [419, 1-2].

Щодо публічних видовищ простежується та ж тенденція. Так, з усіх фільмів, що демонструвалися у кінотеатрах, 25% мали становити картини, вироблені в Угорщині угорською мовою. Супровідна програма – на 30%. Допуск проводила Земська комісія з перевірки фільмів [420, 4-5]. У серпні 1939 р. міністерство культури виділило на потреби Угро-руського національного театру 20 тис. пенге – за умови вилучення з репертуару російськомовних вистав, а з колективу – російськомовних авторів та акторів [116, 103]. Для організації театральних вистав надавався дозвіл безпосередньо міністерства культу та народної освіти, а в Ужгороді й Мукачеві грати вистави русинською мовою можна було лише тоді, коли там не виступали угорські трупи [421, 12; 422, 17].

У листі до прем'єр-міністра (липень 1939 р.) С. Фенцик, характеризуючи кадровий аспект національної політики нової влади, констатував: угорські чиновники не знають угроруську мову і не намагаються її вивчити, а місцеві управлінські кадри переведено до етнічної Угорщини; "багато українців і січовиків ще й тепер відіграють керівну роль"; при призначенні на посади не

враховуються минулі заслуги і провини службовців перед Угорською державою [43, 116].

Отже, попри офіційно проголошений курс на рівноправ'я націй, можливість та необхідність їхнього саморозвитку в лоні Угорської держави, на Закарпатті проводилась інша політика. З мовчазної згоди, а то й за прямими вказівками центру місцеві чиновники всіляко намагалися віддавати перевагу всьому угорському.

Коли йдеться про процеси денацифікації, то остання найбільш яскраво проявляється у царині національної мови та освіти. Закарпаття в цьому плані не було винятком, однак мало свої особливості. З метою створення особливого "угроруського народу" з місцевих народних говорів планувалося скласти окрему угроруську літературну мову, яка не мала б нічого спільного з українською. Розпорядженням регентського комісара від 20 серпня 1940 р. в усіх адміністративних установах та школах Закарпаття ввели "угро-русску граматику" [423, 13]. З 1 вересня 1941 р. її правила почали використовувати в діловодстві [424, 16], а з 1942 р. діяла "Грамматика руського языка" І. Гарайди. Все, що було пов'язано з російською (не радянською) культурою, підтримувалося владою, а російських білоемігрантів приймали на роботу в державні установи. Вживання літературної української мови офіційно не було заборонено, однак україномовні книги вилучались із бібліотек, читалень та навчальних закладів, було закрито українські видавництва. Російськомовність всіляко підтримувалась властями, оскільки сприяла формуванню «угро-русской» ідентичності населення Закарпаття, яка була вельми необхідна Угорській державі.

Подібні процеси відбувались і в освіті. Вчителів державних народних шкіл (практично всі місцеві русини [425, 1-2]) призначав безпосередньо міністр культури і народної освіти. Вони вивчали угорську мову на п'ятитижневих курсах в етнічній Угорщині, після чого проходили військову перепідготовку, тобто весь час перебували під наглядом властей [137, 101]. В ужгородській греко-католицькій вчительській семінарії на початок 1940 р. 70% викладачів становили переміщені з корінної Угорщини [43, 226]. Близько 60% вчителів-українців краю не були атестовані через незнання угорської мови і літератури [103, 78], а методичні брошури для них видавались угорською мовою [384, 2]. На осінь того ж року до корінної Угорщини було переміщено 800 учителів-українців із Закарпаття [141, 104]. Існувала практика відправки учнів старших класів у студентські табори до етнічної Угорщини з метою ідеологічної обробки молоді та вилучення її з громадсько-політичного життя краю [53, 101].

Батькам з угорськими прізвищами рекомендували віддавати дітей в угорські школи. Школярі – діти угорців, які проживали в неугорському етнічному середовищі, мали навчатися рідною мовою. За наявності в населеному пункті угорської школи батьки-угорці не мали права віддати дитину до іншої школи [426, 28].

Статистика національного складу учнів народних шкіл напередодні [53, 90-91] і під час [66, 87; 427, 16-17; 65, 55-57] угорського правління свідчить, що за 29 місяців угорського режиму кількість учнів у народних школах Закарпаття

зменшилась на 19%. Однак показово, що за цей період кількість учнів-українців зросла, пропорційно, на 11%, євреїв – на 10,5%, німців – на 0,2%. Кількість учнів угорської національності зменшилася на 9,8% (таблиця 4).

Таблиця 4

Національний склад учнів народних шкіл на Закарпатті напередодні та під час угорського правління

Мова навчання	Кількість учнів на 1.09.1938 р.	Кількість учнів на 1.09.1941 р.
Усього	146681	119420
Угроруська	69,6%	81%
Чеська	15,2%	2,4%
Угорська	12,3%	2,5%
Німецька	1,3%	1,5%
Румунська	1,1%	–
Єврейська	0,5%	11%

Отже, при наборі учнів у народні школи дискримінації за національною ознакою не було.

В середніх школах того часу навчалось близько 5000 учнів, чи, як тоді їх називали, студентів. Відсоток українців серед них становив 70%. Згідно з угорським законодавством, на визначення мови навчання впливало рішення місцевого представництва, санкціоноване "шкільними інстанціями" [428, 24]. Водночас більш ніж 60% предметів викладалися угорською мовою, інші – мішаним угорсько-руським язичієм [141, 91]. Вищих навчальних закладів у краї не було. Тут працювали одна угорська, 2 єврейські, 3 чеські та 5 українських гімназій. У 1943-1944 навчальному році кількість українських гімназій скорочується з 5 до 3, а кількість угорських зростає – з 1 до 4 [53, 91-92]. Чиновник міністерства внутрішніх справ скаржився, що до мукачівської державної гімназії в перший клас записана значна кількість дітей з сімей місцевої інтелігенції [43, 273]. Це занепокоєння є свідченням денацифікаційної політики, яка обмежувала доступ до освіти (крім виробничо-професійної) національній інтелігенції, значна частина якої не була носієм ідеї Великої Угорщини.

Уряд робив і певні реверанси у бік місцевого населення. Так, з приводу збору інструкторами "Левенте" підписів за створення угорських шкіл у селах з русинським населенням Телекі пообіцяв "кожне таке прохання викинути у кошик для сміття, оскільки воно не відповідає бажанню народу" [429, 1]. Влітку 1940 р. Ужгород відвідав статс-секретар міністерства правосуддя І. Антал, який спостерігав за судовим процесом угроруською мовою під головуванням угроруського судді Л. Мілеса [208, 3].

Німецьке населення мало окремий статус. Відповідно до німецько-угорської угоди німців в Угорщині не дискримінували за національну належність та націонал-соціалістичні погляди, вони мали право на громадські об'єднання і культурні зв'язки з Німеччиною [44, 210-212]. Позашкільною опікою та освітою німецької молоді могли займатись уповноважені громадські організації та левентські товариства – під наглядом шкільних властей. Подібні організації міг засновувати Союз німців в Угорщині. Товариства левентів могли мати німецькі секції [430, 3-5].

Загалом мовно-освітня політика Угорщини на Закарпатті мала яскраво виражені офіційні та неофіційні преференції щодо угорців і німців, і водночас потужні інтенції на вилучення україномовної інтелігенції з культурного простору краю. Метою таких заходів було виховання проугорськи орієнтованої молоді з мінімізованим почуттям власної етнічної ідентичності.

Окремо слід згадати про факти грубого порушення в регіоні прав людини за національною ознакою. Найсильніше в цьому плані потерпали євреї, яких піддавали відкритій тотальній дискримінації по всій Угорщині. Найбільш негативні наслідки для них мав прийнятий у 1939 р. Державними зборами Угорщини закон IV:1939 "Об предотвращении захвата позиций въ общественной и хозяйственной жизни жидами" [18], а також низка інших нормативних актів, що встановлювали основи правового статусу осіб єврейської національності на території країни, зокрема на Підкарпатті.

Згідно із законодавством, євреєм вважалася така особа: троє або четверо із дідів і бабусь якої народилися як члени "ізраїльської конфесії"; або вона сама є членом цієї конфесії; або походить від шлюбу єврейських батьків; або взяла шлюб з євреєм; або походить зі шлюбу не єврея і єврея, укладеного після 10 жовтня 1941 р.; або після цієї дати перейшла в ізраїльську конфесійну общину і взяла шлюб з євреєм і після цього знову стала членом християнської общини [309, 10-14]. Таким чином, будь-який кровний, сімейний чи конфесійний зв'язок з євреями ідентифікував особу як одну з них. Вирішував питання про неєврейське походження і на прохання заінтересованих осіб надавав відповідне посвідчення окружний суд [431, 1-5].

У зв'язку з потужним впливом євреїв на економічне життя Угорщини деякі нормативні акти фактично усували їх із цієї сфери [432, 6-10; 433, 3-8]. Ідеологічно легітимуючи цю політику, регентський комісар М. Козма у березні 1939 р. заявив: "Потрібно заново досягнути визволення русинів від господарського знування євреїв" [117, 152]. У цьому руслі, на основі рішення адміністративної комісії Ужанської жупи від 20 березня 1942 р. і письмового прохання голови комісії А. Шіменьфелві від 16 березня 1942 р. в с. Шишловці Ужгородського району проведено перепис усіх жителів-євреїв з метою подальшого обов'язкового відчуження їхньої землі. Аналогічне рішення було прийнято і стосовно євреїв, що проживали в с. Велика Добронь [434, 4-5, 11]. Реєстрували осіб єврейської національності окружні нотарі у так званих пошукових листах, виданих допоміжною захисною прокуратурою [435, 5]. У клопотаннях про звільнення від обмежувальних положень антиєврейського закону за амністією право помилування не застосовувалося [436, 2].

Ціла низка нормативних актів різко обмежувала дієздатність євреїв у сфері реалізації права власності [437, 7-9; 438, 4-5; 439, 2-5; 440, 31-34; 441, 35-44]. В усіх підприємців-євреїв на території краю на кінець 1939 – початок 1940 рр. було відібрано концесії на утримання корчем, готелів, продаж тютюну та передано християнам [412, 2]. Навесні 1939 р. 36% ремісників і торгівців краю (в основному – євреї) були позбавлені патентів. Для них на 60% збільшено податки [91, 142]. Внаслідок ревізії, проведеної поліцейськими управліннями, на середину 1940 р. в Мукачеві було анульовано 780 концесій на право зайняття торгівлею та ремеслом, в Ужгороді – 300. В Ужгороді 54%, а в Мукачеві 62% з власників концесій становили євреї [68, 2]. Сам регентський комісар М. Козма у своєму щоденнику писав, що "...серед євреїв Мукачева... більшість настроєна до угорців дружньо" [61, 98]. За повідомленням угорської газети "Кіш уйшаг", за ініціативою регентського комісара планувалося переселення на територію краю 1000 християнських ремісників і торгівців з території етнічної Угорщини замість єврейських [442, 2]. На вересень 1941 р. 3830 єврейських торгівців було замінено 2475 підприємцями-християнами [427, 23-24]. Рішеннями начальників ужанської і березької адміністративних експозитур за 1940 р. євреям, з метою продажу їхнього товару, заборонялося відвідування усіляких торгів і храмових свят [443, 27; 444, 30-31]. На підприємствах фірми "Латориця" на серпень 1940 р. кількість робітників – євреїв скоротилася з 250 до 4 осіб, а службовців залишилося 7 осіб [43, 258].

Обмеженням з боку держави піддавались представники так званих "вільних професій" – адвокатські, лікарські, інженерні установи, театральні і кіноорганізації; ЗМІ на підставі заяв працівників також формували списки єврейського контингенту, кількість якого у названих корпораціях не могла перевищувати 6%. Євреїв цілковито усували з числа власників творчих колективів, періодичних видань. Урядовий комісар у справах безробітної інтелігенції визначив, що кількість євреїв або сума їхнього заробітку відносно кількості та заробітку всіх службовців, зайнятих інтелектуальною працею, не може перевищувати 12% [29, 1-19]. Так, адвокатська палата Кошице 25 травня 1944 р. припинила діяльність усіх адвокатів, їхніх помічників, кандидатів в адвокати єврейської національності (всього 71 особа), а у 54 їхні бюро було призначено спеціальних наглядачів [236, 4].

Вказані постанови не поширювались на так званих "привілегованих жидовь", тобто тих, які: мали високу військову відзнаку за участь у Першій світовій війні; під час революції 1918 р. брали участь у національних рухах, спрямованих проти неї, і при цьому ризикували життям чи були позбавлені волі; під час чехословацького правління в регіоні довели свою вірність Угорщині [445, 9-13].

Втручання держави поширювалося також на сферу культурних та особистісних відносин євреїв. Кількість студентів цієї національності у вищих навчальних закладах країни не мала перевищувати 6% від загальної кількості студентів на факультеті. Виняток становили богословські спеціальності і філософський факультет Будапештського королівського університету [28, 2], тобто такі, що безпосередньо не пов'язані з підприємницькою чи управлінською

перспективою. Натомість розпорядженням уряду від 29 квітня 1944 р. твори авторів єврейського походження (119 угорських і 47 закордонних письменників) заборонялося розмножувати, продавати і розповсюджувати. Вже опубліковані примірники вилучалися з книгарень, друкарень та бібліотек і підлягали знищенню [446, 1-5].

Отже, було створено чіткий юридичний механізм ідентифікації євреїв серед інших національностей, розроблені процедури позбавлення їх права участі практично в усіх сферах громадсько-політичного та господарського життя країни, в тому числі і на "знову приєднаних територіях". В основному постраждали власники, управлінці, чиновники та представники мас-медіа: тобто ті категорії осіб, які могли найбільше впливати на функціонування державного механізму та формування суспільної думки.

Стосовно ромів (циган), влада вважала спосіб їхнього життя шкідливим з точки зору соціальної гігієни, громадської моралі й безпеки – в середовищі циган перебували політично неблагонадійні, колишні чехословацькі легіонери тощо. Циганом вважали кожну особу циганського походження та без огляду на походження таку особу, яка живе разом із циганами. Для врегулювання ромського питання, зокрема в Ужгороді, де їх проживало 700-800 осіб, влітку 1944 р. було затверджено "Проект обов'язкової постанови про поселення циган, які проживають на території міста місцевого самоврядування Ужгорода, до створеного з метою врегулювання питання закритого табору". Документ передбачав: створення посади референта з циганських справ; утворення закритих поселень (містечок), куди примусово переселяють усіх циган, крім тих, які мають нормальне житло в центральній частині міста й роботу, що забезпечує їм засоби до існування; утворення "циганського кадастру" і плану щодо забезпечення зайнятості працездатних циган [447, 1-5].

Узагальнюючи процеси реалізації національної політики на Підкарпатті, слід відзначити її дискримінаційний характер стосовно всіх етнічних спільнот краю, крім угорської та німецької. Специфічним було те, що режим намагався переконати місцевих громадян, ніби вони є членами єдиного окремого угорського народу, якому долею судилося жити на землях, які належать угорській короні св. Стефана, і перебувати під її опікою [112, 67, 150]. Із стратегічних міркувань Угорщина мусила підтримувати титульну націю, яка опинилася в меншості на новоприєднаних територіях. Тому місцеве населення намагалися ідентифікувати як не належне до українського чи російського етнічного масиву. Обстоювалася ідея окремої нації, і аж ніяк не "рабської". Мови також не було про її геноцид чи створення нового типу людини, на зразок "радянської", абсолютно позбавленої національної самоідентифікації.

Безперечно, щодо єврейського населення здійснювалася цілеспрямована нівеляція його правового статусу, а згодом і жорстокі репресії. Попри явну шовіністичну сутність, така політика щодо євреїв була спрямована не на їхнє фізичне знищення як окремо взятої нації, а на послаблення їхнього впливу, передусім в економіці, а вже потім у політичному житті. Це підтверджується і наявністю "привілейованих євреїв", на які не поширювався тотальний тиск держави. Цілеспрямоване знищення євреїв як окремо взятої нації почалося на

Закарпатті тільки після окупації Угорщини Німеччиною навесні 1944 р., з приходом до влади "нілашистів" і кардинальною зміною внутрішньої політики країни. Доля євреїв вирішувалась у Берліні, а не в Будапешті.

Релігійне життя в Угорщині та на Закарпатті регулювалося законом від 1895 р. "Про вільне відправлення віросповідань", який дозволяв зовнішній прояв і відправлення тільки такої віри, яка не порушує державних законів, суспільного порядку, вчення визнаних законом віросповідань і суспільної моралі. Релігійні переконання чи церковні правила нікого не звільняли від законних обов'язків [448, 9]. Розпорядженням міністра внутрішніх справ від 2 грудня 1939 р., за згодою міністра культури і народної освіти та міністра правосуддя, діяльність таких сект, як назаритяни, адвентисти, адвентисти сьомого дня, суботники, свідки Єгови, Боже зібрання, прохристияни і духоборці, заборонялася. Підстава – їхні принципи віри та організаційні правила проповідують антимілітаристичні погляди, які відволікають громадян від оборони вітчизни, порушують законні правові норми, заперечують принцип приватної власності, загрожують релігійному миру в державі. Діяльність інших сект поліцейські власті мусили тримати під суворим наглядом. У разі виявлення в діяльності ще не заборонених сект згаданих тенденцій необхідно було дати обґрунтоване подання міністру внутрішніх справ для подальшої їх заборони [38, 9-10].

Віросповідання дитини визначали її батьки чи законні представники. Якщо воно не визнавалося державою, або "дитя було оставлено без релігії", батьки мали протягом трьох місяців приписати дитину до тієї визнаної конфесії, до якої належав один із батьків, який мав однакову з дитиною статтю. У противному разі питання вирішувалось опікунською владою після заслуховування думки родичів [328, 3-4].

Аналіз структури населення краю за конфесійною ознакою за 1930 [51, 5] (таблиця 5) і 1941 [449, 127-130] (таблиця 6) роки свідчить про відсутність кардинальних змін у динаміці чисельності та співвідношення основних релігійних громад краю.

Таблиця 5

Структура населення Закарпаття за конфесійною ознакою на 1930 р.

Віросповідання	Перепис 1930 р.
греко-католицьке	49,5%
православне	15,5%
римо-католицьке	9,5%
юдейське	14,1%
євангелічне	10,2%
інші	1,3%

Структура населення Закарпаття за конфесійною ознакою на 1941 р.

Конфесія	Кількість вірників (1941 р.)	Священики (1947 р.)	Церкви (1947 р.)
греко-католики	412901 (61,9%)	252	375
православні	114659 (17,2%)	135	175
іудеї	80598 (12,1%)	?	?
римо-католики	39818 (6,0%)	?	?
реформати	14825 (2,2%)	?	?
євангелісти	1858 (0,2%)	?	?
інші	2842 (0,4%)	?	?
Усього населення (1941 р.)	667561 (100%)	?	?

Як пересвідчуємось, наведені дані щодо загальної кількості населення краю на 1941 р. не збігаються з офіційною угорською статистикою. Так само чисельність православних вірників того періоду в літературі й документах коливається. Посилаючись на різні джерела, О. Данко наводить цифру від 130 до 180 тис. осіб, серед яких близько 3000 російських емігрантів [145, 166]. Зважаючи на це, важко точно встановити кількість вірників за конфесіями. Можна говорити лише про загальні тенденції у співвідношенні чисельності представників тих чи інших релігійних напрямів.

Угорська держава розглядала як "патріотичні" і підтримувала фінансами та привілеями такі конфесії національних меншин краю: 1) римо-католицьку церкву, представлену угорськими, німецькими та словацькими вірниками, яка проводила політику релігійної інтеграції; 2) реформатську кальвіністську церкву – понад 50 громад, головним чином у населених пунктах з угорською етнічною більшістю; 3) євангельську церкву авгсбурзького обряду, що складалася з кількох парафій і віруючих угорської, німецької та словацької національностей [145, 180-181].

Підкарпатські євреї, переважною більшістю будучи ортодоксами (хасидами), і з огляду на антиєврейські закони намагалися бути максимально лояльними до влади. Угорські правові норми щодо прибутку духовних осіб (підвищення їм платні, надання надбавки за вислугу, сімейної надбавки) з 1 квітня 1940 р. вступали в дію на Закарпатті. Вказані доплати були тимчасовими, напряму залежали від "оправданія поведенія" духівника і могли бути в будь-який момент призупинені міністром культу і народної освіти. Для отримання грошей служителю культу належало дати перед регентським комісаром обітницю вірності Угорській державі [450, 8-9].

Відносини влади з найбільшою за чисельністю конфесією краю – уніатською були неоднозначними. З початком вторгнення угорської армії чинилися жорсткі репресивні акції: напад поручика М. Зелді з 15 жандармами на василіанський монастир на Чернечій горі поблизу Мукачева 23 березня 1939 р. [135, 49]; закриття у травні 1939 р. василіанського монастиря у Великому Бичкові, оскільки його було засновано за часів Карпатської України [146, 159]; ув'язнення священників за антидержавну діяльність [107, 75]. Адміністрація Ужгорода 18 липня 1939 р. видала наказ про проведення служби тільки угорською мовою у греко-католицьких і православних церквах [115, 246], однак у кафедральній парафії в Ужгороді угорську мову не було введено [145, 178]. Була й спроба передати всі закарпатські монастирі у відання угорських василіан з Марія-Повчі, яка була припинена тільки після втручання Апостольського престолу [146, 160-161].

Доволі швидко нова влада почала проводити політику співробітництва з уніатською церквою. Незважаючи на великі непорозуміння регентського комісара М. Козми з О. Стойкою (через зв'язки останнього з державницьким рухом та А. Волошиним) [117, 151], цей греко-католицький єпископ 13 червня 1939 р. склав присягу на вірність Угорщині [42, 125] і дістав посаду Апостольського адміністратора Мукачівської єпархії. Тим самим, відповідно до угорської конституції, він автоматично став членом Верхньої палати парламенту. За його енергійного втручання більшість звільнених українських учителів було "виправдано", за умови проходження перевиховання у літніх таборах на території етнічної Угорщини. Також за його безпосереднього втручання всіх учнів середніх шкіл, ув'язнених по "ковнерівській справі" влітку 1942 р., було амністовано і звільнено [146, 156-157].

Пересічні служителі церкви також відчували певне зменшення тиску. Греко-католицькі священники піддавалися процедурі виправдання швидше, ніж православні, а останні, через затримку, не могли виконувати своїх обов'язків [451, 2]. Ця ситуація не змінилася до осені 1940 р. [452, 2]. Починаючи з вересня 1939 р. влада намагається виконувати роль арбітра між православними і греко-католиками. Пов'язуючи напряду православ'я з радянською загрозою, враховуючи українофільську та антиугорську орієнтацію багатьох священників, у грудні 1939 р. на рівні прем'єр-міністра, заступника міністра культів і освіти та регентського комісара для них було створено верифікаційну (фактично "виправдувальну") комісію. Вона складалася з чотирьох представників угорської православної церкви, майбутнього адміністратора угорських і підкарпатських православних громад доктора М. Попова. Регентський комісар міг доповнити комісію ще двома членами із місцевих [145, 170].

Оскільки в 1939 р. православна церква розглядалася владою як "ворота для вступу росіян у Дунайську котловину" [42, 121-132], її вірники зазнали переслідувань. Під час правління військової адміністрації сам факт переходу від греко-католицизму у православ'я вважали антиугорським політичним актом [145, 168-169]. Дослідник З. Пашкуй стверджує, не посилаючись, на жаль, на

жодне джерело, що для зайняття більш-менш солідної посади необхідно було зректися православної віри і перейти в католицьку [107, 106]. У нашому розпорядженні також немає офіційних документів щодо цього питання. Найімовірніше, мала місце неофіційна практика за мовчазної підтримки центрального уряду.

Юрисдикційно Мукачівсько-Пряшівська православна єпархія підпорядковувалася Синодові Сербської православної церкви з єпископом Раїчем на чолі. Більша частина священників на чолі з єпископом Раїчем залишалася під суверенітетом Угорщини, а 26 священників і 20 тисяч вірників, ставши громадянами Словаччини [49, 76], визнали зверхність празького архієпископа Савватія, який підпорядковувався Вселенському православному патріарху в Константинополі. Уряд всерйоз розглядав питання утворення Угорської православної церкви за допомогою сербського патріархату. Передбачалося, що держава не вважатиме православною релігію і православні церкви в Угорщині релігією і церквами суто національних меншин. Замість окремих етнічних церков планувалося створення організаційної структури, яка охоплювала б усіх православних громадян Угорщини (а таких в її "дотріанонських" межах нараховувалося 12,8% населення [453, 129]) в одній "Православній церкві Угорщини". Всі єпархії такої церкви мали б уніфіковані норми, богослови здобували б освіту в центральних церковних навчальних закладах, а їхнє становище стало би більш престижним. Однак після консультацій із сербською стороною у 1940 р. ідею було відкинуто [145, 172-173].

Як компромісний варіант єпископським намісником і адміністратором для угорських і підкарпатських православних громад у квітні 1941 р. регентом було призначено російського білоемігранта М. Попова [65, 84-86]. У травні 1941 р. делегація "Підкарпаторутенської православної церкви" відвідала його в Будапешті і привітала з призначенням на цю посаду [42, 127].

Офіційний Будапешт намагався використовувати православ'я у власних цілях. Так, міністр культів і освіти Б. Гоман 28 червня 1941 р. пропонував раді міністрів Угорщини відкрити й утримувати одну центральну державну православну семінарію, де б разом виховувались угорці, русини, румуни й серби. Для кожного з них було б обов'язковим знання трьох інших мов та культур, аби після посвячення в священники їх можна було посилати в будь-яке місце в багатонаціональній державі "святого Стефана". Заклад мав функціонувати винятково на державному утриманні, без усякої підтримки з боку церкви, щоб "максимально забезпечити вплив угорської держави" [42, 129-130].

Загалом відносини між державою і православною церквою на Закарпатті перейшли в русло співробітництва. Після втручання П. Телекі було повернуто забраний жандармами в червні 1940 р. православний монастир у с. Терєбля. Починаючи з 1939 р., державні субсидії отримували священники сербської юрисдикції, але не савватіївці [145, 166-167], а з 1 серпня 1941 р. вони почали отримувати заробітну плату від держави [144, 167-168]. Раїч отримував 571 пенге і 71 філер місячно [145, 166-169]. (Греко-католицькі священники

отримували в середньому по 3 тис. пенге державної допомоги на особу в рік [42, 133]).

Православна церква на Закарпатті пройшла шлях від репресій (під час військової адміністрації) до протекторату з боку влади, особливо після виступу її священників проти надання краю автономії. Політична лояльність православних не розглядалася владою як більш чи менш цінна за політичну лояльність греко-католиків. Так чи інакше, ніхто не поспішав сваритися з офіційним Будапештом. Улітку 1944 р. адміністратор Мукачівської єпархії ігумен Сабов скликав нараду православного духовництва Закарпаття під керівництвом підполковника Айклера – начальника контррозвідки Марамороської округи. Народа підтвердила консолідацію православних, уніатів та уряду [143, 132].

Підсумовуючи основні тенденції у владно-конфесійних відносинах на Закарпатті, слід відзначити їхній авторитарний характер на початковому етапі та чітко виражену спрямованість на встановлення примату держави. Свобода совісті в сучасному розумінні – рівноправність громадян за релігійною ознакою, відділення церкви від держави і освіти від церкви, рівність релігійних об'єднань перед законом – усе це було відсутнє. Однак релігійна політика Угорської держави спиралася на доволі ліберальну правову основу, а на теренах регіону влада намагалася встановити контроль над вірниками здебільшого методами заохочення, переконання та виховання лояльних кадрів. Яскраво вираженої дискримінації за релігійною ознакою (крім євреїв, у яких віру і національність практично ототожнювали) не було. Місцеві конфесії не були в опозиції до уряду, підтримували його курс, а влада, у свою чергу, надавала більшості релігійних громад та їхньому керівництву можливість розвитку та самовираження, звичайно, в рамках державної політики.

Узагальнюючи основні риси національної політики та правового регулювання конфесійних відносин на Закарпатті, можна констатувати їхній дискримінаційний характер, етатистський зміст та авторитарну сутність. Як особливості досліджуваних процесів відмітимо: преференції влади до угорського та німецького населення і жорстке обмеження в правах євреїв; обстоювання владою ідеї "угроруського" народу; зважена політика стосовно провідних конфесій краю. Останній чинник є показовим, оскільки в регіоні традиційно релігійна належність ідентифікувала національну і навпаки. Динаміка чисельності та національного складу населення Закарпаття [59, 59; 50, 2; 48, 13-15, 34; 51, 160; 52, 37] (таблиця 7), з огляду на військовий час та зміни державної належності краю, в цілому відображає зазначені тенденції.

(Радянські дослідники [52, 37], посилаючись на "Угорський статистичний вісник", називають 840 тис. населення краю на 31.12.1938 р., але, на жаль, без даних щодо національного складу. Дані 1939 р. призначалися тільки для службового користування і не охоплювали частину земель, що входили до так званої "матерної Угорщини" (Ужгород, Мукачево, Берегово, Чоп і низка сіл).

Динаміка чисельності та національного складу населення Закарпаття
напередодні та після закінчення Другої світової війни

Терито- ріальна належність	На 2.11.1938 р. Чехосло- ваччина	На 15.07.1939 р. Угорщина	На 31.01.1941 р. Угорщина	На 1.11.1946 р. СРСР (УРСР)
Всього	725357	674923 (671962- 1940 р.)	850589	715914
українці	450925 (62,2%)	84,4%	500264 (58,8%)	527032 (73,6%)
угорці	115805 (16%)	7,1%	233111 (27,4%)	134588 (18,8%)
євреї	95008 (13%)	–	78699 (9,2%)	6998 (1%)
чехи	34511 (+словаки) (4,8%)	–	6838 (+словаки) (0,8%)	2774 (0,4%)
словаки	–	4,2%	–	13404 (1,9%)
німці	13804 (1,9%)	2,3%	13222 (1,5%)	2338 (0,3%)
румуни	12777(1,76%)	–	15145 (1,8%)	12412 (1,7%)
росіяни	–	–	–	12176 (1,7%)
інші	2527 (0,34%)	0,3%	–	4192 (0,6%)

Визначальною у досліджуваних процесах була ідеологія "святостефанізму", яку важко назвати тоталітарною. Аналіз нормативної основи правового регулювання національного питання на Закарпатті, форм і методів його здійснення дозволяє класифікувати режим як авторитарний, антиукраїнський, спрямований на створення комплексу "угроросса", "молодшого брата" угорського народу. Він реалізовувався шляхом репресій та ізоляції українофілів (як радянських, так і галицьких "незалежних"), стимуляцією русофільського, білоемігрантського напрямку. Разом з тим були намагання згладити національні протиріччя шляхом довготривалих нерадикальних заходів, роз'яснювальної роботи як серед представників титульної нації, так і серед інших національностей, з метою денационалізації і цілковитого

підпорядкування етнополітичної свідомості місцевого населення ідеї угорської державності.

Дослідження особливостей реалізації державної влади та дотримання прав і свобод на теренах Закарпаття у 1939–1944 рр. дозволяє зробити такі висновки.

Перше. Реалізація державної політики на Закарпатті здійснювалася різними, часто протилежними способами і методами, але, за рідкими винятками, в межах, визначених законодавством. Останнє характеризується різким авторитарним спрямуванням. Домінування жорстких адміністративних процедур над судовими та потужні позиції військового лобі (однак, не військової диктатури) зводили практично нанівець будь-які ліберальні тенденції. Жорстким репресіям піддавалися активні супротивники режиму та євреї. У даному разі йдеться про селективний антисемітизм, коли знищенню підлягали євреї – не громадяни Угорщини, громадяни піддавалися дискримінації у соціально-економічній сфері, а окрема категорія – "привилегированные жидаы" взагалі не мали поразки у правах. Тотальний контроль держави над особистістю був відсутній.

Друге. У сфері дотримання прав людини Угорська держава впроваджувала авторитарні принципи, які характеризувались певним плюралізмом громадсько-політичного життя, нормативним закріпленням мінімальних свобод та гарантій їх дотримання. На Закарпатті дотримання навіть проголошених принципів взаємовідносин соціуму і держави в цій галузі було радше формальним декларуванням, ніж реальними правовідносинами. Правове регулювання національних і міжконфесійних відносин здійснювалось через систему преференцій, а не шляхом геноциду. Денацифікація українців здійснювалась у формі "угрорусского народа", молодшого брата угорського народу, а не через безкомпромісну мадяризацію чи пряме знищення. Загалом мали місце тенденції влади інтегрувати населення краю у загальноугорський політико-правовий простір, які, з об'єктивних і суб'єктивних причин не були реалізовані.

ВИСНОВКИ

Пропоноване читачам дослідження вирішує, на нашу думку, важливу і актуальну наукову проблему, суть якої полягає у виявленні особливостей правового становища регіону з метою врахування даного теоретичного знання для більш глибокого та об'єктивного розуміння еволюції державотворчих процесів історико-географічних земель України, з'ясуванні співвідношення особи, суспільства й держави на теренах Закарпаття у 1939-1944 рр., коли воно перебувало у складі Королівства Угорщина.

Дискурсивне розуміння досягнень сучасної історико-правової науки, синтетичне застосування методологічних підходів при аналізі значного емпіричного матеріалу з предмета дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки.

Правове становище Закарпаття у складі гортистської Угорщини є складним політико-правовим феноменом, сутнісними проявами якого є статус регіону як адміністративно-територіальної одиниці, а також просторово і хронологічно визначена модель співвідношення особи, суспільства і держави на його теренах. Ця модель є динамічною взаємодією інституційного, нормативного і сутнісного компонентів, перші два з яких функціонально поєднуються через державний (політичний) режим. Останній є також тим змістовим каркасом, котрий визначає якісні характеристики правового становища у конкретному історико-правовому контексті, і через який корелюються всі інші його елементи – система державних органів та установ, коло їхніх повноважень, наявність і дієвість місцевого самоврядування, особливості адміністративно-територіального статусу. Сутнісна складова правового становища ладу проявляється через сутність державного (політичного) режиму і є аксіологічною моделлю-телеотипом суспільно-владних відносин, яка одночасно є й механізмом їхньої реалізації.

Системно-синтетична природа режиму не дає можливості абсолютного виокремлення юридичної (формально-правової), політологічної (реальна картина функціонування державної влади) і філософсько-правової (ідеали, цілі, цінності права) складових цього явища без порушення його цілісності та об'єктивної картини. Таке розуміння явища зумовило вибір його класифікаційних параметрів у руслі досліджуваної проблеми, а саме: сутнісні виміри, що зумовили загальні засади співіснування особи, суспільства і держави, та субстанційно-функціональний інструментарій інституалізації цих процесів на Закарпатті у 1939-1944 рр.

Державний (політичний) режим в Угорщині за часів правління регента М. Горті характеризується рисами й ознаками, які не ідентифікують його як тоталітарний, фашистський, чи режим військової диктатури. Поза сумнівом, зміст політико-правових відносин у країні в розглядуваний період не можна вважати таким, що відповідає принципам демократії. В юридичному аспекті, на нашу думку, гортизм є авторитарною системою, яка зі вступом країни у Другу світову війну почала еволюціонувати у військово-поліцейську державу, і тільки

за часів короткого правління нілашистів перетворилася в диктатуру, якій притаманні риси нацистського режиму.

Встановлення та функціонування цієї системи на Закарпатті (Підкарпатті) здійснювалося в аналогічному руслі, хоча й мало свою специфіку та деякі принципові відмінності. У цьому контексті можна зауважити таке. По-перше, попри сам акт окупації краю угорською армією, окупаційний режим як реальний механізм тотального пригнічення місцевого населення мав місце тільки за часів правління військової адміністрації (березень-червень 1939 р.) та військового управління регіоном (березень-листопад 1944 р.). При цьому застосування схожих методів відображало не стільки офіційний курс уряду, скільки свавілля військових. По-друге, з липня 1939 р. по березень 1944 р. на Закарпатті діяла цивільна адміністрація – регентський комісаріат Підкарпатської території, жителі якої дістали повноправне громадянство Угорської держави з усіма юридичними та фактичними наслідками, що надає цей статус, і не розглядалися владою як окуповане населення.

Правове становище Закарпаття у складі Угорщини найбільш чітко й повно простежується через діяльність специфічного квазіавтономного утворення, яке практично не мало реальних самоврядних повноважень, – регентського комісаріату Підкарпатської території. Воно характеризується окремими управлінськими структурами, характерними тільки для цього регіону (регентський комісар, Комісія пропозицій), які на власний спосіб підпорядковувалися державним органам Угорщини, мали особливий статус, повноваження, порядок формування; особливою нормативною базою, джерелами якої були законодавство Угорської держави, нормативні акти регентського комісаріату, а також (на початковому етапі) правові акти попереднього режиму (Чехословацька Республіка), якщо вони не суперечили цим першим двом; єдиною та ідентичною з усіма іншими частинами країни системою судових і правоохоронних органів, які не мали на Закарпатті жодних надзвичайних повноважень чи додаткової компетенції порівняно із загальноугорськими; посиленою військовою присутністю, яка, однак, не вилилась у домінування військових у кадровому питанні та у здійсненні ними управлінського процесу. Винятком є початковий і завершальний етапи угорської присутності в регіоні, коли мало місце військове управління.

Автор доходить висновку, що в юридичній площині регентський комісаріат Прикарпаття являв собою не окупаційну адміністрацію, а був особливим засобом інкорпорації "знову приєднаних територій" у політико-правову систему Угорщини.

Проведений комплексний аналіз стану дотримання угорською владою основних особистих та громадянських прав місцевого населення дає підстави вважати, що: 1) на Закарпатті, як і по всій Угорщині, існувала узаконена, доволі розгалужена, однак не тотальна система контролю за громадянами та обмеження багатьох їхніх свобод; при цьому чиновники і службовці краю піддавались окремим перевіркам на "благонадійність" у зв'язку з їхнім недавнім перебуванням у складі іноземної держави; 2) партійна і громадська діяльність у регіоні відрізнялася деякою різноманітністю, місцеві лідери могли проявляти

певне незадоволення офіційною політикою уряду, однак реальної опозиційності та плюралізму не допускалося; 3) навіть з огляду на доволі жорстке виборче законодавство Угорщини офіційний Будапешт не зважився на залучення краю до виборчого процесу, обмежившись кооптацією представників Закарпаття до парламенту; попри явне порушення політичних прав місцевого населення та чинного законодавства, подібний механізм забезпечив мінімальну спадковість у сфері електоральних традицій краю; 4) жорстка, а потім тотальна дискримінація єврейського населення (за винятком деяких категорій) здійснювалася, передусім в економічній сфері, не тільки на Закарпатті, а й в усій Угорщині; фашистські методи стосовно до них починають застосовуватися після приходу до влади нілашистів.

У галузі національної політики та державно-конфесійних відносин угорська влада діяла в руслі авторитарної шовіністичної ідеології "святостефанізму". Особливим у процесах денацифікації та мадяризації краю було те, що, крім традиційних форм і методів, офіційний Будапешт намагався нав'язати місцевому населенню концепцію його окремішності від українців і належності до так званого "угроруського народу", який споконвічно перебував під патронатом Угорської держави. Неугорське, зокрема українське населення регіону вважалось "молодшим братом" угорського народу, у правовому аспекті було з ним рівноправним і формально не піддавалось будь-якій дискримінації за національною ознакою. Єврейське населення Закарпаття піддавалось жорсткій дискримінації в усіх сферах суспільного життя і своїм статусом не відрізнялося від інших євреїв, які проживали в Угорщині. Знищення їх як окремо взятої нації почалось із приходом до влади угорських фашистів.

Владне регулювання міжконфесійних відносин на нормативному рівні здійснювалось через заборону одних церков і фінансування інших, що свідчить про активне державне втручання у цю сферу. Офіційний Будапешт також активно використовував протиріччя між керівництвом провідних релігійних конфесій задля посилення свого впливу в регіоні. Традиційні для римо-католиків преференції здобули греко-католики (уніати), а потім також і православні. Тобто у релігійних відносинах мала місце компромісна стратегія Угорщини стосовно до українського населення краю, абсолютна більшість якого належала до двох останніх релігійних напрямів.

Система органів управління, їхні структура та компетенція, а також комплекс державно-владних заходів, який було реалізовано в регіоні, система способів і методів їх здійснення характеризують правове становище Закарпаття у 1939-1944 рр. такими рисами: 1) відсутністю принципової різниці між Підкарпатською територією та іншими частинами Угорщини з огляду на співвідношення структури і повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування, форми й методи практичного втілення владного впливу на населення, яке рідко виходило за рамки законодавчого поля; 2) двояким ставленням до статусу регіону як такого та до його жителів, що знайшло відображення в наступному: з одного боку – певний лібералізм у політичній сфері, що проявився у лояльному ставленні до маріонеткової опозиції, участі місцевих депутатів в угорському парламенті, проектах

автономії Закарпаття та іншому; з іншого – посилена активність каральних органів, яка була об'єктивно викликана необхідністю впровадження нової політико-правової системи і нейтралізації прихильників старої на фоні участі Угорщини у війні; репресії, однак, не мали превентивного і масового характеру, а уряд не піддавав своїх колишніх і потенційних супротивників тотальному та безкомпромісному знищенню; 3) нетоталітарне спрямування офіційної ідеології "святостефанізму", плюралізм тенденцій у векторах державної політики щодо регіону, формах і методах її здійснення свідчать про авторитарну сутність державного (політичного) режиму, який гортистська Угорщина реалізовувала на Закарпатті в період діяльності регентського комісаріату Підкарпатської території.

Вважаємо, що зміст і результати нашого дослідження зумовлюють подальшу розробку таких наукових проблем: комплексний аналіз нормотворчої та адміністративної діяльності регентського комісаріату Підкарпаття; правовий статус і діяльність партій та громадських організацій Закарпаття у 1939-1944 рр.; структура, повноваження та функціонування судових і правоохоронних органів у регіоні; особливості організації місцевого самоврядування; правове регулювання у сфері національної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рабінович П. М. Методологія правознавства: проблеми плюралізації // Вісник Академії правових наук України. – 1995. – № 3. – С. 81–88.
2. Кун Т. Структура научних революцій. – М.: Прогресс, 1975. – 288 с.
3. Селиванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. – Монографія. – К.: Вид. Дім "Ін Юре", 2002. – 724 с.
4. Ярмиш О. Актуальні проблеми історико-правових досліджень в Україні // Вісник Академії правових наук України. – Харків. – 2003. – № 2. – с. 161–170.
5. Демидов А. И. Выступление на научно-практическом семинаре: "Правовая жизнь: подходы к исследованию" // Правовая политика и правовая жизнь. – 2003. – № 1. – С. 178–179.
6. Буроменський М. В. Вплив міжнародного права на політичні режими держав: Автореф... доктора юр. наук. – Харків, 1998. – 32 с.
7. Афанасьев В. Г. Системность и общество. – М.: Изд-во политической литературы, 1980. – 368 с.
8. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление. – М.: Политиздат, 1981. – 432 с.
9. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. – М., 1973. – 176 с.
10. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Под общ. ред. Э. П. Цубко. – К.: Юринком, 1997. – 192 с.
11. Сырых В. М. Логические основания общей теории права. В 2 т. Т. 1. Элементный состав. – М.: Юридический Дом Юстиц-информ, 2000. – 528 с.
12. Венгеров А. П. Теория государства и права: Учеб. для юридических вузов. – М.: Юриспруденция, 1999. – 528 с.
13. Ветютнев Ю. Ю. Синергетика в праве // Государство и право, 2002. – № 4. – С. 64–69.
14. Грязин И. Текст права (Опыт методологического анализа конкурирующих теорий). – Таллинн. – 1983. – 187 с.
15. Р. Лукич. Методология права. Пер. с сербохорв. В. М. Куликова; Под ред. и с вступ. статьей [с. 5–23] Д. А. Керимова. – М.: Прогресс, 1981. – 304 с.
16. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / 2-е изд. – М.: Аванта+, 2001. – 560 с.
17. Степин В. С. Теоретическое знание. – М.: "Прогресс-Традиция", 2000. – 744 с.
18. A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939: IV. / Tebe zsebkönyvtár. – 1. szám. – 1939. – Budapest.
19. Сборникъ державныхъ законовъ 1941 года. Достоверный перекладъ. V. Артикуль Закона 1941 года о карательно-правовой охране народностного чувства. – 2 с.
20. A m. kir. minisztériumnak 6.200/1939. M. E. számú rendelete a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátjai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről // Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 140. – old. 1–3.

21. A m. kir. helügyminisztérnek 14.499/1939. B. M. számú rendelete. A Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területet közigazgatásának ideiglenes rendezéséről szóló 6.200/1939. M. E. számú rendelet hatálybaléptetése // Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 146. – old. 5.

22. A m. kir. minisztériumnak 5.800/1939. M. E. számú rendelete a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területekre vonatkozó igazságügyi zervezeti rendelkezések tárgyában // Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 1–3.

23. A m. kir. minisztériumnak 6.210/1939. M. E. számú rendelete a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területen a Magyar polgári büntetőbiráskodás működésének megkezdése tárgyában // Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 3–4.

24. A m. kir. minisztériumnak 5.920/1939. M. E. számú rendelete a polgári peres és nemperes eljárási jogszabályok hatályánok a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területre kiterjesztése tárgyában // Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 4–7.

25. Розпоряженя м. кор. министерства № 8.130/1939. М. Е. Изгнание и подвержение подъ полицейскій надзоръ и сохранение // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 7. – С. 7.

26. Розпоряженя м. кор. министерства № 8.140/1939. М. Е. Контроль печати // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 7. – С. 8.

27. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 100/1940. елн. В. М. Приведеніе въ исполненіе распоряженія за № 10.390/1939. М. Е., о расширеніи обязанности личной заявки и о регистраціи въ связи съ таковой // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 21. – С. 1–7.

28. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.300 1939. М. Пр. в дѣлѣ проведеня в дѣйство 7-го §-а VI. зак.: 1939 о ограниченю заволодѣня публичным и господарським житьем жидами // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 2. – С. 2.

29. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.720/1939. М. Пр. в дѣлѣ проведеня в дѣйство IV. зак.: 1939 о ограниченю преобладаня жидов в публичном и господарском житю // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 6. – С. 1–19.

30. Розпоряженя м. кор. министерства № 9.460/1939. М. Е. въ дѣлѣ дополненія распоряженія за № 7.770/1939. М. Е., выданного въ дѣлѣ проведенія въ исполненіе з. ст. IV. 1939. объ ограниченіи преобладанія жидовъ въ общественномъ быту // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 13. – С. 4.

31. Розпоряженя м. кор. министерства № 8.100/1939. М. Е. Ограниченіе права образованія обществъ // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 7. – С. 6.

32. Розпоряженя м. кор. министерства № 8.120/1939. М. Е. объ ограниченіи права собраній // Кárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 7. – С. 6–7.

33. Распоряженіе м. кор. министра вѣроисповѣданія и народнаго просвѣщенія № 22222/1940. V. К. М. въ дѣлѣ проведенія §-а 25. ст. з. XIX:1939. о выборахъ парламентскихъ депутатовъ въ обратно присоединенныхъ верхневенгерскихъ и подкарпатскихъ областяхъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 3. – С. 25–30.

34. Распоряженіе м. кор. министра вѣроисповѣданія и народнаго просвѣщенія № 81.200/1940. въ дѣлѣ использования учителей народныхъ школъ, дѣйствующихъ на Подкарпатѣ и обратно присоединенныхъ верхневенгерскихъ территоріяхъ при составленіи іменнаго списка для избранія парламентскихъ депутатовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 7. – С. 29.

35. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 63.000/1939. В.М. Обеспеченіе порядка представленій въ кинематографическихъ производствахъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 10. – С. 51–52.

36. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 57.037/1939. В. М., въ дѣлѣ урегулированія вѣдомственнаго разрѣшенія публичнаго, или же заработообразнаго обученія спорту // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 12. – С. 25–26.

37. Объявленіе въ дѣлѣ оправданія аптекарей, аптекарскихъ кандидатов и практикантов, несостоящихъ въ мадьярской общественной службѣ, проживающихъ въ воссоединенной подкарпатской области // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 17. – С. 33–34.

38. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 363.500/1939. VII. а. Приостановленіе дѣйствованія сектъ, угрожающихъ интересамъ отечественной обороны // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 22. – С. 9-10.

39. Розпоряженія м. кор. министерства № 8.020/1939. М. Е. въ дѣлѣ установленія правилъ чрезвычайнаго судопроизводства // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 7. – С. 2–5.

40. Розпоряженія м. кор. министерства № 8.270/1939. М. Е. въ дѣлѣ оповѣщенія законовъ, изданныхъ о чрезвычайныхъ мѣропріятіяхъ на случай войны, якъ равно распоряженій, выданныхъ относительно оставленныхъ въ силѣ, на основаніи законныхъ установленій о продолженіи и распространеніи чрезвычайной власти // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 10. – С. 1–8.

41. Распоряженіе м. кор. министерства № 10.700/1939. М. Е. Исполненіе обязанностей по государственной безопасности на возвратившейся къ Мадьярской Святой Коронѣ подкарпатской территоріи // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 19. – С. 4.

42. Документи свідчать / [Упоряд. А. І. Гайдош]. – 2-ге вид., доп. – Ужгород: Карпати, 1985. – 160 с. іл.

43. Шляхом Жовтня (Боротьба трудящих Закарпаття за соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною): Зб. документів. – Т. V. (1938 р. – 1944 р.) / Упоряд. Г. Сіяртова. – Ужгород: Карпати, 1967. – 519 с.
44. Венгрия и вторая мировая война. (Секретные дипломатические документы из истории кануна и периода войны) / Сост. М. Адам, Л. Жигмонт, Л. Керекеш, Г. Югас / Пер. с венг.; предисл. Г. Деборина. – М.: Изд-во иностранной л-ры, 1962. – 367 с.
45. Тернистий шлях до України: Зб. архівних документів і матеріалів "Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938 – 1939, 1944–1946 рр." / Упоряд., передм. та покажчик О. Д. Довганича і О. М. Корсуна. – Ужгород: ВАТ "Вид-во "Закарпаття"", 2007. – 750 с.
46. Egan Imre. Milyen legen a ruszin autonómia?! – Ungvár, 1939. – 45 old.
47. Botlik József – Dupka György. Ez hát a hon. – Mandátum – Universum, Budapest, 1991. – 300 old.
48. Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). – Budapest, 1996. – 264 old. – old. – 13–15, 34.
49. Офіцинський Р. Політичний розвиток Закарпаття в складі Угорщини (1939–1944) / Передм. В. Задорожного. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1997. – 244 с.
50. Волошук Д. Про перепис населення в Закарпатті в 1939 році // Закарпатська правда. – 1959. – 10 січня. – С. 2.
51. Мигович І. І., Макара М. П. Закарпатський соціум: соціологічний аспект. – Ужгород: Патент, 2000. – 160 с.
52. Копчак В. П., Копчак С. И. Население Закарпатья за 100 лет. Статистико-демографическое исследование. – Львів, "Вища шк.". – 1977. – 199 с.
53. Чучка П., Маркусь В. Культурні відносини на Закарпатті напередодні і в роки Другої світової війни / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича – Ужгород: Карпати – Гражда, 1999. – 232 с. – С. 88–119.
54. Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944) / Упоряд. М. Г. Дубик. – К., 2000. – 304 с. – С. 192–196.
55. Баран В. Г. Денник. Упоряд., передм. та перекл. О. Барана. – Ужгород: Гражда, 1996. – 143 с.
56. Твори Василя Гренджі-Донського. – Т. 8 (Щастя і горе Карпатської України: Щоденник) / Зібр. і впоряд. З. Гренджа-Донська. – Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1987. – 487 с.
57. Бірчак В. Карпатська Україна (Спомини й переживання). – Прага: Нація в поході, 1939 (1940). – 91 с.
58. Химинець Ю. Закарпаття – земля української держави: Нотатки з історії Закарпаття – Ужгород: Карпати, 1991. – 144 с.
59. Маркусь В. Ковнерська справа з погляду учасника та з сучасної політологічної перспективи / За українське Закарпаття / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Гражда. – 204 с. – С. 21–31.

60. Шандор В. Споминию Т. II. Карпатська Україна 1939–1945. – Ужгород: МПП Гражда, 2000. – 245 с.: іл.
61. Kozma Miklós. Kárpátalja visszavétele. Napló. – Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. – Ungvár, 1999. – 145 old.
62. Русская правда: Независимая ежедневная политическая газета [Унгварь]. 1939–1940. Основатель А. И. Бродий.
63. Карпаторусский голос: Независимая ежедневная газета [Ужгородь]. 1938–1944. Издатель и ответственный редактор д-р Ст. А. Фенцикь.
64. Зоря – Najnal: Часопись Подкарпатского Общества Наук [Унгварь]. 1941–1943.
65. Календарь культурно-просветительного общества имени Александра В. Духновича на обыкновенный годь 1942. – Ужгородь. – Типография "Вікторія", 1941. – 120 с.
66. Земледельский календарь на высокосный годь 1940. – Унгварь: Книгопечатня Фельдешія, 1939. – 144 с.
67. Календарь "Гандя" на 1941 рок. – Будапешть: Издание централы "Гандя", 1940. – 96 с.
68. У сколькихъ была отнята концесія въ Ужгородь и въ Мукачевь? // Русская правда. – 1940. – № 84. – С. 2.
69. Замѣчательное сравненіе // Русская правда. – 1940. – № 71. – С. 2.
70. Замѣчательное сравненіе // Русская правда. – 1940. – № 73. – С. 2.
71. Замѣчательное сравненіе // Русская правда. – 1940. – № 88. – С. 2.
72. Замѣчательное сравненіе // Русская правда. – 1940. – № 74. – С. 2.
73. Замѣчательное сравненіе // Русская правда. – 1940. – № 85. – С. 2.
74. Бенетон Ф. Введение в политическую науку / Пер. с фр. – М.: Изд-во Весь Мир, 2002. – 368 с.
75. Джилас М. Новый класс. Хрестоматия по теории государства и права, политологии, истории политических и правовых учений / Автор составитель Мухаев Р. Т. – М.: Изд-во ПРИОР, 2000. – 1150 с. – С. 880–895.
76. Китаев В. О. Тоталитаризм як суспільно-політичний феномен: системний аналіз радянської моделі: Автореф... канд. політ. наук. – Київ, 1994. – 20 с.
77. Муссолини Бенито. Доктрина фашизма. Хрестоматия по теории государства и права, политологии, истории политических и правовых учений / Автор составитель Мухаев Р. Т. – М.: Изд-во ПРИОР, 2000. – 1150 с. – С. 657–674.
78. Рябов С. Б. Політологічна теорія держави. – К.: Тендем, 1996. – 240 с.
79. Проблемы общей теории права и государства. Учеб. для вузов / Под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М.: Норма-Инфра, 1999. – 832 с.
80. Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М.: Юристъ, 2000. – 776 с.
81. Чиркин В. Е. Государствоведение: Учеб. – М.: Юристъ, 1999. – 400 с.

82. Общая теория государства и права. Академический курс в 3 томах. Изд. 2-е, перераб. и доп. Отв. ред. проф. М. Н. Марченко. – Т. 1. – М.: ИКД "Зерцало–М", 2001. – 528 с.
83. Общая теория государства и права: Учеб. / Под ред. В. В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1996. – 472 с.
84. Тенненбаум В. О. Государство: система категорий. – Саратов: Изд-во Саратов. гос. ун-та, 1971. – 212 с.
85. Медушевский А. Н. Сравнительное конституционное право и политические институты: Курс лекций. – М.: ГУ ВШЭ, 2002. – 517 с.
86. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учеб.: В 4 т. / Под ред. Б. А. Старшуна. – М.: Изд-во БЕК, 1996. – Т. 2. – 672 с.
87. Лейбо Ю. И. Государственный режим // Конституционное право зарубежных стран. Учеб. для вузов. / Под общ. ред. члена-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, доктора юридических наук, проф. Ю. И. Лейбо и доктора юридических наук, проф. Л. М. Энтина. – М.: Изд-во НОРМА (Издат. группа НОРМА-ИНФРА · М), 2000. – 832 с.
88. Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран. – М.: Юристъ, 1997. – 352 с.
89. Липпай З. Венгрия. – Москва: Госполитиздат, 1945. – 64 с.
90. Тарасенко А. В. Венгрия во второй мировой войне / Очерки по новейшей истории Венгрии / Изд-во Киевского университета. – 1972. – 244 с.
91. Пушкаш А. Венгрия в годы второй мировой войны. – М.: Наука, 1966. – 527 с.
92. Пушкаш А. И. Политическая система хортистской Венгрии / Политические системы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1917–1929 гг. – М.: Наука, 1988. – 536 с.
93. Каллаи Д. Движение за независимость Венгрии 1936–1945. Пер. с венг. – М.: Изд-во Прогресс. – 1968. – 286 с.
94. Желицки Б. Й. Регент Венгрии Миклош Хорти (1868–1957) // Новая новейшая история. – 1996. – № 2. – С. 173–196.
95. Желицки Б. Й. XX век: смена политических режимов в венгерском государстве // Авторитарные режимы в Центральной и Восточной Европе (1917–1990-е годы). – М., 1999. – 238 с.
96. Желицки Б. Й. Венгрия в годы мировой войны // Вопросы истории. – 2004. – № 6. – С. 48–63.
97. Контлер Ласло. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы / Пер. с англ. – М.: Изд-во "Весь Мир", 2002. – 656 с.
98. Ormos M. Magyarország a két világháború korában (1914–1945). Csokonai Kiadó, 1998. – 324 old.
99. Tilkovsky L. Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941). – Budapest: Akadémia Kiadó, 1967. – 349 old.
100. Tilkovsky L. Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. Csokonai Kiadó, 1998. – 285 old.
101. Чизмадиа А., Ковач К., Асталаш Л. История венгерского государства и права / Под общ. ред. доктора исторических наук, проф. А. И. Пушкаша;

- доктора юридических наук, проф. З. М. Черниловского. – Москва, "Юрид. лит-ра". – 1986. – 448 с.
102. Csizmadia Andor. A magyar közigazgatás fejlődése u XVII századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.- Akadémiai Kiadó. – Budapest. – 1972. – 560 old.
103. Кульчицкий В. С., Настюк М. І., Ткач А. П., Ганчин В. Ю., Гураль П. Ф. Возз'єднання Закарпаття з радянською Україною (соціально-політичні і правові основи). – Львів, Вид-во при Львів. держ. ун-ті видавничого об'єднання "Вища шк.". – 1985. – 168 с.
104. Адам М. Загарбання Закарпаття хортистською Угорщиною в 1938–1939 рр. // Українсько-угорські історичні зв'язки / Відп. ред. Ф. Шевченко. – Київ: Наукова думка, 1964. – 250 с. – С. 78–109.
105. Довганич О.Д., Пашкуй З.А., Троян М.В. Закарпаття в роки війни. – Ужгород: Карпати, 1990. – 172 с.
106. Халус П. В боях за волю (Боротьба трудящих Закарпаття проти іноземних поневолювачів за возз'єднання з Радянською Україною (1939–1944 рр.). Закарпат. обл. вид-во, 1959. – 72 с.
107. Пашкуй З. Антинародна політика фашистської Угорщини на Закарпатті в 1938–1944 рр.: Дис... канд. іст. наук. – Ужгород, 1974. – 194 с.
108. Пушкаш А. Цивілізація или варварство: Закарпатьє 1918–1945 / Андрей Пушкаш; Институт славяноведения РАН. – М.: Изд-во "Европа", 2006. – 546 с.
109. Баран О. Угорська влада на окупованому Закарпатті (1938–1944) // За українське Закарпаття: (Зб. статей) / Упоряд. і передм. В. Маркуся і В. Худанича. – Ужгород: Гражда, 1994. – 204 с. – С. 11–20.
110. Баран О. Мадярська окупація Закарпаття в 1939 р. // Український історик [Нью-Йорк – Торонто – Київ – Львів – Мюнхен]. – 1995. – № 1–4. – С. 119–136.
111. Гранчак І. Окупація Карпатської України військами Угорщини в березні 1939 року // Сагратіка-Карпатіка. – Вип. 3 (До 50-річчя Ужгород. держ. ун-ту). – Ужгород, 1995. – С. 70–81.
112. Магочі П. Р. Формування національної самосвідомости, Підкарпатська Русь (1848–1948). – Ужгород, 1994. – 296 с.
113. Русин О. Економічне становище Закарпаття у 1938–1944 рр. / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича – Ужгород: Карпати – Гражда, 1999. – 232 с. – С. 64–87.
114. Худанич В. Розчленування Чехословаччини й окупація Закарпаття Угорщиною, 1938–1939 рр. / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича – Ужгород: Карпати – Гражда, 1999. – 232 с. – С. 13–48.
115. Fedinec Csilla. Kárpátalja kronológia. 1938. szeptember – 1941. December / Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. – Budapest, 2004. – 277 old. – old. 217–275.
116. Brenzovics László. A Magyar kormányzat Kárpátalja-politikája, 1939–1941. / Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. – Budapest, 2004. – 277 old. – old. 87–118.

117. Ablonczy Balázs. A leghűségesebb nemzet éz a völgygátak / Kárpátalja 1938-1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. – Budapest, 2004. – 277 old. – old. 147–156.
118. Vasas Géza. Egy félbehagyott alkotmány/ / Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. – Budapest, 2004. – 277 old. – old. 157–217.
119. Necze Gábor Kárpátalja az állambiztonsági jelentések tükrében, 1939–1944 // Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. – Budapest, 2004. – 277 old. – old. 119–146.
120. Офіцинський Р. Парламентська діяльність угорських депутатів (1939–1944 рр.) / «Молодь – Україні» (Наукові записки молодих учених Ужгород. держ. ун-ту). – 3. – Ужгород, 1994. – 219 с. – С. 117–137.
121. Співак Б.І. Нариси історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930–1945 роках. – Вид-во Львів. ун-ту, 1963. – 380 с.
122. Довганич О.Д. Про нелегальний перехід закарпатців в СРСР в 1939–1941 роках // Науковий вісник УжДУ, серія Історія. – 1995. – Вип. 1. – С. 66–70.
123. Ковач М. Березнева ніч (Біженці з Карпатської України в Руському Керестурі) // Карпатська Україна і Августин Волошин: Матеріали міжнар. наук. конф. «Карпатська Україна – пролог відродження української держави» (Ужгород, 11–12 березня 1994 р.). – Ужгород: Гражда, 1995. – С. 323–327.
124. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. – Книга друга (вересень 1938 – лютий 1948 р.). Братіслава-Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, 1985. – 355 с.
125. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 18. – Торонто, 1990. – 328 с.
126. Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. – Т. 1. – (1918–1945). – Ужгород, 1968. – 267 с.
127. Шевченко Ф. П. Боротьба за Радянську владу на Закарпатській Україні. – К., 1950. – 62 с.
128. Довганич О. Репресії угорського окупаційного режиму і закарпатський рух опору / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича – Ужгород: Карпати – Гражда, 1999. – 232 с. – С. 194–218.
129. Довганич О. Організація нових органів гноблення після окупації краю угорськими військами / Нариси історії Закарпаття. Т. 2 (1918–1945). – Ужгород, вид-во "Закарпаття", 1995. – 663 с. – С. 467–473.
130. Довганич О. Роки лихоліття: Невідомі сторінки і трагічні долі (Історико-краєзнавчі статті і нариси) / Вступ. ст. І. Хланти. – Ужгород: Виробничо-видав. комбінат "Патент", 1995. – 259 с. – С. 215–228.
131. Довганич О. Криваві шляхи зради // Карпатський край. – 1994. – № 7–12. – С. 40–46.
132. Худанич В. Про радянське підпілля на Закарпатті в 1939–1944 рр. та забута боротьба студентів краю в ці роки. / За українське Закарпаття / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Гражда. – 204 с. – С. 45–52.

133. Зейкан Ю. Таємниці каштелю Ковнера / За українське Закарпаття / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Гражда. – 204 с. – С. 74–76.
134. Пагирия В. В'язень вироку 1942-го / За українське Закарпаття / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Гражда. – 204 с. – С. 77–79.
135. Баран О. Проблема закарпатської автономії в Угорщині в 1939–41 рр. / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Карпати – Гражда, 1999. – 232 с. – С. 49–63.
136. Пашкуй З. А. До питання про автономію Закарпаття під час угорської окупації // Український історичний журнал. – 1973. – № 2. – С. 93–98.
137. Пашкуй З. Політика мадяризації українського населення на Закарпатті в 1939–1944 рр. // Український історичний журнал. – 1972. – № 4. – С. 98–104.
138. Магочій П. Р. Євреї на Закарпатті. Короткий історичний нарис. – Ужгород: Вид. В. Падяка, 2005. – 27 с.
139. Дзензелівський Й. Українська мова на Закарпатті в минулому і сьогодні. – Ужгород, 1993. – 152 с.
140. Пецкар М. Роль "Подкарпатского Общества Наук" у формуванні ідеології угрорусизму та розвитку науки і культури (1941–1944 рр.) / «Молодь – Україні» (Наукові записки молодих учених Ужгород. держ. ун-ту). – Ужгород: Закарпатський Центр соціальної служби для молоді. – 1994. – 158 с. – С. 61–66.
141. Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. – Т. 1. (1939–1953) / Упоряд. Т. Галайчак, О. Луцький, Б. Микитів, Л. Батрак-Плодиста, Ю. Сливка, Л. Федоришин; передм. О. Луцького; комент. Т. Галайчак. – К.: Наукова думка, 1995. – 749 с.
142. Болдижар М. Уніяцтво: правда історії та вигадки фальсифікаторів. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1988. – 143 с.
143. Букович Д. Антинародна діяльність уніатської церкви на Закарпатті: Дис. на здобуття вченого ступеня канд. іст. наук. – Львів, 1974. – 204 с.
144. Хланта О. В. Православна церква на Закарпатті в складі Угорщини (березень 1939 – жовтень 1944 р.) / Українські землі в роки Другої світової війни: Наук.-метод. зб. матеріалів конф. (Ужгород, 19 грудня 1997 р.) / Упоряд. В. Мельника і Р. Офіцинського. – Ужгород: Патент, 1998. – 208 с. – С. 164–170.
145. Данко О. Православна церква на Закарпатті / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Карпати – Гражда, 1999. – 232 с. – С. 165–181.
146. Пекар А. Греко-католицька церква під час окупації Закарпаття (1939–1944 рр.) / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Карпати–Гражда, 1999. – 232 с. – С. 150–164.
147. Каленский В. Г. Государство как объект социологического анализа. (Очерки истории и методологии исследования). – М.: Юридическая лит-ра, 1977. – С. 131–132.
148. Чиркин В. Е., Тихонов А. А., Рябов С. В. Формы государства в буржуазных странах Латинской Америки. – М.: Наука, 1982. – 192 с.

149. Онан Э. С. Политические режимы стран социалистической ориентации // Политические системы в странах социалистической ориентации. – М.: Изд-во "Наука", 1985. – 352 с.
150. Тихомиров Ю. А. Государство на рубеже столетий // Государство и право. – 1997. – № 2. – С. 25–34.
151. Малько А. В. Политическая и правовая жизнь России: актуальные проблемы. – М.: Юристъ, 2000. – 256 с.
152. Сухонос В. В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні: антиномія демократизму і авторитаризму. – Суми: "Університетська книга", 2003. – 336 с.
153. Мельвіль А. До аналізу демократичного транзиту в Росії (ескіз методології) // Політична думка. – 1998. – № 1. – С. 3–26.
154. Погорілко В. Ф., Бобровник С. В. Державний лад // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998. – Т. 2.: Д-Й. – 744 с.: іл.
155. Тихонравов Ю. В. Основы философии права: Учеб. пособ. – М.: Вестник, 1997. – 608 с.
156. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО) – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. – Оп. 5. – Спр. 310. Протокол осінніх чергових загальних зборів комітету самоврядування комітату Сотмар, проведених 16 вересня 1943 року в Сотмарнийметі (Сату-Маре). – На 2 арк.
157. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 3. – Спр. 6. Інформація об угорском административном праве. – На 8 арк.
158. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 24. – С. 5.
159. Распоряжение м. кор. министерства № 3.610/1940. М. Е. по дѣлу позволения группового переселения (эмиграции) жидовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 23. – С. 1–2.
160. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 41. – С. 9.
161. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 43. – С. 6.
162. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 4. – С. 6.
163. Горбатенко В. П. Диктатура // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998. – Т. 2.: Д-Й. – 744 с. : іл.
164. Вілков Ю. С. Військова диктатура // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: "Укр. енцикл.", 1998. – Т. 1: А-Г. 672 с.: іл.
165. Чиркин В. Е. Государственная власть в развивающихся странах. – Москва: Наука. – Главная редакция восточной литературы. – 1990. – 240 с.
166. Основы теории политической системы. – Отв. ред-ры. доктора юр. наук. Ю. А. Тихомиров, В. Е. Чиркин. – Москва: Наука, 1985. – 248 с.
167. Болдижар М. Закарпаття між двома світовими війнами. – Ужгород, 1993 – 136 с.
168. Вегеш М. Карпатська Україна (1938–1939). (Соціально-економічний і політичний розвиток). – Ужгород, 1993. – 136 с.

169. Росоха С. Сойм Карпатської України. / в 10-ліття проголошення самостійності/. – Львів: Меморіал, 1991. – 88 с.
170. Данко О. Угорська політика відносно православної церкви на Закарпатті в 1939–1944 рр. // *Культура Українських Карпат: традиції і сучасність* (Матеріали міжнар. наук. конф. Ужгород, 1-4 вересня 1993 р.). – Ужгород: Гражда, 1994. – С. 349–364.
171. ДАЗО. – Ф. 45. Піджупан Ужанської жупи. – Оп. 3. – Спр. 5. Отчет о деятельности поджупана за I-е полугодие 1939 г. (10 июня 1939 г.). – На 11 арк.
172. Мадярское королевское министерство 26-го апрѣля 1944 г. уволило д-ра Вільгельма Павла Томчания... // *Kárpátaljai közlöny*. – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 19. – С. 2.
173. Офіціальна часть // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 21. – С. 1.
174. ДАЗО. – Ф. 2558. Кримінальні справи НКВС-МДБ-КДБ СРСР. 1930-1980-ті роки. – Оп. 1. – Спр. 359. По звинуваченню Бродія Андрія Івановича, Демка Михайла Івановича, Кричфалуші-Грабаря Андрія Євгеновича, Бенце Георгія Степановича, Ортутая Евгена Степановича, Шпака Івана Георгійовича, Жегори Едмунда Михайловича, Рішка Бейли Степановича. – На 372 арк.
175. *Budapesti közlöny*. – 1939. – szám. 142. – old. 14.
176. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 11. Розпорядження військового міністра Угорщини. 1939-1940 рр. – На 40 арк.
177. *Русская Правда*. – 1939. – № 53. – С. 1.
178. «Русский Вестник» від 2-го квітня 1939 р. – С. 1.
179. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 49. Звіти міністерського уповноваженого д-ра Товт Іштвана цивільному відділу командування угруповання карпатських окупаційних військ про аналіз політичного і економічного становища в Іршавському окрузі. – На 10 арк.
180. «Карпаторусский голос», 28 травня 1940 р. – С. 1.
181. Премьеръ Телеки о законопроектѣ автономіи для національныхъ меншинствъ // *Русская правда*. – 1940. – № 125. – С. 2.
182. Распоряженіе м. кор. министра правосудія число 8.800/1942. I. М. вѣ дѣлѣ сообщенія решеній, вынесенныхъ вѣ порядке карательного производства, возбужденного противъ лѣкаревъ окружнымъ лѣкарскимъ коморамъ // *Kárpátaljai közlöny*. – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 10. – С. 14.
183. *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 7. – С. 3–4.
184. *Budapesti közlöny*. – 1939. – szám. 146. – old. 5–8.
185. Распоряженіе м. кор. министерства число 4.730/1943. М. Е. о запретныхъ территорияхъ и запретныхъ поясахъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 46. – С. 6–7.
186. *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 31. – С. 3.
187. Балажъ В. Администраційное дѣловеденя на Подкарпатю // Великий селськогосподарский календарь Подкарпатского Общества Наукъ на рокъ 1942. – С. 79–83.

188. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 18. – С. 1.
189. Русская правда. – 1939. – № 31. – С. 1.
190. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомiстр. – Оп. 6. – Спр. 80. Розподiл справ управлiння вiце-губернатора комiтату Берег вiд 24 серпня 1941 р. – На 1 арк.
191. ДАЗО. – Ф. 45. Пiджупан Ужанської жупи. – Оп. 5. – Спр. 246. Службена инструкция для административных учреждений. – На 12 арк.
192. Интервью г-на жупана жупь Унгь-Берегь-Угочь д-ра Арпада Шименфалви // Карпаторусский голось. – 1940. – 6 января. – С. 2, 7.
193. Конкурсное объявление // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 47. – С. 3.
194. Распоряжение м. кор. министерства № 3.690/1940. М. Е. Упорядочение допущения к общинному административному испытанию на верхневенгерской и подкарпатской территориях, присоединенных обратно к Мадьярской Святой Коронь // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 24. – С. 8.
195. Розпоряження м. кор. министерства ч. 7.800. з року 1939. М. Пр. в дѣлѣ организацiї и заповнення посад (довжностей) публичной служби на подкарпатских территориях, вернувшись к М. Св. Коронь // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 5. – С. 4–12.
196. Русская Правда. – 1939. – № 46. – С. 1.
197. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 15. – С. 16–17.
198. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 5. – С. 1
199. Русская правда. – 1940. – № 94. – С. 2.
200. Распоряжение Комиссара по дѣламъ Безработной Интеллигенции № 42.134/1939. вѣ дѣлѣ принятiя вѣ урядовый именной списокъ, приведенный вѣ (8) уступѣ §-а 17. з. ст. IV. 1939. о преобладанii жидовъ вѣ общественной и хозяйственной жизни // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 14. – С. 21–22.
201. Окончательное рѣшение // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 23. – С. 17.
202. Русская правда. – 1939. – № 27. – С. 3.
203. Распоряжение м. кор. министерства число 1.440/1944. М. Е. по дѣлу введенiя вѣ дiйство особливыхъ административныхъ правилъ на одной части територiї державы // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 17. – С. 9.
204. Распоряжение м. кор. министерства число 2.200/1944. М. Е. по дѣлу модификацiї и доповнення розпоряження число 1.500/1944. М. Е. о спеціальныхъ административныхъ правилахъ, относящихся кѣ територiямъ военныхъ дѣйствiй // Kárpátaljai közlöny. – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 29. – С. 3–4.

205. Распоряженіе м. кор. министерства число 3.180/1944. М. Е. о павзованю чинності корпоративныхъ органовъ автономныхъ властей // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 38. – С. 5–6.

206. ДАЗО. – Ф. 45. Піджупан Ужанської жупи. – Оп. 5. – Спр. 21. Выписки из заседаний протоколов муниципальной комиссии об утверждении уставов сел, организаций и решения об их утверждении. – На 171 арк.

207. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. – Оп. 6. – Спр. 42. Положение об организации и регламенте собраний муниципалитета. – На 6 арк.

208. Изъ зала суда // *Русская правда*. – 1940. – № 123. – С. 3.

209. Распоряженіе м. кор. министра правосудія число 14.000/1942. І. М. въ дѣлѣ учрежденія суда малолѣтнихъ при мукачскомъ кор. окружномъ судѣ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 12. – С. 33.

210. Распоряженіе м. кор. министра правосудія число 18.800/1943. І. М. по дѣлу учрежденія суда для несовершеннолѣтнихъ при кор. окружныхъ судахъ въ Иршавѣ и Воловомъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 18. – С. 11.

211. Распоряженіе м. кор. министерства число 7.070/1941. М. Е. о упорядкуваню и доповненю постановлень относительно виховного суда и також относительно поступу, який мае послѣдовати въ случаяхъ злоупотребленій по воздорожаню цѣнъ и дѣяній, угрожающихъ интересу публичного заосмотрѣнія // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 47. – С. 5–7.

212. Распоряженіе м. кор. министерства число 7.810/1941. М. Е. въ дѣлѣ модификаціи распоряженій, тыкающихся карного приказа и апеллаціѣ въ поодиноких проступковыхъ дѣлахъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 54. – С. 3.

213. Официальная часть. По предложенію министра правосудія назначаю ...// *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 24. – С. 1–2.

214. Объявленіе о конкурсѣ на мѣста судей // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 18. – С. 29.

215. Объявленіе о конкурсе на судейскѣ и прокурорскѣ мѣста // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 7. – С. 22–23.

216. Распоряженіе администр. экспозитуры // *Kárpátaljai közlöny*. – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 28. – С. 48.

217. Конкурсъ на судейскіе и прокурорскіе служебные места // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 10. – С. 57–58.

218. Распоряженіе м. кор. министерства число 7.650/1941. М. Е. въ дѣлѣ модификаціѣ поодинокихъ правовыхъ нормъ, дотыкающихся преслѣдованя злочину державной зрады въ гонведскомъ карательномъ судопроизводствѣ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 48. – С. 35.

219. Конкурсъ на должности судей и прокуроровъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 19. – С. 26–27.

220. Объявление о конкурсе на должности судей и прокуроров // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 20. – С. 11–12.
221. Объявление о конкурсе на судейскѣ мѣста поземельно-книжныхъ вложкаревъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 19. – С. 16.
222. Конкурс на исполнительскѣ посады при окружном судѣ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 3. – С. 8.
223. Співак Б. Революційний рух на Закарпатті в 1924–1929 роках. – Ужгород: УЖДУ. – 1964. – 144 с.
224. Распоряжение м. кор. министерства № 2.750/1941. М. Е. по дѣлу упрощенія и ускоренія военно-полевого уголовного (карательного) производства // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 20. – С. 4–8.
225. Распоряжение м. кор. министерства число 6.510/1942. М. Е. по дѣлу имѣненія и дополненія поодиноких установлень §§-овъ 445. и 467. арт. зак. 1912: XXXIII. о карательномъ судопроизводствѣ гонведства // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – №50. – С. 1–2.
226. Распоряжение м. кор. министерства число 7.800/1941. М. Е. въ дѣлѣ модификаціи правилъ статаріального судопроизводства // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 54. – С. 2–3.
227. Распоряжение м. кор. министерства № 8.310/1940. М. Е. о временномъ установленіи объема періодическихъ газетъ, производимыхъ на ротационной и листовой печатной бумагѣ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 9. – С. 1–2.
228. ДАЗО. – Ф. 67. Берегівський бургомістр. – Оп. 3. – Спр. 28. Положення про роботу жандармерії в місті Берегово. – На 9 арк.
229. Распоряжение м. кор. министра народной обороны число 6.730/през. 13. – 1942. по дѣлу упорядкованя круга компетенціѣ жандармскихъ командантовъ, облеченныхъ правомъ уголовного преслѣдованя // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 15. – С. 10–11.
230. Распоряжение м. кор. министерства число 190/1944. М. Е. по дѣлу права надзвычайного поужитія оружія м. кор. Жандармства // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 4. – С. 1–2.
231. ДАЗО. – Ф. 45. Піджупан Ужанської жупи. – Оп. 2. – Спр. 614. Циркуляри міністерства внутрішніх справ про права жандармів на користування зброєю, про догляд за діяльністю робітничих і професійних спілок, про заборону євреям користуватися зброєю і інші. – На 82 арк.
232. ДАЗО. – Ф. 91. Ужгородська крайова королівська прокуратура. – Оп. 2. – Спр. 20. Списки жандармских станцій на території Ужгородского краевого королевского суда. – На 77 арк.
233. Розпоряження м. кор. министерства ч. 7.630/ 1942. М. Е. въ дѣлѣ принятія женщинъ наслѣдкомъ обратного присоединеня областей, оторваныхъ

отъ Мадярской Святой Короны въ поименный списокъ кандидатовъ адвокатуры, замѣстителейъ адвокатовъ, респективно адвокатовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 4. – С. 7.

234. Распоряженіе м. кор. министерства № 1.090/1940. М. Е. въ дѣлѣ измѣненія установленій, касающихся адвокатской дѣятельности подкарпатскихъ адвокатовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 7. – С. 4–5.

235. Распоряженіе м. кор. министерства № 4.550/1940. М. Е. по дѣлу взносовъ повинностей въ пользу адвокатской коморы и опеко-пенсіонного земского учрежденія призванныхъ на чрезвычайные военные маневры адвокатовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 28. – С. 20–21.

236. ДАЗО. – Ф. 91. Ужгородська крайова королівська прокуратура. – Оп. 2. – Спр. 74. Список адвокатовъ кошицкой адвокатской палаты и решение палаты о закрытіи адвокатскихъ контор адвокатовъ евреевъ и о порядке ведения уголовныхъ делъ совершенныхъ адвокатами. – На 24 арк.

237. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. – Оп. 7. – Спр. 95. Лист підполковника Фейира Управлінню бургомістра м. Ужгорода від 10 жовтня 1939 р. щодо заходів, пов'язанихъ зі створеннямъ Ужгородського відділу контррозвідки. – На 1 арк.

238. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.990/1939. М. Пр. в дѣлѣ вимаганія перевозныхъ средствъ под титуломъ народооборонныхъ послугъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 6. – С. 33–35.

239. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 412. Розпорядження і рішення комісара Карпатської території військовихъ дій і ужгородського бургомістра про введення в дію новихъ адміністративнихъ заходів. – На 9 арк.

240. Офіціальна часть. По предложенію мадьярского королевского министерского председателя...// *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 38. – С. 1.

241. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 2019. Переписка з ужгородською прокуратурою за 1941-1942 рр. про поширення законівъ військового часу на цивільні судові органи. – На 16 арк.

242. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 62. Листування з міністромъ внутрішніхъ справъ Угорщини про перевзяття службовцівъ державнихъ установ. – На 12 арк.

243. Упрощеніе производства оправданій? // *Русская правда*. – 1940. – № 114. – С. 2.

244. Будеть-ли произведена ревизія рѣшеній оправдательныхъ комиссій? // *Русская правда*. – 1940. – № 115. – С. 2.

245. Оправдательныя комиссії назначены // *Русская правда*. – 1940. – № 12. – С. 2.

246. Оправданія учителей послѣ Рождества // Русская правда. – 1939. – № 51. – С. 2.
247. На предложеніе школьнаго отдѣленія Регентскаго Комиссаріата въ Ужгородѣ // Русская правда. – 1940. – № 16. – С. 2.
248. Еще нѣсколько словъ передъ оправданіями // Русская правда. – 1940. – № 18. – С. 2.
249. Члены оправдательной комиссіи для административныхъ чиновниковъ въ Мараморошской жупѣ // Русская правда. – 1940. – № 26. – С. 2.
250. Были назначены комиссіи для оправданія чиновников и служащихъ, входящихъ въ составъ мин. Земледѣлія // Русская правда. – 1940. – № 40. – С. 2.
251. Объявленіе. По дѣлу оправданія частныхъ врачей, пребывающихъ на обратно присоединенной подкарпатской территоріи // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 28. – С. 48–49.
252. Объявленіе. По дѣлу оправданія аптекарей, аптекарскихъ кандидатовъ и аптекарскихъ практикантовъ, не состоящихъ на общественной службѣ, пребывающихъ на обратно присоединенной подкарпатской территоріи // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 28. – С. 49–50.
253. Объявленіе оправдательныхъ комиссій // Русская правда. – 1939. – № 34. – С. 2.
254. Объявленіе въ дѣлѣ частныхъ лѣкарей, проживающихъ въ возсоединенной подкарпатской области // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 17. – С. 34.
255. Что будетъ съ чиновниками уволенными съ 1 апрѣля? // Русская правда. – 1940. – № 69. – С. 3.
256. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 364. Листування з Ужгородськимъ полицейскимъ капитанатомъ про політичне минуле громадян під час чехословацького режиму. – На 35 арк.
257. Уряднича политика угорського правительства на Подкарпаттю // Недѣля. – 1943. – 17 октября. – С. 2.
258. Распоряженіе м. кор. министерства № 3.610/1940. М. Е. по дѣлу позволенія группового переселенія (эмиграціи) жидовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 23. – С. 1–2.
259. "Карпаторусскій голос". – 1944. – С. 1. – 23 апр.
260. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 36. Повідомлення Ужанської адміністративної експозитури за 1939 рр. про перевірку громадянства осіб. – На 8 арк.
261. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 377. Розпорядження міністерства збройних сил Угорщини про розміщення німецькихъ військовихъ частин, про призовъ в армію, розшукъ дезертирівъ та ін. – На 32 арк.
262. Распоряженіе м. кор. министерства № 3.700/1940. М. Е. по дѣлу упорядоченія содержанія служащихъ и пенсисстовъ, а также бывшихъ членовъ м. кор. гонведства и м. кор. жандармеріи на возвратившихся къ Мадьярской

Святой Коронѣ подкарпатскихъ територіяхъ, а также для вдовъ и сиротъ по таковыхъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 24. – С. 9–20.

263. Карпатська Січ. Матеріали наук.-прак. конф., присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.) / Ред. упоряд. В. Худанич. – Ужгород: Гражда, 1996. – 252 с.

264. Список воїнів Карпатської Січі, активістів Карпатської України, що загинули в боях проти угорських агресорів у 1939 р. або були страчені окупаційним режимом // Карпатська Січ: Матеріали наук.-прак. конф., присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.) / Ред. упоряд. В. Худанич. – Ужгород: Гражда, 1996. – 252 с. – С. 236–246.

265. Данко О., Маркусъ В. Закарпатці в екзилу у роки війни / Закарпаття під Угорщиною. 1938–1944 / Упоряд. і передм. В. Маркуся та В. Худанича. – Ужгород: Карпати-Гражда, 1999. – 232 с. – С. 182–193.

266. Закарпатський краєзнавчий музей. Справа № 3895. – С. 1.

267. "Русское слово". – Ужгород, 1943, 6 січня. – С. 1.

268. Удачная защитительная речь на русскомъ языкѣ передъ ужгородской кор. Седрией // *Русская правда*. – 1940. – № 15. – С. 3.

269. ДАЗО. – Ф. 91. Ужгородська крайова королівська прокуратура. – Оп. 1. – Спр. 191. Дело о наказании Борши Иштвана и Косич Дьердний за сообщение успехов Красной Армии. – На 29 арк.

270. ДАЗО. – Ф. 91. Ужгородська крайова королівська прокуратура. – Оп. 1. – Спр. 142. Дело о привлечении к ответственности Тотач Иллеша, Битлянин Яноша, Русин Иштвана и Габор Яноша за участие в забастовке на заводе "Сольва" 30 января 1941 г. – На 17 арк.

271. ДАЗО. – Ф. 91. Ужгородська крайова королівська прокуратура. – Оп. 1. – Спр. 19. Дело о привлечении к ответственности жителя с. Гедьгомбош Михаила Тракка за осуждение хортистской армии. – На 19 арк.

272. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. Оп. 6. – Спр. 28. Распоряжение министерства внутренних дел Венгрии о предоставлении амнистии губернатором Венгрии политическим заключенным чехословацким гражданам или лицам чехословацкой или украинской национальностей. – На 2 арк.

273. Офіціальна часть. Благосклонность помилованія ображаю... // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 10. – С. 1–4.

274. Распоряженіе м. кор. министра правосудія № 13.000/1940. I. М. по дѣлу приведенія въ исполненіе высочайшего указа о милости, изданного Его Ясновельможностью Господиномъ Регентом дня 28. марта 1940. касательно преступленій и провинностей, а также рассмотрѣнныхъ съ ними вмѣстѣ проступковъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 10. – С. 17–21.

275. Офіціальна часть. Въ интересѣ добрососѣдскихъ отношеній ...// *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 43. – С. 1-3.

276. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 6.900/1940. Вм. kih. по дѣлу приведенія въ исполненіе высочайшего указа о помилованіи Его Ясновельможности Господина Регента, данного дня 10-го сентября 1940 года // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 43. – С. 12–13.

277. Распоряженіе м. кор. министра правосудія №56.140/1940. I. M. по дѣлу приведенія въ исполненіе высочайшего указа о помилованіи Его Ясновельможности Господина Регента, данного дня 10-го октября 1940 года // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 43. – С. 22–24.

278. Якую роль игралъ въ украинское время перечинскій Иванъ Цмуръ? // Русская правда. – 1940. – № 13. – С. 3.

279. Распоряженіе м. кор. министерства число 210/1942. М. Е. о оставленіи безъ вниманія поодинокихъ правовыхъ наслѣдковъ, связанныхъ зъ карательными приговорами // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 9. – С. 1–3.

280. Найвысшее постановленя Его Ясновельможности Пана Регента, данное дня 22-го апрѣля 1944 року въ дѣлѣ публичной милости, относящейся къ преступленіямъ політичного характера // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 19. – С. 1–2.

281. Распоряженіе м. кор. министра внутрѣшнихъ дѣлъ число 3.500/1944. В. М. kih. въ дѣлѣ проведеня найвысшого постановленя о милости, выданного Его Ясновельможностью Паномъ Регентомъ дня 22-го апрѣля 1944 рока, въ дѣлахъ, принадлежащихъ въ компетенцію полицейныхъ карательныхъ судовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 24. – С. 5–8.

282. ДАЗО. – Ф. 158. Адміністративна комісія Ужанської жупи. – Оп. 3. – Спр. 54. Місячні звіти королівського прокурора міста Ужгорода. (1940-1941 рр.). – На 12 арк.

283. ДАЗО. – Ф. 158. Адміністративна комісія Ужанської жупи. – Оп. 3. – Спр. 81. Ведомости Унгарской королевской прокуратуры за 1943-1944 гг. о количестве арестантов, размера платы за их работу и др. – На 10 арк.

284. ДАЗО. – Ф. 158. Адміністративна комісія Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 86. Місячні повідомлення Ужгородської прокуратури про стан і кількість тюремноув'язнених в м. Ужгороді, лютий-грудень 1941 р. – На 11 арк.

285. ДАЗО. – Ф. 158. Адміністративна комісія Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 219. Місячні повідомлення Ужгородської прокуратури про стан і кількість тюремноув'язнених в м. Ужгороді. – На 13 арк.

286. ДАЗО. – Ф. 158. Адміністративна комісія Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 6. Донесення бургомистра м. Ужгорода про кількість тюремноув'язнених. – На 3 арк.

287. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 2. – Спр. 173. Отчеты полицейского капитаната г. Унгар за январь м-яц 1943 г. о деятельности партий г. Унгар. – На 4 арк.

288. Угрорусскій учитель приговоренъ за наговариваніе къ бѣгству // Русская правда. – 1940. – № 176. – С. 3.

289. Розпоряження м. кор. министерства № 9.300/1939. М. Е. въ дѣлѣ урегулюванія рабочей повинности для отечественной обороны // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 12. – С. 6. – 17.

290. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 2012. Рішення Кошицького військового трибуналу за 1941-1942 рр. про засудження Сивак Яноша за самовільний ухід з роботи. – На 6 арк.

291. Распоряжение м. кор. министерства число 1.850/1944. М. Е. по дѣлу обеспечения исполнения рабочей повинности // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 26. – С. 2–3.

292. Распоряжение м. кор. министерства № 4.860/1941. М. Е. въ дѣлѣ забезпеченія рабочей дисциплины // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 34. – С. 9.

293. Распоряжение м. кор. министерства № 6.700/1940. М. Е. по дѣлу новѣйшого дополненія распоряженія № 7.390/1938. М. Е. объ обязательной трудовой помощи // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 41. – С. 13.

294. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 2458. Скарги громадян на рішення Ужанської адміністративної експозитури за 1942 р. – На 29 арк.

295. Объявление // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 49. – С. 42.

296. Объявление // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 43. – С. 29.

297. Объявление // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 20. – С. 5.

298. Распоряжение администр. Экспозитуры // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 23. – С. 31.

299. Объявление // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 41. – С. 25-26.

300. Объявление // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 17. – С. 27.

301. Бежали въ СССР // *Русская правда*. – 1940. – № 182. – С. 3.

302. ДАЗО. – Ф. 91. Ужгородська крайова королівська прокуратура. – Оп. 1. – Спр. 18. Дело о наказании Буцко Андрея, Копча Иллеша, Кузевич Яноша и др. за уклонение от службы в армии и попытку нелегального перехода Советско-венгерской границы. – На 48 арк.

303. Рѣшеніе м. кор. министерства число 6.460/1941. М. Е. о лишеню поодинокихъ особъ мадярского державного горожанства на основѣ §-а 8. арт. зак. XIII:1939 // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 42. – С. 1–34.

304. Распоряжение м. кор. министерства число 6.460/1941. М. Е. О лишеню поодинокихъ особъ мадярского державного горожанства на основѣ §-а 8. арт.

зак. XIII: 1939 // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 52. – С. 1–3.

305. Циркуляръ м. кор. министра народной обороны число 101. 949/през. 20. – 1941. Изслѣдование прежней жизни (пріоровання) въ святы зъ арт. зак. XXXVII: 1940 // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 10. – С. 10–11.

306. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 2453. Скарги громадян на районних нотарів та переписка з окружними урядами по цьому питанню за 1941 р. – На 63 арк.

307. Распоряженіе м. кор. министерства число 3.010/1942. М. Е. въ дѣлѣ упорядкування практики мастеровъ-дентистовъ зъ испытномъ на присоединенныхъ обратно территорияхъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 26. – С. 3.

308. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 19. Розпорядження 97196/1943 Угорського королівського міністра внутрішніх справ від 05.07.1943 р. про видання владних посвідчень моральності. – На 4 арк.

309. Распоряженіе м. кор. министра правосудія число 70.000/1941. І. М. въ дѣлѣ проведения постановлень относительно заказа заключения брака нежида съ жидомъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 47. – С. 10–14.

310. Распоряженіе м. кор. министерства число 1.240/1944. М. Е. по дѣлу обличительного обозначенія жидовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 15. – С. 2–3.

311. Распоряженіе м. кор. министра народной обороны число 26.666 / През. – 1944. Отняты права ношения военной униформы квалификуемыхъ жидомъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 17. – С. 13.

312. Распоряженіе м. кор. министерства число 1.270/1944. М. Е. въ дѣлѣ обмежена путешествованя жидовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 17. – С. 7–8.

313. Распоряженіе м. кор. министерства число 1.450/1944. М. Е. въ дѣлѣ доповнення §-а 3. распоряженія ч. 1.240/1944 М. Е. о отличительномъ знаку жидовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 17. – С. 6.

314. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 380.000/1941. В. М. Правила, касающіеся исполненія обязательства личной прописки (заявки), а также эвиденціи въ связи съ личной обязанностью по народной оборонѣ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 32. – С. 1–10.

315. Распоряженіе м. кор. министра торговлѣ и коммуникаціи число 213.300/1944. въ дѣлѣ обмежена протягу часу туземныхъ телефонныхъ частныхъ говоровъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 15. – С. 12.

316. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ число 383.880/1943. В. М. по дѣлу модификаціѣ и доповнення распоряженія число 380.000/1941. В.

М. о сповнено личной заявочной повинности и о правилах, дотыкаючихся евиденціѣ въ связи зъ личною повинностью по народной оборонѣ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 1. – С. 6–7.

317. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 500/1940. VII./б. по дѣлу личной явки иностранныхъ гражданъ, пребывающихъ въ предѣлахъ государства // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 18. – С. 3–4.

318. Распоряженіе м. кор. министра внутрѣшнихъ дѣлъ число 95.300/1944. В. М. Ограниченя ѣзды на подкарпатску територію, дальше въ Мараморошску жупу, въ муницип. городъ Унгваръ и въ жупный городъ Мункачъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 18. – С. 3–5.

319. Всѣмъ Начальникамъ Адм. Экспозит. Подкарпатской территоріѣ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 18. – С. 9.

320. Распоряженіе м. кор. министра внутрѣшнихъ дѣлъ число 96.000/1944. В. М. Доповненіе розпоряженія число 95.300/1944. В. М., выданного въ дѣлѣ обмеженя путешествованя на подкарпатску територію, дальше въ муницип. городъ Унгваръ и въ жупный городъ Мункачъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 19. – С. 5.

321. Распоряженіе м. кор. министра внутрѣшнихъ дѣлъ число 365.900/1944. XVIII. om. В. М. о заказѣ путешествія на одной части территоріѣ державы // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 33. – С. 5–6.

322. Распоряженіе м. кор. министерства № 9.000/1939. М. Е. въ дѣлѣ разрѣшенія дальнѣйшого появленія періодическихъ газетъ и газетъ извѣщающихъ агенцій, появляющихся на снова присоединенныхъ къ Мадярской Святой Коронѣ областяхъ верховинской и подкарпатской // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 14. – С. 1 – 2.

323. Образецъ н-рѣ I. къ-у 1. распоряженія н-рѣ 9.000/1939. М. Е. // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 14. – С. 3 – 6.

324. Распоряженіе м. кор. министерства № 10.800/1939. М. Е. о контролѣ печати // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 21. – С. 2–3.

325. Распоряженіе м. кор. министерства № 5.555/1940. М. Е. о цензурѣ печати // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 37. – С. 1–3.

326. Распоряженіе м. кор. министерства число 6.300/1942. М. Е. о повинномъ опубликованю извѣщеній въ періодичныхъ листахъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 46. – С. 3–4.

327. Распоряженіе м. кор. министерского предсѣдателя № 11.120/1939. М. Е. въ дѣлѣ новѣйшого дополненія распоряженія № 8.950/1939. М. Е. объ установленіи размѣровъ печатныхъ издѣлій, изготовляемыхъ на ротационной и листовой печатной бумагѣ и объ урегулированіи связанныхъ съ симъ

- отдѣльныхъ вопросовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 21. – С. 1–2.
328. Распоряженіе м. кор. министерского предсѣдателя №1.430/1940. М. Е. о дополненіи распоряженія за №8.950/1939. М. Е., изданного въ дѣлѣ установленія объема періодическихъ газетъ, производимыхъ на ротаціонной и листовой печатныхъ бумагахъ и урегулированія нѣкоторыхъ съ симъ связанныхъ вопросовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 9. – С. 2–4.
329. Распоряженіе м. кор. министерского предсѣдателя число 5.300/1941. М. Е. о доповненне выданного распоряженія въ дѣлѣ установленія розтягу печатныхъ выданъ, изготовленныхъ на ротаційныхъ и актовыхъ печатныхъ паперахъ и упорядоченія поодинокихъ вопросовъ въ связи зъ тымъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 35. – С. 1–3.
330. О строгости цензуры // Русская правда. – 1939. – № 27. – С. 4.
331. Б. премьеръ графъ Бетлень о цензурѣ // Русская правда. – 1940. – № 69. – С. 1.
332. Розпоряженя м. кор. министерства № 8.150/1939. М. Е. Контроль призведеній иностранной печати // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 7. – С. 8 – 9.
333. Распоряженіе м. кор. министерства число 10.930/1944. М. Е. въ дѣлѣ изготовленія календаровъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 26. – С. 1–2.
334. Распоряженіе м. кор. министерства № 2.700/1940. М. Е. въ дѣлѣ некоторыхъ постановленій, касающихся организациі палаты печати // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 16. – С. 2
335. Распоряженіе м. кор. министерства число 1.220/1944. М. Е. въ дѣлѣ прекращенія членства жидовъ въ прессовой коморѣ, въ коморѣ театральныхъ артистовъ и фильмовыхъ артистовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 17. – С. 4–5.
336. Требуеть разрѣшенія хозяйственныхъ, соціальныхъ и государственно-правовыхъ вопросовъ // Русская правда. – 1939. – № 41. – С. 1.
337. Рѣчь б. премьера А. И. Бродія въ мадыарском парламентѣ // Русская правда. – 1939. – № 42. – С. 1.
338. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. Оп. 7. – Спр. 47. Список типографій г. Ужгорода. – На 5 арк.
339. ДАЗО. – Ф. 67. Берегівський бургомістр. – Оп. 3. – Спр. 49. Відомості про кількість друкарень в місті Берегові. – На 7 арк.
340. Распоряженіе м. кор. министра промышленности № 27.800/1940. Ір. М. по дѣлу дѣятельности канцелярій по размноженію // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 28. – С. 29.

341. Распоряжение м. кор. министерского председателя число 8.820/941. М. Е. въ дѣлѣ отдачи радіоприемачовъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 4. – С. 2.
342. Распоряжение м. кор. министерства число 1.310/1944. М. Е. въ дѣлѣ забороненя слуханя заграничныхъ радіостанцій // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 16. – С. 2–3.
343. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 67. Листування з міністерством внутрішніх справ Угорщини про надання дозволу на діяльність політичних партій на Підкарпатті. – На 22 арк.
344. Распоряжение м. кор. министерства № 6.840/1940. М. Е. Участіе общественныхъ служащихъ въ дѣятельности политическихъ партій // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 42. – С. 1–2.
345. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. – Оп. 7. – Спр. 26. Список политическихъ партій и распоряжение начальника венгерского королевского военного штаба о роспуске партій. – На 8 арк.
346. Русская правда. – 1940. – № 57. – С. 1.
347. Депутат Петр Гайович о нашихъ проблемахъ // Русская Правда. – 1939. – № 177. – С. 1.
348. Заседание МЕР // Карпаторусский голос. – 1941. – 18 марта. – С. 4.
349. Заседание МЕР в Унгваре-Ужгороде // Карпаторусский голос. – 1943. – 23 июня. – С. 2.
350. Заседание унгарской МЕР // Карпаторусский голос. – 1943. – 9 октября. – С. 2.
351. Конгресс руськихъ националистов в Мукачеве // Карпаторусский голос. – 1939. – 24 февраля. – С. 2–3.
352. Русская правда. – 1939. – № 1. – С. 1.
353. Репрезентанты русинского направления у г-на регентского комиссара // Карпаторусский голос. – 1941. – 1 марта. – С. 2.
354. Адальберт Ришко, председ. подкарпатской партии о необходимости создания партии, ея назначении, целях и заданияхъ // Карпаторусский голос. – 1941. – 4 марта. – С. 2–3.
355. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 2. – Спр. 95. Донесения полицейского капитаната г. Ужгорода о движении за создание самостоятельной Украины. – На 2 арк.
356. ДАЗО. – Ф. 67. Берегівський бургомістр. – Оп. 1. – Спр. 740. Повідомлення піджупана березької жупи про реєстрацію зборів політичних партій (травень-вересень 1939 р.). – На 3 арк.
357. Распоряжение м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ число 170.212/1944. VII. b. Отмѣна запрету згромажденя // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 19. – С. 6.
358. Распоряжение м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ число 175.500/1944. VII. a. въ дѣлѣ запрета собраній // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 23. – С. 5.

359. Распоряженіе м. кор. министерства число 3.080/1944. М. Е. о розпущеню политичныхъ партій // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 38. – С. 1.

360. Союзъ угрорусскихъ девиць и дамъ опять въ работе // Земледельский календарь на годъ 1941. – Унгварь: Книгопечатня Юлія Фельдешія, 1940. – 144 с. – С. 129–130.

361. Официальная часть. Его Ясновельможность Господинъ Регентъ... благоизволилъ назначити Александра Чугу... // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 21. – С. 1

362. Что съ нашими студенческими организаціями? // Русская правда. – 1940. – № 47. – С. 2.

363. Распоряженіе м. кор. министерства № 8.850/1940. М. Е. Дополненіе распоряженія №8.110/1939. М. Е. объ ограниченіи права образованія объединеній // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 51. – С. 5.

364. Циркуляръ м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ число 185.000/1943. VII. б. Змѣна, наставша въ правовомъ крузѣ главного надзора различныхъ общественныхъ товариществъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 7. – С. 13–14.

365. Кто можетъ быть членомъ О-ва им.Берчени // Карпаторусский голосъ. – 1941. – 11 февраля. – С. 4.

366. Дня 15 марта торжественно выступятъ члены о-ва имени "Берчени" // Карпаторусский голосъ. – 1941. – 11 марта. – С. 2.

367. Импозантное основ. О-ва Берчений // Карпаторусский голосъ. – 1941. – 18 марта. – С. 2.

368. Интервью с главнымъ советникомъ при Регентскомъ комиссаре о. Александромъ Ильницкимъ // Русская правда. – 1940. – № 3. – С. 1–2.

369. Рочное общее собраніе Подкарпатского Общества Наукъ // Литературна недѣля. – № 13. – С. 131.

370. Распоряженіе м. кор. мин. вѣроисповѣдныхъ дѣлъ и народного просвѣщенія №135.864/1939. VKM. IX. отд. въ дѣлѣ содѣйствованія учительства публичныхъ школъ при обученіи левенте и веденіе левентскихъ обществъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 10. – С. 53.

371. Распоряженіе м. кор. министра культу и народного просвѣщенія и м. кор. министра народной обороны число 108.706/1942. V. К. М. въ дѣлѣ повѣренія и постановленія компетенціѣ школьного левентского команданта // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 30. – С. 15–16.

372. Разпоряженіе м. кор. министра народной обороны число 123.466/1942. Н. М. въ дѣлѣ установленія дѣлового порядка общинныхъ, жупныхъ, городскихъ участковыхъ левентовскихъ комиссій и участковыхъ левентовскихъ комиссій головного столичного города, такъ и муниципальныхъ и центральныхъ подкарпатскихъ левентовскихъ комиссій // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – № 1942. – № 46. – С. 7–9.

373. Распоряженіе м. кор. министра культу и народного просвѣщенія число 9.800/1943. V. К.М. о организаціи добровольного дѣвочего левентовского движенія // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 48. – С. 4.
374. Распоряженія м. кор. министра внутрѣшнихъ дѣлъ число 124.656/1941. В. М. выданное въ згодѣ зъ м. кор. министромъ народной обороны и зъ м. кор. министромъ финансовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 41. – С. 13–16.
375. Объявленіе // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 40. – С. 31.
376. Распоряженіе м. кор. министерства число 3.050/1942. М. Е. о запрещеніи политической дѣятельности левентеповинного юношества // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 22. – С. 3.
377. Довганичъ П. Цель и значенія ОГМ-КАЛОТ-у на Подкарпатю // Великий сельско-господарский календарь подкарпатского общества наукъ на рок 1943. – С. 64–66.
378. Угрорусский скаутъ // *Русская правда*. – 1939. – № 52. – С. 2.
379. Воззваніе къ начальникамъ скаута и ко всемъ, проникнутымъ скаутскимъ духомъ // *Русская правда*. – 1940. – № 7. – С. 3.
380. Заповнення членскихъ мествъ, упорожнившихся въ дочасномъ исповнительномъ комитетѣ Союза Мадярскихъ Жидовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 34. – С. 3.
381. Кто имѣеть избирательное право на нашей Родинѣ? // *Русская правда*. – 1940. – № 29. – С. 2.
382. Кто имѣеть избирательное право? // *Русская правда*. – 1940. – № 30. – С. 2.
383. Законъ о призыве депутатовъ изъ вновь присоединенныхъ областей и инкорпорации Карп. Руси принять единогласно // *Карпаторусский голосъ*. – 1939. – 25 июня. – С. 1.
384. Чемъ это объяснить? // *Русская правда*. – 1940. – № 23. – С. 2.
385. Наукові записки Ужгородського держуніверситету. – Т. 9. Ужгород. – С. 375.
386. ДАЗО. – Ф. 94. Ужгородський бургомістр. Оп. 7. – Спр. 7. Выписки изъ закона о порядке проведения выборовъ в Венгерский парламент. – На 11 арк.
387. Выборы въ парламентъ въ маѣ? // *Русская правда*. – 1940. – № 8. – С. 1.
388. Провѣртъте, находитесь-ли въ списке избирателей! // *Русская правда*. – 1940. – № 49. – С. 2.
389. 300 возраженій подано противъ именныхъ списковъ избирателей въ Ужгородѣ // *Русская правда*. – 1940. – № 53. – С. 2.
390. ДАЗО. – Ф. 45. Піджупан Ужанської жупи. – Оп. 2. – Спр. 254. Листування з сільськими нотаріатами про складання списків виборців по виборах до парламенту, з врахуванням виборчих прав населення (лютий 1939 – серпень 1940 рр.). – На 151 арк.

391. Почему такъ мало избирателей было внесено въ списки? // Русская правда. – 1940. – № 69. – С. 2.
392. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 2011. Рішення судів про позбавлення підсудних політичних прав та переписка з окружними начальниками по цьому питанню за 1941-1942 рр. – На 154 арк.
393. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 3. – Спр. 674. Сообщения административной експозитуры о лишении политических прав граждан. – На 16 арк.
394. ДАЗО. – Ф. 45. Піджупан Ужанської жупи. – Оп. 3. – Спр. 101. Ведомость граждан лишившихся политических прав. – На 7 арк.
395. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.790/1939. м. Пр. Проведеня в дѣйство законных постановлень, относячихся до управильненя муниципіального и общинного виборчого права жидов, як и относительно членства жидов в муниципіальных комиссіях и в общинных заступительствах // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 6. – С. 30–31.
396. Распоряженіе м. кор. министра внутрѣшнихъ дѣлъ число 1.113/1941. В. М. о ревизіи членського права въ муниципалитетной комиссіи и въ общинныхъ представительствахъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 8. – С. 31.
397. Распоряженіе м. кор. министерства число 1.210/1944. М. Е. въ дѣлѣ прекращенія публичной службы и публичного повѣреня жидовъ, дальше ихъ адвокатской дѣятельности // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 17. – С. 3–4.
398. A m. kir. helügyminisztér 312/1939. В. М. számu rendelete. A zsidók országgyűlési képviselőválasztójogának igazolása // Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 103. – old. 2.
399. Парламентъ // Карпаторусский голосъ. – 1943. – 17 апреля. – С. 1.
400. Ильницкий А. Новорочна программа русинов // Календарь "Гандья" на 1940-ый переступный рок. – С. 24.
401. Литературна неделя. – 1941. – Ч. 13. – С. 112.
402. Почему мы – карпатороссы, а не русины! // Карпаторусский голосъ. – 1939. – 12 марта. – С. 2.
403. Разговоръ с членом Верхней палаты Впр. о. Петром Демьновичем // Русское слово. – 1943. – 19 декабря.
404. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 3. – Спр. 525. Характеристика Ужанської жупи (население, отношение к венгерскому режиму, иные политические движения). – На 26 арк.
405. Однорочна праця рег. комиссаря Миколая Козмы // Календарь "Гандья" на 1942 рокъ. – С. 21–25.
406. Регентский Комиссаръ розделивъ нагороды участникамъ третего курсу руського языка для мадярскихъ жандармовъ // Неделя. – 1942. – 6 декабря. – С. 2.

407. Распоряжение регентского комиссара подкарпатской территории № 1.501/1940. през. Перепись населения // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 51. – С. 21.

408. Распоряжение м. кор. министерства № 1.460/1940. М. Е. въ дѣлѣ записи въ торговый регистръ мадьярского или русского названія фирмы, дѣйствующихъ на обратно присоединенной подкарпатской территории фирмъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 9. – С. 5.

409. Севлюшъ безъ русскихъ надписей // Русская правда. – 1939. – № 37. – С. 2.

410. Что слышно объ оправданіяхъ учителей и чиновниковъ // Русская правда. – 1940. – № 6. – С. 2.

411. Русская правда. – 1939. – № 14. – С. 1.

412. Въ Мукачевѣ и Ужгородѣ открываются параллельные угрорусскіе классы при высшей торговой школѣ // Русская правда. – 1940. – № 2. – С. 2.

413. Отрывки изъ одного письма // Русская правда. – 1940. – № 24. – С. 2.

414. Кто изъ женщинъ имѣетъ избирательное право? // Русская правда. – 1940. – № 34. – С. 2.

415. Мукачево безъ русскихъ надписей // Русская правда. – 1940. – № 43. – С. 2.

416. Почему не празднуютъ чиновники хустскаго суда русскія свята? // Русская правда. – 1940. – № 91. – С. 2.

417. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр.

4181. Переписка з міністерствомъ внутрішніхъ справ Угорщини і переписка з окружними начальниками за 1942 р. про зміну прізвищ громадян. – На 4 арк.

418. Распоряжение м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 21.923/1940. В. М. Установленіе названій приселковъ на территории возвратившейся къ Мадьярской Святой Коронѣ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 50. – С. 2–8.

419. ДАЗО. – Ф. 45. Піджупан Ужанської жупи. – Оп. 3. – Спр. 167. Решение бургомистра г. Ужгорода Пелчарского Имре о переименовании названія улицъ города. – На 2 арк.

420. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 33. – С. 4–5.

421. Распоряжение м. кор. министра культа и нар. просвѣщенія № 19.185/1940. по дѣлу театральнаго разрѣшенія, удѣленнаго на территорию Подкарпатя, далѣе на территорию городовъ Унгвара и Мункача // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 37. – С. 12.

422. Земскаго Центрального Вѣдомства по Контролю Чужинцевъ число 279.900/1941. въ дѣлѣ личной явки англійскихъ горожанъ, здержующихся на территории державы // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 2. – С. 17.

423. Распоряженіе регентского комиссара подкарпатской области № 8.888/1940 // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 35. – С. 13.

424. Распоряженіе м. кор. министра торговли и путей сообщения число 237.576/1941. IV. 8. Въ дѣлѣ прекращенія приватного междугородного телефоничного сообщения въ сѣверо-восточной части державы // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 34. – С. 16.

425. Официальная часть. М. кор. министр культа и народного просвѣщенія назначилъ учителями... // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 45. – С. 1–2.

426. Распоряженіе м. кор. министра вѣроисповѣданія и народного просвѣщенія число 25.360/1941. V. К. М. о школованю дѣтей зъ мадьярскимъ материнскимъ языкомъ // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1941. – № 40. – С. 28.

427. Информацийный переглядъ за мѣсяцъ септемберъ и октоберъ 1941 р. – С. 16–17.

428. Горальчукъ К. Меньшинства въ Мадьярии. – Изданіе автора. – Ужгородъ. – 1927. – 48 с.

429. Русская правда. – 1940. – № 58. – С. 1.

430. Распоряженіе м. кор. министерства № 2.320/1941. М. Е. о внѣшкольномъ попеченіи и образованіи нѣмецкой молодежи. – № 16. – С. 3–5.

431. Распоряженіе м. кор. министерства число 3.400/1944. М. Е. по дѣлу оправданя нежидовского происхожденія // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 40. – С. 1–5.

432. Розпоряженя м. кор. министерства № 8.360/1939. М. Е. въ дѣлѣ введенія въ жизнь постановленій о землевладѣльческой политикѣ предотвращенія (ограниченія) захвата позицій въ общественной и хозяйственной жизни жидами // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 8. – С. 6–10.

433. Распоряженіе м. кор. министра земледѣлія число 210.000/1942 о инструкціи принудительныхъ управителейъ, назначеныхъ для принудительного управленія жидовскихъ полево- и лѣсово-господарскихъ недвижимостей // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 31. – С. 3–8.

434. ДАЗО. – Ф. 158. Адміністративна комісія Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 139. Рішення адміністративної комісії про відібрання від євреїв землі та листування з господарським наглядом і Великоберезнянським нотаріальним урядом по цьому питанню. – На 17 арк.

435. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 4183. Переписка з окружними начальниками про розшук євреїв. – На 8 арк.

436. ДАЗО. – Ф. 42. Ужанська адміністративна експозитура. – Оп. 1. – Спр. 1191. Лист міністерського радника Гийзи Голас від 2 вересня 1940 р. до

адміністрації Ужанської експозитури щодо застосування обмежувальних положень статті закону IV:1939 р. – На 6 арк.

437. Распоряжение м. кор. министерства число 1.750/1942. М. Е. въ дѣлѣ ограничена обороту и взятія подъ запрете полевогосподарскихъ и лѣсогосподарскихъ недвижимостей, находячихся въ власности жидовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 13. – С. 7–9.

438. Распоряжение м. кор. министерства число 3.530/1942. М. Е. въ дѣлѣ исключенія жидовъ изъ службы надзирателей, попечителей (управителей) дома // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 26. – С. 4–5.

439. Распоряжение м. кор. министра земледѣлія число 535.000/1942 F. М. въ дѣлѣ переведенія полево-господарскихъ и лесо-господарскихъ недвижимостей, находячихся въ власности жидовъ, на законныхъ детей, внуковъ адоптованныхъ и подставныхъ наследниковъ – нежидовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1942. – № 37. – С. 2–5.

440. Распоряжение м. кор. министерства правосудія № 43.300/1939. I. М. установленія поземельнокнижныхъ правилъ, нужныхъ для приведенія въ исполненіе з. ст. IV. 1939. объ ограниченіи преобладанія жидовъ въ общественной и хозяйственной жизни // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 13. – С. 31–34.

441. Распоряжение м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 347.347/1939. В. М. Приведеніе въ исполненіе установленій, относящихся къ полицейскимъ разрешеніямъ, заключаемымъ въ стать закона IV:1939. объ ограниченіи преобладанія жидовъ въ общественной и хозяйственной жизни // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 3. – С. 35–44.

442. Свыше 1000 торговцевъ и ремесленниковъ будетъ переселено на угрорусскую территорию // *Русская правда*. – 1940. – № 171. – С. 2.

443. Окончательное рѣшеніе // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 47. – С. 27.

444. Окончательное рѣшеніе // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1940. – № 48. – С. 30–31.

445. Распоряжение м. кор. министра народной обороны число 55.000/През. отд. 1942. въ дѣлѣ проведенія постановленій арт. зак. XIV: 1942., относячихся къ военной повинности жидовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1943. – № 5. – С. 9–13.

446. Распоряжение м. кор. министерства число 10.800/1944. М. Е. въ дѣлѣ сохраненія мадьярской духовной жизни отъ письменныхъ творовъ жидовскихъ авторовъ // *Kárpátaljai közlöny* – Подкарпатский вѣстник. – 1944. – № 23. – С. 1–5.

447. ДАЗО. – Ф. 47. Наджупан Ужанської жупи. – Оп. 1. – Спр. 402. Проект обов'язкової постанови про поселення циган, що проживають на території міста місцевого самоврядування Ужгорода, до створеного з метою врегулювання питання закритого табору. – На 5 арк.

448. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 363.500/1939. VII. а. Приостановленіе дѣйствованія сектъ, угрожающихъ интересамъ отечественной обороны // Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 22. – С. 9–10.
449. Кризь пекло ГУЛАГів (Документи, спогади, нариси) / ред. О. Довганич; передм. В. Приходька. – Ужгород: Поличка "Карпатського краю", 1996. – 185 с.
450. Kárpátaljai közlöny – Подкарпатский вѣстник. – 1939. – № 22. – С. 8–9.
451. Что съ оправданіемъ православныхъ священниковъ? // Русская правда. – 1940. – № 25. – С. 2.
452. Что съ оправданіемъ Греко-восточныхъ священниковъ? // Русская правда. – 1940. – № 153. – С. 2.
453. Водовозов В. В. Новая Європа. – Прага: "Пламя", 1925. – 160 с.

ДОДАТОК

Зміст

	Стор.
1. Постанова № 312.000/1939. В. М. угорського королівського міністра внутрішніх справ про підтвердження права євреїв обирати депутатів до державних зборів. – 6.05.1939 р.	164
2. Постанова № 6.200/1939. М. Е. угорського королівського міністерства про тимчасовий устрій державного управління повернутої до Угорської Святої Корони Підкарпатської території. – 22.06.1939 р. ...	164
3. Постанова № 6.210/1939. М. Е. угорського королівського міністерства про виконання завдань державної безпеки, зокрема нагляду за іноземцями, на повернутій до Угорської Святої Корони Підкарпатській території. – 22.06.1939 р.	172
4. Постанова № 25.964/1939. І. М. угорського королівського міністерства юстиції щодо регулювання судового та прокурорського діловодства на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях. – 22.06.1939 р.	174
5. Постанова № 5.800/1939. М. Е. угорського королівського міністерства щодо організаційних положень юстиції, які стосуються повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територій. – 23.06.1939 р.	176
6. Постанова № 5.910/1939. М. Е. угорського королівського міністерства щодо початку дії угорського цивільного судочинства у кримінальних справах на повернутій до Угорської Святої Корони Підкарпатській території. – 23.06.1939 р.	183
7. Постанова № 5.920/1939. М. Е. угорського королівського міністерства щодо поширення на приєднану до Угорської Святої Корони Підкарпатську територію чинності правових норм цивільного судового та не судового процесу. – 23.06.1939 р.	187
8. Постанова № 14.500/1939. В. М. угорського королівського міністра внутрішніх справ про встановлення назв населених пунктів, а також територіальний поділ управлінських представництв і повітів на повернутій Підкарпатській території. – Червень 1939 р.	199
9. Постанова № 70.000/1939. В. М. угорського королівського міністра внутрішніх справ про набуття чинності Постановою № 6.210/1939. М. Е., а також територіальний поділ угорського королівського поліцейського управління прикордонної області та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області. – 30.06.1939 р.	201
10. Керівникові ужанського управлінського представництва. – 10.08.1939 р.	203

11. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.720/1939. М. Пр. в дѣлѣ проведенья в дѣйство IV. зак.: 1939 о ограничєню преобладаня жидов в публичном и господарском житю. – 18.08.1939 р.	205
12. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.800 з року 1939. М. Пр. в дѣлѣ организаціи и заповнєня посад (довжностей) публичной службы на подкарпатских территориях, вернувшихся к М. Св. Коронѣ. – 19.08.1939р.	216
13. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.790/1939. М. Пр. Проведенья в дѣйство законных постановлень, относячихся до управльенья муниципальногo и общинного выборчогo права жидов, як и относительно членства жидов в муниципальных комиссиях и в общинных заступительствах. – 19.08.1939 р.	232
14. Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.300 1939. М. Пр. в дѣлѣ проведенья в дѣйство 7-го §-а VI. зак.: 1939 о ограничєню заволодѣнйя публичным и господарским житьем жидами. – 26.08.1939 р.	234
15. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.020/1930. М. Е. въ дѣлѣ установленья правилъ чрезвычайнаго судопроизводства. – 28.08.1939 р.	239
16. Къ народу Угорщины! – 1.09.1939 р.	246
17. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.110/1939. М. Е. Ограничєніє права образованія обществъ. – 1.09.1939 р.	247
18. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.120/1939. М. Е. объ ограничєнннн права собраній. – 1.09.1939 р.	248
19. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.130/1939. М. Е. Изгнаніє и подверженіє подѣ полицейскій надзоръ и сохранєннн. – 1.09.1939 р.	249
20. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.140/1939. М. Е. Контроль печати. – 1.09.1939 р.	250
21. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.150/1939. М. Е. Контроль произведеній иностранной печати. – 1.09.1939 р.	251
22. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.260/1939. М. Е. о разширеннн дѣйствія нѣкоторыхъ распоряженій, выданныхъ въ связи съ чрезвычайными маневрами. – 1.09.1939 р.	253
23. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.280/1939. М. Е. о правительственныхъ комиссарахъ для мобилизаціи державы. – 1.09.1939 р.	255
24. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.300/1939. М. Е. объ обязанности установити цѣны предметовъ. – 2.09.1939 р.	256
25. Распоряженіє м. кор. министерства № 8.360/1939. М. Е. въ дѣлѣ введенія въ жизнь постановлений о землевладѣльческой политикѣ предотвращєнн (ограничєнн) захвата позицій въ общественной и хозяйственной жизни жидами. – 8.09.1939 р.	257
26. Заходи, пов'язані зі створєнням Ужгородського відділу контррозвідки. – 10.10.1939 р.	262

27. Распоряженіе м. кор. министра торговли и путей сообщения № 100.502/1940. К. К. М. по дѣлу применения и приведения въ исполненіе постановлений, опредѣленныхъ для жидовъ въ кругу приведения въ оборотъ товаровъ, служащихъ для цѣлей общественнаго потребленія посредствомъ организацій, установленныхъ подъ комиссіонерскимъ или инымъ названіемъ. – 10.02.1940 р.	263
28. Загальні муниципальні збори королівського міста з правом самоврядування Комарно. Обов'язкова постанова про порядок роботи загальних зборів муніципальної комісії. – 16.02.1939 р.	265
29. Загальні муниципальні збори королівського міста з правом самоврядування Комарно. Обов'язкова постанова про організацію та про порядок роботи малих муніципальних зборів. – 16.02.1940 р.	274
30. Распоряженіе м. кор. министерского предсѣдателя № 1.430/1940. М. Е. о дополненіи распоряженія за № 8.950/1939. М. Е., изданного въ дѣлѣ установленія объема періодическихъ газетъ, производимыхъ на ротационной и листовой печатныхъ бумагахъ и урегулированія нѣкоторыхъ съ симъ связанныхъ вопросовъ. – 24.02.1940 р.	279
31. Распоряженіе м. кор. министерства № 1.440/1940. М. Е. по дѣлу переходныхъ установлений, находящихся въ связи съ вступленіемъ въ дѣйствіе правовыхъ нормъ по дѣламъ вѣроисповѣднымъ на возвратившихся къ Мадьярской Святой Коронѣ подкарпатскихъ территорияхъ. – 24.02.1940 р.	281
32. Распоряженіе м. кор. министерства № 1.460/1940. М. Е. въ дѣлѣ записи въ торговый регистръ мадьярского или русского названія фирмы, дѣйствующихъ на обратно присоединенной подкарпатской территории фиремъ. – 24.02.1940 р.	284
33. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 1.550/1940. кін. по дѣлу приведения въ исполненіе высочайшего указа о милости, изданного Его Ясновельможностью Господиномъ Регентомъ дня 28. февраля 1940 года, касательно проступковъ, входящихъ въ кругъ дѣятельности полицейскихъ уголовныхъ судовъ. – 6.03.1940 р.	284
34. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 11.200/1940. по дѣлу единовременныхъ всеобщихъ контрольных прописокъ (заявлений). – 3.04.1940 р.	286
35. Распоряженіе м. кор. министра торговли и путей сообщения № I ad. 211.819/1940. IV. 4. въ дѣлѣ пользования угрорусскимъ языкомъ въ почтовой службѣ. – 3.04.1940 р.	289
36. Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 500/1940. VII/б. по дѣлу личной явки иностранныхъ гражданъ, пребывающихъ въ предѣлахъ государства. – 25.04.1940 р.	290

37. Розподіл справ управління віце-губернатора комітату Берег від 21 серпня 1941 р. – 21.08.1941 р.	291
38. Распоряжение м. кор. министерства число 1.750/1942. М. Е. въ дѣлѣ ограничення обороту и взятія подъ запретъ полевогосподарскихъ и лѣсогосподарскихъ недвижимостей, находячихся въ власности жидовъ. 18.03.1942 р.	294
39. Місто місцевого самоврядування Ужгород, Губернатору. – 10.07.1944 р.	299
40. Проект обов'язкової постанови про поселення циган, які проживають на території міста місцевого самоврядування Ужгорода, до створеного з метою врегулювання питання закритого табору. – 12.07.1944 р.	301
41. Панові оперативному урядовому вповноваженому, м. Ужгород. Впорядкування циганського питання. – 15.07.1944 р.	304

Постанова № 312.000/1939. В. М.¹
угорського королівського міністра внутрішніх справ
про підтвердження права євреїв
обирати депутатів до державних зборів²

(Всім першим посадовим особам місцевого врядування. Будапештському та місцевим міським начальникам угорської королівської поліції)

У зв'язку з положеннями стосовно виборчого права, викладеними в §§ 6, 7, 10 та 11 Постанови № 4.800/1939. М. Е., виданої на предмет виконання положень про право обирати депутатів до державних зборів, визначених у § 4 статті закону 1939:IV про обмеження суспільної та господарської експансії євреїв, повідомляю таке:

Стаття закону 1938:XIX про вибори депутатів державних зборів в абзаці (4) § 39 у зв'язку з претензією, спрямованою проти проекту списку виборців, постановляє: тому, хто хоче внести претензію, кожне відомство, кожна державна установа, кожний державний службовець, священник, кожна установа публічного характеру, кожне об'єднання та кожний фонд зобов'язані без зволікань надати в розпорядження всі ті дані, які є необхідними для доказування та аргументації наведеного у претензії.

Претензія, спрямована проти проекту списку виборців, завжди має на меті винесення оцінки виборчого права.

Оскільки таку ж саму мету має й урегульована в §§ 6, 7, 10 і 11 Постанови № 4.800/1939. М. Е. процедура підтвердження, то вищезгадане положення статті закону 1938:XIX про вибори депутатів державних зборів, пов'язане з претензією, слід відповідним чином застосовувати й у зв'язку з урегульованим у Постанові № 4.800/1939. М. Е. підтвердженням.

Звертаюся до Адресата з тим, щоб він відповідним чином без зволікань дав вказівки підпорядкованим відомствам.

Будапешт, 6 травня 1939 року

Д-р витязь Ференц Керестеш-Фішер власноручно
 угорський королівський міністр внутрішніх справ

Постанова № 6.200/1939. М. Е.³
угорського королівського міністерства
про тимчасовий устрій державного управління
повернутої до Угорської Святої Корони Підкарпатської території⁴

Угорське королівське міністерство стосовно державного управління повернутої до Угорської Святої Корони Підкарпатської території доти, доки це

¹ позначення постанов міністра внутрішніх справ (*І. М.*).

² Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 103. – old. 2.

³ Тут і далі – позначення постанов прем'єр-міністра (*І. М.*).

⁴ Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 140. – old. 1-3.

питання не впорядкує закон про підкарпатське самоврядування, постановляє таке.

I. Організація. Компетенція

§ 1.

(1) На Підкарпатську територію за поданням угорського королівського прем'єр-міністра глава держави призначає регентського комісара та старшого радника. Регентського комісара та старшого радника так само за поданням прем'єр-міністра звільняє глава держави.

(2) Регентський комісар та старший радник складають присягу перед угорським королівським прем'єр-міністром. Посади регентського комісара та старшого радника належать до окладного розряду II державної системи; посада старшого радника не є несумісною з повноваженнями депутата парламенту (державних зборів).

(3) Місце постійного перебування регентського комісара та старшого радника: Унгвар (Ужгород).

§ 2.

(1) Регентський комісар користується на Підкарпатській території правомочністю видавання обов'язкових постанов, яка згідно з правовими нормами належить комітатським місцевим властям.

(2) Регентському комісарові належать усі ті права, які правові норми передають до компетенції губернатора (фивішпана).

(3) Понад перелічені в попередньому абзаці справи до компетенції регентського комісара належить виконання завдань міністра в навчально-адміністративних та шкільних справах, в яких згідно з правовими нормами діє королівський окружний директор навчального округу.

§ 3.

(1) Регентського комісара на Підкарпатській території в питаннях загального інтересу інформує старший радник. З метою розгляду таких питань за місцем постійного перебування регентського комісара слід створити дорадчу комісію із внесення пропозицій.

(2) Головою комісії є старший радник; її вісім членів призначає угорський королівський прем'єр-міністр. Регентський комісар будь-коли може брати участь у слуханнях комісії.

(3) Комісія проводить свої засідання за необхідністю, і про їх скликання за погодженням з регентським комісаром розпоряджається голова.

§ 4.

(1) На Підкарпатській території діють три управлінські представництва: територію функціонування та місце постійного перебування представництв встановлює угорський королівський міністр внутрішніх справ.

(2) Керівника управлінського представництва та його заступника призначає угорський королівський міністр внутрішніх справ; призначення є тимчасовим і може бути скасоване будь-коли. Керівник представництва та його заступник складають присягу перед регентським комісаром. Керівник представництва підпорядкований безпосередньо регентському комісарові. В іншому посада керівника представництва належить до однієї категорії з

посадою віце-губернатора, а посада заступника керівника – з посадою комітатського головного нотаріуса.

(3) Керівник представництва на території його діяльності користується правами керівника адміністрації та офіційними повноваженнями в тих справах, які правові норми передають до компетенції

а) віце-губернатора,

б) малих зборів місцевого врядування,

в) підрозділів адміністративної комісії, за винятком податкової комісії, та

г) королівського шкільного інспектора.

(4) Керівник управлінського представництва вирішує питання щодо користування того майна, правом розпоряджатися яким користувалося самоврядування колишнього чехословацького повіту.

§ 5.

(1) Поряд із регентським комісаром завдання виконують чиновники, які належать до штату чиновників із формулювання рішень та складання ділових паперів міністерства внутрішніх справ і фінансів, а також міністерства у справах релігій і освіти, та чиновники й інші службовці, які належать до рахівничого штату і штату обслуговуючого персоналу міністерства внутрішніх справ, кількісний склад цих чиновників та інших службовців за погодженням з міністром фінансів встановлюють зацікавлені міністри. Місцем служби призначених на ці посади чиновників та інших службовців є місце постійного перебування (резиденція) регентського комісара.

(2) Положення попереднього абзацу слід застосовувати і щодо діючого при регентському комісарі служительського та прислужницького персоналу з тим, що служительський та прислужницький персонал належить до кількісного складу служительського та прислужницького персоналу міністерства внутрішніх справ.

(3) Керівник управлінського представництва провадить справи з призначеними тимчасово референтами та управлінськими практикантами, а також із допоміжним та обслуговуючим персоналом відповідної чисельності (абз. (2) і (3) § 13). Посада референтів належить до однієї категорії з посадою помічника комітатського головного нотаріуса або віце-нотаріуса, посада управлінських практикантів – з посадою комітатських управлінських практикантів, а посада тих, хто належить до допоміжного й обслуговуючого персоналу, – зі штатними посадами подібного найменування у колі комітатського допоміжного й обслуговуючого персоналу.

(4) Ті завдання на території управлінського представництва, які згідно з правовими нормами належать до сфери діяльності головного прокурора місцевого управління, виконує діючий поряд із керівником представництва референт правових справ. Референта правових справ призначає міністр внутрішніх справ; призначення є тимчасовим і може бути скасоване будь-коли. В іншому посада референта правових справ належить до однієї категорії з посадою комітатського головного прокурора.

§ 6.

Повноваженнями органів піклування першого ступеня користуються створені на території діяльності управлінських представництв комітети піклування про сиріт (опікунські ради); організація комітетів піклування про сиріт ідентична організації комітетів піклування про сиріт місцевого врядування.

§ 7.

(1) Стосовно організації повітів та населених пунктів – із викладеними в цьому законі відхиленнями – визначальними є угорські правові норми.

(2) Призначення повітових, а також округних нотарів здійснює міністр внутрішніх справ.

(3) На Підкарпатській території найменування населених пунктів та інші топонімічні назви без взяття до уваги визначеного у статті закону 1898:IV встановлює міністр внутрішніх справ.

§ 8.

Членів представницького органу населеного пункту з-поміж мешканців чоловічої статі населеного пункту призначає повітовий начальник.

§ 9.

На Підкарпатській території про виконання в рамках угорської королівської поліції завдань державної безпеки, зокрема нагляду за іноземцями, піклується окрема постанова.

§ 10.

(1) Кількісний склад чиновників та інших службовців, які необхідні для виконання завдань управлінських представництв, комітетів піклування про сиріт та повітових начальників, а також чиновників та інших службовців місцевих органів влади встановлює угорський королівський міністр внутрішніх справ за погодженням із міністром фінансів.

(2) Кількісний склад дорожньо-технічного персоналу встановлює угорський королівський міністр торгівлі та шляхів сполучення за погодженням із міністром фінансів.

(3) Угорський королівський міністр внутрішніх справ за погодженням із міністром фінансів встановлює на Підкарпатській території кількісний склад та платню службовців у муніципальних підприємствах.

§ 11.

(1) На Підкарпатській території офіційними мовами держави є угорська та угроруська.

(2) Закони в автентичному перекладі слід видавати також угроруською мовою.

(3) На Підкарпатській території слід створити окрему офіційну газету; про видання окремої офіційної газети піклується регентський комісар.

(4) Ті міністерські постанови, чинність яких поширюється на Підкарпатську територію, слід вважати за правилами оголошеними з їхнім опублікуванням в офіційній газеті країни (в "Будапештському Віснику"), й дата опублікування в "Будапештському Віснику" є визначальною також з точки зору набуття постановою чинності; згадувані постанови, однак, за можливістю –

одночасно з їхнім з'явленням у "Будапештському Віснику" – слід також опублікувати в офіційній газеті Підкарпатської території угорською та угроруською мовами по стовпчиках.

(5) В окремій офіційній газеті Підкарпатської території слід публікувати видані регентським комісаром обов'язкові постанови, видані регентським комісаром або керівником управлінського представництва розпорядження та повідомлення загального характеру; опублікування здійснюється угорською та угроруською мовами по стовпчиках.

(6) Мешканці Підкарпатської території до державних та самоврядних органів, що діють на Підкарпатській території, а також до угорських королівських міністрів можуть звертатися й угроруською мовою, і в цьому разі відповідь слід давати угроруською мовою.

II. Офіційні ступені

§ 12.

(1) У тих адміністративних справах, в яких у першій інстанції рішення винесла управа населеного пункту, представницький орган населеного пункту, повітовий начальник або комітет піклування про сиріт, у другій інстанції рішення виносить керівник управлінського представництва.

(2) Компетентний за предметом справи міністр виносить рішення в тих адміністративних справах, в яких у першій чи другій інстанції діяв керівник управлінського представництва, або в першій інстанції діяв регентський комісар.

III. Наймання та призначення чиновників

§ 13.

(1) Посади, що заповнюються в межах ліміту кількісного складу, встановленого на підставі викладеного в § 10 положення, слід заповнювати шляхом призначення (приймання на службу, наймання).

(2) Референтів, які діють при управлінському представництві, в тому числі й референта правових справ, голову та засідателя комітету піклування про сиріт, а також повітового начальника, справника (начальника поліції в повіті) та муніципального (окружного) лікаря призначає міністр внутрішніх справ.

(3) Управлінського практиканта, задіяного при управлінському представництві, при комітеті піклування про сиріт та при повітовому начальнику, а також членів допоміжного й обслуговуючого персоналу призначає регентський комісар.

(4) У великих та малих населених пунктах муніципального (окружного) нотаря призначає регентський комісар, інших муніципальних чиновників та інших муніципальних службовців, так само як членів муніципальної управи, які не є чиновниками, призначає повітовий начальник.

(5) Призначення є тимчасовим і може бути скасоване будь-коли.

(6) На посаду, створену згідно з абзацом (1) §10 міністр внутрішніх справ на підставі даного параграфу може призначити й таку особу, яка має встановлену для відповідної посади теоретичну кваліфікацію (освіту), однак не склала практичний управлінський іспит.

(7) Міністр внутрішніх справ, регентський комісар або повітовий начальник на створену згідно з абзацами (1) і (3) §10 посаду – за винятком посад, прив'язаних до лікарської, інженерної, ветеринарної освіти та іншої спеціальної освіти, – з-поміж мешканців Підкарпатської та возз'єднаної верхньоугорської території може призначити й таку особу, яка ще не має встановленої для відповідної посади теоретичної та практичної кваліфікації (освіти). Муніципальним лікарем або окружним лікарем тимчасово можна призначити й такого лікаря, який ще не склав посадовий лікарський або ж муніципальний лікарський іспит (абз. (4) §1 ст. зак. 1936:IX). Такий лікар згадану кваліфікацію зобов'язаний здобути у встановлений міністром внутрішніх справ термін, оскільки інакше його призначення втратить чинність.

(8) Будь-яку посаду, створену на підставі §10, можна заповнити й без оголошення конкурсу.

(9) Викладені в абзацах (6)-(8) положення стосуються й посад, що заповнюються на підставі абзаців (1) і (2) §5.

§ 14.

(1) Кожний чиновник, призначений на підставі §13, зобов'язаний скласти офіційну (службову) присягу угорською або угроруською мовою. Того, хто протягом п'ятнадцяти днів від вручення йому документа про призначення не з'явиться для складання присяги, слід вважати таким, який не дістав призначення.

(2) Щодо тексту офіційної (службової) присяги директивною є Постанова № 2.708/1920. М. Е.

(3) Голова та засідатель комітету піклування про сиріт, так само повітовий начальник, а також чиновники та інші службовці, задіяні при керівникові представництва, голові комітету піклування про сиріт або повітовому начальникові, складають присягу перед керівником представництва, а муніципальні чиновники та інші службовці, в тому числі члени муніципальної управи, які не є чиновниками, – перед повітовим начальником.

§ 15.

(1) Попередню посаду того державного або комітатського чиновника, який безпосередньо перед призначенням на підставі цієї постанови перебував у службі на штатній посаді на іншій території Угорщини, слід вважати вивільненою. Якщо такий чиновник на новій посаді остаточно влаштований не був, то його слід прийняти назад на попередню посаду; якщо попередню посаду вже заповнили, то його слід прийняти назад як понадштатного.

(2) Той міський або сільський чиновник, який безпосередньо перед призначенням на підставі цієї постанови перебував у службі на штатній посаді на іншій території Угорщини, зберігає цю посаду й надалі, і протягом тривалості призначення йому слід надати безоплатну відпустку. Про заміну такого чиновника в разі необхідності слід попідкуватися шляхом заміщення або залучення працівника за гонорар.

§ 16.

(1) Призначені на підставі § 13 чиновники та інші службовці мають право на ті регулярні постійні виплати, що на підставі існуючих правових норм

належать комітатським і муніципальним чиновникам та іншим службовцям, які посідають подібні посади. Стосовно виплат на відрядження (відкомандирування) та переїзд (переселення) директивними є існуючі положення щодо державних і комітатських службовців. Такому чиновникові та службовцеві, який безпосередньо перед тимчасовим призначенням перебував на дійсній службі в іншому місці, оплачуються пов'язані з тимчасовим призначенням витрати переїзду.

(2) З точки зору встановлення грошової допомоги службовцям на оплату житла стосовно віднесення розташованих на Підкарпатській території населених пунктів до розряду грошової допомоги на оплату житла – доти, доки не відбудеться новіше їх віднесення до розряду грошової допомоги на оплату житла, – визначальними є положення Постанови № 5.803/1908 М. Е. та Постанови 2.926/1911. М. Е. Якщо згідно зі згаданими постановами який-небудь населений пункт належав до розряду VIII грошової допомоги на оплату житла, то таке місце служби слід вважати таким, що належить до розряду VI грошової допомоги на оплату житла.

(3) Особові та ділові витрати регентського комісара, старшого радника, управлінських представництв, комітетів піклування про сиріт і повітових начальників несе державна казна; виплати для муніципальних чиновників та інших службовців державна казна авансує.

IV. Господарювання населених пунктів

§ 17.

(1) Розташовані на Підкарпатській території населені пункти зобов'язані підготувати на 1939-й рік бюджет, що відповідає ситуації, яка змінилася.

(2) Роботи зі складання бюджету слід розпочати невідкладно, і проект бюджету задля його розгляду слід внести до представницького органу щонайпізніше до 31 серпня 1939 року.

(3) Для складання згадуваного в абзаці (1) бюджету директивними є звичайні правові норми стосовно бюджету, з тим відхиленням, що в цьому бюджеті поки що слід встановити лише суму потреб та забезпечень. Питання встановлення ставки (відсотка) необхідного для покриття бюджетного дефіциту муніципального додаткового податку вирішує представницький орган після визначення/збирання податків, що слугують базою додаткового податку.

(4) Встановлений згідно з попереднім абзацом бюджет із закінченням терміну оскарження задля його затвердження невідкладно слід подати керівникові управлінського представництва.

(5) Положення попередніх абзаців відповідним чином є директивними і для установ, фондів, заводів або підприємств, що перебувають під управлінням населеного пункту.

§ 18.

(1) Доти, доки встановлений згідно з попереднім параграфом бюджет не буде затверджено, дозволяється здійснювати лише неминучі (невідворотні) видатки. Ці видатки громада (суспільна установа) здійснює зі своїх доходів.

(2) Ті платежі комунального обслуговування, які до зміни державної верховної влади належали чехословацькому повітовому самоврядуванню, до подальшого розпорядження слід сплачувати державній казні.

V. Спільні положення

§ 19.

(1) Дія адміністративних правових норм державної чинності від дня набуття даною постановою чинності поширюється й на Підкарпатську територію.

(2) Положення абзацу (1) не стосується фінансового адміністрування, гірничого адміністрування, а також питань, пов'язаних із соціальним страхуванням, питань, пов'язаних із адмініструванням промислової власності (патент, товарний знак, захист промислових зразків і моделей), насамкінець питань, пов'язаних зі статтею закону 1937:XXI; стосовно всього цього розпоряджається окрема постанова.

(3) Положення, які можуть бути необхідними у зв'язку з застосуванням правових норм, що набули чинності згідно з абзацом (1), – можливо, за погодженням з іншим зацікавленим міністром, – встановлює компетентний міністр.

(4) У справах, що вже перебувають у провадженні при набутті даною постановою чинності, чинні згідно з абзацом (1) правові норми слід застосовувати відповідним чином зі взяттям до уваги тієї настанови, щоб для окремих із них не могло бути спричинено жодної шкоди у зв'язку зі зміною правового режиму.

(5) Якщо в якому-небудь питанні закон чи постанова не розпоряджається, або регулювання питання належить до сфери правотворчості обов'язкових постанов, то слід застосовувати ту правову норму, яка була чинною на даній території на 15 березня 1939 року.

(6) Обов'язкові постанови населених пунктів – якщо вони не суперечать правовим нормам, що набули чинності згідно з абзацом (1), – і далі залишаються чинними.

(7) Розпорядження, що можуть бути необхідними у зв'язку з застосуванням згадуваних в абзаці (6) обов'язкових постанов, – можливо, за погодженням з іншим зацікавленим міністром, – робить компетентний міністр.

(8) Правові норми, що були чинними на 15 березня 1939 року й належать до сфери правотворчості обов'язкових постанов, компетентний міністр – можливо, за погодженням з іншим зацікавленим міністром, – може скасовувати й зобов'язувати компетентне відомство до творення відповідних обов'язкових постанов. Якщо затримка регулювання була б шкідливою для інтересів суспільства, то відповідні правила й норми тимчасово встановлює компетентний міністр.

(9) У діловодстві управлінських представництв відповідним чином слід застосовувати положення Комітатського діловодного регламенту, виданого Постановою № 125.000/1902. В. М.

§ 20.

Абзац (2) §5 статті закону 1936:IX про санітарну службу щодо посад, заповнюваних на Підкарпатській території, до подальшого розпорядження не застосовується.

§ 21.

(1) Населені пункти Вербивц, Фончіка, Тісовашвар, Гамливіц та Чонгор тимчасово приєднуються до території адміністративно поки що об'єднаних комітетів Берег та Угоча.

(2) Населений пункт Унггоссумезив приєднується до території комітату Унг.

(3) На територію перелічених в абзацах (1) і (2) населених пунктів понад правові норми державної чинності поширюється також дія постанов, виданих на підставі статті закону 1938:XXXIV.

§ 22.

Дату набуття даною постановою чинності встановлює угорський королівський міністр внутрішніх справ.

Будапешт, 22 червня 1939 року

Граф Пал Телекі власноручно
угорський королівський прем'єр-міністр

3

**Постанова № 6.210/1939. М. Е.
угорського королівського міністерства
про виконання завдань державної безпеки,
зокрема нагляду за іноземцями,
на повернутій до Угорської Святої Корони Підкарпатській території¹**

§ 1.

(1) На Підкарпатській території завдання державної безпеки, зокрема нагляду за іноземцями, в рамках угорської королівської поліції виконують угорське королівське поліцейське управління прикордонної області та відповідна кількість угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області.

(2) Угорські королівські поліцейські представництва прикордонної області у виконанні переданих до їхньої компетенції завдань (§ 3) самостійно користуються поліцейськими офіційними повноваженнями, однак перебувають під безпосереднім наглядом, контролем та управлінням угорського королівського поліцейського управління прикордонної області.

(3) Офіцерський склад і місце постійного перебування угорського королівського поліцейського управління прикордонної області та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області встановлює угорський королівський міністр внутрішніх справ.

---

¹ Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 3-4.

§ 2.

Особовий склад караулу, що діє при угорському королівському поліцейському управлінні прикордонної області та при угорських королівських поліцейських представництвах прикордонної області, дозволяється використовувати винятково для внутрішньої охоронної служби управління або представництва, для супроводу засланих та за необхідністю для супроводу поїздів у зв'язку з перевіркою закордонних паспортів.

§ 3.

(1) До компетенції керівників угорського королівського поліцейського управління та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області як органів поліції першої інстанції належать такі справи:

1) виконання всіх завдань, покладених на прикордонні поліцейські представництва угорської королівської поліції Постановою № 5.645/1923. В. М.;

2) вирішення питань щодо вислання осіб, які вселяють побоювання з точки зору державної безпеки (§ 9 Пост. № 5.112/1914. В. М.);

3) візування бланків закордонних паспортів, оформлених управами населених пунктів (Пост. № 282/228/1928. В. М.);

4) контроль за дотриманням правил, встановлених у статті закону 1909:II про виїзд із країни та виданих на виконання цього постановою;

5) відвернення та виявлення злочинів, спрямованих проти безпеки держави та громадського порядку.

(2) В перелічених у пунктах 1-4 абзацу (1) справах поліцейське каральне правосуддя в першій інстанції здійснюють керівники угорського королівського поліцейського управління або представництва прикордонної області.

(3) Викладене в абзаці (1) положення не зачіпає прикордонну службу угорських королівських збройних сил (армії гонведів), а також співробітництво з нею при охороні кордону та контролі або її компетенцію.

(4) Викладене в пункті 5 абзацу (1) положення не зачіпає компетенцію стосовно виконання слідства інших органів поліції та поліцейських підрозділів (§ 85 ст. зак. 1896:XXXIII). Ці поліцейські органи та підрозділи зобов'язані негайно повідомляти компетентне угорське королівське поліцейське управління або представництво прикордонної області про спрямовані проти безпеки держави та громадського порядку злочини, про які їм стало відомо.

§ 4.

Керівники угорського королівського поліцейського управління та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області в переданих до їхньої компетенції справах можуть робити звернення до розташованих на їхній відомчій території управ населених пунктів, жандармських управлінь, а також до прикордонних постів неофіцерського командування, і перелічені зобов'язані відповісти на нього й дати донесення за зверненням. З керованими офіцером прикордонними та жандармськими управліннями керівники угорського королівського поліцейського управління та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області вживають заходів шляхом запитів.

§ 5.

Розташовані на Підкарпатській території адміністративні органи першої та другої інстанції про ті здійснені ними заходи у справах охорони здоров'я та санітарії, ветеринарії й зоогієни, пожежного та водного нагляду, які мають значення у зв'язку з прикордонним пасажирським сполученням, переміщенням тварин і товарним рухом, заздалегідь повідомляють компетентне угорське королівське поліцейське управління або представництво прикордонної області.

§ 6.

(1) Керівники угорського королівського поліцейського управління та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області або їхні відряджені представники будь-коли можуть проглядати документи і картотеки стосовно справ, що перебувають у віданні розташованих на території їхньої діяльності управ населених пунктів і належать до компетенції поліцейського управління або представництва (§ 3), й давати вказівки управам населених пунктів у зв'язку з цим.

(2) З метою здійснення заходів, що вважаються необхідними у сфері повноважень нагляду, керівники угорського королівського поліцейського управління та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області звертаються до наглядової інстанції управ населених пунктів.

§ 7.

Дату набуття даною постановою чинності встановлює угорський королівський міністр внутрішніх справ.

Будапешт, 22 червня 1939 року

Граф Пал Телекі власноручно
угорський королівський прем'єр-міністр

4

**Постанова № 25.964/1939. I. M.¹
угорського королівського міністерства юстиції
щодо регулювання судового та прокурорського діловодства
на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях²**

§ 1.

Угорські правові норми, що стосуються судового та прокурорського діловодства, 1 січня 1940 року знову набувають чинності на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях із визначеними в нижченаведених параграфах тимчасовими поправками.

§ 2.

З точки зору судового діловодства давньою справою є та цивільна судова й несудова, а також кримінальна справа, початковий документ якої надійшов до 1 січня 1940 року, новою ж справою є та, початковий документ якої надійшов 1

¹ Тут і далі – позначення постанов міністерства юстиції (*I. M.*).

² Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 1.

січня 1940 року або після того. Давні справи тимчасово до 1 січня 1941 року й надалі слід вести згідно з правилами судового діловодства, що були чинними на повернутих територіях на 15 березня 1939 року.

З 1 січня 1941 року і для ведення давніх справ директивними є правила угорського судового діловодства, з цією метою давні справи, що ще перебувають у провадженні, з нагоди надходження або виникнення першого наступного документа 1941 року слід внести до головного реєстру.

Стосовно давніх справ в іншому відповідним чином слід застосовувати положення, викладені в §§ 6-33 Постанови № 68.700/1914. I. M. (додаток до № 13 Вісника юстиції за 1914 рік).

§ 3.

Число справ, що залишилися у провадженні на 31 грудня 1939 року, слід встановити збором даних протягом 1940 року.

У зведенні про обіг справ та діяльність, що стосується 1940 року, на основі встановлених таким чином даних слід вказати число справ, що залишалися у провадженні на кінець попереднього року.

§ 4.

Кадастрові клопотання стосовно такої нерухомості, вкладки поземельної книги (кадастрового протоколу) якої з будь-якої причини в поземельному відомстві за місцем розташування нерухомості немає, після реєстрації до подальшого розпорядження слід збирати відокремлено по населених пунктах, без вирішення.

§ 5.

Про вкладки поземельної книги (кадастрові протоколи), що стосуються розташованої на повернутих територіях нерухомості, доти, доки кадастровий оборот призупиняється, копію можна видавати лише в тому разі, якщо клопотання стосовно неї зареєстровані, й на них зроблені примітки на полях. У клаузулі засвідчення (завірчій записці) таких копій слід, однак, зазначати, що копію виготовлено з такої вкладки поземельної книги (такого кадастрового протоколу), стосовно якої кадастровий обіг призупинено.

§ 6.

Ця постанова набуває чинності 27 червня 1939 року.

Будапешт, 22 червня 1939 року

Д-р Ондраш Тошнаді Нодь власноручно
угорський королівський міністр юстиції

Постанова № 5.800/1939. М. Е.
угорського королівського міністерства
щодо організаційних положень юстиції, які стосуються
повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територій¹

Угорське королівське міністерство на підставі повноваження, викладеного в § 7 статті закону 1939:VI про возз'єднання з країною повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територій, постановляє таке.

I. Чинність правових норм стосовно організації юстиції

§ 1.

Правові норми стосовно організації юстиції на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях слід застосовувати з поправками, викладеними в нижченаведених §§ 2-23.

II. Положення стосовно судової та прокурорської організації

1. Створення королівських судів та королівської прокуратури

§ 2.

Знову створюються Нижньовецький, Хустський, Іршавський, Великоберезнянський, Виноградівський, Воловецький, Рахівський, Собранецький і Тячівський королівські повітові суди.

У Хусті відкриваються королівська судова палата і королівська прокуратура.

§ 3.

Судовий поділ Підкарпатських територій тимчасово є таким:

Хустська королівська судова палата належить до округу Кошицького апеляційного суду;

Хустський, Іршавський, Виноградівський, Воловецький, Рахівський і Тячівський королівські повітові суди належать до округу Хустської королівської судової палати;

Нижньовецький, Великоберезнянський і Собранецький королівські повітові суди належать до округу Ужгородської королівської судової палати.

§ 4.

Розташовані на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях населені пункти тимчасово до подальшого розпорядження належать до території того королівського повітового суду, куди вони належали за місцем діючого в його місці постійного перебування повітового суду на 2 листопада 1938 року. Відповідно до цього судове відомство мукачівського та ужгородського королівських повітових судів знову поширюється й на ті розташовані на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях населені пункти, які на 2 листопада 1938 року належали до території повітового суду, що діяв в Ужгороді або в Мукачеві.

---

¹ Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 1-3.

Ті населені пункти, які Постановою № 9.660/1938 М. Е. (опублікованою в № 287 "Будапештського Вісника", що вийшов у світ 22 грудня 1938 року) та Постановою № 3.337/1939 І. М. (опублікованою в № 27 "Будапештського Вісника", що вийшов у світ 4 лютого 1939 року) приєднані до території Берегівського королівського повітового суду, й надалі належать до території Берегівського королівського повітового суду.

§ 5.

Перелічені в § 2 королівські суди та Хустська королівська прокуратура розпочинають свою діяльність 27 червня 1939 року.

2. Приймання і призначення на посади, що належать до сфери судової та прокурорської організації

§ 6.

На королівську суддівську або королівську прокурорську посаду до королівського суду або королівської прокуратури, що діють на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях, до 31 грудня 1941 року можна призначати також того, хто має теоретичну і практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для приймання на відповідну суддівську або прокурорську посаду в правових нормах, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, за умови, що він відповідає іншим вимогам, необхідним для призначення на королівську суддівську або королівську прокурорську посаду.

§ 7.

На посаду, яка має справу з формулюванням рішень і складанням документів королівських судів або королівських прокуратур, а також на посаду службовця, який веде поземельну книгу, судового адміністративного чиновника або королівського судового виконавця до королівського суду або королівської прокуратури, що діють на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях, до 31 грудня 1941 року можна призначати також того, хто має теоретичну і практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для приймання на дану посаду в правових нормах, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, за умови, що він відповідає іншим вимогам, необхідним для призначення на посаду, яка має справу з формулюванням рішень і складанням документів королівських судів або королівських прокуратур, або на посаду службовця, який веде поземельну книгу, судового адміністративного чиновника або королівського судового виконавця.

§ 8.

Положення §§ 9 і 10 Постанови № 9.600/1938. М. Е. слід застосовувати й у сфері дії даної постанови.

3. Приймання та призначення на чиновницькі посади до установ тримання під вартою та виправно-виховних установ
§ 9.

Чиновником установи тримання під вартою (судового будинку ув'язнення) (перший абзац § 20 статті закону 1883:І, § 12 статті закону 1938:Х, Постанова № 12.000/1926 І. М., опублікована в № 193 "Будапештського Вісника" за 1926 рік) та чиновником виправно-виховної установи (Постанова № 5.634/1934. І. М., опублікована в № 80 "Будапештського Вісника" за 1934 рік) до установи тримання під вартою або до виправно-виховної установи, що діють на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях, до 31 грудня 1941 року можна призначати також того, хто має теоретичну і практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для приймання на дану посаду в правових нормах, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, за умови, що дана особа відповідає іншим вимогам, необхідним для призначення чиновником установи тримання під вартою або виправно-виховної установи.

4. Спільні положення стосовно приймання та призначення
§ 10.

Того, хто під час набуття даною постановою чинності мав постійне місце проживання на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях, з точки зору застосування правових норм, які стосуються інших вимог, необхідних для призначення на згадувані в §§ 6, 7 та 9 посади, до констатації протилежного слід вважати угорським громадянином за умови, що він або його родич по висхідній прямій лінії втратив угорське громадянство внаслідок положень Тріанонського договору.

§ 11.

Того, хто під час набуття даною постановою чинності проживав на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях або на возз'єднаних на підставі статті закону 1938:XXXIV територіях, так само того, хто до 26 липня 1921 року перебував на угорській державній службі й на 26 липня 1921 року мав місце служби на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях або на возз'єднаних на підставі статті закону 1938:XXXIV територіях і після того проживав на визначених для Угорщини Тріанонським договором територіях без того, щоб перебувати на державній службі або державному забезпеченні, а також колишнього чехословацького пенсіонера державної служби на згадувані в §§ 6, 7 і 9 посади остаточно можна призначати лише тоді, коли в ході процедури підтвердження благонадійності він виявився відповідним.

Стосовно процедури підтвердження відповідним чином слід застосовувати положення, викладені в § 9 Постанови № 2.300/1939 М. Е. (опублікованої в № 47 "Будапештського Вісника", що вийшов у світ 26 лютого 1939 року), а також у Постанові № 5.390/1939 М. Е. (опублікованій у № 125 "Будапештського Вісника", що вийшов у світ 4 червня 1939 року).

§ 12.

Положення статті закону 1924:II, виданої на предмет доповнення статті закону 1868:XLIV про національну рівноправність, а також §§ 12-14 Постанови № 4.800/1923. М. Е. (опублікованої на сторінці 213 випуску Зібрання Постанов Угорщини за 1923 рік) у сфері дії даної постанови слід застосовувати з поправкою або доповненням такого змісту: в королівських судових палатах та в королівському апеляційному суді, які здійснюють судочинство другої інстанції у справах, що провадяться в королівських судах, котрі діють на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях, для вирішення оскаржених справ слід залучати відповідну кількість осіб, які володіють угорською мовою, а також щоб у справах, які провадяться в королівських судах та в королівських прокуратурах, котрі діють на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях, у процесі чи то першої інстанції, чи то другої інстанції адвокат і так само особа, яка виконує його обов'язки, а також особа, яка належить до однієї з адвокатом категорії, поряд із офіційною мовою держави могли використовувати й угорську мову.

III. Королівська нотаріальна організація

§ 13.

На повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях знову встановлюється посада Хустського, Іршавського, Виноградівського і Тячівського королівського нотаріуса;

у Великому Березному, Рахові та Собранцях встановлюється посада королівського нотаріуса.

Територія Хустського королівського нотаріату включає в себе територію Хустського та Воловецького королівських повітових судів, а територія інших королівських нотаріатів є тотожною з територією королівських повітових судів, розташованих за місцем їх постійного перебування.

Територія Мукачівського королівського нотаріату доповнюється територією Нижньовецького королівського повітового суду.

Встановлені положеннями даного параграфа королівські нотаріати тимчасово належать до округу Кошицької нотаріальної палати.

§ 14.

На повернуті до Угорської Святої Корони Підкарпатські території королівським нотаріусом до 31 грудня 1941 року можна призначати також того, або як кандидата в нотаріуси (як практиканта у нотаріуса) до 31 грудня 1940 року можна приймати також того, або як тимчасово виконуючого обов'язки нотаріуса (як заступника/помічника нотаріуса) до 31 грудня 1940 року можна направляти також того, хто має теоретичну і практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для призначення на відповідну посаду нотаріуса або для прийняття як кандидата в нотаріуси (як практиканта у нотаріуса) в правових нормах, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, й відповідно того, хто відповідає вимогам щодо тимчасового виконання обов'язків нотаріуса, за умови, що він відповідає й іншим вимогам, необхідним для призначення на посаду

королівського нотаріуса або для прийняття як кандидата в нотаріуси (як практиканта у нотаріуса), або нормам, відповідно визначеним для тимчасового виконання обов'язків нотаріуса; у цих випадках відповідним чином керуються також положенням §10.

§ 15.

Згідно з положенням, визначеним у пункті в) § 1 статті закону 1886:VII, нотаріальну та адвокатську практику або суддівську та прокурорську діяльність, яка відповідає правовим нормам, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, слід вважати такою, що відповідає згадуваній у пункті в) § 1 статті закону 1886:VII нотаріальній та адвокатській практиці або королівській суддівській та королівській прокурорській діяльності.

§ 16.

Посада королівського нотаріуса, що підпадає під § 12, до 31 грудня 1939 року може заповнюватися й без конкурсу.

IV. Адвокатська організація

§ 17.

Територія Кошицької адвокатської палати тимчасово поширюється й на повернуті до Угорської Святої Корони Підкарпатські території.

§ 18.

До іменного списку (реєстру) адвокатів або тимчасово виконуючих обов'язки адвоката (заступників/помічників адвоката) до 31 грудня 1941 року можна приймати також того, хто має теоретичну і практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для прийняття до іменного списку (реєстру) адвокатів у правових нормах, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, а до іменного списку (реєстру) кандидатів в адвокати (практикантів у адвоката) до 31 грудня 1940 року можна приймати також того, хто має теоретичну і практичну кваліфікацію (освіту й підготовку), визначену для прийняття до іменного списку (реєстру) кандидатів в адвокати (практикантів у адвоката) у правових нормах, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, за умови, що заявник про прийняття до іменного списку (реєстру) відповідає іншим вимогам, необхідним для прийняття до іменного списку (реєстру); у цих випадках відповідним чином керуються також положенням §10.

§ 19.

Клопотання про прийняття до відповідного іменного списку (реєстру) Кошицької адвокатської палати, подані адвокатами, тимчасово виконуючими обов'язки адвоката (заступниками/помічниками адвоката), або кандидатами в адвокати (практикантами у адвоката), які проживають на Підкарпатських територіях, розглядає приймальна комісія, утворена для цієї мети за місцем постійного перебування Кошицької адвокатської палати.

Приймальна комісія складається з голови та восьми членів; її голову та членів призначає міністр юстиції з адвокатів, а також з-поміж членів королівських судів та королівських прокуратур.

Ті адвокати, які тимчасово виконують обов'язки адвоката (заступники/помічники адвоката), або кандидати в адвокати (практиканти у адвоката), які бажають бути прийнятими до відповідного іменного списку (реєстру) адвокатської палати, зобов'язані протягом тридцяти днів від набуття даною постановою чинності подати до приймальної комісії письмове клопотання про прийняття. До клопотання слід додати документи, що підтверджують відповідність необхідним для прийняття умовам (§ 18).

Приймальна комісія на предмет клопотання вносить ретельно обґрунтовану пропозицію – з доданням документів, які мають стосунок до справи, – до міністра юстиції, який дає остаточне розпорядження про прийняття або відмову у прийнятті.

З нагоди першого прийняття до іменного списку (реєстру) адвокатів і тимчасово виконуючих обов'язки адвоката (заступників/помічників адвоката) з місцем постійного перебування, що припадає на Підкарпатські території, з-поміж згадуваних у першому абзаці осіб можна приймати осіб, які підпадають під § 2 статті закону 1939:IV, і в такій кількості, яка перевищує співвідношення, визначене в передостанньому абзаці § 9 згаданого закону.

Не можна приймати до іменного списку (реєстру) адвокатів, тимчасово виконуючих обов'язки адвоката (заступників/помічників адвоката) та кандидатів у адвокати (практикантів у адвоката) того, чия поведінка викликає заперечення з огляду на національну належність або професійну добропорядність.

Виборний комітет адвокатської палати піклується про те, щоб адвокати, тимчасово виконуючі обов'язки адвоката (заступники/помічники адвоката) або кандидати в адвокати (практиканти у адвоката), про прийняття яких розпорядився міністр юстиції, були записані до відповідного іменного списку (реєстру).

Стосовно клопотань про прийняття, поданих після закінчення визначеного у третьому абзаці терміну, адвокатська палата діє на підставі загальних правових норм щодо прийняття.

§ 20.

Проживаючий на повернутих до Угорської Святої Корони територіях адвокат, тимчасово виконуючий обов'язки адвоката (заступник/помічник адвоката) або кандидат у адвокати (практикант у адвоката), який бажає бути прийнятим до відповідного іменного списку (реєстру) не Кошицької, а іншої адвокатської палати, клопотання про прийняття – із зазначенням того, до якої саме адвокатської палати спрямоване клопотання, – зобов'язаний внести до згадуваної в § 19 приймальної комісії. Стосовно терміну і комплектності, а також обставин подання клопотання директивними є положення § 19, а стосовно процедури, якої слід дотримуватися при клопотанні, визначальними є положення другого абзацу § 24 Постанови № 9.600/1938. М. Е.

§ 21.

Ті адвокати, які провадили адвокатську практику згідно з правовими нормами, що були чинними на повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територіях на 2 листопада 1938 року, якщо їх не прийняли до членів адвокатської палати, можуть провадити адвокатську практику до 31 грудня 1939 року, однак лише в такій справі й у представництві такої сторони, де їхні повноваження були підтверджені перед судом або діючою офіційною інстанцією попередньо до того дня, якого міністр юстиції на підставі §19 обнародував іменний список адвокатів, прийнятих до адвокатської палати.

Стосовно витрат і оплати послуг адвоката, що виникли у справі, яка належить до сфери дії положення першого абзацу, слід застосовувати положення §§ 105-108 статті закону 1937:IV; адвокат під час діяльності, що підпадає під перший абзац, перебуває під дисциплінарною офіційною наглядовою компетенцією адвокатської палати.

V. Перехідні положення

§ 22.

До 31 грудня 1939 року міністр юстиції тому, хто стосовно приймання і призначення на посаду королівського судді або королівського прокурора відповідає визначеним у § 6 вимогам, може доручити обіймати посаду королівського судді або королівського прокурора.

Доручення є тимчасовим, його чинність поширюється щонайдовше на шість місяців.

Особа, якій доручено обіймати суддівську або прокурорську посаду на підставі першого абзацу, підпадає під чинність правових норм стосовно дисциплінарної відповідальності королівських суддів та королівських прокурорів.

§ 23.

Стосовно припинення нотаріальної діяльності нотаріусів, які діяли на повернутих до Угорської Святої Корони територіях до набуття даною постановою чинності, відповідним чином керуються положеннями, викладеними в першому і другому абзацах § 28 Постанови № 9.600/1938. М. Е.

§ 24.

Дана постанова набуває чинності в день її обнародування; про її виконання піклується угорський королівський міністр юстиції.

Будапешт, 23 червня 1939 року

Граф Пал Телекі власноручно
угорський королівський прем'єр-міністр

**Постанова № 5.910/1939. М. Е.
угорського королівського міністерства
щодо початку дії угорського цивільного
судочинства у кримінальних справах
на повернутій до Угорської Святої Корони Підкарпатській території¹**

Угорське королівське міністерство на підставі повноваження, викладеного в § 7 статті закону 1939:VI про возз'єднання з країною повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територій, постановляє таке.

I. Початок дії цивільного судочинства у кримінальних справах

§ 1.

На повернутій до Угорщини Підкарпатській території тимчасово застосовуване військове судочинство у кримінальних справах над цивільними особами припиняється 26 червня 1939 року. З 27 червня 1939 року у кримінальних справах стосовно до цивільних осіб діють цивільні кримінальні суди, за винятком випадків, коли процес з огляду на спеціальну правову норму й на іншій території країни належить до компетенції військового суду у кримінальних справах.

§ 2.

Військове судове відомство документи справи, що належить до компетенції цивільного суду у кримінальних справах, – разом із належними до них речовими доказами – невідкладно передає до компетентної королівської прокуратури, а якщо справа належить до компетенції королівського повітового суду або поліцейського кримінального суду – то до компетентного королівського повітового суду або поліцейського кримінального суду; сюди ж воно перепроваджує й обвинуваченого/підсудного, який перебуває у попередньому ув'язненні або під арештом на час слідства.

До відсилання документів або до перепровадження військове судове відомство здійснює лише невідкладні процесуальні дії.

*II. Процедура стосовно кримінально караних діянь, вчинених до дня
переїняття верховної влади*

§ 3.

Повернуту Підкарпатську територію з точки зору застосування норм кримінального права попередньо до дня переїняття верховної влади слід вважати іноземною, а з дня переїняття – вітчизняною. Днем переїняття верховної влади слід вважати той день, якого збройні сили Угорської держави ввійшли на дану територію. Для порушення справи проти винуватця та співучасника у вчиненні на Підкарпатській території кримінально караних діянь до дня переїняття верховної влади, які до дня переїняття верховної влади

---

¹ Budapesti közlöny. – szám. 141. – old. 2-4.

були чехословацькими громадянами, розпорядження міністра юстиції (§ 9 Кримінального кодексу) не є необхідним.

§ 4.

З огляду на вчинене на Підкарпатській території до дня перейняття верховної влади кримінально каране діяння, якщо стосовно нього чехословацький кримінальний суд попередньо до цього дня:

не порушив процес, або

не виніс таке, що набуло законної чинності, остаточне рішення (вирок або ухвалу про припинення), або

виніс таке, що набуло законної чинності, каральне рішення, але його ще не виконали, а також

у кожному випадку, що підпадає під дію § 7 Кримінального кодексу,

угорські судові органи зі взяттям до уваги нижче визначених положень згідно з угорськими процесуальними нормами порушують процес, якщо тільки порушення процесу не виключає яка-небудь із визначених у § 6 причин або визначена в законі інша причина.

§ 5.

У таких справах, в яких чехословацький суд до дня перейняття верховної влади вже виніс таке, що набуло законної чинності, рішення, і порушенню нового кримінального процесу немає місця з огляду на положення попереднього абзацу, або такий процес в угорських судових органах ще не порушений, той, кого чехословацький суд засудив, може просити в компетентній угорській королівській судовій палаті або в королівському повітовому суді встановлення/констатації того, що він не вчинив злочину, в якому його звинуватив у вирокі чехословацький суд, або що оголошення його винним не відповідає вираженому в угорських законах правовому трактуванню.

Суд – у засіданні колегії королівської судової палати – вирішує ухвалою після заслуховування королівської прокуратури та заявника. Доказування він приймає лише тоді, коли це неминуче необхідно задля з'ясування фактичних обставин. Якщо суд в ухвалі констатував, що заявник злочин, в якому його звинувачено у вирокі, не вчинив, або що оголошення його винним не відповідає вираженому в угорських законах правовому трактуванню, то вирок чехословацького суду не спричинює для засудженого жодної правової шкоди.

§ 6.

З огляду на вчинене на Підкарпатській території до дня перейняття верховної влади кримінально каране діяння процес порушувати не можна:

1) якщо діяння має малу значимість, не порушує відчутною мірою громадський порядок, і особистість обвинуваченого та умови його життя дають підстави до сподівань, що відмова від процесу не спонукуватиме його до вчинення нового кримінально караного діяння;

2) якщо стосовно діяння чехословацький суд виніс виправдувальний вирок, який ще не набув законної чинності, або ухвалу про припинення процесу, і продовження процесу не є бажаним для інтересів суспільства;

3) якщо постановлений внаслідок розпорядження чехословацького офіційного органу або органу влади арешт, витримане покарання або

витриману частину покарання з точки зору угорських карних правових норм можна вважати задовільною карою за вчинене кримінально каране діяння.

Якщо має місце яка-небудь причина, що виключає кримінальний процес, то у справі, яка належить до компетенції судової палати, після встановлення обставин від порушення процесу відмовляється королівська прокуратура, а у справі, що належить до компетенції повітового суду, – королівський повітовий суд.

§ 7.

У порушених кримінальних процесах можна брати до уваги вже прийняті і здобуті чехословацькими судами або іншими офіційними органами докази, однак стосовно них завжди слід заслуховувати зауваження сторін.

Щодо цього обвинуваченому під час порушення процесу з нагоди першого допиту слід поставити запитання, й відповідь слід записати в протокол. Порушення цього положення являє собою касаційну підставу.

Якщо яка-небудь зі сторін заперечує проти взяття до уваги таких доказів і просить повторення доказування, то суд зі зважуванням усіх обставин справи вирішує, чи вважає він за необхідне задля встановлення фактичних обставин повторення процедури доказування або однієї її частини.

§ 8.

Якщо на час початку цивільного судочинства у кримінальних справах визначене чехословацьким судом покарання у вигляді позбавлення волі на Підкарпатській території перебувало під виконанням, і згідно з § 6 від порушення кримінального процесу слід відмовитися, то у справі суддівської палати виконання припиняє й засудженого негайно звільняє королівська прокуратура, а у справі повітового суду – королівський повітовий суд.

Якщо процес слід порушити, і якщо має місце який-небудь із випадків, визначених у пунктах 2–5 § 141 Правил кримінального процесу, то суд за пропозицією королівської прокуратури розпоряджається про попереднє ув'язнення.

§ 9.

У тих кримінальних справах, в яких чехословацькі суди винесли чи такий, що набув законної чинності, чи такий, що не набув законної чинності, вирок, – за умови, що порушення кримінального процесу не виключає яка-небудь із визначених у § 6 причин або визначена в законі інша причина, й докази перебувають у розпорядженні, – королівська прокуратура вносить пропозицію щодо призначення головного судового розгляду перед окремим судом або перед колегією королівської судової палати у складі трьох членів.

В таких справах у головному судовому розгляді королівська прокуратура замість зачитування обвинувального висновку вносить пропозицію усно.

Якщо сторони не заперечують проти взяття до уваги тих доказів, які встановив вирок чехословацького суду, або якщо королівський суд після заслуховування сторін і зачитування доказів чи ознайомлення з ними не вважає за необхідне доповнення доказування або прийняття іншого доказування, то він вирішує по суті; якщо ж він вважає за необхідне прийняття доказування, то – по

можливості на цьому ж самому головному судовому розгляді – він приймає або здобуває його сам. Розпорядження про дізнання або слідство, однак, не виносяться.

Королівський суд стосовно обвинувачення або стосовно іншої пропозиції королівської прокуратури вирішує питання чи то в каральному (обвинувальному) або виправдувальному вирокі, чи то в судовій ухвалі, де він констатує, що каральний (обвинувальний) вирок чехословацького суду в Угорщині не є чинним.

Ув'язнення, яке обвинувачуваний відбув у ході процедури чехословацьких властей, слід зараховувати у визначене покарання.

§ 10.

Встановлені чехословацьким судом грошові штрафи та витрати кримінального процесу до обліку братися не можуть, і від їх стягнення слід відмовитися.

До визначеного угорським судом грошового штрафу, однак, слід зараховувати накладений і стягнутий чехословацьким судом грошовий штраф.

§ 11.

Суд може застосовувати положення угорського закону стосовно направлення до робочого дому (стаття закону 1913:XXI) або до робочого дому суворішого режиму (стаття закону 1928:X) в разі існування визначених у законі умов без вивчення пом'якшувальних та обтяжливих обставин покарання з точки зору § 12 Кримінального кодексу.

§ 12.

Положення цієї постанови відповідним чином слід застосовувати й у кримінальних справах неповнолітніх. Однак як застосовувані щодо них норми матеріального права до уваги слід брати винятково положення угорських законів.

§ 13.

Рішення або розпорядження чехословацького суду, спрямоване проти винуватця або співучасника з огляду на вчинення злочину або правопорушення до дня перейняття верховної влади, – у тому числі й визначене з законною чинністю згідно з чехословацькими правовими нормами виконання покарання – має визначену в § 108 Кримінального кодексу дію переривання щодо давності, яка виключає порушення кримінального процесу.

До давності, що виключає порушення кримінального процесу, не можна зараховувати час, який триває від припинення діяльності чехословацького суду до початку угорського цивільного судочинства у кримінальних справах.

§ 14.

Якщо в ході застосування даної постанови виникає сумнів щодо кордону країни або щодо того, який день слід вважати днем перейняття верховної влади стосовно території якого-небудь населеного пункту, то суд або королівська прокуратура звертається до міністра юстиції. Заява міністра юстиції в цьому питанні для судів є зобов'язальною.

§ 15.

Дана постанова набуває чинності в день її обнародування. Розпорядження, що можуть бути необхідними для її виконання, робить міністр юстиції.

Будапешт, 23 червня 1939 року

Граф Пал Телекі власноручно
угорський королівський прем'єр-міністр

7

Постанова № 5.920/1939. М. Е.
угорського королівського міністерства
щодо поширення на приєднану до Угорської Святої Корони
Підкарпатську територію чинності правових норм
цивільного судового та не судового процесу¹

Угорське королівське міністерство на підставі повноваження, викладеного в § 7 статті закону 1939:VI про возз'єднання з країною повернутих до Угорської Святої Корони Підкарпатських територій, постановляє таке.

Суди, що діють у справах, які перебувають у провадженні
§ 1.

У тих справах, які перебували у провадженні перед яким-небудь судом, що діяв на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року (далі: підкарпатський суд), під час припинення діяльності суду або перебувають у провадженні перед призначеним військовими властями суддею, процес продовжують угорські суди, що вступають на їхнє місце, за винятком справ, які належать до компетенції органів піклування, а також тих інших справ, у яких процесу перед угорським судом взагалі немає місця.

У справах, що перебували у провадженні перед підкарпатським повітовим судом, діє королівський повітовий суд, а у справах, що перебували у провадженні перед прикарпатським окружним судом, діє королівська судова палата: щодо компетенції суду, слід відповідним чином застосовувати правові норми, які були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року. Винятки визначають §§ 8 і 12. Якщо підкарпатський окружний суд діяв як суд другої інстанції, то процес продовжує королівська судова палата, організована за місцем постійного перебування колишнього окружного суду.

У справах, що перебували у провадженні перед судом з розгляду трудових конфліктів, як суд з розгляду трудових конфліктів діє компетентний щодо цього згідно з попереднім абзацом королівський повітовий суд.

У справі, що перебуває у провадженні перед призначеним військовими властями суддею, процес продовжують створені на Підкарпатській території угорські суди; з точки зору компетенції та підсудності слід відповідним чином

---

¹ Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 4-7.

застосовувати правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

Положення даної постанови, що стосуються справ, які перебувають у провадженні перед судами, слід відповідним чином застосовувати і щодо справ, які перебувають у провадженні перед нотаріусами.

Продовження, припинення та призупинення процесу

§ 2.

У тих справах, в яких згідно з положеннями § 1 процес продовжують угорські суди, зроблені підкарпатськими судами або призначеними суддями розпорядження та винесені ними рішення зберігають чинність; необхідні для продовження процесу розпорядження суд робить відповідно до можливості, що впливає зі службового обов'язку.

Справи, які належать до компетенції органів піклування, суд передає до компетентного щодо цього органу піклування першої інстанції, а в тих інших справах, в яких процесу перед угорським судом узагалі немає місця, поряд із констатацією цього та в разі необхідності після заслуховування сторін судовою ухвалою припиняє процес без розпорядження стосовно витрат процесу; винесені в таких справах, але не такі, що стосуються сторін, рішення підкарпатських судів, а також права оскарження проти них залишаються чинними.

На відміну від положень попередніх абзаців процес, порушений державою, іншою державною корпорацією (державною спільнотою) чи державною установою або ж проти них до подальшого розпорядження слід лише призупинити, якщо на місце державної корпорації або державної установи внаслідок зміни державної верховної влади може вступити інша особа.

§ 3.

У разі зникнення, втрати чи знищення документів або однієї їх частини, якщо відсутність не можна компенсувати (заповнити) іншим чином, можна повторити – якщо їх попереднє здійснення не є спірним – всі ті дії, стосовно яких документів немає в розпорядженні, за винятком випадків, коли в інтересах продовження процесу в них немає необхідності, або коли процес і так не може бути продовжено з інших причин. У разі повторення попередні дії зберігають свою процесуально-правову та приватноправову чинність.

Набуття чинності угорськими правовими нормами

§ 4.

На Підкарпатській території 27 червня 1939 року набувають чинності угорські правові норми, що стосуються цивільного судового та несудового процесу, за винятком випадків, коли дана постанова ухвалює інше.

До 26 червня 1939 року чинними залишаються правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року, за винятком тих, які внаслідок зміни державної верховної влади з огляду на характер справи застосовуватися не можуть.

Правові норми, що є директивними у продовженні процесу

§ 5.

Щодо справ, які перебувають у провадженні, з 27 червня 1939 року також слід застосовувати процесуальні норми угорського права, якщо тільки викладені нижче детальні правила не постановляють іншого. Норми угорського права є директивними й тоді, що, коли суд діє як одноосібний суд, або ж у колегії (коли з певної кількості членів формується колегія), а також коли суд із розгляду трудових конфліктів діє з залученням засідателів, апеляційний процес (процес другої інстанції), що вже перебуває у провадженні, слід продовжувати навіть тоді, коли згідно з нормами угорського права це мало би бути виключене.

§ 6.

У процесі, який перебуває у провадженні, керуються тим, що визначену в чехословацькому грошовому еквіваленті цінність слід перераховувати на цінність у пенге у співвідношенні 7:1.

§ 7.

Призначення судового чиновника або чиновника державної прокуратури представником сторони, наділеної правом неімущого, втрачає чинність; у такому разі для неімущої сторони – якщо це визначено нормами угорського права – слід призначити адвоката-захисника. Оскарження, подане проти призначення адвоката до 27 червня 1939 року й виключене згідно з нормами угорського права, слід відхилити.

Клопотання або оскарження, висловлене неімущою стороною в протокол у повітовому суді за місцем її проживання або місцем її постійного перебування до 27 червня 1939 року, слід передати до суду, що діє у справі.

Якщо суд у судовому процесі, що відбувається за правом неімущого, до 27 червня 1939 року вже призначив одного або більше експертів, то § 19 статті закону 1930:XXXIV (Те.) не зачіпає чинності цього положення, однак суд у таких випадках перед заслуховуванням чи внесенням висновку експерта може скасувати або змінити свою ухвалу стосовно призначення експерта і згідно з першим абзацом § 19 Те. може винести нове рішення.

§ 8.

Якщо суд до 27 червня 1939 року ще не призначив слухання з прийняття судового процесу, або призначив, але слухання провести не можна, то зазначений у § 1 суд передає позовну заяву до того суду, до компетенції та підсудності якого вона належить згідно з угорським правом. Про передачу позовної заяви позивача слід повідомляти завжди, а відповідача – лише тоді, коли позовну заяву йому вже вручили раніше.

Щодо поданої до 27 червня 1939 року позовної заяви положення § 49 Те. директивними не є, й таку позовну заяву не можна вважати клопотанням щодо видачі виконавчого листа.

§ 9.

Якщо у процесі, що підпадає під перший абзац § 4, суд виніс рішення, яке завершує процес, що перебуває у провадженні перед ним ще до 27 червня 1939 року, то в тому питанні, якою мірою та яке оскарження проти рішення має місце, а також стосовно реквізитів апеляційного подання директивними є

правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року, однак щодо апеляційного процесу (процесу другої інстанції) слід застосовувати вже норми угорського права. Якщо сторона оскаржувала або оскаржує винятково судову ухвалу, винесену на предмет підстави/причини, що перешкоджає процесу згідно з нормами процесуального права, або частину вироку, яка стосується витрат судового процесу, то й для подальшого процесу, який провадиться на предмет підстави/причини, що перешкоджає процесу згідно з нормами процесуального права, або витрат судового процесу, для його завершення з усіх аспектів директивними є правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

Щодо оскарження та апеляційної процедури проти рішень, винесених суддею, призначеним із боку військових властей, слід відповідним чином застосовувати положення попереднього абзацу з тим доповненням, що рішення з точки зору апеляції слід вважати рішенням повітового суду.

§ 10.

Якщо суд другої інстанції, що діяв у справі, проводив або призначив усне слухання справи ще до 27 червня 1939 року, то апеляцію слід уладнати на основі усного слухання навіть тоді, коли згідно з нормами угорського права справа належала б до публічного (відкритого) розгляду.

У тих шлюбних судових справах, в яких позовну заяву подали до 27 червня 1939 року, § 54 Те. застосовувати не можна.

У тих шлюбних судових справах, в яких суд уже проводив слухання, положення § 55 Те., що вступають на місце третього абзацу § 644 статті закону 1911:І (Цивільно-процесуального кодексу), а також правила одинадцятої глави Цивільно-процесуального кодексу, які стосуються попереднього примирення, застосовувати не можна.

§ 11.

У разі клопотання про зобов'язування до відновлення шлюбного союзу, внесеного до 27 червня 1939 року (§ 648 Цивільно-процесуального кодексу), положення § 56 Те. застосовувати не можна.

Список захисників у шлюбних справах (§ 14 Постанови № 49.000/1930. І. М.) кошицька адвокатська палата зобов'язана підготувати протягом тридцяти днів від винесення першого рішення стосовно приймання підкарпатських адвокатів до палати; до складання списку королівська судова палата може призначити захисником у шлюбних справах будь-якого адвоката з-поміж адвокатів, які проживають за місцем її постійного перебування.

§ 12.

Якщо стосовно клопотання, внесеного про продовження неповноліття чи влаштування під опікування або про припинення продовження неповноліття чи влаштування під опікування, суд зробив розпорядження по суті ще до 27 червня 1939 року, то щодо подальшого процесу – до його остаточного правового завершення – слід застосовувати правові норми, які були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року, з тим відхиленням, що замість державного прокурора в процесі бере участь прокурор у справах піклування про сиріт.

Якщо на предмет клопотання, зазначеного в першому абзаці, суд до 27 червня 1939 року ще не зробив розпорядження по суті, то клопотання слід вважати позовною заявою, і його – з повідомленням про це заявника (позивача) – слід передати до компетентної згідно з нормами угорського права королівської судової палати.

§ 13.

Якщо оголошення, видане у процесі з оголошення померлим, суд визначеним ним чином опублікував ще до 27 червня 1939 року, то щодо подальшого процесу – до його остаточного правового завершення – директивними є правові норми, які були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року, з тим відхиленням, що шлюб зниклого безвісти оголошувати розірваним не можна; розпорядження стосовно цього слід скасувати, виходячи зі службового обов'язку у процесі, що перебуває у провадженні перед судом оскарження, а на предмет окремого клопотання, внесеного щодо оголошення шлюбу зниклого розірваним, процес слід припинити судовою ухвалою. § 73 статті закону 1894:XXXI про шлюбне право 27 червня 1939 року знову набуває чинності на Підкарпатській території; його положення є директивними також у тому випадку, якщо зниклого остаточного оголосили померлим ще до 27 червня 1939 року, однак його шлюб не оголосили розірваним ні одночасно з оголошенням померлим, ні пізніше.

Щодо порушеного до 15 березня 1939 року такого процесу з оголошення померлим, який не підпадає під положення першого абзацу, – за винятком умов порушення процесу – директивними є норми угорського права, і зі скасуванням оголошення, що вже не могло бути видане судом, питання на предмет видання оголошення знову слід вирішувати згідно з нормами угорського права.

Якщо клопотання стосовно скасування рішення про оголошення померлим або внесення змін до нього внесли ще до 27 червня 1939 року, то щодо процесу – до його остаточного правового завершення – слід застосовувати правові норми, які були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

У процесі, який стосується доведення факту смерті, відповідним чином керуються положеннями попередніх абзаців.

§ 14.

Якщо у процесі з анулювання документів едикт, який відповідає правовим нормам, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року, опублікували ще до 27 червня 1939 року, то щодо подальшого процесу – до його остаточного правового завершення – слід застосовувати правові норми, що були чинними на 15 березня 1939 року, однак правові наслідки, пов'язані з оголошенням документа анульованим, слід оцінювати згідно з нормами угорського права.

Щодо порушеного до 15 березня 1939 року такого процесу з анулювання документів, який не підпадає під положення першого абзацу, – за винятком умов порушення процесу – директивними є норми угорського права, і зі скасуванням едикту, що вже міг бути виданий судом, слід видати оголошення, яке відповідає нормам угорського права.

§ 15.

Щодо безперервних записів до реєстру фірм стосовно фірми, яка діє на Підкарпатській території й уже внесена до реєстру торгових фірм до дня набуття даною постановою чинності, відповідним чином слід застосовувати положення Постанови № 2.930/1939. М. Е., з тим відхиленням, що замість згадуваної в постанові дати 2 листопада 1938 року до уваги слід брати дату 15 березня 1939 року.

У тих конкурсних процесах (при банкрутстві), в яких рішення щодо оголошення конкурсу (оголошення про неспроможність) винесли до 27 червня 1939 року, та в тих позаконкурсних примусових погоджувальних процесах, в яких суд вирішив питання щодо порушення процесу ще до цього дня, стосовно як матеріального права, так і процесуального права, й надалі слід відповідним чином застосовувати правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

Куратор конкурсного управління у справах неспроможного боржника або погоджувальний куратор протягом 15 днів від набуття даною постановою чинності зобов'язаний надати суду докладний узагальнений звіт про стан конкурсної чи позаконкурсної примусової погоджувальної справи.

Якщо проти фінансової установи або підприємства, що належить до сфери інтересів фінансової установи, до 27 червня 1939 року винесли рішення щодо оголошення конкурсу, то набуття чинності угорськими правовими нормами стосовно добровільної ліквідації, а також примусової ліквідації (§ 4) продовженню процесу не перешкоджає.

§ 16.

У процесі про спадщину, що на 27 червня 1939 року вже перебуває у провадженні, відповідним чином керуються положеннями § 64 Постанови № 11.000/1928. І. М.

§ 17.

На підставі клопотання про виконання, поданого вже до 27 червня 1939 року, виконання можна призначати також тоді, коли клопотання відповідає правовим нормам, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року; того, хто клопоче про виконання, в такому разі можуть повідомляти про призначення виконання й у надписі на справі.

Якщо виконавчий процес ґрунтується на такому публічно-правовому документі, на підставі якого згідно з нормами угорського права – зі взяттям до уваги й § 28 даної постанови – виконання місця немає, й унаслідок цього виконавчий процес та пов'язані з ним судові справи на підставі другого абзацу § 2 слід припинити, то суд одночасно з припиненням процесу розпоряджається і про припинення чинності вже здійсненого виконання, однак питання про призначення (асигнування) сум, що були стягнуті або надійшли в ході процесу, слід тримати невирішеним аж доти, доки угорський королівський міністр юстиції постановою не встановить – включно і з визначенням того, кому з-поміж зацікавлених сторін слід призначити (асигнувати) ці суми, – детальні правила стосовно їх призначення (асигнування). Якщо здійсненість рішення про виконання підкарпатського суду залежить від місця проживання

правомочної сторони, то виконавчий процес можна припиняти лише в тому разі, якщо той, хто клопоче про виконання, на суддівське звернення свідоцтвом населеного пункту не підтвердить, що на 15 березня 1939 року місце проживання (місце постійного перебування) він мав на Підкарпатській території або на іншій території Угорщини, і після того також має його на цій території.

Щодо питання, якою мірою рішення адміністративних органів залежать від суддівського виконання (пункт *ж*) § 1 статті закону 1881:LX [Закон про виконання]), у справах, що на 27 червня 1939 року вже перебувають у провадженні, директивними є правові норми, які були чинними на 15 березня 1939 року.

У справах, що на 27 червня 1939 року вже перебувають у провадженні, положення § 65 Те. застосовуватися не можуть.

§ 18.

Стосовно того, якою мірою та яким чином можуть бути оскаржені призначене до 27 червня 1939 року виконання або приведені у виконання до згадуваної дати арешт на майно, аукціон або інша виконавча дія, а також щодо відстрочувальної дії оскарження та щодо апеляційного процесу, – до його остаточного правового завершення – директивними є правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

Стосовно того, якою мірою для продовження процесу має відстрочувальну дію позов про виключення майна з опису, спрямований проти приведеного у виконання до 27 червня 1939 року арешту на майно, суд вирішує на підставі правових норм, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

§ 19.

Все рухоме майно, на яке було накладено арешт до 27 червня 1939 року, або вимогу, яка згідно з нормами угорського права цілком або частково не може бути прийнята до виконання, на клопотання того, на кого покладено виконання, відповідно до міри імунітету слід вивільнити з-під арешту/реалізації. Клопотання про вивільнення стосовно рухомого майна можна вносити щонайпізніше восьмого дня, що передує призначеному згідно з § 21 новому аукціону, а стосовно вимоги – до виплати вимоги.

§ 20.

Суд безпосередньо призупинену ним до 27 червня 1939 року вимогу у випадках, що відповідають § 83 Закону про виконання, згідно з § 133 Закону про виконання асигнує для того, хто клопоче про виконання, в іншому ж разі діє таким чином, начебто вимогу реалізував уповноважений.

§ 21.

Аукціон, призначений до 27 червня 1939 року, проводити не можна.

Стосовно призначення аукціону рухомого або нерухомого майна на прохання того, хто клопоче про виконання, суд вирішує згідно з нормами угорського права; щодо рухомого майна, аукціон може призначатися навіть тоді, коли цінність майна шляхом оцінки ще не встановлено; у цьому разі рішення про публікацію оголошення про аукціон зі взяттям до уваги положень

§ 102 Закону про виконання вповноважений приймає на підставі протоколу арешту на майно згідно з імовірною цінністю рухомого майна, на яке накладено арешт; проти рішення може бути внесене подання до суду, що здійснює виконання, який вирішує остаточно. Початкову ціну (оціночну вартість) на аукціоні встановлює вповноважений із залученням у разі необхідності оцінювача (§ 17 статті закону 1908:XLІ).

§ 22.

Щодо розподілення купівельної ціни нерухомого чи рухомого майна, вже проданого чи реалізованого з аукціону до 27 червня 1939 року, стягнутої (реалізованої) до згадуваної дати вимоги, – за винятком випадків, визначених у другому абзаці § 17, – директивними є правові норми, що були чинними на 15 березня 1939 року.

§ 23.

Замість призначеного до 27 червня 1939 року опікуна суд відповідно до службового обов'язку також може призначити нового опікуна, або – якщо це дозволено згідно з нормами угорського права – доручити завдання опікуна тому, на кого покладено виконання.

§ 24.

Якщо в якій-небудь справі слід застосувати правові норми, що були чинними на 15 березня 1939 року, і згідно з ними розгляд оскарження мав би належати до компетенції окружного суду, або вищого суду чи верховного суду, то як суд другої інстанції діє королівська судова палата, або королівський апеляційний суд чи королівський Касаційний суд.

Особливі положення стосовно сплати господарської заборгованості

§ 25.

Щодо виконання проти землеробів та стосовно сільськогосподарської погоджувальної процедури до подальшого розпорядження чинними зостаються правові норми, що були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

Терміни, встановлені в §§ 26, 27 та 28 або в §§ 13, 15 і 22 чехословацької Постанови № 250/1935 стосовно відстрочення окремих виконавчих дій, і пізніше в пункті 1 статті I чехословацького закону № 54/1938, продовжені до 31 березня 1939 року й відповідно до 1 квітня 1939 року, з чинністю від 1 квітня 1939 року продовжуються до 31 жовтня 1939 року й відповідно до 1 листопада 1939 року.

Терміни, встановлені в §§ I та статті II чехословацької Постанови № 150/1937 стосовно виконання та оголошення конкурсу у зв'язку з сільськогосподарською погоджувальною процедурою, й у статтях II та III чехословацького Закону № 55/1938, продовжені до 31 березня 1939 року, з чинністю від 1 квітня 1939 року продовжуються до 31 жовтня 1939 року.

§ 26.

Боржника, який підпадає під дію § I чехословацької Постанови № 250/1935, у порушеному проти нього судовому процесі не можна утримувати у витратах судового процесу (обтяжувати витратами судового процесу), якщо

на день прийняття судового процесу – або якщо слухання про прийняття судового процесу до набуття даною постановою чинності вже провели, то на найближчий після набуття чинності день слухання, – він визнає вимогу кредитора і здійснить платіж на вимогу, що відповідає правовим нормам, які є чинними на возз'єднаній території стосовно господарських заборгованостей, щонайпізніше в день слухання або в призначений судом відповідно до обставин сторін термін, однак не пізніше ніж 31 жовтня 1939 року.

Якщо заборгованість – з огляду на її природу та час виконання – згідно з чехословацькою Постановою № 250/1935 могла підпасти під відстрочення, однак цю преференцію боржник з якоїсь причини не здобув або втратив до набуття даною постановою чинності, то боржник здобуває або знову дістає цю преференцію, якщо на день прийняття судового процесу – або якщо слухання про прийняття судового процесу до набуття даною постановою чинності вже провели, то на найближчий після набуття чинності день слухання, або протягом дозволеного судом у разі поважних обставин у боржника щонайбільше 60-денного терміну, – він сплатить принаймні таку суму, яку слід сплачувати на вимогу на один квартал. Якщо боржник здійснив цей платіж, то на його клопотання суд припиняє судовий процес із взаємним припиненням витрат; у такому разі боржникові суму, що відповідає наступному квартальному частковому платежу на залишок боргу, слід сплатити до 30 вересня 1939 року, а щодо сплати залишку боргу, який може ще існувати, суд зі взяттям до уваги поважних обставин сторін може надати преференцію стосовно часткових платежів, однак щонайдовше на 3 роки.

Положення другого абзацу слід застосовувати й у виконавчому процесі в такому трактуванні, що в разі належним чином здійсненого платежу боржника призначати аукціон, проводити призначений аукціон, приводити у виконання секвестр задля задоволення вимоги не можна, однак чинність уже здійснених виконавчих дій залишається незрушеною.

Той боржник, який здобув або ж знову дістав преференцію на підставі положень другого або третього абзацу, під загрозою втрати своїх преференцій зобов'язаний стосовно заборгованості пунктуально виконувати як свої поточні платіжні зобов'язання, так і своє зобов'язання стосовно сплати можливого залишку боргу.

Із судового рішення, винесеного на підставі вказаного в першому абзаці визначення, слід справляти лише такий збір, як і з судового погодження.

§ 27.

Той боржник, головним джерелом доходів якого є польове, лісове, виноградарське або садове-городнє господарство, відстрочення призначення або приведення у виконання аукціону відповідно до положень § 21 Постанови № 14.000/1933. М. Е. та положень про доповнення та внесення поправок до цього може просити також у тому випадку, якщо внаслідок пов'язаних зі зміною державної верховної влади подій або офіційних розпоряджень він зазнав такої надзвичайно важкої шкоди, через яку поки що не спроможний виконувати свої зобов'язання. Зміни економічних умов загального характеру,

що настали у зв'язку зі згадуваними подіями або розпорядженнями, не можуть слугувати підставою для клопотання про відстрочення.

Визначене в попередньому абзаці відстрочення надати не можна, якщо вимога того, хто клопоче про виконання, підпадає під чинність Постанови № 1.890/1939 М. Е. про сприяння у кредитуванні, необхідному для виконання сільськогосподарських робіт 1939 року.

Положення стосовно справ, завершених до 15 березня 1939 року
§ 28.

Хоча ті рішення, які в завершених до 15 березня 1939 року справах виніс який-небудь підкарпатський або такий чехословацький суд, місце постійного перебування якого повернуте до Угорської Святої Корони, слід вважати рішеннями, винесеними іноземним судом, однак чинність (§ 414 Цивільно-процесуального кодексу) та здійсненність (§ 33 статті закону 1912:LIV) таких рішень не зачіпає ні відсутність взаємності, ні та обставина, що рішення виніс такий суд, який не був компетентним згідно з угорським правом.

Ця ж сама норма є директивною і щодо рішень, які в завершених до 15 березня 1939 року справах виніс який-небудь розташований поза Підкарпатською територією чехословацький суд, місце постійного перебування якого хоча й не возз'єднали з Угорською Святою Короною, однак компетенція якого згідно з правовими нормами, що були чинними на 15 березня 1939 року, поширювалася й на Підкарпатську територію, але лише тоді, якщо правомочна внаслідок рішення сторона на 15 березня 1939 року мала місце проживання (місце постійного перебування) на Підкарпатській території або на іншій території Угорщини, і після того має його на цій території.

Цю ж саму норму слід застосовувати в порушеній перед визначеним у даному параграфі підкарпатським або чехословацьким судом і до 15 березня 1939 року у правовому полі завершених справі щодо чинності та здійсненності рішень, винесених судом другої інстанції, а також щодо здійсненності нотаріальних актів.

§ 29.

Стосовно першого абзацу § 28 з точки зору компетенції та підсудності угорського суду, що дає розпорядження про виконання, відповідним чином слід застосовувати правові норми, які були чинними на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року.

Стосовно другого абзацу § 28 суд дає розпорядження про виконання згідно з положеннями § 36 статті закону 1912:LIV, але на клопотання сторони. До клопотання, внесеного стосовно призначення виконання, в цьому випадку слід прикласти:

- 1) примірник судового рішення, що слугує підставою для призначення виконання, скріплений клаузулою про правову чинність та здійсненність;
- 2) стосовно місця проживання (місця постійного перебування) правомочної сторони – свідоцтво населеного пункту, що підтверджує існування умови, визначеної у другому абзаці § 28.

Документи, пред'явлені згідно з попереднім абзацом, слід зберігати серед судових паперів.

§ 30.

У справах, завершених у правовому відношенні зазначеним у першому абзаці § 28 судом, з відповідним застосуванням положень §§ 1 і 4, має місце поновлення судової справи.

§ 31.

Призначене підкарпатським судом припинення продовження неповноліття та поміщення під опікування належить до компетенції королівської судової палати й тоді, коли продовження неповноліття або поміщення під опікування призначив повітовий суд.

Письмове оформлення оголошених підкарпатськими судами рішень

§ 32.

Якщо в якій-небудь справі, яка перебувала у провадженні на Підкарпатській території на 15 березня 1939 року, суд хоча вже й оголосив рішення, але рішення ще не оформили в письмовому вигляді, то рішення в письмовому вигляді оформляє той суддя, який виконує службу в організованому за місцем постійного перебування ліквідованого суду (суду, що припинив існування) відповідному угорському суді, котрий виніс рішення, або котрого з-поміж суддів, які брали участь у винесенні рішення, призначить керівник суду. Якщо, однак, з-поміж членів колегії, яка діяла у справі, службу в організованому за місцем постійного перебування ліквідованого суду угорському суді виконує лише один суддя, а детальних записів, які зазначають також мотиви рішення, в розпорядженні немає, то положення пунктів 1–3 нижченаведеного абзацу слід застосовувати з тим відхиленням, що стосовно пунктів 1 і 2 рішення в письмовому вигляді оформляє той суддя, який був членом колегії, що діяла у справі.

Якщо суддя, який діяв у справі, або жоден із членів колегії, що діяла у справі, не виконує службу в організованому за місцем постійного перебування ліквідованого суду угорському суді, то щодо оформлення в письмовому вигляді та підписування рішення директивними є такі норми:

1. Якщо з інших записів, які велися щодо документів справи або є серед паперів, зміст розпорядчої частини рішення можна встановити без сумнівів, то розпорядчу частину рішення відповідно до них оформляє в письмовому вигляді й підписує на засвідчення цього призначений керівником суду суддя; обґрунтування рішення оформляти в письмовому вигляді в такому разі не потрібно.

2. Якщо стосовно змісту рішення в паперах жодних даних у розпорядженні немає, або з даних, що є в розпорядженні, зміст рішення без сумнівів встановити немає змоги, то призначений для цього керівником суду суддя заслуховує сторони стосовно розпорядчої частини рішення. Якщо висловлене сторонами стосовно розпорядчої частини рішення збігається, то суддя оформляє рішення в письмовому вигляді відповідно до цього; обґрунтування рішення оформляти в письмовому вигляді не потрібно й у цьому випадку. Якщо

призначеного для слухання дня яка-небудь зі сторін не з'являється і свою відсутність не виправдовує поважною причиною, то її слід розглядати так, нібито вона зробила заяву, яка збігається з заявою її процесуального співучасника, або, якщо процесуального співучасника немає, або він не заявляє, – то з заявою противної сторони; якщо призначеного дня жодна зі сторін не з'являється, то процес припиняється (п. 446 Цивільно-процесуального кодексу). Про ці наслідки сторони слід попередити в повістці.

3. Якщо у випадку, що підпадає під пункт 2, висловлене сторонами стосовно розпорядчої частини рішення не збігається, і призначеного для слухання дня текст розпорядчої частини рішення на основі тут же представлених сторонами доказів встановити також немає змоги, то оголошене рішення втрачає чинність, і суд продовжує процес таким чином, нібито у справі суд рішення ще не оголосив.

Рішення, оформлене в письмовому вигляді на підставі першого абзацу, а також пунктів 1 і 2 другого абзацу, слід оформляти в письмовому вигляді як рішення ліквідованого суду. Якщо згідно зі згадуваними положеннями обґрунтування рішення оформляти в письмовому вигляді не потрібно, то на рішенні слід зазначити, що обґрунтування опускається (не наводиться) згідно з даною постановою.

Положення даного параграфу слід відповідним чином застосовувати і щодо вже оголошених, але не оформлених у письмовому вигляді судових ухвал.

§ 33.

Будь-яка зі сторін – протягом восьми днів від вручення – може клопотати про виправлення рішення, оформленого в письмовому вигляді на підставі першого абзацу або пункту 1 чи 2 другого абзацу § 32. Суд питання стосовно клопотання вирішує після усного розгляду й у разі необхідності зі скасуванням рішення діє відповідно до пункту 3 § 32. Питання стосовно витрат, які виникли внаслідок внесеного щодо виправлення клопотання, суд вирішує після ретельного зважування всіх обставин зі взяттям до уваги обґрунтованості клопотання та добросовісності або недобросовісності сторін.

§ 34.

Якщо згідно з директивними в цьому плані правовими нормами має місце клопотання про перегляд проти рішення суду другої інстанції, оформленого в письмовому вигляді згідно з положенням § 32 з опусканням обґрунтування, то в клопотанні про перегляд без посилання на обґрунтування рішення суду другої інстанції слід вказати, на якій підставі сторона оспорує рішення (пункт 3 другого абзацу § 527 Цивільно-процесуального кодексу), а суд переглядає рішення суду другої інстанції зі взяттям за основу фактичних обставин, що встановлюються ним згідно з положеннями § 40 Те.

Набуття чинності

§ 35.

Дана постанова набуває чинності 27 червня 1939 року.

Будапешт, 23 червня 1939 року

Граф Пал Телекі власноручно
угорський королівський прем'єр-міністр

8

**Постанова № 14.500/1939. В. М.
угорського королівського міністра внутрішніх справ
про встановлення назв населених пунктів, а також
територіальний поділ управлінських представництв і повітів
на повернутій Підкарпатській території¹**

§ 1.

(1) На підставі абзацу (3) §7 Постанови № 6.200/1939 М.Е. на повернутій Підкарпатській території назви населених пунктів встановлюю з переліченими у § 3 даної постанови найменуваннями. Встановлені угорською та угороруською мовами назви населених пунктів слід використовувати спільно.

(2) Задля полегшення орієнтації прикладений до даної моєї постанови список² зазначає те, якими були назви перелічених у § 3 населених пунктів на 31 жовтня 1918 року і на 15 березня 1939 року.

§ 2.

На підставі абзацу (1) § 4 Постанови № 6.200/1939. М. Е. найменування, територію та місце постійного перебування управлінських представництв встановлюю згідно з нижчевикладеним.

I. *Ужанське* управлінське представництво; місце постійного перебування: *Ужгород*.

До його території належать Ужанський, Собранецький, Перечинський та Великоберезнянський повіти.

II. *Березьке* управлінське представництво; місце постійного перебування: *Мукачево*.

До його території належать Мукачівський, Іршавський та Свалявський повіти.

III. *Марамороське* управлінське представництво; місце постійного перебування: *Хуст*.

До його території належать Хустський, Виноградівський, Міжгірський, Тячівський та Рахівський повіти.

§ 3.

На підставі абзацу (2) § 7 Постанови № 6.200/1939. М. Е. територію та головне місто (центр) перелічених у § 2 повітів встановлюю таким чином.

¹ Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 8.

² Список прикладений до сьогоденішнього номера видання як додаток.

1. Ужанське управлінське представництво

1. Ужанський повіт:

головне місто (центр): УЖГОРОД

До повіту належать такі населені пункти:

(назви населених пунктів)

2. Собранецький повіт:

головне місто (центр): СОБРАНЦІ

До повіту належать такі населені пункти:

(назви населених пунктів)

3. Перечинський повіт:

головне місто (центр): ПЕРЕЧИН

До повіту належать такі населені пункти:

(назви населених пунктів)

4. Великоберезнянський повіт:

головне місто (центр): ВЕЛИКИЙ БЕРЕЗНИЙ

До повіту належать такі населені пункти:

(назви населених пунктів)

(Далі текст відсутній – *I. М.*).

**Постанова № 70.000/1939. В. М.
угорського королівського міністра внутрішніх справ
про набуття чинності Постановою № 6.210/1939. М. Е.,
а також територіальний поділ
угорського королівського поліцейського управління прикордонної області
та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної
області¹**

Постанова № 6.210/1939 М. Е. про виконання завдань державної безпеки, зокрема нагляду за іноземцями, на повернутій до Угорської Святої Корони Підкарпатській території набуває чинності 7 липня 1939 року. На підставі абзацу (3) § 1 цієї постанови територію діяльності та місце постійного перебування угорського королівського поліцейського управління прикордонної області та угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області встановлюю згідно з нижчевикладеним.

§ 1.

Місце постійного перебування угорського королівського поліцейського управління прикордонної області: Сойва – Свалява.

До території його діяльності належать Свалявський повіт, за винятком Нижньоверецького представництва справника², а також Мукачівський повіт та Іршавський повіт.

§ 2.

Під безпосереднім наглядом, контролем та керуванням угорського королівського поліцейського управління прикордонної області на Підкарпатській території діють сім угорських королівських поліцейських представництв прикордонної області. Місця постійного перебування цих представництв: Густ – Хуст, Кивришмезив – Ясіня, Воловець – Воловець, Ужок – Ужок, Перечень – Перечин, Окнослотіна – (Акна-Слатина, Солотвино) та Икирмезив – Воловоє.

Територія діяльності представництв поділяється згідно з нижчевикладеним.

1. До території діяльності Хустського представництва угорської королівської поліції прикордонної області належать: Хустський повіт і Виноградівський повіт.

2. До території діяльності Ясінянського представництва угорської королівської поліції належать населені пункти з Рахівського повіту:

Білін – Білін

Кивришмезив – Ясіня

Тісобождань – Богдан

Тісоборкут – Кваси.

3. До території діяльності Воловецького представництва угорської королівської поліції прикордонної області належить Нижньоверецьке представництво справника зі Свалявського повіту.

¹ Budapesti közlöny. – 1939. – szám. 141. – old. 1-2.

² Справник – начальник поліції у повіті (I. M.).

4. До території діяльності Ужоцького представництва угорської королівської поліції прикордонної області належать населені пункти з Великоберезнянського повіту:

Чонтош – Кострина
Домошіна – Домашин
Феньвишвилдь – Ставне
Гойошд – Волосянка
Готаргедь – Загорб
Гусна – Гусна
Кньогіна – Княгиня
Лубня – Лубня
Новоседліца – Новоселиця
Овстужіца – Стара Стужиця
Шовшлак – Сіль
Стрічова – Стричава
Тіга – Тиха
Уйстужіца – Нова Стужиця
Унгсуга – Суха
Ужок – Ужок
Верговінобістра – Верховина-Бистра
Вішка – Вишка.

5. До території діяльності Перечинського представництва угорської королівської поліції прикордонної області належать: ціла територія Перечинського повіту, Собранецького повіту, Ужанського повіту, з Великоберезнянського повіту ціла територія токчанського представництва справника, а також населені пункти

Бегендятпасть – Бегендяцька Пастіль
Чорноголова – Чорноголова
Горцош – Збой
Гробоворостока – Грабова Розтока
Іновц – Іновці
Кішберезна – Малий Березний
Кіштопя – Тополя
Кіштивлдеш – Дубрава
Колбасов – Колбасов
Костовопасть – Костева Пастіль
Мірче – Мирча
Нодьберезна – Великий Березний
Оросбістра – Руська Бистра
Оросгробовц – Руський Грабовець
Оросмочар – Руський Мочар
Ороспоток – Руський Потік
Ростокопасть – Розтока-Пастіль (Розтоцька Пастіль)
Шміговц – Шмиговці
Смерекова – Смерекове

Сріговц – Стриговці
Убля – Убля
Улічкріва – Уличська-Крива
Унгбуковц – Буківцеве
Утцаш – Улич
Забродь – Забродь
Зоусіна – Заусіна.

6. До території діяльності Солотвинського представництва угорської королівської поліції належать: ціла територія Тячівського повіту (включно з домбовським представництвом справника) і з Рахівського повіту населені пункти

Окнослотіна – Акна-Слатина, Солотвино
Фолуслотіна – Село-Солотвина
Фелшивопша – Верхня Апша
Дертанлігет – Кобилецька Поляна
Косовполяна – Косівська Поляна
Кивзийпопша – Середня Апша
Лонка – Луг
Нодьбочков – Великий Бичків
Рогов – Рахів
Росучка – Росішка
Требушофейирпоток – Требушани
Тісофейиредьгаз – Біла Церква.

7. До території діяльності Міжгірського представництва угорської королівської поліції прикордонної області належить: Міжгірський повіт.

Будапешт, 30 червня 1939 року

Д-р витязь Ференц Керестеш-Фішер власноручно
угорський королівський міністр внутрішніх справ

10

П о в і т о в и й   н а ч а л ь н и к   п е р е ч и н с ь к о г о   п о в і т у

Адміністр. номер 181/1939

Предмет: Організація адміністрації

Номер посилання: № 359/39

Керівникові ужанського управлінського представництва

Ужгород

Щодо постанови вищезазначеного номера з повагою повідомляю таке:

1) Внутрішній порядок діловодства в моєму відомстві здійснюється згідно з Комітатським регламентом діловодства, виданим Постановою № 125.000/1902 В. М., а в населених пунктах – згідно з муніципальним регламентом діловодства, виданим Постановою № 126.000/1902 В. М.

Розподіл справ я підготував на початку цивільного адміністрування 7 липня поточного року, він відповідає виданому розподілу справ.

Службові години відповідно до службових годин у метрополії я встановив
у понеділок з 9 до 2,
в інші дні з 8 до 2,
у суботу з 8 до 12.

2) Призначення глав міських/сільських управ (муніципальних начальників) та членів представницьких корпусів за вказівкою пана регентського комісара затримується через поліцейські пріоритети.

3) Відрядження (виїзди на місце, інспектування) в загальних інтересах здійснюються відповідно до даної вказівки. Зведення стосовно липня поточного року я вніс із моїм звітом № 181/1939, датованим 1-м числом поточного місяця.

4) Заходи для скорочення та припинення безробіття здійснюються разом із рухом "Угорець за угорця" та муніципальними (міськими/сільськими) управами. Провадження сезонних робіт для ліквідації безробіття, відслідковування та використання можливостей працевлаштування, а також створення можливостей дістати роботу здійснюються відповідно до вказівки.

5) Упорядкування бюджету населених пунктів здійснюється згідно з циркуляром пана віце-губернатора № 268/39 від 31 липня поточного року, тобто частково затримується через відсутність необхідних друкованих бланків (формулярів) та затримку формування муніципальних управ.

6) У населених пунктах припиняються ті колишні чехословацькі муніципальні/комунальні послуги, оприбутковування яких угорські правові норми вже не допускають. Згідно з циркуляром пана віце-губернатора № 325/39 здійснюються розвиток та вдосконалення власних джерел доходів населених пунктів. Цей процес також затримується через відсутність кваліфікованих податкових діловодів та друкованих бланків (формулярів).

7) Проводиться пересадження вітчизняної системи оподаткування та обслуговування. На проведеній 3-го числа поточного місяця службовій нараді представники ужгородського фінансового управління вже надали діловодам і нотарям загальні інструкції та інформацію.

Відповідно до даної вказівки я двічі на місяць проводжу службову нараду з діловодами та нотарями, на яку запрошуюю представників усіх зацікавлених відомств, і водночас доповідаю панові віце-губернатору.

8) Таблиця тарифів на нотаріальні приватні роботи, які встановив пан регентський комісар, вивішена на помітному місці в кожному нотаріаті, і я суворо контролюю її дотримання.

9) Державні метричні книги акуратно ведуться в кожному відділі запису актів цивільного стану. За відсутності друкованих бланків частково використовуються ще старі, але цілковито відповідні бланки/формуляри.

10) Колишній чехословацький повіт не мав нерухомого майна. Будова канцелярії повітового начальника перед окупацією була комітатською, а під час чехословацької окупації державною власністю. Нинішнє право власності ще не вирішене.

Інвентарний опис стосовно рухомого майна я з повагою прикладаю.

Водночас під № 4/1939 епн. подаю 2 ошадні книжки від імені перечинського повіту.

З повагою прошу вказівки стосовно подальшого зберігання ошадних книжок від імені управління повітового начальника, а також оброчних населених пунктів, що зберігаються в моєму відомстві.

11) Поводження з публікою відбувається відповідно до вказівки, про це я рішуче попередив посадовий склад мого відомства й контролюю дотримання цього.

Перечин, 10 серпня 1939 р.

ДАЗО. – ф. 42. – оп. 1. – спр. 11. – арк. 2.

(Повітовий начальник)

11

Розпоряження м. кор. министерства ч. 7.720/1939. М. Пр.

в дѣлѣ проведеня в дѣйство IV. зак.: 1939 о ограниченю преобладаня жидов в публичном и господарском житю¹

М. кор. министерство на основѣ уповномоченя, находячогося в 17., 20., 23., 24. и 29. §-ах IV. зак.: 1939. (в дальших: З.), розпоряжаеся слѣдующим образом:

§ 1.

(К 1. §-у З.)

При заявленях, управильненых сим розпоряженъем, из огляду примѣненя 1. §-а З., важнѣ фактичнѣ обставины треба доказати державным матричным вытягом. Если в часѣ або мѣстѣ нароженя, респ. вѣнчаня не были веденѣ державнѣ матрики, для доказаня спомянутых фактичных обставин вѣроисповѣднѣй матричный вытяг (крестный лист, вѣнчальный лист) служитъ. Вмѣсто вѣроисповѣдного матричного вытяга служитъ як доказ и другой заслугующий довѣрѣя публичный документ в том случаи, если заинтересована особа докаже удостовѣренъем, выставленным вѣроисповѣдным матрикарем, что потребнѣй матричный вытяг из за недостатка матричных книг выдатися не може.

Переход из израильского вѣроисповѣданя в христьянское вѣроисповѣданя треба доказати матричным вытягом (крестным листом), мѣстячом в собѣ к сему относячийся запис.

Если из данных в матричном вытягу, относячихся к выкрещеню, не можно установити, ци выкрещеня сталося перед, ци послѣ якогось термина, существенного из огляду примѣненя З., день выкрещеня (6. § LIII. зак.: 1868) треба доказати удостовѣренъем, предписаным в 4. и 5. §-ах LIII. зак.: 1868 и удостовѣренъем того приходского священника, у котрого выкрещеня

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1939. – 3 септембра.

совершилося. Сякое удостовѣреня только в том случаи можно принять за доказ, если в нем находиться и потверженя того, что удостовѣреня было выставлено на основѣ матричного записа або другой урядовой церковной евиденциѣ або документа, выготовленого в частѣ заявленя о намѣрѣ выкрещеня.

У всѣх тых случаях, коли фактичнѣ обставины треба доказовати матричным вытягом, треба предложити вытяг, дословно згожуючийся из записом. Фотокопії и копії – хотя бы и легализованѣ – документов як доказ принятыся не можуть.

§ 2.

(К 1. §-у 3.)

При заявленях, управильненых сим розпоряженьем, относительно данных, находячихся в 1. §-ѣ 3., звычайно не може требоватися ниякого доказательства от того, кто заявит, что он член израильского вѣроисповѣданя або что он в прочих мае считатися жидом по смыслу 1. §-а 3.

§ 3.

(К 1. §-у 3.)

Для доказаня того, что ктось по смыслу 3. из огляду примѣненя 3. не може уважатися жидом, звычайно достаточно, если докаже (1. §), что он перед 1-ым днем октября 1895, народився як член христьянского вѣроисповѣданя, або, если народився послѣ 1-го дня октября 1895, так он сам, як и его родичѣ народилися як члены христьянского вѣроисповѣданя, в'едно же в обох случаях в письмѣ из'явить под угрозой правовых наслѣдков карноправовых, что его по смыслу 1. §-а 3. не можно уважати жидом.

Постановленя предидучого уступа не можно примѣнити к тому и к потомству того, кого только по смыслу а) або б) точок третьего уступа 1. §-а 3. можно уважати жидом.

Компетентна верхность або друга институція, респ. работодатель, при заявленях, управильненых сим розпоряженьем, в случаи сумнѣву окрем фактов, спомянутых в первом уступѣ, можуть требовати доказаня и других фактичных обставин, существенных из огляду примѣненя 1. §-а 3.

Не мож требовати окремѣшное доказаня фактичных обставин, существенных из огляду примѣненя 1. §-а 3., от того, кто предложит удостовѣреня, мѣстяное в собѣ урядовое установленя их (64. §). В случаи сумнѣву от уряда, выставившого удостовѣреня – при сообщеню сомнительных данных – треба просити поясненя.

Кто мае вѣдомость о том, что его без огляду на даннѣ произхоженя, опредѣленѣ в первом уступѣ, треба считати жидом, сю обставину при заявленю, управильненом сим розпоряженьем, повинен сообщить.

§ 4.
(К 1. §-у 3.)

Внѣ супружества нарожена дѣтина из огляду примѣненя 3. – по смыслу пятого уступа 1. §-а 3. – в'едно из законнороженою дѣтиною подлежить одинакому посуженю, если еѣ природный отецъ перед матрикарем або публичным документом признав за свою або отцевское признаня суд установив (розпоряженя ч. 377/1922 М. П.). В прочих незаконнорожену дѣтину – по смыслу первого и пятого уступов 1. §-а 3. – в том случаи треба считати жидом:

1. если она сама, або еѣ матѣрь е член израильского вѣроисповѣданя, або тым была, а в отсутствіи сего и тогды,

2. если оба родичѣ матери еѣ суть члены израильского вѣроисповѣданя, або тыми были.

Дѣтей, производячих от неизвѣстных родичов (знайды), не можно считати жидами, если их в матрицѣ нароженных як членов христьянского вѣроисповѣданя записали и не стали ани позднѣйше членами израильского вѣроисповѣданя.

Из огляду примѣненя 3. не можно адоптуючого и его предков уважати предками адоптованого.

§ 5.
(К 2. §-у 3.)

Насколько из'ятіе, опредѣленное в 2–6 точках першого уступа и в послѣднем уступѣ 3., распространяеся и на дѣтину або жону (вдовицю) особы, там показаной, се из'ятіе останеся в силѣ без огляду на то, ци по смыслу 3. жидом треба считати отца без мужа, ци нѣт.

§ 6.
(К 2. §-у 3.)

Характер "фронтовика" треба доказати матричным вѣнчальным листом, се показуючим, або удостовѣреньем, отповѣдающим предписам, находячимся в 1.-4. точках 1. §-а розпоряженя ч. 9500/1938 М. Н. О. и в розпоряженю 29.970/1938 М. Н. О.

Легота, в 3. корысть фронтовиков установлена, не розпространяеся на того, кто изза злочина або изза переступка против III. зак.: 1921. о успѣшнѣйшой оборонѣ державного и общественного порядка або изза переступка против маетку быв засуженый (21. §. IV. зак. 1938). Ту обставину, что заинтересованный не быв засуженный за сякѣ учинки судом, треба доказати моральным посвѣдченьем.

Оправненность на ношеня медали за раненность треба доказати удостовѣреньем компетентной военной команды.

Удѣленя отличія треба доказати документом, о сем выставленным, в отсутствіи сего удостовѣреньем, выданным головною дирекціею м. кор. военного архива.

Побыт в плѣну треба доказати увѣдомленьем, выставленным министром народной обороны, або пред'явительным листом або розброительным удостовереньем для военноплѣнников.

Инвалидность, – насколько из огляду примѣнения 3. степень инвалидности мае значеня, або годиться для установления степени инвалидности – треба доказати военноопѣкунским удостовереньем, з датумом, одного рока не старшим.

Геройску смерть треба доказати таким смертным матричным вытязом, выставленным малярским матрикарем або таким увѣдомленьем, выставленным министром народной обороны, из котрого ясно, что названный на боевом полу або наслѣдком пораненя або хвороты там полученого, або в плѣну у неприятеля умер або что его, як исчезнувшего у войнѣ в р. 1914-1918, кор. окружной суд проголосив умершим.

Участкованя в національных движениях, направленных против революцій в роках 1918 и 1919, способом, установленным в 3. (6. точка першого уступа 2. §-а 3.) удостовереньем, выставленным Цѣлодержавною Витязьскою Столицею, треба доказати.

Удѣления сана дѣйствительного тайного совѣтника, як и м. кор. тайного совѣтника, дале назначеня на посаду публичного порядочного профессора при котром нибудь университетѣ, або при университетѣ техничных и господарских наук имени палатина Йосифа, треба доказати документом, о сем выставленным.

Душпастьерский характер треба доказати свѣдоцтвом о рукоположеню (о посвяченю в душпастьерѣ), выставленным компетентною церковною верхностею.

Чемпіонат, полученый на Олимпійских змаганях, треба доказати посвѣдченьем Цѣлодержавной Рады Физичной Культуры.

К особам, подпадающим под 2. §. 3., постановленя сего розпоряженя, относячѣся к жидам, лиш настолько не треба примѣнити, насколько се розпоряженя выразно так предписуе.

Публична служба

§ 7.

(К 5. §-у 3.)

Относно застановленя, респ. перестаня договорной правовой связи у особы, находячойся в договорной правовой связи з державою, муниципіумом, общиною, тоже з хоть якою публичною корпораціею, публичною институціею або з производством сих (з публичными производствами), котру по смыслу 1. §. 3. треба считати жидом, тоже относительно застановленя, респ. перестаня договорной правовой связи у особы, подпадающей под ограниченя, опредѣленное в шестом уступѣ 1. §-а, мѣродатнѣ всеобщѣ правила приватного права о служебном договорѣ; у сяких особ договор, заключеный на установлену добу, продвжитися не може.

Того, кто без огляду на постановления, находячѣся в первом уступѣ 5. §-а 3., быв опредѣленный к службѣ послѣ 4-ого дня мая 1939, сейчас треба отпустить. Особа, сѣк отпущена из службы, не може требовати ани конечного нагороженя, ани ниякого другого нагороженя шкоды.

5. §. 3. треба примѣнити к Мадярскому Народному Банку и к Централѣ Грошевых Институцій, котрѣ изза чрезвычайного значеня их в господарском житю націѣ и в руководствѣ ним из огляду постановлень 3. мають уважатися публичными институціями.

Постановленя 5. §-а 3. о публичных корпораціях треба примѣнити к органам (коморам), заложенным на основе закона для заступленя званій, и вообще к всякой такой корпораціи, заложеныя котрой в случаи присутности установленных предусловій по закону обовязковое и котра на pokrytia своих выдатков от своих членов або от заинтересованных сторон може збирати причинок.

Постановленя 5. §-а 3. о публичных производствах треба примѣнити в том случаи, если держава, муниципіум, община або хоть яка друга публична корпорація, публичное производство сама удержуе, або их соучастіе в производствѣ преобладающее; в неприсутности сего в том случаи, если организация производства такого рода, что вышенаведеным – супротив других соучастников – забезпечуе руководячий вплив. Сему отповѣдно служачѣ в производствѣ (торговли, подприємствѣ, заводѣ) державы, муниципіума, общины або хоть якой другой публичной корпораціѣ, подпадають под дѣйство 5. §-а 3. и тогда, если производство дѣйствует у видѣ торговельного товаришства.

§ 8.

(К 5. §-у 3.)

Министер справедливости воззве кор. судій и членов кор. прокураторій путем компетентной надзирательской верхности, чтобы измежи ними тѣ, котрѣ по смыслу 1. §-а 3. мають считатися жидами, сю обставину под угрозой дисциплинарной и карноправовой отповѣдальности до 15-ого октября 1939 заявили.

Профессоров, дѣйствующих в средних, средньостепеных и фаховых школах, тоже учителей, дѣйствующих в народных школах, министер вѣроисповѣдных и народнопросвѣтных дѣл, профессоров фаховообразовательных институцій, подлежащих верховной власти министра земледѣльства, министер земледѣльства, общинных (окружных) нотарев путем компетентной надзирательской верхности министер внутренних дѣл воззве, чтобы измежи них тѣ, котрѣ по смыслу 1. §-а 3. мають считатися жидами, сю обставину под угрозой дисциплинарной и карноправовой отповѣдальности заявили. Термин заявленя установить компетентный министер.

§ 9.

(К 5. §-у 3.)

Из огляду вступления в публичну службу то, что конкурент (проситель) не есть особою, подпадающею под ограничения, определенное в 1. §-ѣ 3., на основѣ постановлень, находячихся в 1. и 3. §-ах сего розпоряженья, треба доказати. Компетентный министр сякое доказательство може затребовати и от особ, находячихся в публичной службѣ и изчисленных в 8. §-ѣ сего розпоряженья.

Компетентный министр относительно урядников, определенных к службѣ хоть в котром рессортѣ публичной службы або относительно других служащих из огляду генеалогичных данных, важных что до примѣненя 1. §-а 3., може предписати обовязок заявленя.

Постановленя, относячѣся до присяжных ревидентов книг
и до кандидатов в присяжнѣ ревиденты книг

§ 10.

(К 6. §-у 3.)

Каждый присяжный ревидент книг обовязанный о данных, належачих до круга 1. §-а 3., до 15-ого дня октября 1939 квалификаційной комиссії для присяжных ревидентов книг по формулярю ч. I. к сему розпоряженю приложеному, подати заявленя. Спомянута комиссія на основѣ заявлень зробиць окремѣшний выказ о присяжных ревидентах, считаемих жидами по смыслу 3., а окремѣшний выказ о присяжных ревидентах жидами не считаемих и его в добѣ от 15-ого новембра до 1-ого децембра 1939 вывѣситъ на своей оголошительной таблицѣ. Против задѣленя в котрой нибудь из спомянутых выказов каждый присяжный ревидент книг до 1-ого дня января 1940 – в докладѣ, предложенном квалификаційной комиссії для присяжных ревидентов книг – може апелловати до министра торговлѣ и коммуникаціѣ.

Если заявитель – по его заявленю – мае считатися нежидом, респ. е то особа, подпадаюча под из'ятіе, установленное в першом и послѣдном уступах 2. §-а 3., к сему относячѣся даннѣ отповѣдно постановлениям, находячимся в 1., 3. и 6. §-ах сего розпоряженья, повинен доказати.

§ 11.

(К 6. §-у 3.)

В именной список, содержащий дѣйстно практикующих кандидатов в присяжнѣ ревиденты книг (21. §. розпоряженья ч. 45.000/1931. М. С.), жиды ввести не свободно до того часу, доки число введеных в список жидовских кандидатов в присяжнѣ ревиденты книг не упаде под число, отповѣдающе 6%-ам числа всѣх в список введеных кандидатов в присяжнѣ ревиденты книг.

Того жидовского кандидата в присяжнѣ ревиденты книг, котрый перед 5-ым днем мая 1939 быв назначеный к повторительному або поправному испытю для присяжных ревидентов книг, до того часу не мож пустити к повторительному або поправному испытю для присяжных ревидентов книг,

доки число жидовских присяжных ревизентов книг не упаде под число, отповѣдающе 6%-ам числа всѣх присяжных ревизентов книг.

Из огляду примѣненя постановлень 10. §-а и сего §-а особа, подпадаюча под из'ятіе, опредѣленное в первом и третьом уступах 2. §-а 3., з неждам, а особа, подпадаюча под шестой уступ 1. §-а 3. з жидами в'едно подлежать однакому посуженю.

Постановленя, относячѣся до адвокатских комор, до лѣкарьских комор, до инженерьских комор, до прессовой коморы, то же до театральной и филмовой коморы

§ 12.

(К 9. §-у 3.)

Кождый член адвокатских комор, лѣкарьских комор, инженерьских комор, прессовой коморы, то же театральной и филмовой коморы о данных, належачих в круг 1. §-а 3., на особном листѣ, по формуляру ч. II., приложеному к сему розпоряженю, выставленом в двух экземплярах до 15-ого дня октября 1939 повинен дати заявленя той коморѣ, членом котрой состоять. До заявленя треба приложити документы, доказуючѣ даннѣ, (1. и 3. §-ы) и простѣ копіѣ або фотокопіѣ документов; не треба приложити документов тому, кто заявить, что состоять членом израильского вѣроисповѣданя або его в прочих по смыслу 3. треба считати жидом.

Заявленя, опредѣленное в предидучом уступѣ, треба подати и тому, кто е введеный в именный список адвокатских замѣстителей, адвокатских кандидатов, инженерьских замѣстителей, новинарьских кандидатов, або театральных и филмовых практикантов. Сих особ в список, установленый в 13., 14., 16., 18. и 19. §-ах, послѣдовно але окреме треба вести.

§ 13.

Адвокатскѣ коморы, лѣкарьскѣ коморы, инженерьска комора, то же театральна и филмова комора на основѣ заявленъ зготовлять список нежидовских членов. Тот, кто сам заявить, або о ком установиться, что е член израильского вѣроисповѣданя або в прочих по смыслу 3. мае считатися жидом, в окремѣшный список: в список жидовских членов треба ввести.

§ 14.

Постановленя 13. §-а к прессовой коморѣ з тою отхилкою треба примѣнити, что там в именный список нежидовских членов ани особ, подпадаючих под ограничєня, опредѣленѣ в шестом уступѣ 1. §-а 3., не свободно ввести. Сих членов в окремѣшный список: в список особ, подпадаючих под ограничєня, опредѣленѣ в шестом уступѣ 1. §-а IV. зак.: 1939 треба ввести.

§ 15.

Друксорты, потребнѣ до заявленя, по 10 филлеров за формуляр адвокатским коморам министер справедливости, лѣкарьским коморам министер

внутренних дѣл, инженерским коморам министер промысла, прессовой коморе министер президент, театральной и филмовой коморѣ министер вѣроисповѣдных и народопросвѣтных дѣл пошле.

§ 16.

Такого члена коморы, котрый отповѣдными документами докаже, что подпадае под котрое нибудь из'ятіе, опредѣленное в первом и третьом уступах 2. §-а 3., внѣ списка жидовских членов (13. и 14. §-ы) и в окремишний список: в список членов, на основе 2. §-а закона пользующихся выгодою, треба ввести. Список так треба зготовити, чтобы из него ясно проуказалися по постановленю 2. §-а 3. и тѣ документы, на основѣ котрых член быв введеный в список.

Против того рѣшеня коморы, котрым отказуе у введено просителя в список, показаный в предидучом уступѣ, до надзирательской верхности, означеной в 17. §-ѣ, можно звернутися в дѣлѣ правовой поправки.

§ 17.

Списки, отповѣдающѣ постановлениям 13., 14. и 16. §-ов, треба зготовити до 15-ого дня новембра 1939. Один экземпляр списка, тоже особных листов, указанных в 12. §-ѣ, кожда комора для цѣлей властного дѣлопроизводства задержать; другой экземпляр списков адвокатска комора министру справедливости, инженерска комора министру промысла, лѣкарска комора министру внутренних дѣл, прессова комора министерпрезиденту, театральна и филмова коморы министру вѣроисповѣдных и народопросвѣтных дѣл, як их надзирательской верхности, предложить.

§ 18.

Тот, кто приняты в комору послѣ 15-ого дня октября 1939 просить, обовязаный о данных, належачих в круг 1. §-а 3., по формуляру ч. II., приложеному к сему розпоряженю, здѣлати заявленя. Се самое заявленя довжен здѣлати и тот член коморы, относительно котрого настали змѣны в данных уже заявленных. К заявленю треба приключити и документы, доказующѣ заявленѣ даннѣ (1., 3. и 6. §-ы).

Змѣны и доповнения в списках отповѣдно постановлениям 13., 14. и 16. §-ов рочно двараз, и то: на поврок от 1-ого юнія до 30-ого новембра: до 15-ого децембра, а на поврок от 1-ого децембра до 31-ого мая: до 15-ого юнія треба предложити по смыслу 17. §-а 3. З предложеньем, относячимся до поврока от 1-ого децембра 1939 до 31-ого мая 1940, одновременно треба предложити и змѣны и доповнения вышеозначеных списков относительно добы от 15-ого октября до 30-ого новембра 1939.

§ 19.

На основѣ списков для адвокатских комор министер справедливости, для инженерских комор министер промысла, для лѣкарских комор министер внутренних дѣл, для прессовой коморы министерпрезидент, для театральной и филмовой коморы министер вѣроисповѣдных и народопросвѣтных дѣл

установить, что число особ, по смыслу 1. §-а 3. считаемых жидами, в какой пропорции находится до числа прочих членов коморы.

В прессовой коморѣ для цѣлей установления пропорционального числа число членов коморы, в список нежидов и в список, означеный в 14. §-ѣ, введенных, в'едно треба противопоставити числу особ, введенных в список жидовских членов.

Насколько по установленю компетентного министра котрогось члена коморы ошибочно ввели в котрыйсь список, респ. ошибочно вылишили из котрогось списка, список урядово треба отповѣдно поправити.

Пропорцію, означену в першом уступѣ, окремишньо треба установити:

для членов лѣкарских комор: з одной стороны для лѣкарев, находячихсь в публичной службѣ або дѣйствующих при институции, заложенной на основѣ закона, а з другой стороны для прочих членов лѣкарской коморы,

для членов инженерских комор: из огляду рессортов и внутри рессортов окремишньо из огляду круга дѣйствования (по группам занять),

для членов прессовой коморы: из огляду поодиноких головных групп, фаховых групп и подгрупп,

для членов театральной и филмовой коморы: из огляду головных групп и фаховых групп, внутри же фаховых групп из огляду поодиноких кругов занять.

§ 20.

В коморах, розчлененых на фаховѣ группы або на группы занять, если число жидовских членов перевысшае 6 %-ов всѣх членов коморы, жиды ани в ту фахову группу або группу занять не можно принять, в котрой число жидов не достигае 6 %-ов числа членов данной фаховой группы занять. А если число жидовских членов не перевысшае 6 %-ов числа всѣх членов, жидов только в таком числѣ можно принять, чтобы их число не перевысшало 6 %-ов ни числа всѣх членов коморы, ни числа членов данной фаховой группы або группы занять. Жиды, подпадающѣ под котрое нибудь из'ятіе, опредѣленное в первом и послѣдном уступах 2. §-а 3., до дальших 3 %-ов, особы, пензіонованѣ по смыслу другого уступа 5. §-а 3. або иначе отпущенѣ из службѣ по смыслу спомянутого постановления, як и тѣ жиды, котрѣ перед 1-ым днем январа 1939 были замѣстителями публичных нотарев, в комору (фахову группу, группу занять) можуть быти принятѣ.

§ 21.

В случаи перерегистрованя члена коморы (29. §. I. зак.: 1936., 65. §. IV. зак.: 1937.) дальше в том случаи, если член коморы, розчлененой на фаховѣ группы або на группы занять, внутри одной и той же коморы желеае переступити в другу фахову группу або другу группу занять, к жидам треба примѣнити постановления, установленѣ в 3. и в сем разпоряженю и относячѣся до принятыя в члены коморы.

§ 22.

Жида можно принять в члены коморы: лѣкарьской, инженерьской, театральнoй и филмовой, дале в члены прессовой коморы только в мѣсяцах январѣ и юлію. В мѣсяцах юнію и децембрѣ приниманя новых членов зовѣм застановлено.

Относно приниманя в адвокатску комору розпоряжаються 47, дале 51-53. §-ѣ IV. зак.: 1937. о адвокатском уставѣ.

§ 23.

Постановленя 13-22. §-ов относительно особ, спомянутых в другом уступѣ 12. §-а, треба отповѣдно примѣнити.

§ 24.

Документы, приложенѣ к заявленям, зробленным по смыслу 12. и 18. §-ов – послѣ ревидованя достовѣрности в них означенных данных – заявителю треба вернуть; копіѣ (фотокопіѣ) документов треба зберечи в архивѣ коморы.

Постановленя в связи з періодичными и
непериодичными газетами

§ 25.

(К 10. §-у 3.)

Отвѣчальный редактор, издатель (если издатель правова особа або товариштво, отвѣчальна за издательство особа по смыслу 17. §-а XIV. зак.: 1914, головный редактор, помочный редактор, друкарницький редактор, постоянно нанятый писатель передовиць, ведучий рубрик внѣшнополитичных, внутрополитичных (общинополитичных), экономичных и художественных (филмовой, театральнoй, литературной) от 1-ого дня октября 1939. только такой член прессовой коморы може быти, кого ввели в список нежидовских членов (14. §). Се постановленя не тычяться постановлень, находячихся в 110. §-ѣ розпоряжения 6.070/1938. М. П. о заложению прессовой коморы.

§ 26.

(К 10. §-у 3.)

24. §. розпоряжения ч. 4.950/1938 М. П. о удѣлению концессіѣ для періодичных газет, для газет, подающих вѣсти для других газет, як и для подприємств, посередничающих вѣсти, доповняея слѣдующим постановленьем:

Концессія, удѣлена для издания періодичной газеты, начинаючи 1-ым днем октября 1939. утрачае свою силу и тогда, если издатель по смыслу 1. §-а 3. мае считатися жидом або принадлежить к особам, подпадающим под ограничєня, опредѣленѣ в шестом уступѣ 1. §-а 3. ...

§ 48.

Заявленя работодатель, маитель подприємства, хоть один член открытого заробкового товариштва, хоть один внутренний член товариштва на вкладах, у товариштва з ограниченным ручательством хоть один дѣловодчик, если мае больше дѣловодчиков, наименше два, у акційного товариштва и дружества тот

член (ликвидатор) дирекції и тот урядник, оправненный на прокуру, котрого сим дирекція повѣритъ, кор. публичный нотаръ, судебный екзекутор, дѣловодчик патентовый, у общества, фундаціи або у других, не принадлежащих до изчисленных выше, институцій и корпорацій особа, оправнена на заступництво, мае подписати. Если маитель подприемства живе в заграници або изза другой перепоны не може подписати заявленя, вмѣсто него – з поданьем перепоны – его повѣренный поступае. Заявленя подприемства под конкурсом куратор конкурсной массы, а у подприемства, стоячого под контроллюю высланого министерством дѣловодчика подприемства, дѣловодчик подприемства подпише.

§ 49.

Заявленя, опредѣленѣ в 40. и 41. §-ах, до правительственного комиссаря справ интеллектуальной безработности (в слѣдующих §-ах: правительственный комиссаръ, Будапешт, V. Klotid utca 10/c.) треба завдати або заслати.

Отповѣдным запасом друксортвов, потребных к заявленю, дале бланкетов, служачих для выготовленя в 47. §-ѣ означеного персонального листа, правительственный комиссаръ заосмотритъ в Будапештѣ округовых начальников, в городах городоначальника, в селах начальство, де их заинтересованѣ по 10 ф. за кус можуть приобрѣсти.

§ 50.

Правительственный комиссаръ (49. §) на основѣ заявленъ установить, что из занятых в кругу интеллектуальных занятъ сколько их принадлежить до нежидов и сколько до жидов, в какой пропорціи находится число жидов до числа всѣх занятых в кругу интеллектуальных занятъ, сколько належности (хоть в грошах, хоть в натураліях, под яким будь титулом полученных дотацій) жидов, сколько нежидов, в какой пропорціи находится сумма належностей жидов до суммы належностей всѣх, занятых в кругу интеллектуальных занятъ, особ. При сем правительственный комиссаръ установить и то, что из належностей роботоподпринимателя, выплаченных ему под титулом нагороженя дѣйстно выданных коштов (послѣдн. уст. 47. §-а), яку сумму можно по смыслу 3. уважати належностею, принимаему в увагу.

При установленю, в случаи, опредѣленном в 4. точцѣ первого уступа 45. §-а, супругу (супруга) работодателя, его родаков в прямой линіи и супруг (супругов) сих, техничных дѣловедучих (факторов) (5. точка первого уступа 45. §-а) и наконецъ – подчас треваня выповѣдной добы, установленной в договорѣ, респ. в законѣ – уже выповѣженных и не отправляющих дѣйстну службу служачих и сумму належностей всѣх сих треба лишити внѣ уваги, але наоборот особ, подпадающих под из'ятіе, опредѣленное в первом и третьом уступах 2. §-а 3., треба причислити к жидам.

Если число жидов або сумма их належностей относительно числа и належностей всѣх служачих, занятых в кругу интеллектуальных занятъ, перевысшае 12 %-ов, треба установить, что число и сумма належностей особ, подпадающих под

из'ятіе, опредѣленное в первом и третьом уступах 2. §-а 3., в какой пропорціи находится до числа и належностей всѣх особ, занятых в подприємствѣ в кругу интеллектуальных занятъ.

К належностям жидов треба причислити и суммы, выплаченѣ под титулом доврѣнных выдатков, насколько они перевысшають $\frac{1}{4}$ %-а рочного брутто-оборота. Насколько рочный брутто-оборот перевысшае одну четвертину милліона П., мають причислитися к належностям жидов.

Постановленя, находячѣся в предидучих уступах, относительно подорожуючих (добывателей торговельных здѣлок, агентов) по дѣлам подприємства, означеных в 2. точцѣ первого уступа 45. §-а, отокремлено треба провести в дѣйство.

Правительственный комиссаръ своѣ установленя, зробленѣ по смыслу сего §-а, сообщить работодателю.

12

Розпоряженя м. кор. министерства

ч. 7.800 з року 1939. М. Пр.

в дѣлѣ организаціи и заповнення посад (довжностей) публичной службы на подкарпатских территориях, вернувшихся к М. Св. Коронѣ¹

М. кор. министерство на основѣ уповномоченя, находячогося в 7 §-ѣ VII. зак.: 1939 в дѣлѣ организаціи и заповнення посад (довжностей) публичной службы на подкарпатских территориях, вернувшихся к М. Св. Коронѣ, слѣдующим образом розпоряжаеся.

І. ЗАГОЛОВОК

Организація посад (довжностей)

§ 1.

До упорядкованя самоуправленя вернувшихся подкарпатских территорий по смыслу 6. §-а VI. зак.: 1939 у верхностей, у публичных урядов, у публичных заведень, у публичных институцій, у публичных производств, дѣйствующих на названных территориях, для цѣлей забезпеченя публичной службы компетентный министр в згодѣ з министром финансов устанавлие переходный состав служащих.

Квалификаційнѣ потребности

§ 2.

На посадки (довжности), принадлежачѣ до переходного состава, упомянутого в 1. §-ѣ, можно назначити (опредѣлити) только особы, котрѣ мають в правосильных правовых нормах установленѣ квалификаційнѣ потребности.

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1939. – № 5. – С. 4-12.

Належности

§ 3.

З посадами (довжностями), принадлежащими до переходного состава, упомянутого в 1. §-ѣ, суть связаны належности, установленѣ в правосильных правовых нормах.

Заповнення посад (довжностей)

§ 4.

(1) При заповненю посад (довжностей), принадлежащих до переходного состава, упомянутого в 1. §-ѣ, правосильнѣ правовѣ нормы з нижеслѣдующими отхилками мають примѣнитися.

(2) В дѣлѣ заповнення посадки (довжности) компетентный министр, респ. в дѣлѣ заповнення посад (довжностей), наведеных в (3) и (4) уступах 13. §-а розпоряженя ч. 6200/1939 М. П., там упомянута верхность розпоряжаються.

(3) Назначеня (опредѣленя), проведеное на основѣ постановлень в (2) уступѣ, есть дочасного характера и може быти хоть коли откликано.

(4) Если по смыслу содержания (3) уступа назначается (опредѣляется) з дочасным характером державный або вармедьский урядник або другой служащий, раньшеу посаду сякого урядника або другого служачого из огляду норм, относячихся до заповнення еѣ, треба уважати опорожненою. Если сякого урядника або другого служачого подчас проведения в дѣйство постановлень, управильнюющих самоуправленя вернувшихся подкарпатских территорий, не опредѣлять к дожности, треба его з раньшеими належностями в раньшеу посаду его вернуть. Если раньшеа посад его уже заповнена, упомянутого урядника або другого служачого при належностях, связанных з его раньшеою посадою, к раньшеой посадѣ, як надсоставного, треба опредѣлити.

(5) Если по смыслу содержания (3) уступа з дочасным характером назначается автономный урядник або другой служащий, не наведеный в (4) уступѣ, раньшеу посаду его из огляду норм, относячихся до заповнення еѣ, только в том случаи можна уважати опорожненою, если его подчас проведения в дѣйство постановлень, управильнюющих самоуправления вернувшихся подкарпатских территорий, на нову посаду дефинитивно назначили. Если сякий урядник або другой служащий не буде дефинитивно назначеный, на раньшеу посаду его з раньшеими належностями треба его знов помѣстити. О конченю агенд, связанных з раньшеою посадою сякого урядника або другого служачого, до дефинитивного назначеня его на нову посаду або до вернення его на раньшеу посаду, в случаи потребности замѣщенем або принятjem дочасного служачого з гонораром треба постаратися.

(6) Если по смыслу содержания (3) уступа назначается (опредѣляется к службѣ) з дочасным характером такой бывший чехословацкий служащий, або такой бывший чехословацкий пензист, котрый получив належности у видѣ аванса, в том случаи, если подчас проведения в дѣйство постановлень,

управляючих самоуправля вернувшихся подкарпатских территорий, на данную посадку не будет назначен дефинитивно, от первого дня месяца, следующего за днем поручения ему уведомления в сем, пережуг належность, дозволено ему увидеть аванса по правилам, до сего относячимся, треба ему знов ассигновати.

(7) Если по смыслу содержания (3) уступа назначается (определяется к службе) с дочасным характером такой бывший чехословацкий служащий, або такой бывший чехословацкий пензист, котрый не получав належности увидеть аванса, в том случаи, если подчас проведения в действие постановление, управляючих самоуправля вернувшихся подкарпатских территорий, на данную посадку не будет назначен дефинитивно, треба его пропустити из дочасной посадки (должности) без всяких правовых претензий концем того месяца, в котром данной особе уведомление о пропусчении было поручено, або правильное поручение без успеха попробовано.

(8) Если по смыслу содержания (3) уступа назначена (определена к службе) с дочасным характером особа перед назначением (определением) его не стояла ни в мадярской, ни в чехословацкой службе, в том случаи, если подчас проведения в действие постановление, управляючих самоуправля вернувшихся подкарпатских территорий, не назначается дефинитивно, еф из дочасной посадки (должности) без всяких претензий треба пропустити концем того месяца, в котром ей уведомление о пропусчении было поручено або правильное поручение без успеха было попробовано.

§ 5.

При заповненю посад (должностей), принадлежащих до переходного установленного – на основании постановления 1. §-а – состава, треба послухати регентского комиссара вернувшихся подкарпатских территорий.

§ 6.

Посады (должности), принадлежащф до переходного установленного – на основании постановления 1. §-а – состава, можно заповнити и без оголошения конкурса. Але в случаи конкурса в конкурсном оголошении треба подати и то, что на основании сего распоряжения кому треба дати первенство.

Первенство при заповненю посад (должностей)

§ 7.

(1) При заповненю посад (должностей), принадлежащих до переходного установленного состава на основании постановления 1. §-а под условием, что отповдають потребностям, предписанным до определения к публичной службе – без огляду на первенство, установленное в других правовых нормах, мають первенство тф:

а) котрф в характерф до 26-ого дня юлия 1921-ого рока назначенных (з рочною платнею, выбранных) мадярских публичных служащих кончили службу

або находилися в служебном связку и оѣдок посады мали 26-ого дня юлія 1921 на вернувшихся подкарпатских територій, але свою посаду подчас чехословацького володѣня изза их малярства або изза их политичного поведеня, без всякого заосмотреня утратили и от того часу постоянно на вернувшихся подкарпатских територіях перебивали;

b) котрѣ в характерѣ до 26-ого юлія 1921-ого рока назначеных (з рочною платнею, выбранных) малярских публичных служачих кончили службу або находилися в служебном связку и оѣдок посады 26-ого дня юлія 1921 мали на вернувшихся подкарпатских територіях, але свою посаду подчас чехословацького володѣня изза их малярства або изза их политичного поведеня без всякого заосмотреня утратили и переселившись на територію Мадярщины, установлену трианонским договором, там в публичной службѣ ани не были помѣщенѣ, ани не получили другого заосмотреня;

c) котрѣ в 15 день марта 1939 на вернувшихся подкарпатских територіях в характерѣ назначеных (з рочною платнею, выбранных) служачих в чехословацькой публичной службѣ находилися;

d) такѣ потомки спомянутых под a) точкою, котрѣ нынѣ на територіи Мадярщины перебиваютъ;

e) всѣ тѣ, котрѣ в 15 день марта 1939 на вернувшихся подкарпатских територіях мали постоянное мѣстожительство з условіем, что и от того часу постоянно живутъ на територіи Мадярщины.

(2) Особы, подпадающѣ под точки a), b) и c) (1) уступа супротив особ, подпадающих под точки d) и e), в одинакой мѣрѣ мають браться в увагу; але из особ, спомянутых в точках a) – e) (1) уступа, в первой мѣрѣ тых треба взяти в увагу, котрѣ в движениях, направленных на наверненя подкарпатских територій, приобрѣли вызначнѣ заслуги.

II. ЗАГОЛОВОК

Опредѣленя к публичной службѣ. Оправданя § 8.

(1) Особ, подпадающих под точки a), b) або c) (1) уступа 7. §-а к публичной службѣ – при установленных других потребностях – дефинитивно только в том случаи можно опредѣлити, если их поведеня подчас оправдательного производства показалося отповѣдным. Треба подверечи оправдательному производству из особ, подпадающих под d) и e) точки (1) уступа 7. §-а, и тых, котрѣ будутъ опредѣленѣ к службѣ до 31-ого дня децембра 1939; и сих дефинитивно только в том случаи можно опредѣлити к службе, если их поведеня подчас оправдательного производства показалося отповѣдным.

(2) Постановлениям, показаным в (1) уступѣ, подпадаютъ и пензисты находившѣся в бывшой чехословацькой публичной службѣ, если просятъ

назначеня (опредѣленя) их в дѣйстну публичну службу и будутъ опредѣленѣ к службѣ.

Оправдательное производство § 9.

(1) Оправданя на вернувшихся подкарпатских территориях переводятъ комиссїѣ, для сей цѣли организованѣ.

(2) Того, кто подпадае оправдательному производству, у той комиссїѣ треба подверечи оправданю, котра компетентна по мѣсту посады, респ. по мѣсту бываня в день 15-ого марта 1939.

В спорном случаи оправдательну комиссию компетентный по особѣ, подверженной оправдательному производству, министр, послѣ послуханя регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорїѣ, установляе.

(3) Оправдательнѣ комиссїѣ по административным отдѣлам треба составить. Внутри административных отдѣлов в случаи потребности и больше оправдательных комиссїѣ можно составить.

(4) Оправдательна комиссїя складаея из председателя, из чотырьох порядочных и из чотырьох запасных членов. Для конченя референтских агенд в оправдательной комиссїи председатель комиссїѣ одного из порядочных членов назначае.

(5) Председателев комиссїѣ, а в случаи препятсвованя сих замѣстителев их, як и членов оправдательной комиссїѣ в згодѣ з министерпрезидентом послѣ послуханя регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорїѣ компетентный министр назначае.

(6) Тѣ председателѣ, замѣстителѣ председателев, порядочнѣ и запаснѣ члены, котрѣ не суть в публичной службѣ, мають зложити присягу. Текст присяги слѣдующий: "Я, N. N., як розпоряженьем м. кор. .... министра ч. .... з року 1939 назначеный председателѣ (замѣстителѣ председателя, порядочный член, запасный член) оправдательной комиссїѣ, организованой на основѣ 9. §-а розпоряженя ш. 7800. з року 1939. М. П., присягаю на всевѣдучого и всемогучого Бога, что мою довжность по наилучшому моему знаню и по совѣсти буду кончити. Так най поможе менѣ Бог!"

(7) Такѣ председателѣ комиссїѣ, котрѣ не суть в публичной службѣ, присягу складають перед регентским комиссарем для вернувшихся подкарпатских территорїѣ або перед публичным урядником, ним высланным; замѣстителѣ председателя, порядочнѣ члены и запаснѣ члены же присягу зложатъ перед председателем той комиссїѣ, до котрой были назначенѣ. О зложеню присяги треба составить протокол, а протоколы треба предложити компетентному по оправдательной комиссїи министру.

(8) На засѣданя оправдательной комиссїѣ тогды треба призвати запасного члена, если порядочный член е препятствованный. О разбирательствѣ

оправдательной комиссіѣ треба составити протокол; протоколанта от случая до случая назначае начальник той верхности (уряда), у котрой верхности (уряда) была организована оправдательна комиссіа.

(9) Предсѣдатель оправдательной комиссіѣ список особ, подверженных оправдательному производству, при подаю датума розбирательства, дасть вывѣсити на оголосительной таблицѣ города (села) з тым воззваньем, что каждый мае право даннѣ, относячѣся до особы, подверженной оправдательному производству, и на основѣ котрых поведеня оправдаемого не може уважатися бездоганным, внутри 8 дней в письмѣ або словом заявити предсѣдателю комиссіѣ. Спомянутае оголошеня и у той верхности (уряда) треба вывѣсити, у котрой служачий, подверженный оправдательному производству службу кончить.

(10) Предсѣдатель оправдательной комиссіѣ одновременно з розпоряженями, находячимися в (9) уступѣ, и особ, подверженных оправдательному производству о датумѣ комиссіонального розбирательства увѣдомить, в'едно для ускореня производства каждой оправдаемой особѣ дасть доручити друксорт з надписом "Заява" и выготовленный з мадярским и руським текстом и возве их, чтобы его каждый относительно своей особы в двох экземплярах выповнив и оба экземплярѣ внутри 8 дней от дорученя увѣдомленя предложив предсѣдателю комиссіѣ.

(11) Предсѣдатель оправдательной комиссіѣ один экземпляр поданных ему "Заяв" неоткладно предложить, респ. перешле регентскому комиссарю для вернувшихся подкарпатских территорій, а другой экземпляр приключить к оправдательным актам оправдаемой особы.

(12) Регентский комиссарь для вернувшихся подкарпатских территорій пересланѣ ему "Заявы" внутри 8 дней от дня, слѣдующого послѣ перебраня их при подаю своих замѣток верне предсѣдателю оправдательной комиссіѣ.

(13) Розбирательство перед оправдательной комиссіею только тогда може начатися, если в (12) уступѣ спомянута "Заява" до оправдательной комиссіѣ вернеся.

(14) Розбирательство перед оправдательной комиссіею устное и не публичное. Особу, подвержену оправдательному производству, треба призвати на розбирательство, як и того, кто на основѣ (9) уступа против оправдаемой особы заявив закиды. О дни розбирательства треба увѣдомити и регентского комиссаря для вернувшихся подкарпатских территорій, котрый на розбирательство може дати себе заступати. Непоявленя призваного не заважае производству оправдательной комиссіѣ. Оправдательна комиссіа, если уважае то потребным, може розказати доказное производство и для роз'ясненя таких обставин, о котрых знае котрыйсь член комиссіѣ. Данных, предложеных безименно, если не суть подпертѣ доказами, при оправдательном производствѣ не можно брати в увагу.

(15) Оправдательна комиссія свое рѣшеня выноситьъ большинствомъ голосовъ в запертомъ засѣданю. В случаи ровности голосовъ рѣшае предсѣдатель. Результатъ голосованя треба показати в протоколѣ. Отказъ в оправданю треба мотивовати.

(16) Та обставина, что особа, подвержена оправдательному производству, "Заяву", упомянуту в (10) уступѣ, внутри 8 дней послѣ дорученя еѣ не верне або верне их невыполнено, не заважае производству. Але в сякомъ случаи треба оминати призваня особы, подверженной оправдательному производству, тоже в случаи заявленя закидов [(9) уступ] призваня заявителя, фактъ же не верненя "Заявы", або верненя еѣ невыполнено, треба внести в протоколъ и без дальшого розбирательства треба отказати в оправданю данной особы, а се треба и в протоколѣ выразити.

(17) Противъ рѣшеня, из'являющаго оправданя, регентский комиссаръ для вернувшихся подкарпатскихъ территорій може звернутися докладомъ до компетентнаго по особѣ, подверженной оправдательному производству, министра. Тому отповѣдно рѣшеня, из'являющаго оправданя и всѣ до дѣла относячѣся акты оправдательна комиссія сейчасъ предложить регентскому комиссарю для вернувшихся подкарпатскихъ территорій.

(18) Если регентский комиссаръ для вернувшихся подкарпатскихъ территорій противъ оправданя не мае закидовъ, о семъ внутри 8 дней послѣ предложеня актовъ увѣдомляе оправдательную комиссію, котра особѣ, подверженной оправдательному производству, выдасть оправданя по нижеслѣдующему взорцю и заосмотреное печатей верхности (уряда):

Ч. прот. ....

1939.

Оправдательна комиссія ..... верхности (уряда), организована на основѣ 9. §-а розпоряженя ч. 7.800/1939. М. П. Х. У., котрый родився в ..... (мѣсто) ..... дня ..... мѣс. .... рока, оправдала ..... дня ..... мѣс. .... рока.

.....
предсѣд. оправдательной комиссіи

.....
член оправд. комиссіи

.....
член оправд. комиссіи

.....
член оправд. комиссіи

.....
член оправд. комиссіи

М. П.

(19) Если регентский комиссаръ для вернувшихся подкарпатскихъ территорій оправданя не уважае обоснованымъ, о семъ внутри 8 дней послѣ предложеня ему актовъ оправдательную комиссію увѣдомляе, и внутри дальшихъ

15 дней здѣлае мотивованый доклад компетентному министру. Оправдательна комиссія на основѣ увѣдомленя регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорій особѣ, подверженной оправдательному производству, выдасть слѣдующое увѣдомленя: "Оправдательна комиссія увѣдомляе Вас, что дѣло Вашего оправданя розбирала и к сему относячѣся акты переслала регентскому комиссарю для вернувшихся подкарпатских территорій, котрый на основѣ (17) уступа 9. §-а розпоряженя ч. 7800/1939 М. П. против оправданя здѣлав доклад и акты переслав министру ....."

(20) В случаи доклада регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорій в дѣлѣ оправданя компетентный министр в згодѣ з м. кор. министерпрезидентом як послѣдна инстанція рѣшае и о сем оправдательну комиссію путем регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорій увѣдомляе.

(21) Если компетентный министр згожуется з докладом регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорій, о сем оправдательна комиссія особу, подвержену оправдательному производству, в письмѣ увѣдомляе; а если министр одобрил рѣшеня оправдательной комиссіи, высказующее оправданя, оправдательна комиссія особѣ, подверженной оправдательному производству, выдасть оправданя, наведенное в (18) уступѣ.

(22) Если оправдательна комиссія особу, подвержену оправдательному производству, не оправдае, рѣшеня о сем, при одновременном заявленю, респ. предложеню регентскому комиссарю для вернувшихся подкарпатских территорій, особѣ, подверженной оправдательному производству, в супроводѣ потверженя о дорученю неоткладно дасть доручити.

(23) Против рѣшеня оправдательной комиссіи, отказующой в оправданю, особа, подвержена оправдательному производству, внутри 8 дней послѣ дорученя рѣшеня може подати апеллацію, адресовану до компетентного министра и завдаваему оправдательной комиссіи.

(24) Оправдательна комиссія апеллацію внутри 3 дней от термина правовой поправки, установленного в (23) уступѣ, предложит компетентному министру, котрый в дѣлѣ оправданя послѣ послуханя регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорій рѣшае як послѣдна инстанція и о сем увѣдомляе оправдательну комиссію. Оправдательна комиссія рѣшеня особѣ, подверженной оправдательному производству, в супроводѣ потверженя о дорученю неоткладно дасть доручити.

(25) Если оправдательна комиссія отказала в оправданю особѣ, подверженной оправдательному производству, на основѣ (16) уступа, без вынесеня рѣшеня всѣ акты путем регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорій перешле компетентному министру для збереженя.

(26) Оправдательна комиссія своѣ протоколы и другѣ акты послѣ застановленя оправдательной комиссіи путем регентского комиссара для

вернувшихся подкарпатских территорий предложить компетентному министру для збереження.

(27) Оправдательнѣ комиссіѣ, организованѣ в кругу публичной службы справедливости, в случаях, опредѣленных в (25) и (26) уступах, своѣ акты, при одновременном увѣдомленю регентского комиссара для вернувшихся подкарпатских территорий, предложить непосредственно министру справедливости.

Початок служебной правовой связи § 10.

(1) Дѣйствна служебна правова связь в характерѣ служачого мадярской публичной службы для особы, подпадающей под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а, в случаи, опредѣления еѣ к службѣ на основѣ сего розпоряженя, начинаеся тым днем, котрого дня предписану урядову присягу (обѣт) дана особа зложила.

(2) Если особа, спомянута в (1) уступѣ, внутри 15 дней от назначеня (выбраня, опредѣления) еѣ предписану урядову присягу (обѣт) не зложить и свою посаду не займе, назначеня (выбраня, опредѣления) еѣ утрачае силы.

Недостаток квалификаційных потребностей § 11.

(1) Особ, подпадающих под (1) уступ 7. §-а, тоже под (2) уступ 8. §-а, до 31-ого декабря 1940 на посаду в кругу публичной службы и тогды мож назначити (выбрати, опредѣлити), если они мають квалификацію, предписану к назначеню (выбраню, опредѣленю) на данну посаду по правовым нормам, бывшим в силѣ в Мадярщинѣ в 26 день юлія 1921, респ. бывшим в силѣ на вернувшихся подкарпатских территориях в день 15-ого марта 1939, з тым условіем, что иначе отповѣдають другим потребностям, постановленным к их опредѣленю к публичной службѣ.

(2) Особ, подпадающих под (1) уступ, можно обовязати на то, чтобы в правосильных правовых нормах предписаный фаховый испыт добавочно зложили, респ. чтобы ев. устанавлиему доповнительну фахову образованность добавочно приобрѣли. В случаи обовязаня на зложеня фахового испытания, респ. на приобрѣтеня доповнительной фаховой образованности сю обставину в декретѣ о назначеню (выбраню, опредѣленю) треба показати. Там же треба показати и то, что данна особа зложеня фахового испытания, респ. приобрѣтеня доповнительной фаховой образованности внутри якого термина можна доказати.

(3) В случаи обовязка, спомянутого в (2) уступѣ, опредѣления к службѣ е дочасного характеру; се в декретѣ тоже треба показати.

(4) При особах, подпадающих под (1) уступ 7. §-а, тоже под (2) уступ 8. §-а, до правильного удостовѣреня мадярского горожанства мадярское горожанство треба уважати предположенным в том случаи, если постоянное мѣстожителство данной особы в день 15-ого марта 1939 было на вернувшихся

подкарпатских территориях, але под условием, что он сам або его потомки в прямой линии мадырское горожанство утратили изза розпоряжень триянонского договора.

Претензія на належности § 12.

(1) В случаи особ, подпадаючих под (1) уступ 7. §-а, также под (2) уступ 8. §-а и перший раз опредѣленных к мадырской публичной службѣ, из огляду их претензій на належности, связанѣ з посадою (довжностею) и належачѣ им по правосильным правовым нормам, назначеня (выбраня, опредѣленя) треба уважати першим назначеньем (выбраньем, опредѣленьем).

(2) Если особы, подпадаючѣ под (1) уступ перед назначеньем (выбраньем, опредѣленьем) у видѣ аванса получали належности, сѣ належности на конци того мѣсяця треба застановити, в котром мѣсяци они урядову присягу (обѣт) зложили. В сяком случаи претензія на належности, связанѣ з посадою (довжностею) и належачѣ по правосильным правовым нормам, от першого дня мѣсяця, слѣдуючого послѣ мѣсяця, в котром была заложена присяга (обѣт), открываеся.

Задѣленя в платежнѣ отдѣлы (группы) и платежнѣ классы § 13.

Особ, подпадаючих под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, в случаи опредѣленя их перший раз к публичной службѣ, в платежнѣ отдѣлы, респ. платежнѣ группы и внутри сих в платежнѣ классы, а в случаи опредѣленя их посад, не задѣленных в платежнѣ отдѣлы або платежнѣ классы, в платежнѣ классы (мѣсячна нагорода, мѣсячна платня) треба назначити (выбрати, опредѣлити).

§ 14.

(1) В случаи назначеня особ, подпадаючих под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, на основѣ 13. §-а на посадки, задѣленѣ в платежнѣ степени, относительно установленя платежной классы и внутри сего платежной степени вообще сими правилами треба руководитися:

а) относительно каждой платежной классы рессорта и внутри платежных степеней относительно каждой платежной степени треба установити пересѣчну служебну добу, в теченю котрой особа, состояча в мадырской публичной службѣ, в относном рессортѣ до поодиноких платежных степеней платежных класс вообще дослужилися;

б) послѣ установленя пересѣчной служебной doby у особ, подпадаючих под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, треба установити при задѣленю (назначеню, избраню, опредѣленю) служебну добу, котру из огляду сего розпоряжения можно взяти в увагу, и их в относном рессортѣ можно назначити в тоту платежну классу и в ту платежну степень

платежной классы, в которой пересѣчна служебна доба ровняея служебной добѣ, котру при задѣленю из огляду сего розпоряженя можно взяти в увагу. Если служебна доба, котру при задѣленю можно взяти в увагу, находится межи служебными добами, установленными для двох платежных степеней, як пересѣчна служебна доба, данну особу можно назначити у высшу платежну степень.

(2) Если по а) точцѣ (1) уступа установлена пересѣчна служебна доба в том же рессортѣ в двох або больше платежных степенях однака або приближно однака, особ, подпадающих под б) точку (1) уступа, у которых служебна доба, котру при задѣленю мож взяти в увагу, отповѣдае пересѣчной служебной добѣ, в отповѣднѣ служебнѣ степени в таком процентном отношеню треба задѣлити, в яком процентном отношеню посады, принадлежащѣ к отповѣдным платежным степеням, межи собою суть подѣленѣ.

(3) При задѣленю в платежнѣ классы, а внутри сих в платежнѣ степени, по смыслу (1), респ. (2) уступов из огляду задѣленя, упомянутого в б) точцѣ (1) уступа, треба взяти в увагу ту добу:

а) котру дана особа, в характерѣ мадярского публичного служачого, назначеного (з рочною платнею, выбраного) до 26-ого юлія 1921, в дѣйственной публичной службѣ, або из сякой посады изза еѣ мадярства або изза еѣ политичного поведеня подчас чехословацького володѣня без всякого заосмотреня отделена провела;

б) котру дана особа в характерѣ назначеного (з рочною платнею, выбраного) чехословацького публичного служачого до 15-ого дня марта 1939 в дѣйственной службѣ, а послѣ сего на вернувшихся подкарпатских территориях до опредѣленя еѣ к службѣ провела.

(4) У того, кто в характерѣ до 26 юлія 1921 назначеного (з рочною платнею, выбраного) мадярского публичного служачого службу кончив або состояв в служебной связи и мѣсто оѣдка его посады находилоя 26 юлія 1921 на вернувшихся подкарпатских территориях, але изза мадярства або изза политичного поведеня его подчас чехословацького володѣня свою посаду без всякого заосмотреня утратив, если от того часу перебивав на вернувшихся подкарпатских территориях, або на территории Мадярщины, установленной трианонским договором – з условіем, что не быв помѣщенный в публичной службѣ, або позад своей посады не быв заосмотреный – в случаи опредѣленя его к дѣйственной публичной службѣ добу, або часть добы, изтекшу от 26-ого юлія 1921 аж до знову опредѣленя его при первом задѣленю при установленю платежной классы, респ. при установленю внутри сей платежной степени выимочно, послѣ послуханя мнѣнія министра финансов и послѣ пристаня на се министерской рады можно взяти в увагу.

(5) В прочих при установленю в (3) уступѣ упомянутой служебной добы можно взяти в увагу только ту непрерывну служебну добу, котру по

правосильным правовым нормам из огляду постепенного постапа можно взяти в увагу.

(6) В той платежной степени, в котру служащий з оглядом на постановленя предидучих уступов перший раз быв задѣленный, относительно постапа у высшу платежну степень мѣродатный день назначеня, и то так, что если сей день припадае на час от 1-ого дня январа до 30-ого дня юнїя, тогда претензія на поступ у высшу платежну степень 1-ого январа рока, а если припадае на час от 1-ого юлія до 31-ого децембра, тогда претензія на поступ у высшу платежну степень открываеся 1-ого юлія рока.

§ 15.

Того, кто при опредѣленю перший раз к публичной службѣ назначается на ведучу посаду, або если е то обосновано другими обставинами, отхильно от постановлень в 14. §-ѣ можно назначити и в другу платежну степень; але в сем случаи назначеня може относиться только до найнизшой степени данной платежной классы.

§ 16.

Постановленя 14. и 15. §-ов отповѣдно мѣродатнѣ и в том случаи, если особа, подпадаюча под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, назначается на посаду, принадлежачу до платежной группы.

§ 17.

(1) В случаи назначеня (опредѣленя) особы, подпадающей под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а або (2) уступа 8. §-а, на посаду (довжность), принадлежачу до платежной степени (мѣсячна платня, мѣсячна нагорода), из огляду установленя того, что данной особѣ перший раз по котрой платежной степени (мѣсячна платня, мѣсячна нагорода) належить платня (мѣсячна платня, мѣсячна нагорода), в той самой або з тою на одном уровни стоячей або у высшой отповѣдной посадѣ в мадырской, як и в чехословацкой публичной службѣ проведена добу можно взяти в увагу.

(2) При задѣленю в платежнѣ степени (мѣсячна платня, мѣсячна нагорода) особ, подпадающих под (1) уступ, предписы (3) – (5) уступов 14. §-а треба примѣнити отповѣдно.

(3) Если на основѣ задѣленя по смыслу постановлень (1) и (2) уступов претензія на высшу платню (мѣсячну платню, мѣсячну нагороду), належачу до высшой платежной степени (мѣсячной платнѣ, мѣсячной нагороды) открываеся в часѣ от 1-ого юлія до 31-ого децембра, тогда належность, належачу по высшей платежной степени (мѣсячной платнѣ, мѣсячной нагороды), треба ассигновати от 1-ого юлія рока.

(4) Если е слово о таких посадах (довжностях), подпадающих под (1) уступ, котрѣ внутри якогось рессорта лиш в установленной пропорціи можуть быти систематизованѣ, при назначеню (опредѣленю) на сякѣ посады (довжности) сю пропорцію по возможности треба перед очима держати.

§ 18.

Если определяются особа, подпадающая под а), b) и с) точки (1) уступа 7. §-а або (2) уступа 8. §-а, к такой посадѣ, относительно которой посадки правосильнѣ нормѣ початкову платежну степень предписують, из которой початковой платежной степени в той же посадѣ послѣ изтеченя известной чекательской doby поступ у высшу платежну степень мае мѣста, служачого у высшу платежну степень початковой платежной классы або у высшу платежну классу, респ. у высшу платежну степень сей классы перший раз только в том случаи можно задѣлти, если або в мадьярской або в чехословацкой публичной службѣ в посадѣ, з тою на одном уровни считаеомой, або у высшой служив. В сяком случаи при задѣленю у высшу платежну степень, респ. у высшу платежну классу треба взяти в увагу ту dobu, котру служащий провѣв в посадѣ, на одном уровни з нею считаеомой, або высшой. Из огляду установленя служебной doby, проведенной в данной посадѣ, постановленя, находячѣся в (3) – (5) уступах 14. §-а, дальше из огляду постапу у высшу платежну степень постановленя, находячѣся в (3) уступѣ 17. §-а, а при постапу в дальшу высшу платежну классу правосильнѣ и сюда относячѣся постановленя треба взяти в увагу.

§ 19.

(1) В случаи определеня к службѣ особ, подпадающих под а), b) и с) точки (1) уступа 7. §-а, або (2) уступа 8. §-а, на незадѣленѣ в платежнѣ классы профессорскѣ, учительскѣ, хранительницкѣ и из огляду належностей з сими на одном уровни считаеомѣ другѣ посадки то, что при первом задѣленю у поодиноких посад на основѣ якой квалификациѣ и в присутности сякой квалификациѣ в яких посадах и в яком характерѣ проведену dobu и в якой мѣрѣ можно взяти в увагу, компетентный министр в згодѣ з министром финансов розпоряженьем установить.

(2) Из огляду браня в увагу doby, проведенной в поодиноких посадах постановленя (3) – (5) уступов 14. §-а, а из огляду постапу у высшу платежну степень постановленя (3) уступа 17. §-а мѣродатнѣ.

Задѣленя в рангову послѣдовность

§ 20.

(1) В случаи першого назначеня (опредѣленя) особ, подпадающих под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, в такѣ составы (статѣ), де о принадлежащих до сих составов треба вести именный ранговопослѣдовный регистер, в ранговой послѣдовности получать ранговое мѣсто послѣ тых урядников або других служащих, котрѣ з ними до тотожной платежной классы, респ. платежной группы и внутри сих до тотожной платежной степени принадлежать и котрѣ в ту же платежну степень относной

платежной классы, респ. платежной группы попали раньше, респ. на дотычное ранговое мѣсто раньше приобрѣли претензію.

(2) Если измежи особ, подпадаючих под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, в котром нибудь рессортѣ в одну и ту же платежну степень одной и той же платежной классы, респ. платежной группы, перший раз назначаютъ (опредѣляютъ) больше их в один и тот же день, при установленю взаимного мѣста их в ранговой послѣдовности не из огляду пенсійного заосмотреня, але из огляду першого задѣленя их в платежнѣ классы, респ. платежнѣ группы, а внутри сих в платежнѣ степени установлену служебну добу треба взяти в увагу.

(3) Если при першом задѣленю особ, подпадаючих под (2) уступ, в котром нибудь рессортѣ з ними в'едно в один и тот же день в одну и ту же платежну степень одной и той же платежной классы, респ. платежной группы попадутъ и такѣ служачѣ, не подпадаючѣ под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а, у котрых служебна доба, котру мож взяти в увагу из огляду пенсійного заосмотреня столько або больша, нежели служебна доба, котру мож взяти в увагу, спомянутых в (2) уступѣ служачих, тогды служачий, не подпадаючий под а), b) або с) точки 7. §-а, або под (2) уступ 8. §-а в ранговой послѣдовности попередить служачого, подпадаючу под (2) уступ.

(4) Служачих, подпадаючих под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а або под (2) уступ 8. §-а треба задѣлити в ранговой послѣдовности межи дефинитивными и тогды, если они изза хоть какой причины были назначенѣ в дочасной якости.

(5) Если назначена особа была обовязана на зложеня фахового испытя або на приобрѣтеня фаховой образованности и сему обовязку без властной хибы не удовлетворила в данный термин, утратить свое мѣсто, полученое при назначеню, в ранговой послѣдовности и сякого межи дочасными служачими треба задѣлити в рангову послѣдовность по постановлениям (1) – (3) уступов. Сякого служачого днем зложеня фахового испытя, респ. днем приобрѣтеня фаховой образованности треба назначити дефинитивно и от сего дня треба его задѣлити межи дефинитивными в рангову послѣдовность.

§ 21.

(1) При назначеню (выбраню, опредѣленю) особ, подпадаючих под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а, або под (2) уступ 8. §-а, постановления, находячѣся в 13–20 §-ах, только до 31-ого децембра 1940 можно примѣнити.

(2) Особ, подпадаючих под а), b) або с) точки (1) уступа 7. §-а до 31-ого децембра 1940 на посадки з подобною квалификаціею можно назначити, респ. внутри одного и того же портфеля из одного состава в другой состав можно переложити, даже, если потребно из огляду упорядкованя персонального стана, з предварительным одобреньем министра финансов, можно переложити в состав, подлежащий верхности другого портфеля.

Договорнѣ служачѣ

§ 22.

(1) Правова связь договорных служачих, находившихся на вернувшихся подкарпатских территориях в чехословацкой публичной службѣ, 15-ого марта 1939 перестала.

(2) Насколько особа, подпадаюча под (1) уступ, у видѣ аванса получила належности, аванс концем августа 1939 треба застановити и для сякой особы належности только в случаи нового опредѣленя к службѣ можно установити. В случаи нового опредѣленя к службѣ служачих отповѣдно постановлениям 8. и 9. §-ов треба подверечи оправдательному производству.

Служачѣ з гонораром

§ 23.

Относно служачих з гонораром, находившихся 15-ого марта 1939 на вернувшихся подкарпатских территориях в чехословацкой публичной службѣ, постановления 22. §-а отповѣдно мѣродатнѣ.

III. ЗАГОЛОВОК

Мѣшанѣ постановления

§ 24.

Осѣдки посад, находячѣйся на вернувшихся подкарпатских территориях из огляду квартирного (квартирной аренды) начинаючи днем 15-ом марта 1939 принадлежать до VI. класса квартирного.

§ 25.

(1) Постановления 8. §-а XXII. зак.: 1918, котрѣ на основѣ 4. §-а розпоряженя 5920/1939. М. П. 27-ого дня юнія 1939 на вернувшихся подкарпатских территориях ступили в дѣйство, и к таким бывшим чехословацким служачим публичной службы треба примѣнити, котрѣ у видѣ аванса получают належность, з условіем, что у таких верхностей, урядов, заведень, институцій, производств сповняють службу, на служачих котрых верхностей, урядов, заведень, институцій, производств дѣйство XXIII. закона: 1918. уже о розширено.

(2) К бывшим чехословацким служачим публичной службы, тоже к тым бывшим чехословацким служачим публичной службы, котрѣ на основѣ назначеня стали служачими публичной службы, подпадаючи под дѣйство XXIII. закона: 1918., 2 точку (2) уступа 8. §-а XXII. зак: 1918. з тою отхилкою треба примѣнити, что вмѣсто датума оголошеня закона мѣродатным треба взяти день, розширеня дѣйства закона на вернувшѣся подкарпатскѣ территории, т. е. 27 день юнія 1939; требованя из належачого на основѣ (1) уступа аванса довжника, респ. из урядовых належностей довжника в межах ексекуційных правовых норм, бывших в силѣ на вернувшихсь подкарпатских территориях 15 марта 1939,

можуть быти взыскуемѣ. К заявленямъ требованъ в Централу Грошевыхъ Институцій постановленя розпоряженъ министра финансовъ ч. 7265/1939 треба отповѣдно примѣнити.

(3) Постановленя сего уступа и к бывшимъ чехословацкимъ пензистамъ публичной службы треба отповѣдно примѣнити.

§ 26.

В интересѣ помѣщеня особ, подпадающихъ под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а, постановленя III. зак.: 1931. и IV. зак.: 1918. относительно претензій на первенство до 31 декабря 1940 не будутъ примѣненѣ.

§ 27.

В случаи опредѣленя к службѣ особ, подпадающихъ под а), б) або с) точки (1) уступа 7. §-а, або под (2) уступа 8. §-а, в дѣлѣ задѣленя их на основѣ розпоряженя в платежну классу, в платежну группу, респ. в платежну степень компетентный министр рѣшае окончательно. Дальша правова поправка – сюда причисляючи и процесс у кор. судовъ або у м. кор. административного суда – мѣста не мае.

§ 28.

Постановленя сего розпоряженя розпространяются на верхности, уряды, заведеня, институціѣ, як и на урядниковъ и другихъ служачихъ производствъ, хозяйствъ, подприємствъ, ними завѣдованыхъ або удержаныхъ, державы, вармедь, державныхъ желѣзныхъ дорогъ, державныхъ желѣзныхъ, сталевыхъ и машиныхъ фабрикъ, державныхъ угольныхъ копалень, дале на верхности, уряды, заведеня, институціѣ, як и на урядниковъ и другихъ служачихъ производствъ, хозяйствъ, подприємствъ, ними завѣдованыхъ або удержаныхъ, всѣхъ городскихъ муниципіумовъ, вармедьскихъ городовъ и сел, дале на публичнѣ фонды и публичнѣ фундаціѣ, на вармедьскѣ публичнородорожнѣ фонды, на недержавнѣ публичнѣ больницѣ, на недержавнѣ учебнѣ заведеня и на ихъ урядниковъ и другихъ служачихъ.

§ 29.

(1) (2) уступ 16. §-а розпоряженя ч. 6200/1939. М. П. о дочасномъ упорядкованю администраціѣ вернувшихся к М. Св. Коронѣ подкарпатскихъ территорій утрачае силы.

(2) Постановленя сего розпоряженя з выимкомъ, спомянутымъ в (1) уступѣ, не тычаться постановленъ розпоряженя ч. 6200/1939. М. П. о дочасномъ упорядкованю администраціѣ вернувшихся к М. Св. Коронѣ подкарпатскихъ территорій, тоже постановленъ розпоряженя ч. 5800/1939. М. П. о постановленяхъ организаціѣ справъ справедливости относительно подкарпатскихъ территорій, вернувшихся к М. Св. Коронѣ; все же постановленя сего розпоряженя – з выимкомъ постановленъ, находячихся в (17) – (21) уступахъ 9. §-а – и относительно оправданя принадлежащихъ до круга публичной службы справедливости треба отповѣдно примѣнити.

§ 30.

Се розпоряженя стае правосильным в день оголошеня его. Мъры в дѣлѣ проведения его в дѣйство компетентный министр в згодѣ з министром финансов прииме.

Будапешт, 19 августа 1939.¹

Gróf Teleki Pál в. р.
м. кор. министерпрезидент.

13

Розпоряженя м. кор. министерства ч. 7.790/1939. М. Пр.

Проведеня в дѣйство законных постановлень, относячихся до управильненя муниципіального и общинного выборчого права жидов, як и относительно членства жидов в муниципіальных комиссіях и в общинных заступительствах²

М. кор. министерство на основѣ уповномоченя, находячогося в четвертом уступѣ 4. §-а, дале в первом уступѣ 23. §-а IV. зак.: 1939, розпоряжаея слѣдующим способом:

§ 1.

(1) По смыслу 211. §-а XIX. зак.: 1938 о выборѣ послов в парламент муниципіальное выборчое право мае тот, кто на территории муниципіума е внесеный в именной список оправненных к выбору в реестровых выборчих округах для выбора послов в парламент. По сему же параграфу о оправненных к муниципіальному выбору окремышный список вести не треба.

(2) Слѣдовательно отповѣдно постановленю, спомянугому в предидучом уступѣ, запис (1. § IV. зак.: 1939), спомянутый в (2) уступѣ 4. §-а, тоже в (5) уступѣ 9. §-а розпоряженя ч. 4800/1939 М. П., оправильнюючого выборчое право жидов к выбору послов в парламент, треба перевести и в экземплярах з означеньем А) именного списка оправненных к выбору послов в парламент и служачим и именным списком для муниципіальных выборов.

§ 2.

(1) В списках общинных выбирателей запис, спомянутый в (1) уступѣ 4. §-а розпоряженя ч. 4800/1939 М. П., тоже треба перевести.

(2) Тот, кто заявленя, спомянутое в (2) уступѣ 1. §-а розпоряженя ч. 4800/1939, зато не быв обовязанный подати, бо не е внесеный в правосильный на 1939 рок именной список оправненных к выбору послов в парламент, в том случаи, если в список общинных выбирателей, правосильный в часѣ вступленя в силу сего розпоряженя, е внесеный: довжен подати заявленя внутри 15 дней

¹ Напечатано в "Budapesti Közlöny" в 189 числѣ з 20-го августа 1939.

² Подкарпатский Вѣстникъ. – 1939. – № 6. – С. 30-31.

послѣ оголошеня сего розпоряженя общинному начальству, респ. городоначальнику.

(3) Выконаня заявленя, здѣланого по смыслу (2) уступа, в списку общинныхъ выбирателей из записом, спомянутым в (1) уступѣ, тотожнымъ способомъ треба показати.

§ 3.

Относно выконаня выборчого права жидов в муниципіумах и общинах постановленя, находячѣся в 8. и 10. §-ах розпоряженя ч. 4800/1939 М. П., управильнюючого выборче право жидов при выборѣ послов в парламент, суть мѣродатнѣ.

§ 4.

(1) Верификующий выдѣл муниципіума (20. § XXX. зак.: 1929.; 12. § XVIII. зак.: 1930), респ. общинный верификующий выдѣл (51. § XXII. зак.: 1886.) повинен неоткладно членску оправненность тых муниципіально-выдѣловых, респ. заступительских членов, членство котрых оснуеся на таком правовом титулѣ, на котром правовом титулѣ по смыслу третьего уступа 4. §-а IV. зак.: 1939. Жид не може быти членом муниципіального выдѣла, респ. общинного заступительства. Сему отповѣдно треба ревидовати членску оправненность тых, котрѣ:

а) суть членами муниципіального выдѣла под титулом выбора измежи наибольших платѣльщиком податей, заступованя фаховости, заступованя интересов, доживотного або по их урядовому положеню;

б) суть членами общинного заступництва под титулом плаченя наиболее податей.

(2) Верификующий выдѣл муниципіума, респ. общинный верификующий выдѣл относительно вопроса членства членов, спомянутых в (1) уступѣ, повинен внутри 15 дней от оголошеня сего розпоряженя рѣшати. Если верификующий выдѣл относительно котрогось спомянутого в предидучом уступѣ члена муниципіального выдѣла або заступництва установить, что по смыслу третьего уступа 4. §-а IV. зак.: 1939 не може быти членом муниципіального выдѣла, респ. общинного заступництва, из'явить членство его переставшим.

(3) Относно вынесеня рѣшеня верификующего выдѣла муниципіума, респ. общинного верификующего выдѣла и могучой быти ужитой правовой поправки сего рѣшеня отповѣднѣ постановленя законов: XXX.: 1929, XVIII.: 1930, XXII. 1886 и XXVI.: 1896 мѣродатнѣ.

(4) При заповненю – путем зазваня запасных членов – изза постановлень предидучих уступов опорожненных муниципіально-выдѣловых и общинно-заступительских членских мѣст треба лишити внѣ уваги тых, котрых по смыслу 1. §-а IV. зак.: 1939 треба считати жидами.

§ 5.

Постановленя сего розпоряженя не относятся до особ, означеных в первом и третьом уступах 2. §-а IV. зак.: 1939.

§ 6.

Се розпоряженя стае правосильным в день оголошеня его.

Будапешт, 19-ого августа 1939.

Gróf Teleki Pál в. р.
м. кор. министерпрезидент.

14

**Розпоряженя м. кор. министерства
ч. 7.300 1939. М. Пр.**

**в дѣлѣ проведеня в дѣйство 7-го §-а VI. зак.: 1939 о ограничению
заволодѣня публичным и господарским житьем жидами¹**

М. кор. министерство на основѣ другого уступа 29-го §-а IV. зак.: 1939 (в дальших 3.) следуючим образом розпоряжаея:

§ 1.

(1) Из огляду примѣненя 7-го §-а 3. университетом мае считатися будапештянский м. кор. университет наук имени Петра Пазманя, сегединский (Szeged) м. кор. университет наук имени Франца Йосифа, дебрецинский (Debrecen) м. кор. университет наук имени Стефана Тисы, печский (Pécs) м. кор. университет наук имени Елизаветы и м. кор. университет техничных и господарских наук имени Палатина Йосифа; высокою школою треба считати ягерску (Eger) архиепископску правничу академію, кечкеметску (Kecskemet) всеобщу реформатску правничу академію, мишколцьску (Miskolc) правничу академію тисанского округа евангеликов авгсбургского вѣроисповѣданя, сегединску (Szeged) м. кор. Высоку школу для образования профессоров горожанских школ, Коллегию имени Аппонія для профессорских кандидатов учительских семинарій, Высоку школу для образования профессоров горожанских школ Английских сестер, Институт для образования профессоров архиаббатства чина св. Бенедикта и Паннонгалмѣ (Pannonhalma), кошицьку (Kassa) м. кор. Высоку школу торговельных наук, м. кор. Высоку школу физичной культуры, м. кор. Высоку школу художеств, и курсы з характером высокой школы при м. кор. Высокой школѣ музыки им. Франца Листа, наконець м. кор. господарскѣ академіѣ в Дебрецинѣ (Debrecen), в Кестгелю (Keszthely) и Мадяровар (Magyaróvár).

(2) Дѣйство сего розпоряженя не простираея на слухачов (питомцев) богословских факултетов-универзитетов и высоких богословских школ, тоже на питомцев института для образования рабинов, могучих быти принятых за

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1939, 26 августа.

порядочных слушачов, з ограниченным правом, на филозофичный факултет будапештянского м. кор. университета наук имени Петра Пазманя.

§ 2.

(1) Из огляду примѣненя 7-го §-а 3. треба считати слушачом або питомцем (в дальших: слушачом) порядочных слушачов або питомцев университетов и высоких школ, под сими розумѣючи и частных питомцев Цѣлодержавной м. кор. высокой школы музыки имени Франца Листа.

(2) Слушачом, поступающим на перший рок, треба считати того, кто проситъ принята на первый рок университета або высокой школы, без огляду на то, ци в случаи принята начинае своѣ студіѣ в першом (зимушньому) семестрѣ, ци в другом (лѣтном) семестрѣ першого рока.

(3) Слушачом, поступающим на перший рок, треба считати и того, кто на хоть котрий рок домашних университетов або высоких школ на основѣ студій, на другом домашнем университетѣ або высокой школѣ або на другом факултетѣ або отдѣлѣ (в дальших: факультетѣ) того-же университета або высокой школы або в заграници абсолвованых, перший раз проситъ о принята; перший раз поступающим слушачом треба считати и того, кто уже переже просив о принята без успѣху на данный факултет домашнего университета або высокой школы.

(4) Питомцем, поступающим на перший рок Цѣлодержавной м. кор. высокой школы музыки имени Франца Листа, треба считати и того, кто на сей высокой школѣ перший раз або послѣ попередньої безуспѣшной попытки як повторяющий пуцаеся на приемательный або приватный испыт без огляду на то, что результат приемательного або приватного испыт, по предметам або матеріи, требованям котрого рока удовлетворяе або продовженя студій на котром роцѣ здѣлае возможным.

§ 3.

(1) При установленю числа жидовских слушачов, могучих быти принятых на перший рок университета або высокой школы, треба взяти як основу число всѣх, на данный факултет университета або высокой школы в непосредственно предидучом семестрѣ, або, если роки высокой школы не подѣленѣ на семестры, в непосредственно предидучом школьном роцѣ, записанных слушачов (§ 2). На основѣ сего числа треба установити для каждого факултета университета або высокой школы отдѣльно, что, всѣ роки счислячи, всего сколько жидовских слушачов можно принятии так, чтобы число принятых на данный факултет слушачов не перевысшало 6 §-ов слушачов на данный факултет принятых, а на господарском и торговельном отдѣлѣ господарского факултета при м. кор. университетѣ техничных и господарских наук имени Палатина Йосифа 12 §-ов слушачов.

(2) Из числа на все роки в'едно могучих быти принятых жидовских слушачов треба выняти число тых жидовских слушачов, котрѣ на основѣ предидучих студій, абсолвованых на том же факултетѣ университета або

высокой школы записуються. Послѣ отчисленя числа сих, аж до числа, оставшогося послѣ вычитаня из числа всѣх могучих быти принятых жидовских слухачов, можно принять жидовских слухачов на перший рок, але наибольше в такой мѣрѣ, чтобы число их не перевысшало ту квоту, котра, послѣ подѣленя на число роков факултета, припадае из числа на данный факультет могучих быти принятых всех жидовских слухачов. Если число жидовских слухачов, записаных на основѣ предидучих студій, абсолвованых на том же факультетѣ того же университета або высокой школы, достигае або перевысшае число, могучих быти принятых на данный факультет всѣх жидовских слухачов, жидовского слухача на перший рок принять не мож доти, доки число, на данный факультет на основе предидучих студій записаных жидовских слухачов не знизиться под число могучих быти принятых на данный факультет всѣх жидовских слухачов.

(3) Тот жидовский слухач, котрый на основѣ студій, абсолвованых на том же факультетѣ того же университета або высокой школы, желеае записатися, довжен записатися в порядочном терминѣ, установленном в записном оголошеню. Прошеня в дѣлѣ добавочного записа только в той мѣрѣ можно взяти в увагу, если число всѣх могучих быти принятых жидовских слухачов, послѣ рѣшеня о просьбах о принятя на перший рок жидовских слухачов, еще не е заповнено.

§ 4.

(1) Слухач, поступающий на перший рок университета або высокой школы (в дальших: слухач), довжен доказати то, что в смыслѣ §-а 1. 3. нежидом ци жидом мае считатися, респ. слухач, считаеый жидом и то, ци подлежить предписам, находячимся в §-ѣ 2. 3. Изза сего слухач окрем вытяга из власного родного матричного записа вообще только вытяги из родных матричных записов обох родичов (крестнѣ листы) обовязанный приложити к просьбѣ о принятя. Если слухач незаконнороженный, только вытяг из родного матричного записа (крестный лист) довжен предложити. Универзитетска або высокошкольска верхность в случаи сумнѣву и того може требовати от слухача, чтобы предложив вытяги из родных матричных записов (крестнѣ листы) обох дѣдов и баб.

(2) Вообще не треба обовязовати на предложеня вытягов из родных матричных записов (крестных листов) родичов и дѣдов-баб тых слухачов, котрѣ суть членами вѣроисповѣданя израильского, або котрѣ в своей просьбѣ из'являють, что их межи прочим в смыслѣ §-а 1. 3. жидами треба считати.

§ 5.

Тот слухач, котрый ни сам, ани один из родичов его, а межи дѣдами-бабами наименше три не суть членами и ани не были членами израильского вѣроисповѣданя, дальше тот слухач, котрый в достаточной мѣрѣ доказав, что фактичный стан, як наведеный в котрой нибудь точцѣ [(1) або (2)] уступов

§-а 6., можно примѣнити к нему, тот не може считатися жидом что до принятя на университет або на високу школу.

§ 6.

(1) В случаи, если у слухача, котрый происходит из супружества, заключенного перед 1-им януаром 1939, один из родичов, або из дѣдов-баб наиболее два суть або были членами израильского вѣроисповѣданя, слухач може доказати:

1) вытягом из супружеских матричных записов своих родичов, дальше добавочным записом, находячимся у вытягу родного матричного записа родича, принадлежавшого до израильского вѣроисповѣданя, в отсутствии дотычного записа же крестным листом або свидѣтельством, опредѣленным в 4. и 5. §-ах LIII. 3.: 1868 и свидѣтельством того приходского священника, перед котрым vykрещеня совершилося, что оба его родичѣ уже в часѣ заключеня супружества были членами христианского вѣроисповѣданя и остались членами его и послѣ того (1. точка другого уступа 1-го §-а 3.);

2) отповѣдаючи предписам XXXII. зак.: 1894 згодую, або записом в матричной книзѣ супружества внесеным и относячимся до такой згоды, дале добавочным записом, находячимся у вытягу из родного матричного записа родича, принадлежавшого до израильского вѣроисповѣданя, в отсутствии дотычного записа же крестным листом або свидѣтельством, опредѣленным в 4. и 5. §-ах LIII. зак.: 1868 и свидѣтельством того приходского священника, перед котрым vykрещеня совершилося, что в смыслѣ згоды своих родичов исповѣдуе вѣру христианского родича и что родич, в часѣ заключеня еще израильского вѣроисповѣданя, перед 1-им януаром 1939 переступив в котрое нибудь христианское вѣроисповѣданя и после сего и надальше остався членом христианского вѣроисповѣданя (2. точка другого уступа 1. §-а 3.);

3) властным вытягом из родного записа, респ. в отсутствии добавочного дотычного записа в нем нахожаемого, крестным листом або свидѣтельством, опредѣленным в 4. и 5. §-ах LIII. зак.: 1868 и свидѣтельством того приходского священника, перед котрым vykрещеня совершилося, что он сам от нароженя был членом христианского вѣроисповѣданя, або перед достиженьем сего року став членом христианского вѣроисповѣданя, дальше, что родич его, принадлежавший до израильского вѣроисповѣданя перед 1-им днем януара 1939 став членом котрого нибудь христианского вѣроисповѣданя и так он сам як его родич и послѣ сего остався членом христианского вѣроисповѣданя (3. точка другого уступа 1. §-а 3.).

(2) В том случаи, если слухач быв членом израильского вѣроисповѣданя, або если хоть один родич або из дѣдов-баб его хоть два суть або были членами израильского вѣроисповѣданя, слухач може доказати:

а) властным вытягом из супружеского матричного записа, дальше вытягом (крестным листом) из родного матричного записа родичов и дѣдов-баб его

супруга (супруги) и властным вытягом из родного матричного записи, что перед 1-им днем януара 1939 заключив супружество з особою, не считаемою в смыслѣ 1. §-а 3. жидом и что mezi дѣтьми, из сего супружества нарoженных або рожаемых ни одну не треба уважати в смыслѣ 1. §-а 3. жидом [b) точка третьего уступа 1. §-а 3.];

b) отповѣдными документами что до его родичов, что ни одного из них не треба уважати в смыслѣ 1. §-а жидом c) точка третьего уступа 1. §-а 3.

(3) Если слухач, наведеный в (1) и (2) уступах сего §-а, заключив супружество, окреме мае доказати и то, что его супругу (супруга) в смыслѣ 1. §-а 3. не треба считати жидом.

§ 7.

(1) Слухач, наведеный в (1) и (2) уступах 6. §-а окрем властного вытяга (крестного листа) из родного матричного записи и вытягов родичов его довжен предложити и вытяги из родных матричных записов (крестных листов) обох дѣдов и баб.

(2) От слухача, наведеного в (1) и (2) уступах 6. §-а, окремѣшнього доказаня там означеного фактичного стана требовати не мож, если предложити удостовѣреня на се назначеного уряда, содержачого в собѣ установленя сего фактичного стана. Все-же в случаи сумнѣву от уряда, выставившого удостовѣреня, треба при сообщеню данных, служащих основою сумнѣву, просити роз'ясненя.

§ 8.

(1) Того слухача, впрочем считаемого жидом (2. § 3.), котрый в достаточной мѣрѣ доказав, что фактичный стан, як наведеный в котрой нибудь точцѣ (2) уступа сего §-а, можно примѣнити к нему, можно принять и над пропорциональным числом, установленым для жидовских слухачов, могучих быти принятых на перший рок университета або высокой школы, если в прочих отповѣдають условіям принятия.

(2) Слухач, не подлежащий предписам в 5. §-ѣ (считаемый жидом), може доказати:

1) документом о удѣленю отличія, что именно его у войнѣ в роках 1914-1918 або послѣ законченя еѣ в битвах, за отечество войованных, срѣберною або золотою медалями, або за хороброе перед неприятелем держаня себе два раз другим отличіем, або орденом желѣзной короны III. степени, украшеным мечами, або от сего высшим, тоже мечами украшеным, отличіем отличили, або что его отця у войнѣ в роках 1914-1918 або послѣ законченя еѣ в битвах, за отечество войованных, золотою або хоть два раз великою медалями за хоробрость, або орденом желѣзной короны III. степени, окрашеным мечами або от сего высшим и тоже мечами окрашеным отличіем отличили (2. и 3. точки первого уступа 2. §-а 3.);

2) удостовѣреньем военного опѣкованя, указующим и степень инвалидности, что он сам 5-го мая 1939 наименше в 50%-ах, або что еѣ муж або

отець в том же часѣ в 75 або 100%-ах инвалидом быв (4. точка першого уступа 2. §-а 3.);

3) записом, доказанным вытягом из матрики умерших, что муж або родич у войнѣ 1914-1918 або послѣ законченя еѣ в битвах за отечество войованных, на полю битвы або вслѣдство ран там полученных умер геройскою смертею, або что мужа або родича треба считати умершим геройскою смертею на той основѣ, что его, як щезнувшего у войнѣ в роках 1914-1918, проголосили мертвым (5. точка першого уступа 2. §-а 3.);

4) удостовѣренъем, выставленным Цѣлодержавною Витязскою Столицею, что он сам або муж або родич в часѣ революцій в роках 1918 и 1919 в національных движенях, зверненных против них, участвовав и сим подвергнув свой живот опасности, або за се потерпѣв кару збавленя свободы, або муж або родич за се утратив живот (6. точка першого уступа 2. §-а 3.);

5) удостовѣренъем, выставленным дотычною церковною верхностею, что е дѣйственным або пензіонованным душпастырем принятого або законно признаного христианского вѣроисповѣданя (8. точка першого уступа 2. §-а 3.);

6) удостовѣренъем, выставленным Цѣлодержавною Радою Физичной Культуры, что на олимпійских змаганях, устроеных интернаціональною олимпійскою комиссіею выборов чемпионат (9. точка першого уступа 2. §-а 3.).

§ 9.

(1) Се розпоряженя стае правосильным в день оголошеня его.

15

Распоряженіе м. кор. министерства № 8.020/1939. М. Е.

въ дѣлѣ установленія правилъ чрезвычайного судопроизводства¹

Мадь. кор. министерство на основаніи полномочія по (3) уступу §-а 221. з. ст. II: 1939 приказываетъ слѣдующее:

I. Объявленіе чрезвычайного сужденія

§ 1.

Правила чрезвычайного судопроизводства, установленные въ настоящемъ распоряженіи, примѣняются только тогда, если министерство приказало объявленіе чрезвычайного сужденія на основаніи §-а 221. з. ст. II: 1939. Сіе же распоряженіе назначаетъ область и злодѣянія, для которыхъ вступаетъ въ дѣйствіе чрезвычайное сужденіе.

Нормы з. ст. XXXIII: 1896 объ уголовномъ судопроизводствѣ надлежитъ примѣнять въ сихъ дѣлахъ постольку, поскольку изъ нижеприведенныхъ приказаній не слѣдуетъ что-то иное.

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1939. – 10 септембра. – С. 2-5.

§ 2.

Если министерство прикажет объявление чрезвычайного суждения, то о такомъ надлежитъ сейчасъ издати объявления въ области дѣйствія чрезвычайного суждения.

Объявление должно содержать въ себѣ:

1. обозначеніе злодѣяній, изъ-за которыхъ, и той области, на которой чрезвычайное сужденіе приказано;
2. воззваніе, чтобы каждый избѣгалъ совершенія таковыхъ злодѣяній;
3. напоминаніе, что каждая особа, подлежаща гражданскому уголовному сужденію, котора послѣ объявленія совершитъ въ отмѣченной области злодѣяніе сякого рода, подвергается чрезвычайному сужденію и наказывается смертию.

Объявление выдаетъ президентъ кор. седріи, – въ Будапештѣ президентъ будапештянской уголовной кор. седріи и предпринимаетъ тоже нужные мѣры для публикаціи объявленія.

Объявление надлежитъ вывѣсити у каждого кор. суда въ области дѣйствія чрезвычайного суждения; дальше надлежитъ сообщить о семъ для вывѣшенія и для публикаціи по мѣстнымъ обычаямъ краевымъ институтамъ наказанія, какъ и кор. институтамъ исправительно-воспитательнымъ и управителю частныхъ воспитательныхъ заведеній, находящихся въ области чрезвычайныхъ судовъ, такъ точно и административнымъ органамъ (окружному начальнику, старостѣ города, полицейскому капитану) и сельскимъ представительствамъ, находящимися въ области чрезвычайного суда; сверхъ того объявленіе можно опубликовать и въ газетахъ.

§ 3.

Членовъ сената (чрезвычайного суда) повѣренному чрезвычайнымъ сужденіемъ назначаетъ сейчасъ президентъ кор. седріи.

Предсѣдателемъ чрезвычайного суда является самъ президентъ кор. седріи, или его замѣститель; остальныхъ четырехъ членовъ надлежитъ назначити изъ числа судей кор. седріи. Сверхъ того надлежитъ назначити къ чрезвычайному суду одного судью-замѣстителя и письмоводителя.

Если чрезвычайный судъ не можетъ быти составленъ изъ состава кор. седріи, то могутъ быти назначены и судьи кор. окружного суда въ мѣстѣ седріи, или въ ея близкости.

§ 4.

Предсѣдатель (ведушій) кор. прокуратуры немедленно назначаетъ одного, или больше членовъ кор. прокуратуры, которые при чрезвычайномъ судѣ исполняютъ должность публичного обвинителя; о назначеніи предсѣдатель прокуратуры немедленно извѣщаетъ президента кор. седріи.

§ 5.

Объ объявленіи чрезвычайнаго сужденія и о назначенныхъ членахъ чрезвычайнаго суда и кор. прокуратуры немедленно нужно – по возможности по телефону – извѣстити министра правосудія.

II. Уведеніе чрезвычайнаго сужденія въ дѣйствіе

§ 6.

Обвиняемый можетъ быти поставленъ передъ чрезвычайный судъ только тогда, если былъ достигнутъ при совершеніи дѣянія или, если его виновность – по всей вѣроятности – немедленно докажется.

Не можно поставить передъ чрезвычайный судъ сумасшедшихъ, лицъ, терпящихъ временно тяжкой болезнью и беременныхъ женщинъ прежде ихъ выздоровленія.

Если противъ обвиняемого было заведено нормальное уголовное производство, то чрезвычайное сужденіе больше не имѣетъ мѣста изъ-за того же самого дѣянія.

§ 7.

Чрезвычайный судъ поступаетъ противъ обвиняемого не смотря на уголовныя дѣла, веденыя эвентуально передъ нормальнымъ судомъ.

Чрезвычайный судъ можетъ засѣдати внутри области кор. седріи на любомъ мѣстѣ, на которое было объявлено чрезвычайное сужденіе.

§ 8.

Для производства равно съ чрезвычайнымъ судомъ мѣста совершеннаго дѣянія, компетентный есть тотъ чрезвычайный судъ, въ области котораго попали обвиняемого, или гдѣ держать его подъ стражей.

Если бы заведеніе, или продолженіе производства передъ компетентнымъ судомъ встрѣтилося съ препятствіями, то компетентнымъ станеть тотъ чрезвычайный судъ, къ которому обратится прокуратура.

Переведеніе дѣла на другій компетентный чрезвычайный судъ допустимо только по предложенію кор. прокуратуры.

§ 9.

Обвиняемого въ злодѣянніи, подлежащаго чрезвычайному сужденію, надлежитъ задержать и немедленно поставить передъ кор. прокуратуру; до составленія чрезвычайнаго суда постарается кор. прокуратура о нужномъ заключеніи обвиняемого.

§ 10.

Якъ только станеть нужнымъ введеніе чрезвычайнаго сужденія въ дѣйствіе, кор. прокуратура немедленно должна о томъ извѣстити предсѣдателя чрезвычайнаго суда; предсѣдатель въ слѣдствіи извѣщенія долженъ постаратися съ наибольшей скоростью о томъ, чтобы сошелся чрезвычайный судъ. Кор. прокуратурѣ надлежитъ постаратися о томъ, чтобы вооруженная сила, нужная для безопасности чрезвычайнаго суда и эвентуальнаго исполненія смертнаго

наказанія, была въ распоряженіи; чтобы на мѣстѣ определенномъ для разбирательства передъ чрезвычайнымъ судомъ было подготовлено нужное урядовое снаряженіе и присутствовали духовникъ, лѣкаръ, случайно и катъ; на конецъ тоже о томъ, чтобы въ случаѣ смертнаго приговора, – если бы осужденный не получилъ милости, – ничего не препятствовало исполненію смертнаго наказанія.

§ 11.

Формальное производство предварительного слѣдствія, якъ равно и подаііе обвинительнаго акта не имѣють мѣста. Производство протекаетъ отъ начала до конца передъ составленнымъ чрезвычайнымъ судомъ и по возможности безъ перерыва.

Обвиняемого сейчасъ послѣ составленія чрезвычайнаго суда треба поставить передъ чрезвычайный судъ.

Кор. прокуратура должна доставити доказательства нужные для разбирательства, главнымъ же образомъ непосредственно призвати потерпѣвшаго, свидѣтелей и знатоковъ, или – если нужно – постаратися о ихъ приводѣ.

Чрезвычайное сужденіе можно провести въ любой часъ тоже и на вольномъ пространствѣ.

Разбирательство противъ поодинокихъ обвиняемыхъ можетъ продолжатися – включительно вынесенія приговора – до трижды двадцати четырехъ часовъ и сей срокъ надлежитъ считати отъ того времени, когда поставили обвиняемого передъ чрезвычайный судъ. Если сей срокъ додержати не можно, имѣеть мѣсто нормальное уголовное производство.

III. Разбирательство передъ чрезвычайнымъ судомъ

§ 12.

Поскольку настоящее распоряженіе не содержитъ въ себѣ различныхъ мѣропріятіи, надлежитъ продолжати разбирательство передъ чрезвычайнымъ судомъ съ соотвѣтствующимъ примѣненіемъ правилъ главы XVIII. уг. пр. (Вр.); но по возможности нужно избѣгати всякаго рода протяжностей.

Обвиняемый можетъ избрати себѣ защитника и о семъ его правѣ немедленно послѣ заведенія чрезвычайнаго производства должна его извѣстити кор. прокуратура, но на всякій случай должна сіе объяснить прежде, чѣмъ былъ бы поставленъ передъ чрезвычайный судъ. Если обвиняемый не воспользуется симъ своимъ правомъ, или, если избраннаго защитника на разбирательство сейчасъ призвати не можно, судъ назначитъ защитника по должности. Поскольку для сей цѣли нѣтъ въ распоряженіи защитника согласно §-у 55. уг. пр., можно назначити помощника адвоката, кандидата адвокаціи, или другое подходящее лицо право знающее.

§ 13.

Разбирательство начинается съ того, что кор. прокуроръ изложитъ вмѣсто перечитанія обвинительного акта обстоятельства, служащіе основаніемъ чрезвычайнаго сужденія.

Производство обыкновенно ограничивается доказываніемъ того злодѣянія, изъ-за котораго чрезвычайное производство было приведено въ дѣйствіе; однако на предложеніе кор. прокурора можно его розширить и на другія таковыя дѣянія, которые не подлежатъ чрезвычайному сужденію, если вслѣдствіе того не нужно опасаться замедленія, воспрепятствующаго чрезвычайному сужденію. На другіе преступленія обвиняемого не нужно обращать вниманія.

Выслѣживаніе совиновниковъ и участниковъ въ злодѣяніи надлежитъ имѣти передъ очами, однако изъ-за сего не можно отдалити вынесеніе и исполненіе приговора.

Послѣ окончанія доказательственнаго производства кор. прокуроръ изложитъ его успѣхъ и сдѣлаетъ свое предложеніе. На сіе отвѣчаютъ обвиняемый и его защитникъ, а если еще отвѣтитъ кор. прокуроръ, право сдѣлать послѣднее заявленіе всегда принадлежитъ обвиняемому и его защитнику.

§ 14.

Послѣ рѣчей сторонъ предсѣдатель провозгласитъ разбирательство оконченнымъ а обвиняемого дастъ устранить; чрезвычайный судъ же рѣшаетъ въ закрытомъ засѣданіи.

Если чрезвычайный судъ обвиняемого провозгласитъ односторонне виновнымъ въ какомъ-нибудь злодѣяніи, подлежащемъ чрезвычайному производству, въ своемъ приговорѣ наложитъ смертное наказаніе.

Обвиняемого, который во время совершенія злодѣянія еще не достигъ двадцатаго года своей жизни, надлежитъ наказати каторжной тюрьмой отъ десяти до пятнадцати лѣтъ, если же обвиняемый во время совершенія злодѣянія не достигъ восемнадцатаго года своей жизни, тогда наказывается тюрьмой отъ пяти до десяти лѣтъ. Однако если исполненіе смертнаго наказанія на одномъ, или больше лицахъ послужило уже нужнымъ устрашающимъ примѣромъ для возстановленія спокойствія и порядка, чрезвычайный судъ можетъ наложить по важнымъ причинамъ вмѣсто смертнаго наказанія безсрочную каторжную тюрьму, или же каторжную тюрьму отъ десяти до пятнадцати лѣтъ. Дальше облегченіе наказанія не имѣетъ мѣста.

Если въ виду злодѣянія, подлежащаго чрезвычайному производству, предстоитъ какое-нибудь условіе §-а 326. п. 1-3. у. пр., чрезвычайный судъ рѣшеніемъ освободитъ обвиняемого.

§ 15.

Приговоръ съ короткимъ обоснованіемъ надлежитъ сейчасъ написать въ письменной формѣ.

О разбирательствѣ передъ чрезвычайнымъ судомъ надлежитъ составить протоколъ; содержаніе сего должно ограничиться сущю разбирательства. Протоколъ подпишутъ предсѣдатель и письмоводитель.

IV. Исполненіе

§ 16.

На рѣшенія чрезвычайнаго суда – съ исключеніемъ возобновленія и обжалованія правового единства – обжалованіе не допустимо. Просьба о милости не имѣетъ отлагательной силы.

Если обвиняемого осудили на смерть, чрезвычайный судъ послѣ производства по §-у 497. уг. пр. (Вр) немедленно рѣшить о вопросѣ, предложить ли осужденнаго на милость, или нѣтъ.

Если же судъ осужденнаго на милость не предложить, послѣ объявленія приговора – по возможности – придѣлать осужденному духовника. Смертное наказаніе надлежитъ исполнить послѣ истеченія соотвѣтствующаго срока для подготовки – обыкновенно въ теченіи двухъ часовъ.

Если чрезвычайный судъ предлагаетъ на милость осужденнаго на смерть, представить уголовные акты съ случайно поданой просьбой о милости, якъ равно съ отзывомъ кор. прокуратуры и чрезвычайнаго суда министерству правосудія. Если на смерть осужденный не получилъ милости, послѣ объявленія сего надлежитъ исполнить смертное наказаніе по указаніямъ предыдущаго уступа.

§ 17.

Приведеніе въ исполненіе наказанія лишеніемъ свободы надлежитъ осуществить сейчасъ послѣ объявленія приговора чрезвычайнаго суда.

Въ случаѣ оправдательнаго рѣшенія – если нѣтъ законной причины для дальшаго задержанія – обвиняемого немедленно надлежитъ отпустить на свободу.

V. Различные и заключительные распоряженія

§ 18.

Рѣшеніе, вынесенное въ чрезвычайномъ судебномъ производствѣ – въ случаѣ возвращенія актовъ по послѣднему уступу §-а 16. – вмѣстѣ съ актами разбирательства надлежитъ предложить найпозже до четырнадцати дней кор. главному прокурору. Кор. главный прокуроръ послѣ просмотра актовъ и приказанія случайно нужныхъ мѣропріятій доложить о томъ министерству правосудія.

§ 19.

Возобновленіе и обжалованіе правового единства по правиламъ уг. пр. (Вр.) имѣють мѣсто.

§ 20.

Въ случаяхъ, если чрезвычайный судъ дѣло не считаетъ подлежащимъ чрезвычайному сужденію, или если приговора только по той причинѣ не можно было вынести, что не было достигнуто единогласного рѣшенія, или если хотя противъ обвиняемого есть тяжелыя основанія для подозрѣнія, что совершилъ изобличающее злодѣяніе, однако доказаніе его виновности не удалось въ теченіи законного срока, или если же показалось во время разбирательства, что обвиняемый находится въ нѣкоторомъ изъ состояній намѣченныхъ во второмъ уступѣ §-а б, и на конецъ, если въ предѣлахъ законного срока не можно вынести рѣшенія вообще, долженъ рѣшити чрезвычайный судъ въ томъ смыслѣ, что дальшее чрезвычайное производство недопустимо.

Чрезвычайный судъ о своемъ опредѣленіи долженъ извѣстити обвиненного и кор. прокуратуру и переложить дѣло къ нормальному суду; попутно рѣшить и о томъ, если обвиняемый долженъ остатися и на дальше подъ стражей.

§ 21.

Въ дѣлѣ прекращенія чрезвычайного сужденія распоряжается министерство. Прекращеніе чрезвычайного сужденія надлежитъ публиковать такъ, якъ его приказаніе.

Въ уголовныхъ дѣлахъ еще не рѣшенныхъ – зачисляя сюда и тѣ, въ которыхъ уже былъ вынесенъ смертный приговоръ, но исполненъ еще не былъ – о прекращеніи чрезвычайного сужденія надлежитъ извѣстити обвиняемого и перевести дѣло въ нормальный судъ. Судъ, въ который дѣло переведено было, поступаетъ такъ, якобы чрезвычайное производство и начато не было.

Прекращеніе чрезвычайного сужденія не касается исполненія наложенного наказанія лишеніемъ свободы.

§ 22.

Настоящее распоряженіе вступаетъ въ силу днемъ его объявленія.¹

Съ дѣйствіемъ настоящего распоряженія теряють силу еще дѣйствующій § 8 распоряженія № 2.731/1917. М. Е., дальше распоряженіе № 6.563/1921 М. Е. и еще дѣйствующа глава II распоряженія № 9.550/1915. I. М.

Съ тѣмъ измѣненіемъ, что для производства являются мѣродатными нормы настоящего распоряженія, остаются въ силѣ распоряженіе со дня 9 мая 1939 года № 12.727/1939. I. М. Е., въ дѣлѣ чрезвычайного сужденія, якъ равно и распоряженіе со дня 25 августа 1939 года № 24.168/1939. I. М. Е. въ дѣлѣ расширенія чрезвычайного сужденія на Подкарпатску область, возвратившуюся къ Мадьярской Святой Коронѣ; однако производство начатое – передъ

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 195-омъ н-рѣ отъ 29 августа 1939.

вступленіємъ настоящаго распоряженія въ силу – на основаніи главы II. распоряженіе № 9.550/1915. I. М. надлежитъ продолжати и окончити по предписаніямъ послѣдняго распоряженія.

Будапешть, дня 28 августа 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

16

Къ народу Угорщины!¹

Обстоятельства въ Европѣ перемѣнились въ тяжшіе.

Цѣлый рядъ державъ – между прочими и общеизвѣстные нейтральные – предприняли мѣры для обезпеченія державнаго порядка, продолжительности производства и спокойствія каждоденной жизни жителей.

Мною веденное правительство природно дошло до подобнаго рѣшенія завести всѣ мѣропріятія, которыя потребны для удержанія общаго мира и продолжительности господарской жизни.

Чтобы той спокой и хладнокровіе, якое показало дисциплинованное общественное мнѣніе въ Угорщинѣ передъ цѣлымъ свѣтомъ, было и дальше сохранено, правительство рѣшило воспрепятствовать всему, что могло бы помѣшати душевной и матеріальной жизни Державы.

По сей причинѣ въ своемъ правительственномъ распоряженіи привожу въ дѣйствіе слѣдующія установленія:

1. о приведеніи въ дѣйствіе спеціальнаго правнаго положенія,
2. о ограниченіи товарищественныхъ правъ,
3. о ограниченіи собирательнаго права,
4. о удаленіи, о приказу подъ полицейный дозоръ или стороженіе (интернованіе),
5. о контролѣ прессы (внутренна цензура),
6. о контролѣ заграничной прессы,
7. о наложеніи запрещенія поодинокихъ матеріаловъ,
8. о дочасномъ пріостановленіи поодинокихъ распоряженій въ дѣлѣ рабочаго отношенія служащихъ въ промыслѣ, торговлѣ, рудокопствѣ и горнозаводствѣ [гамры] (о пріостановленіи ограниченія рабочаго часа и плаченнаго отпуска),
9. о стабилизациі уровня цѣнъ.

За сими распоряженіями по потребности будутъ слѣдовати и дальшіе правительственные распоряженія.

---

¹ Подкарпатскій Вѣстник. – 1939. – 10 септембра. – С. 1.

Ожидаю отъ благоразумнаго населенія Угорщины, что такъ въ общемъ, якъ въ личномъ интересѣ поодинокихъ жителей, всѣми силами будетъ старатися улегчити патріотичну урядову работу.

Будапешть, 1 септембра 1939.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

17

Распоряженіе м. кор. министерства № 8.110/1939. М. Е. Ограниченіе права образованія обществ¹

М. кор. министерство на основаніи полномочія по смыслу §-а 148. з. ст. II: 1938) распоряжается слѣдующимъ образомъ:

§ 1.

Воспрещается образованіе нового общества, филиальнаго общества, или же какой-нибудь организаціи, имѣющей характеръ общества (§ 1. з. ст. XVII: 1938) до дальшаго распоряженія.

§ 2.

Надъ обществами, филиальными обществами, или же какими-нибудь организаціями, имѣющими характеръ обществъ и дѣйствующими по статутамъ (уставамъ), одобренными правительственными властями, полицейская власть должна исполнять пріостренный надзоръ, а въ обоснованныхъ же случаяхъ ради ограниченія, или прекращенія дѣятельности обществъ, филиальныхъ обществъ или же организацій, имѣющихъ характеръ обществъ, должна сдѣлать немедленно предложеніе министру внутреннихъ дѣлъ.

§ 3.

О предложеніи по смыслу §-а 2. рѣшаетъ министерство.

Министерство можетъ распоряжаться и безъ выжиданія предложенія.

§ 4.

Тѣ общества, филиальные общества и организаціи, имѣющіе характеръ общества, дѣятельность которыхъ была пріостановлена, не могутъ дѣйствовать.

Въ случаѣ нужды полицейская власть должна удовлетворити сему запрещенію и принужденіемъ.

§ 5.

Нарушающіе воспрещеніе, введенное въ §§-ахъ 1 или 4, или же распоряженіе министерства, изданное на основаніи §-а 3, совершаютъ

---

¹ Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1939. – № 7. – С. 6.

проступокъ и будутъ наказаны заключеніемъ до двухъ мѣсяцевъ, въ случаѣ же войны до шести мѣсяцевъ.

Что касается грошевого наказанія, надлежитъ руководитися предписаніями з. ст. X : 1928 съ той разницей, что высшая сумма опредѣленного грошевого наказанія можетъ достигнути суммы установленной въ уступѣ (1) §-а 212. з. ст. II : 1939.

§ 6.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствіе въ день его объявленія.¹

Будапештъ, дня 1 сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

18

**Распоряженіе м. кор. министерства
№ 8.120/1939. М. Е.
объ ограниченіи права собраний²**

М. кор. министерство на основаніи полномочія по смыслу §-а 149. з. ст. II: 1939) распоряжается слѣдующимъ образомъ:

§ 1.

Устраиваніе народныхъ собраний, шествій политическаго характера и другихъ политическихъ сходокъ воспрещается до дальшого распоряженія и устроению послѣднихъ надлежитъ воспрепятствовать – въ случаѣ нужды – въ принудительномъ порядкѣ.

§ 2.

Всякія другія собранія не относящіяся къ §-у 1. – поскольку сіе распоряженіе категорически иначе не распоряжается – можно устроить по предварительному разрѣшенію полицейскихъ властей.

§ 3.

Предписанія §-а 2 не относятся къ собраніямъ органовъ, корпорацій, административныхъ властей, якъ равно и признанныхъ религій и закономъ признанныхъ вѣроисповѣданій.

§ 4.

(1) Принимающіе участіе вопреки воспрещенію установленному въ §§-ахъ 1, или 2 на народныхъ собраніяхъ, шествіяхъ, другихъ политическихъ

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

² Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1939. – № 7. – С. 6-7.

сходкахъ, или собраніяхъ, совершать проступокъ и могутъ быть наказаны заключеніемъ до двухъ мѣсяцевъ, въ случаѣ же войны до шести мѣсяцевъ, — поскольку ихъ поступокъ не подлежитъ уголовнымъ установленіямъ §-а 197. з. ст. II : 1939.

(2) Относительно грошевого наказанія надлежитъ руководитися установленіемъ зак. статьи X : 1928 съ той разницей, что высшая опредѣляемая сумма грошевого наказанія можетъ достигнути суммы, установленной въ §-ѣ 212. з. ст. II : 1939.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствительность въ день объявленія.¹

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

19

Распоряженіе м. кор. министерства

№ 8.130/1939. М. Е.

Изгнаніе и подверженіе подъ полицейскій надзоръ и сохраненіе²

М. кор. министерство на основаніи полномочія, данного ему §-ом 150-ымъ з. ст. II: 1939 о народной обороне распоряжается слѣдующе:

§ 1.

Тѣ лица, присутствіе которыхъ въ опредѣленныхъ селахъ или частяхъ государства подозрительно съ точки зрѣнія общественного порядка и общественной безопасности или же съ точки зрѣнія иныхъ — для державы важныхъ — интересовъ, или по хозяйственнымъ причинамъ вредно:

- а) подвергаются полицейскому надзору на мѣстѣ своего пребыванія;
- б) изгоняются изъ мѣста своего пребыванія, относительно изъ опредѣленныхъ частей державы — независимо отъ права принадлежности — а въ другой части же державы подвергаются полицейскому надзору, или же, въ случаѣ нужды, полицейской охранѣ.

§ 2.

Правила, касающіеся подверженія подъ полицейскій надзоръ, или охрану устанавливаетъ министръ внутреннихъ дѣлъ при содѣйствіи министра справедливости.

§ 3.

(1) Кто нарушитъ, или обойдетъ воспрещеніе распоряженія, изданного министромъ внутреннихъ дѣлъ на основаніи §-а 2 или же на основаніи вышеупомянутого распоряженія изданнаго мѣропріятія, совершитъ проступокъ

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

² Подкарпатскій Вѣстникъ. — 1939. — № 7. — С. 7.

и наказывається заключеніємъ до двухъ мѣсяцевъ, въ случаѣ же войны до шести мѣсяцевъ.

(2) Относительно грошевого наказанія надлежитъ руководитися установленіями законной статьи X : 1928 съ той разницей, что найвысшая сумма опредѣляемого грошевого наказанія можетъ достигнути суммы, установленной въ уступѣ (1) §-а 212. з. с. II : 1939.

§ 4.

Сіе распоряженіе не касается правовыхъ правилъ, относящихся къ изгнанію иностранцевъ изъ цѣлой области державы.

§ 5.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствительность въ день объявленія.¹

Будапештъ, дня 1 сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

20

Распоряженіе м. кор. министерства

№ 8.140/1939. М. Е.

Контроль печати²

М. кор. министерство на основаніи полномочія, заключенного в §-ѣ 151 з. ст. II: 1939, приказываетъ слѣдующее:

§ 1.

(1) Напечатати періодическій журналъ, или иное печатное произведеніе разрѣшено только тогда, если для напечатанія сего кор. прокуратура компетентная по мѣсту изготовленія печатного произведенія, относительно членъ власти намѣченной въ нижеслѣдующемъ уступѣ (2), дали разрѣшеніе.

(2) Разрѣшити напечатаніе печатного произведенія, изготовленного внѣ столицы кор. седрии, имѣетъ право членъ прокуратуры, назначенный ведущимъ кор. прокуратуры (уполномоченный прокуратуры) или членъ полицейской власти уполномоченный для того ведущимъ кор. прокуратуры.

§ 2.

(1) Власть имѣющая право дати разрѣшеніе, провѣритъ корректуру каждого сообщенія періодического журнала сейчас или текстъ его написанный на машинкѣ (рукопись), у иного же печатного произведенія предъявленную рукопись немедленно, и если убѣдится о томъ, что произведеніе печати или появленіе поодинокихъ сообщеній и распространеніе ихъ касались бы не

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

² Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1939. – № 7. – С. 8.

благоприятно интереса ведения войны, или иного важного интереса державы, должна въ выданіи разрѣшенія отказать или запретити распространение печатного произведенія.

§ 3.

Начати размноженіе и распространение печатного произведенія передъ выданіемъ разрѣшенія запрещено.

§ 4.

Министерскій предсѣдатель при кор. прокурорѣ для провѣрки произведеній печати въ Будапештѣ организуетъ комиссію для контроля печати.

§ 5.

Тотъ, кто либо умышленно, либо по неосторожности дастъ напечатати, распространяетъ или распространяетъ такое произведеніе печати, для напечатанія котораго власть (§ 1) не выдала разрѣшенія, или же распространение котораго запретила, совершаетъ преступленіе и наказывается по §-у 198. з. ст. II: 1939.

§ 6.

Настоящее распоряженіе не касается правовыхъ правилъ по отношенію повинности предъявленія обязательного примѣрника или же иныхъ правилъ урегулированія печати.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствительность въ день объявленія.¹

Будапештъ, дня 1 сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

21

Распоряженіе м. кор. министерства

№ 8.150/1939. М. Е.

Контроль произведеній иностранной печати²

М. кор. министерство на основаніи полномочія, даннаго ему уступомъ (4) §-а 151. з. ст. II : 1939, приказываетъ слѣдующее:

§ 1.

Періодическіе журналы, прибывающіе изъ-за границы, и другіе произведенія печати надлежитъ взять подъ контроль передъ прибытіемъ на мѣсто назначенія.

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

² Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1939. – № 7. – С. 8-9.

§ 2.

Контроль надъ произведеніями печати, упомянутыми въ §-ѣ 1, исполняетъ печатное отдѣленіе президіума м. кор. министерского совѣта.

§ 3.

(1) Тѣ произведенія печати, прибывающіе изъ-за границы, которые съ цѣлью взиманія пошлинь были переданы нѣкоторому таможенному правленію, должно сіе таможенное правленіе съ цѣлью взиманія пошлинь направить главному таможенному правленію въ Будапешть. Главное таможенное правленіе съ цѣлью исполненія контроля (§ 2) безъ замедленія извѣститъ печатное отдѣленіе президіума министерского совѣта.

(2) Тѣ же произведенія печати, прибывающія изъ-за границы, которые не подлежатъ взиманію пошлинь, посылаются вымѣнивающими (перебирающими) почтовыми урядами непосредственно печатному отдѣленію президіума м. кор. министерского совѣта.

§ 4.

Тѣ иностранныя произведенія печати, врученіе которыхъ разрѣшено послѣ контроля, надлежитъ выдать по правилу безъ замедленія.

§ 5.

(1) Если печатное отдѣленіе президіума министерского совѣта найдетъ при контролѣ такое произведеніе печати, относительно котораго судейска власть уже приказала занятіе или конфискацію, или содержаніе котораго касается впрочемъ неблагопріятно интересовъ веденія войны или другого важнаго интереса державы, немедленно предприметъ мѣры въ дѣлѣ прекращенія дальшого распространенія, такъ точно и въ дѣлѣ заведенія уголовного производства.

(2) Печатное отдѣленіе президіума министерского совѣта сдѣлаетъ объявленіе въ Будапештскомъ Вѣстникѣ о томъ, что распространеніе якогонибудь иностраннаго произведенія печати надлежитъ – по смыслу предидущаго уступа – прекратить. Произведенія печати такого рода, найденые въ оборотѣ послѣ объявленія, надлежитъ сконфисковать и предложить печатному отдѣленію президіума министерского совѣта для дальшого производства.

§ 6.

Министръ внутреннихъ дѣлъ можетъ запретити ввозъ и распространеніе иностранныхъ періодическихъ журналовъ въ интересѣ веденія войны или въ оборонѣ важнаго интереса державы.

§ 7.

Кто – нарушая распоряженіе, выданное на основаніи §-овъ 5 и 6 – умышленно, или по неосторожности ввозитъ на территорію державы, или распространяетъ иностранныя произведенія печати, совершитъ преступленіе и наказывается по §-у 198. з. ст. II : 1939.

§ 8.

Настоящее распоряжение вступает в силу в день его объявления.¹

Будапешть, 1 сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерской председатель.

22

Распоряжение м. кор. министерства

№ 8.260/1939. М. Е.

о расширении действия некоторых распоряжений, выданных в связи с чрезвычайными маневрами²

М. кор. министерство на основании полномочия, данного ему в § 2. з. ст. XXVI : 1931 о обеспечении порядка в хозяйственном и кредитном живот, и равновесия державного хозяйства и в последний раз продолженного в § 1. зак. ст. VIII. 1939, приказывает следующее:

§ 1.

Действие распоряжений № 7.110/1938. М. Е. от дня 4 октября 1938 года о частно-правовых обязанностях особ, явившихся на чрезвычайные маневры, и № 3.480/1939 М. Е. от дня 27 марта 1939 года, зат, № 7.777/1938 М. Е. от дня 28 октября 1938 года о служебных отношениях промысловых и торговых служащих и сельскохозяйственных чиновников, явившихся на чрезвычайные маневры, и № 7.800/1938 М. Е. от 29 октября 1938 года распространяется – исключительным образом – до дальнейшего распоряжения – на вс, особы, которые исполняют действительную военную службу на основании своей повинности отбывать запасную, или дополнительно-запасную военную службу. Также и установления распоряжения № 7.400/1938 М. Е. от дня 15 октября 1938 о служебных отношениях земледельской челяди расширяются на с, лица – за исключением установления в уступ (3) § 2. упомянутого распоряжения.

До дальнейшего м,роприятия надлежит прим,нати распоряжение № 7.390/1938. М. Е. от дня 15 октября 1939 года об, обязанной помощи трудом во время чрезвычайных маневров – во вс, таких случаях, когда непрерывность земледельческого производства не может быть обеспечена иначе в виду отбывания военной повинности.

---

¹ Напечатано в "Budapesti Közlöny" в 199-ом н-р, от 2-го сентября 1939.

² Подкарпатский В,стник. – 1939. – № 7. – С. 9-10.

§ 2.

Применяя распоряженія, приведенные въ первомъ уступѣ §-а 1, къ особамъ упомянутымъ въ нихъ подразумѣвается день, когда вступить въ силу сіе распоряженіе, а не день отдѣльныхъ распоряженій.

§ 3.

При особахъ, поступившихъ на военну службу, или членахъ (родственникахъ) ихъ семействъ, – не получающихъ особаго квартирнаго пособія, считается общественнымъ квартирнымъ пособіемъ одна пятая доля семейнаго пособія, выдаваемого членамъ (родственникамъ) на военну службу поступившихъ особъ, живущимъ съ ними въ общемъ домохозяйствѣ и въ квартирѣ, снятой поступившимъ самимъ или же совокупно.

§ 4.

Поскольку наймодатель засвидѣтельствуетъ, что наемщикъ не можетъ ему заплатить – безъ своего матеріальнаго разоренія – недоплаченной наемной платы за время въ первомъ уступѣ §-а 1. упомянутой военной службы и въ виду сего окончательно простилъ наемщику сей долгъ – хотъ публичнымъ документомъ, хотъ частнымъ документомъ съ полной доказательной силой, поскольку прощенная наемная плата считается безнадежной для взысканія и подомовая подать съ суммы прощенной наемной платы слагается на основаніи § 2 распоряженія № 16.330/1933. М. Е. – даже и безъ попытки взыскати его судебнымъ путемъ и безъ законнаго отказа.

§ 5.

До дальнѣйшаго распоряженія м. кор. министерства вексели, которымъ срокъ платежа истекъ въ день, когда вступить въ силу сіе распоряженіе, или послѣ сего числа, по которымъ обязались особы – упомянутые въ первомъ уступѣ §-а 1, не предъявляются къ уплатѣ съ цѣлью сохраненія регресснаго права противъ обязаннаго векселемъ при неуплатѣ и протестъ о предъявленіи и неплатеже не записывается.

Установленія предыдущаго уступа примѣняются и къ такимъ векселямъ, на которыхъ домициліатъ является особой по первому уступу § 1, даже и если сами обязанные по симъ векселямъ не являются такими особами.

Векселедержатель вправѣ запротестовати неплатежъ по векселю и въ случаяхъ первого и второго уступовъ; въ такомъ случаѣ надлежитъ примѣнати и установленія § 9. распоряженія № 7.110/1938. М. Е.

§ 6.

Настоящее распоряженіе вступить въ дѣйствіе въ день объявленія.¹

Въ Будапештѣ, 1 сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

**Распоряженіе м. кор. министерства
№ 8.280/1939. М. Е.**

о правительственныхъ комиссарахъ для мобилизаціи державы¹

М. кор. министерство на основаніи §-а 4. з. с. II : 1939 объ отечественной обороне приказываетъ слѣдующее:

§ 1.

Въ столицѣ каждой корпусной команды, съ компетенціей распространяющейся на территорію корпуса, дѣйствуетъ правительственный комиссаръ для мобилизаціи державы.

§ 2.

Задачей правительственного комиссара для мобилизаціи державы является приготовленіе мобилизаціи на территоріи корпуса, дальше его точное исполненіе: По сей причинѣ:

а) регулируетъ дѣятельность гражданскихъ властей и институцій, связанную съ приготовленіемъ мобилизаціи державы на территоріи корпуса;

б) обезпечиваетъ согласіе между дѣятельностью отдѣльныхъ властей и институцій при подготовленіи мобилизаціи державы;

в) надзираетъ надъ тѣмъ, чтобы гражданские власти и институціи удовлетворили требованіямъ существующихъ правовыхъ правилъ и указаній объ отечественной оборонѣ;

г) пособствуетъ команданту корпуса при его сношеніяхъ съ гражданскими властями.

§ 3.

Въ кругу дѣятельности, установленной въ предыдущемъ §-ѣ, правительственный комиссаръ для мобилизаціи державы надзираетъ надъ дѣятельностью гражданскихъ властей и институцій или въ кругу ихъ дѣятельности непосредственно распоряжается, можетъ въ любое время ихъ распоряженія провѣрити, на основаніи опыта же можетъ вызвати отдѣльные власти сдать опредѣленные мѣропріятія, яко и доложить о нихъ.

§ 4.

Сіе распоряженіе вступитъ въ дѣйствіе въ день обнародованія.²

Будапештъ, дня 1-го сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1939. – № 7. – С. 10-11.

² Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

Распоряжение м. кор. министерства
№ 8.300/1939. М. Е.

объ обязанности установить цѣны предметовъ¹

М. кор. министерство на основаніи §§-овъ 112, 113 и 114-го з. с. II : 1939, якъ равно и на основаніи §§-овъ 9 и 11-го з. с. XV : 1920 и распоряженія № 2.220/1938. М. Е. распоряжается слѣдующимъ образомъ:

§ 1.

Наивысшей цѣной промысловыхъ товаровъ, равно же земледѣльскихъ продуктовъ, нужно считати цѣну, ходящую въ день 26-го августа 1939 [(1) уступъ §-а 1. з. с. XV : 1920], предполагая, что компетентные власти не установили высшей цѣны.

Цѣну упомянутую въ первомъ уступѣ, въ случаѣ сомнѣнія, устанавливаетъ Краевый правительственный комиссаръ, повѣренный контролемъ цѣнъ.

§ 2.

Дѣйствіе §-а 1 распространяется тоже на тѣ промысловые товары, равно же продукты горного производства и лѣсного хозяйства, которые имѣютъ характеръ продуктовъ общаго потребленія.

§ 3.

Дѣйствіе §-а 1 распространяется на слѣдующіе земледѣльскіе продукты и произведенія:

- 1) пшеница, жито, двойной ячмень, овесъ, кукуруза;
- 2) меливо увведенныхъ подъ 1-ымъ;
- 3) свиной жиръ, сало и солонина;
- 4) сухое вариво, а то: фасоль, горохъ, чечевица;
- 5) рѣпа;
- 6) молоко, масло;
- 7) крупы, мука для корма, кусочная рѣпа, меласа, масляная лепешка.

§ 4.

О признаніи характера общаго потребленія нѣкоторыхъ промысловыхъ продуктовъ рѣшаетъ Краевый правительственный комиссаръ, повѣренный контролемъ цѣнъ.

§ 5.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствіе въ день обнародованія.²

Будапештъ, дня 2-го сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

¹ Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1939. – № 7. – С. 11.

² Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 199-омъ н-рѣ отъ 2-го сентября 1939.

**Распоряженіе м. кор. министерства
№ 8.360/1939. М. Е.**

**въ дѣлѣ введенія въ жизнь постановленій о землевладѣльческой политикѣ
предотвращенія (ограниченія) захвата позицій въ общественной
и хозяйственной жизни жидами¹**

М. кор. министерство на основаніи полномочія, данного ему другимъ уступомъ §-а 29-го з. ст. IV : 1939, приказываетъ слѣдующее:

§ 1.

До 1-го октября 1939-го года каждый жидъ не предоставляющій собой исключенія согласно первому и послѣднему уступу §-а 2-го З. и §-а 66-го распоряженія № 7.720/1939. М. Е., дальше тотъ, кто по третьему уступу §-а 1-го З. не считается жидомъ, но къ которому относятся установленія §-а 16-го З., такъ точно и торговое общество, союзъ или другое юридическое лицо, должны сдѣлать заявленіе о полевохозяйственныхъ недвижимостяхъ, по ихъ расположенію, находящихся въ ихъ собственности – въ случаѣ отсутствія записи въ поземельной книгѣ, въ ихъ владѣніи, заполнивъ и подавъ приложенія – опросный листъ (приложеніе № 1), къ сему распоряженію присоединенные, у компетентного сельскаго начальства (градоначальника).

Относительно опредѣленія того, какое торговое общество, союзъ или же юридическое лицо подлежитъ установленіямъ §-а 29-го З., рѣшающими являются установленія §-а 62-го распоряженія № 7.720/1939 М. Е. Каждый собственникъ (дѣйствительный владѣлецъ) долженъ сдѣлать заявленіе согласно первому уступу о переведенной на него или правового предшественника отъ 31-го декабря 1937-го года до 4-го мая 1939-го года полевохозяйственной недвижимости.

Согласно З. полевохозяйственной недвижимостью подразумѣвается каждая недвижимость, за исключеніемъ лѣса, или недвижимость служащая фабричной, горной, промышленной или купальной цѣлямъ, дальше за исключеніемъ недвижимости, лежащей въ внутренней области города и застроенная недвижимость въ маломъ или великомъ селахъ, которая не принадлежитъ къ хозяйству собственника.

§ 2.

Заявити не надо недвижимости перечисленные въ видѣ исключенія въ §-ѣ 1-омъ. Однако, слѣдуетъ заявити недвижимости (часть недвижимостей), на которыхъ производится сырьѣ для выдѣлки въ фабрикахъ и промышленности, или продукты, необходимые для содержанія служащихъ въ фабрикахъ, горномъ

---

¹ Подкарпатский Вѣстник. – 1939. – № 8. – С. 6-10.

производствѣ, промыслѣ и купальняхъ, и вообще недвижимостъ, производимую полевохозяйственную дѣятельность.

Если у собственника не имѣется мѣста для постройки или недвижимости съ постройкой, въ томъ случаѣ обязанность заявленія не будетъ относиться къ способной для постройки дома полевохозяйственной недвижимости не большей 600 квадратныхъ саженой.

§ 3.

Заявленіе представляется въ двухъ экземплярахъ. Къ заявленію надлежитъ присоединити выпись изъ поземельной книги, относящуюся къ недвижимости (приложеніе № IV). При недвижимости превышающей триста кадастральныхъ угровъ при заявленіи надо приложить мапу или чертежъ недвижимости. Сельское правленіе (градоначальникъ) предоставляетъ бесплатно къ заявленію нужный образецъ (приложеніе № I).

У кого полевохозяйственные недвижимости находятся на территоріяхъ нѣсколькихъ общинъ, долженъ сдѣлать заявленіе у каждого сельского правленія (градоначальника); при заявленіи уводится, согласно поземельной книги, только недвижимость, находящаяся на территоріи села (города), и къ заявленію нужно присоединити только выпись изъ поземельной книги, относящуюся къ сей недвижимости; въ отношеніи другихъ недвижимостей, надо заявити только, гдѣ и якого размѣра имѣется еще недвижимость.

Если недвижимость лежитъ на территоріи, присоединенной къ Мадьярской Святой Коронѣ Горной и Подкарпатской областей, гдѣ владѣлецъ уже сдѣлалъ заявленіе согласно распоряженій, относящихся къ тамошнимъ областямъ, о семъ нужно сдѣлать примѣчаніе на основаніи настоящаго распоряженія.

§ 4.

Въ случаѣ, если сельское правленіе (градоначальникъ) узнаетъ, что лицо обязанное заявленіемъ согласно сего распоряженія, заявленія не сдѣлало, безъ отлагательства вызоветъ заинтересованного врученіемъ подъ обратную расписку въ полученіи, предоставить заявленія до восьми дней. Въ случаѣ врученія по почтѣ, вызваніе дѣлается заказнымъ письмомъ съ обратной распиской въ полученіи. Если вызванный не удовлетворитъ вызванію, сельское правленіе (градоначальникъ) о заявленіи постарается самъ, за счетъ обязаннаго, возникшіе издержки взыскиваются по способу общественныхъ налоговъ.

Если вызванный является такимъ лицомъ, къ которому не относятся ограниченія, установленныя для жидовъ въ §§-ахъ 15 и 16 З, долженъ согласно §§-овъ 1 и 3-го распоряженія № 7.720/1939. М. Е. доказати, что на основаніи §-а 1-го З. не считается жидомъ и что не входитъ въ составъ лицъ, подвергнутыхъ ограниченіямъ согласно шестому уступу §-а 1-го З., или на основаніи §§-овъ 6-го, или 66-го распоряженія № 7.720/1939. М. Е. долженъ доказати, что подлежитъ изъятію уведенному въ первомъ или послѣднемъ уступахъ §-а 2-го З., т. е. §-а 66-го распоряженія № 7.720/1939. М. Е. Если же вызваніе относится къ недвижимости, которой по мнѣнію заинтересованнаго нельзя считати полевохозяйственной согласно четвертого уступа §-а 1-го и которой согласно

§-а 2-го не надо заявити, должень данные, служащие оправданиемъ подтвердить свидѣтельствомъ сельского правленія (градоначальника) или провозглашеніемъ Торговой, Промышленной Коморы по распоряженію недвижимости.

§ 5.

Сельское правленіе (градоначальникъ) контролируетъ правильность данныхъ въ заявленіи, бесплатно приготовляетъ и прилагаетъ кадастральный поземельный листъ относящійся къ заявленной недвижимости, изготовляетъ въ трехъ экземплярахъ отискъ по приложенію № II, переписываетъ претендентовъ на приобрѣтеніе владѣнія и изготовляетъ въ двухъ экземплярахъ о заявленныхъ списокъ по образцу № III, заполняетъ соответствующіе рубрики относящіеся къ использованию недвижимости, одинъ экземп. списка сдѣланный по приложенію № II, о заявленіяхъ безъ отлагательства представить министру земледѣлія, иные же акты перешлетъ до 1-го ноября 1939-го года жупному (городскому муниципальному) м. кор. хозяйственному надзирателю.

М. кор. хозяйственное надзирательство разсмотритъ заявленія, въ случаѣ необходимости ихъ пополнить и дѣлаетъ предложеніе относительно способа и условія употребленія недвижимости (оцѣночной стоимости наѣмной платы и т. д.), послѣ сего предложить акты съ предложеніемъ хозяйственной подкомиссіи административного комитета.

Хозяйственна подкомиссія – поскольку было сдѣлано заявленіе и о недвижимостяхъ подлежащихъ второму уступу §-а 16-го З. – установить рѣшеніемъ освобожденность сихъ, относительно же иныхъ недвижимостей – съ пересылкой копии заявленія – перешлетъ отношеніе для записи, что собственникъ (дѣйствительный владѣлецъ) подлежитъ установленіямъ з. ст. IV : 1939, компетентной поземельнокнижной власти. Послѣ сего безъ отлагательства представить министру земледѣлія первыя экземпляры заявленій съ приложеніями, списками и предложеніями относительно употребленія, оцѣночной стоимости, наѣмной платы и личности тѣхъ, которымъ предоставляется владѣніе.

Предложеніе можетъ случитися эвентуально и отдѣльно по отдѣльнымъ селямъ, или владѣніямъ, по мѣрѣ надобности съ точки зрѣнія землевладѣльческой политики.

§ 6.

Поземельная власть на запросъ хозяйственной подкомиссіи административного комитета прикажетъ вписать замѣтку, что собственникъ (фактическій владѣлецъ) подлежитъ установленіямъ законной статьи IV 1939.

§ 7.

Въ дѣлѣ обязанности уступленія и употребленія недвижимости рѣшаетъ министр земледѣлія на основаніи предложенія хозяйственной подкомиссіи. Если лицо, подлежащее обязанности уступленія, является иностраннымъ гражданиномъ, рѣшаетъ министр земледѣлія по соглашенію съ министромъ

иностранныхъ дѣлъ. Съ точки зрѣнія производства надлежитъ соотвѣтственно примѣнати установленія законной статьи XXVII : 1936. и установленія правовыхъ правилъ, дополняющихъ, измѣняющихъ и исполняющихъ ее уклоненіями, истекающими изъ сущности дѣла. Въ случаѣ обязанности уступленія вводъ во владѣніе случается уже въ слѣдующемъ году послѣ даты постановленія, приказывающаго уступленіе, если постановленіе было вручено интересантамъ до дня 1 іюля.

§ 8.

Такая правовая сдѣлка, которой переводитъ жидъ, не представляется собой исключенія согласно первого и послѣдняго уступа §-а 2. 3. и §-а 66. распоряженія 7.720/1939. М. Е. либо торговое товарищество, союзы, либо другое юридическое лицо (§ 62., распоряженія 7.720/1939. М. Е.) по §-у 20. 3., свою полевохозяйственную, или же лѣсохозяйственную недвижимость, по смыслу послѣдняго уступа §-а 16. 3. является дѣйствительной только тогда, если будетъ одобрена властью. Прошеніе объ одобреніи надлежитъ подати хозяйственной подкомиссіи административнаго комитета. При улаженіи просьбы надлежитъ соотвѣтственно примѣнати правовые правила дѣйствительные о принятіи властью къ свѣдѣнію перевода недвижимости. Хозяйственная подкомиссія можетъ одобрить правовую сдѣлку только тогда, если пріобрѣтатель является лицомъ опредѣленнымъ въ точкѣ 4. §-а 17. 3. ст. XXXV : 1920 и живетъ въ томъ селѣ, гдѣ лежитъ недвижимость. Впрочемъ для перевода нужно тоже одобреніе министра земледѣлія и въ такомъ случаѣ хозяйственная подкомиссія предложитъ прошеніе безъ рѣшенія съ отзывомъ министру земледѣлія.

§ 9.

Хозяйственная подкомиссія административнаго комитета и министръ земледѣлія при разсмотрѣніи предложеннаго прошенія относительно одобренія договора купли и продажи недвижимости полево- и лѣсохозяйственныхъ обсуждаютъ, не принадлежитъ ли пріобрѣтатель между тѣхъ, способность которыхъ пріобрѣтати недвижимости ограничивается § 15. 3. Если есть сомнѣнія о семь, надлежитъ вызвати пріобрѣтателя, чтобы засвидѣтельствовалъ въ теченіи 15 дней, что не встрѣчаются ограниченія по отношенію пріобрѣтенія недвижимости имъ. При засвидѣтельствованіи надлежитъ руководитися установленіями втораго уступа §-а 4.

Если пріобрѣтатель не удовлетворитъ вызванію, или же власть, упомянутая въ первомъ уступѣ, опредѣлитъ на основаніи данныхъ, имѣющихся въ распоряженіи, способомъ исключаящимъ сомнѣніе, что способность пріобрѣтателя ограничивается 3., надлежитъ отказать въ удовлетвореніи просьбы.

Если сельское начальство (староста города), или же другая власть получитъ свѣдѣнія о томъ, что недвижимость сельско— или же

лѣсохозяйственную пріобрѣтъ такое лицо (юридическое лицо, общество) способность котораго пріобрѣтати недвижимости ограничена §-омъ 15. З., должны сообщить о томъ хозяйственной подкомиссіи административнаго комитета, надвѣдомственнаго по мѣсту расположенія недвижимости, якъ равно и министру земледѣлія.

§ 10.

Если поземельнокнижная власть, или другая власть, пріобрѣтетъ свѣдѣнія о томъ, что по отношенію къ недвижимости, веденной ею въ эвиденціи такое лицо, которое по смыслу сего распоряженія подлежитъ заявочной обязанности, не удовлетворило ей, немедленно сообщить о томъ сельскому начальству (старостѣ города), надвѣдомственному по мѣсту расположенія недвижимости, якъ равно и компетентному м. кор. земледѣльческому инспектору.

§ 11.

Выпись изъ поземельныхъ книгъ, упомянутую въ §-ѣ 3., надлежитъ изготовити соотвѣтственно IV приложенію.

Вознагражденіе за изготовленіе выписи изъ поземельныхъ книгъ опредѣляется количествомъ порядковыхъ номеровъ, выписанныхъ данныхъ (поземельнокнижные разсрочки, замѣты). До десяти порядковыхъ номеровъ полагается вознагражденіе за изготовленіе въ 40 филлеровъ, за каждые дальшіе, хотя бы начатые порядковые номера 20 филлеровъ.

§ 12.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствіе днемъ объявленія.¹

Будапешть дня 8 сентября 1939 года.

Gróf Teleki Pál с. р.
м. кор. министерскій предсѣдатель.

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 204-омъ н-рѣ отъ 8-го сентября 1939.

Номер 2667
Eln. II. – 1939

**Заходи, пов'язані зі створенням
Ужгородського відділу контррозвідки**

Управлінню бургомістра

Кошице, 10 жовтня 1939 р.

Ужгород

На Постанову № 26.420/eln.-2.vkf.D.-1939 начальника угорського королівського військового Генерального штабу повідомляю, що у підпорядкуванні командування восьмого військового корпусу з місцем постійного перебування в Ужгороді створено другий відділ контррозвідки з 10 жовтня поточного року.

Територія його діяльності: адміністративна територія комітатів Унг, Берг, Мараморш, Угоча, Сатмар і Саболч.

Територія діяльності кошицького відділу контррозвідки: адміністративна територія комітатів Абауй-Торна та Земплин.

Завданням створеного в Ужгороді Відділу контррозвідки є забезпечення наділеної надзвичайними повноваженнями служби контррозвідки та національної безпеки на території його діяльності.

Прошу повідомити про це підпорядковані органи (відомства).

Отримують: Командування 22-ї, 23-ї, 24-ї піхотних бригад, командування 1-ї кавалерійської бригади, командування гірської бригади, командування 7-8-ї гонведської бригади. Надіслано: Восьма окружна жандармська комендатура, командування 8-9-го жандармського слідчого підрозділу, Поліцейські управління: Кошице, Шаторолйойгей, Ніредьгаза, Берегово, Ужгород, Мукачево. Поліцейські управління прикордонної області в Ужгороді, Управління губернатора, Управління віце-губернатора в Шаторолйойгей, Ніредьгазі, Берегові, Ужгороді, Регентський комісар в Ужгороді, Фінансові дирекції в Шаторолйойгей, Берегові, Ужгороді, Ніредьгазі, Дирекція відділку Угорських державних залізниць у Дебрецені, Комітатські військові комендатури в Шаторолйойгей, Ніредьгазі, Ужгороді, Берегові, Повітові військові комендатури в Перечині, Великому Березному, Сваляві, Іршаві, Міжгір'ї (Воловому), Виноградові, Хусті, Тячеві, Рахові, Собранці, Угарі, Дирекція відділку Угорських державних залізниць у Мішкольці, Управління бургомістра в Шаторолйойгей, Ніредьгазі, Берегові, Ужгороді, Мукачеві, Ужгородський адміністративний відділ, всі управлінські представництва та представники влади, Комендатура табору для військовополонених у Вор'юлопоші.

ДАЗО. – ф. 94. – оп. 7. – спр. 95. – арк. 1.

(Підпис)
підполковник Фейир

**Распоряженіе м. кор. министра торговли и путей сообщенія
№ 100.502/1940. К. К. М.**

**по дѣлу примененія и приведенія въ исполненіе постановленій,
опредѣленныхъ для жидовъ въ кругу приведенія въ оборотъ товаровъ,
служащихъ для цѣлей общественнаго потребленія посредствомъ
организаций, установленныхъ подъ комиссіонерскимъ или инымъ
названіемъ¹**

По дѣлу приведенія въ исполненіе §-а 18. законной статьи IV:1939 объ ограниченіи преобладанія жидовъ въ общественной и хозяйственной жизни, на основаніи полномочія, заключаемого во второмъ уступѣ упомянутого §-а также въ качествѣ министра промышленности, распоряжаюся о слѣдующемъ:

§ 1.

(4) Съ точки зрѣнія примененія §-а 18. 3-на, товарами, служащими для цѣлей общественнаго потребленія являются: молоко и молочни продукты, сахаръ, вино, палени спиртни напитки, пиво, уголь, древесный уголь, брикетъ, лигнитъ, коксъ и побочни продукты ихъ обработки, строительное дерево, инструментальное дерево, средство для охраны растений и животныхъ, искусственное удобреніе (навозъ), цементъ, желѣзни и стальни товары, стекляни продукты, машинни средства передвиженія, сельскохозяйственни машины, радіоаппараты и ихъ составни части, электрическа грушка, гумови издѣлія, сыра кожа.

§ 2.

(5) До 30-го іюня 1941-го года нужно достигнути пропорцію, вѣрнѣе число, постановленное въ первомъ уступѣ §-а 10. зак., вѣрнѣе въ первомъ, второмъ и третьемъ уступахъ §-а 10. распоряженія № 7.330/1940. М. Е., согласно которой могутъ жиды участвовать въ комиссіонерской или подъ инымъ названіемъ, учрежденной организациі (первый уступъ §-а 1. распоряженія № 7.330/1940 М. Е.), до 1-го января 1943-го года, въ отношеніи организациі, приводящей въ оборотъ сахаръ, древесный уголь, коксъ и ихъ побочни продукты, равно же въ отношеніи такого приводящего въ оборотъ предпріятія, у котораго въ 1936-1938 годахъ общественна доставка достигла двадцати процентовъ годовичнаго оборота. Въ интересъ достиженія сей пропорціи до помянутого срока необходимое пониженіе нужно исполнити полгодично, а именно первый разъ до 31-го декабря 1940-го года, послѣ того до 31-го іюня 1941-го, вѣрнѣе 1942-го года, въ отношеніи организациі, приводящей въ оборотъ сахаръ, древесный уголь, коксъ и ихъ побочни продукты нужно привести въ исполненіе по крайней мѣрѣ равномѣрно до 30-го іюня 1941-го года.

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1940. – № 15.

(6) Если собственникъ предприятия достоверно докаже, что установленну пропорцію въ установленный срокъ не може достиги из-за постановлений, относящихся къ прекращенію правового отношенія дѣйствительнаго договора (третьей уступѣ §-а 18. З-на), то Комиссаръ по Дѣламъ Безработной Интеллигенціи може продолжить срокъ, установленный въ первомъ уступѣ и въ такомъ случаѣ може постановити большее пониженіе отъ равномернаго на ближайшій полгода.

§ 3.

(1) Предприятие, которое больше тридцати трехъ процентовъ своего годовичнаго производства вывозитъ за границу, согласно пятому уступу §-а 17. и второму §-а 18. З-на, може просити въ своемъ прошеніи, направленномъ къ компетентному министру и переданному Комиссару по Дѣламъ Безработной Интеллигенціи, о продолженіи срока, опредѣленнаго въ (1) уступѣ §-а 2. настоящаго распоряженія на два, вѣрнѣе на три года. Поскольку министерство по предложенію компетентнаго министра удовлетворитъ прошенію рѣшеніе министерства будетъ мѣродательнымъ и для того, въ какой мѣрѣ нужно привести въ исполненіе пониженіе вследствие продолженія срока въ отличіе отъ постановлений, заключаемыхъ въ уступѣ (1) §-а 2. настоящаго распоряженія, полугодично.

(2) Пропорцію количества и провизіи или дохода подобнаго характера, жидовъ, участвующихъ въ организаціяхъ, подлежащихъ ограниченіямъ, опредѣленнымъ въ §-ѣ 18 З-на, существующае 1-го марта 1938-го года, примѣненное къ числу и провизіи, или иному доходу подобнаго характера всѣхъ участвующихъ нельзя перемѣнити въ пользу жидовъ. Сіе постановленіе не исключаетъ, однако, участія въ организаціи лица, пенсіонированнаго согласно втораго уступа §-а 5 З-на, или вообще уволеннаго со службы согласно упомянутога постановленія.

§ 4.

(1) Поскольку дѣяніе не подлежитъ болѣе строгому карательному постановленію, совершитъ проступокъ и наказываеся денежнымъ наказаніемъ, кто нарушитъ нѣкоторое изъ постановлений §§-овъ 2 или 3 настоящаго распоряженія.

(2) Наказаніемъ проступка, подлежащаго уступу (1), являеся заключеніе, распространяемое до пятнадцати дней, если его совершило такое лицо, которое из-за такого проступка уже было правосильно приговоренно и отъ отбытія его наказанія не прошли еще два года.

(3) Производство за проступки принадлежитъ въ кругъ дѣйствія административныхъ властей, на территоріи дѣйствованія м. кор. полиціи – м. кор. полиціи, яко полицейскимъ карательнымъ судамъ. Съ точки зрѣнія примѣненія постановленія, заключаемаго въ точкѣ 3. перваго уступа §-а 59. ст. з. ХХХ:1929, рессортнымъ министромъ слѣдуетъ считати министра торговли и путей сообщенія.

(4) Отноительно денежного наказания мѣродательными являются постановления законной статьи X:1928.

§ 5.

(1) Настоящее распоряжение вступитъ въ силу въ восьмой день послѣ его обнародованія.

28

Загальні муніципальні збори королівського міста з правом самоврядування Комарно

Номер 188 pm.-1940
9/th-biz

Предмет: Обов'язкова постанова про порядок роботи загальних зборів муніципальної комісії

Остаточне рішення

Одностайно заявляємо, що встановлюємо обов'язкову постанову про порядок роботи загальних муніципальних зборів, і текст її на підставі пропозиції комісії з правових питань, а також малих муніципальних зборів, визначаємо таким чином:

Обов'язкова постанова

про порядок роботи загальних муніципальних зборів королівського міста з правом самоврядування Комарно

Глава I.

Компетенція загальних зборів

§ 1.

Компетенція загальних зборів муніципальної комісії поширюється на питання, що стосуються території, організації та господарства королівського міста з правом самоврядування Комарно, й загалом на ті питання, в яких слід висловити точку зору або управлінську волю органів самоврядування.

Відповідно до цього загальні збори:

1) користуються політичним (п. в / § 2 статті закону 1886:XXI) правом на ведення листування, правом подання клопотань, правом адміністративного судового оскарження (стаття закону 1907:LX) та встановленими в цій обов'язковій постанові дисциплінарними повноваженнями;

2) розробляють муніципальні обов'язкові постанови;

3) вирішують питання, що стосуються території та пов'язані з її організацією й віднесені до неї;

4) обговорюють звіт комісії з притягнення до відповідальності, звіт бургомістра, а також звіти та пропозиції адміністративної комісії;

- 5) здійснюють нагляд за діяльністю самоврядних органів адміністрації;
- 6) урочисто вводять в посаду губернатора (фівішпана) і приймають від нього присягу;
- 7) вирішують питання заміщення (тимчасово) відстороненого від посади бургомістра, звільнення з-під відповідальності та звільнення у відставку (виходу на пенсію) всіх муніципальних посадовців;
- 8) обирають посадовців, які підпадають під обрання органом самоврядування, довічних членів муніципальної комісії, членів комісій та виборних комітетів, які підпадають під обрання, відряджуваних до верхньої палати дійсних членів і кандидатів у члени та всіх тих, кого слід відряджати до якого-небудь суспільно-правового органу в особі органу самоврядування шляхом обрання;
- 9) керують справами міста господарського характеру, встановлюють бюджет і річний баланс, а також план капіталовкладень та благоустрою міста;
- 10) вирішують питання придбання, відчуження або обтяження зобов'язаннями майна вартістю понад 50000 пенге, укладення обтяжених зобов'язаннями на таку ж саму суму договорів або угод; вартість зобов'язання, що складається з надаваних взамін послуг (включно з договорами оренди та передачі в користування), визначається сукупною сумою всіх послуг; в іншому для встановлення вартості слід відповідним чином застосовувати положення § 6 статті закону 1911:1;
- 11) вирішують питання майна міста, асигнування (цільового призначення) його доходів, продуктивного використання своїх і таких, що перебувають в їхньому управлінні, готівкових коштів, розміщення грошової готівки опікунської каси (які суми в яких фінансових установах слід розмістити), спорудження громадських будівель, утворення і призначення громадських інституцій та виробничо-експлуатаційних об'єктів, підприємств, визначення способу їх організації та управління, піклуються про покриття своїх власних потреб, про забезпечення комунального обслуговування, вирішують питання створення об'єднань за інтересами або приєднання до вже існуючих;
- 12) встановлюють порядок роботи загальних зборів і малих зборів, число їх засідань та їхню періодичність.

У віднесених до компетенції муніципальної комісії всіх тих питаннях, які не підпадають під викладені у вищенаведеному переліку положення, діють малі збори.

Загальні збори повноваженнями другої інстанції не користуються.

Глава II.

Голова та правомочність, секретар і референти загальних зборів

§ 2.

Головою загальних зборів є губернатор (фівішпан), у випадку існування перешкод для його участі, або якщо губернаторська посада вакантна, – бургомістр, у разі існування перешкод для участі їх обох – заступник бургомістра. У випадку одночасного існування перешкод для участі губернатора, бургомістра та його заступника головою загальних зборів у

порядку старшинства за рангами є головний нотаріус або один із радників. Головний прокурор (прокурор) на загальних зборах головувати не може.

§ 3.

Голова загальних зборів:

1) відкриває, призупиняє, щонайбільше на 48 годин відстрочує та закриває загальні збори;

2) пильнує за тим, щоб у нараді та винесенні рішення зацікавлений член участі не брав;

3) веде нараду, відповідно до правових норм надає слово, відмовляє в наданні або позбавляє слова, встановлює час виступу, затребуваного з приводу особистого опротестування або висловлення заперечень, і дозволяє затребуваній до порядку роботи виступ або відмовляє в цьому;

4) відповідно до правових норм забезпечує тишу/спокій, порядок, серйозність та достойність загальних зборів; з огляду на це може виступати будь-коли й застосовувати визначені у правових нормах санкції навіть під час промови доповідача;

5) закриває дискусію, якщо це необхідно; призначає голосування, ставить питання на голосування, встановлює результат голосування й виголошує рішення;

б) дозволяє виступ перед порядком денним.

§ 4.

Секретаря загальних зборів призначає бургомістр з-поміж муніципальних посадовців.

§ 5.

Референтами загальних зборів є призначені бургомістром муніципальні посадовці.

Глава III.

Термін проведення, скликання і тривалість загальних зборів

§ 6.

Загальні збори є черговими та позачерговими.

Чергові збори слід проводити чотири рази на рік, а саме в місяцях лютому, травні, вересні та грудні.

Позачергові збори муніципальна комісія міста проводить стільки разів, скільки це виявляється необхідним.

§ 7.

Загальні збори, якщо окремі закони не постановляють іншого, скликає губернатор (фівішпан), у разі існування перешкод йому в цьому, або якщо губернаторська посада вакантна, їх по порядку скликає той, хто згідно з § 2 має право головувати на загальних зборах.

Позачергові загальні збори губернатор може скликати будь-коли.

Губернатор або той, хто згідно з 1-м абзацом даного параграфу має право на скликання загальних зборів, зобов'язаний без зволікань скликати позачергові загальні збори, якщо про їхнє скликання вирішили загальні збори, або якщо скликання – із зазначенням предмета – письмово просять щонайменше 25% від членів муніципальної комісії, які не є посадовими особами, або 50 членів

комісії, які не є посадовими особами. У такому випадку загальні збори слід провести протягом 8 днів. Прохачі зобов'язані завірити свої підписи в бургомістра, в повітовому суді або в королівського нотаріуса. Завірення підпису звільнене від гербового збору.

§ 8.

Бургомістр зобов'язаний щонайменше за 48 годин до початку загальних зборів за правилами оприлюднити повідомлення, що містить дату й порядок денний загальних зборів, як запрошення та оголошення вивісити його на дощі оголошень міста, крім цього, він зобов'язаний повідомлення стосовно цього та порядок денний надіслати членам і посадовцям комісії, а також зобов'язаний одночасно показати повідомлення та порядок денний губернаторові.

Про ті постанови/розпорядження, письмові накази та звіти, що надійшли за щонайменше 24 години до початку загальних зборів і в той же час заявлені в голови загальних зборів, а також про ті підготовлені малими зборами невідкладні справи, які згідно з абзацом 4 § 26 статті закону 1929:XXX можуть розглядатися на чергових загальних зборах, готується додатковий порядок денний, який голова перед початком обговорення справ, записаних до нормального порядку денного, зобов'язаний зачитати й роздати між присутніми на загальних зборах членами комісії.

§ 9.

Загальні збори по можливості слід проводити після полудня.

Нарада загальних зборів не може тривати довше п'яти годин. Якщо протягом цього часу порядок денний, а також подані самостійні ініціативи та інтерпеляції (запити) не розглянуті, то загальні збори слід продовжити у встановлений та оголошений головою час наступного буденного дня. Загальні збори, проведені з дня в день поспіль, слід вважати єдиними.

Нарада може тривати й понад п'ять годин, якщо:

- 1) негайне обговорення якої-небудь справи продиктоване законом та урядовою постановою або інтересами громади міста;
- 2) справи, що ще залишаються, мають менше значення й передбачено можуть бути обговорені протягом однієї години.

Питання подальшого обговорення, з виключенням спору, вирішує голова.

Глава IV.

Представництво фаховості

§ 10.

Та посадова особа, яка є членом муніципальної комісії з приводу представництва фаховості, зобов'язана з'являтися на загальних зборах, на звернення давати роз'яснення в належних до сфери справи спеціальних питаннях й у разі існування перешкод для участі заміщати себе з цією метою. Під час виконання цього обов'язку вона може виступати будь-коли і скільки завгодно разів, і її виступ може тривати навіть довше за визначений час.

Глава V.
Порядок справ (порядок денний) загальних зборів
§ 11.

Порядок справ (порядок денний) загальних зборів встановлює бургомістр і перед його виданням найкоротшим шляхом пред'являє його губернатору, який може вимагати внесення поправок до порядку справ. За відсутності згоди питання вирішують малі муніципальні збори.

Ті справи, про обговорення яких вирішили малі збори, слід включити до порядку справ найближчих чергових загальних зборів, а якщо малі збори вимагають термінового обговорення такої справи, яку закон не відносить до чергових загальних зборів, – то до порядку справ найближчих загальних зборів.

Глава VI.
Порядок денний загальних зборів
§ 12.

На загальних зборах включені до порядку денного справи обговорюються в порядку їхнього запису.

Однак за внесеною пропозицією загальні збори простим голосуванням можуть вирішувати, щоб окремі справи обговорювалися позачергово. Щодо пропозиції такого змісту можуть висловлюватися щонайбільше два члени комісії. Внесення пропозиції та окремі виступи щодо цього не можуть тривати довше 5 хвилин.

Глава VII.
Пропозиції та інтерпеляції (запити)
§ 13.

Пропозицію, пов'язану з включеною до порядку денного справою, слід обговорювати разом з нею. Таку пропозицію з нагоди її внесення слід подавати в письмовому вигляді або продиктувати її призначеному головою секретареві. В обґрунтованому випадку голова може звільнити з-під цього положення.

§ 14.

Самостійну пропозицію, не пов'язану з включеними до порядку денного справами, слід вносити лише на чергових загальних зборах. Текст такої пропозиції слід заявити голові в письмовому вигляді щонайменше за 24 години до терміну загальних зборів. Така пропозиція на загальних зборах може вноситися лише після обговорення включених до порядку денного справ.

§ 15.

Члени загальних зборів мають право звертатися до бургомистра з самостійною, тобто такою інтерпеляцією, яка не стосується жодного з предметів порядку денного. Інтерпеляцію (запит) можна вносити як на чергових, так і на позачергових загальних зборах, однак її текст слід заявити голові в письмовому вигляді щонайменше за 24 години до терміну загальних зборів.

Інтерпеляцію на загальних зборах після обговорення включених до порядку денного справ можна вносити й обґрунтовувати усно. Бургомістр або вповноважений ним на це посадовець зобов'язаний по можливості відповісти на

інтерпеляцію негайно; однак, якщо відповідь з якої-небудь причини ним затримується, то він зобов'язаний дати відповідь за будь-яких обставин на найближчих загальних зборах.

Виступ стосовно інтерпеляції (запиту) – без дозволу голови – не може тривати довше 15 хвилин. Інтерпеляція (запит) не може бути предметом дискусії. Якщо заявник інтерпеляції відповідно не задоволений і не бере її до відома, то питання взяття до відома загальні збори без усіляких виступів щодо цього вирішують простим голосуванням. Якщо відповідь загальні збори до відома не беруть, то інтерпеляцію задля її обговорення слід внести до порядку денного найближчих загальних зборів.

Глава VIII.

Нарада та винесення рішення

§ 16.

Мовою наради загальних зборів є угорська, і протокол також слід вести угорською мовою.

§ 17.

Обговорення на загальних зборах розпочинається ознайомленням зі справою, про яку йде мова, та представленням пропозиції малих муніципальних зборів щодо рішення. Обговорення таких справ більшого значення, в яких ідеться про вжиття кількох заходів, а також обов'язкових постанов спочатку здійснюється загалом. У разі прийняття загалом слідує детальне обговорення, яке стосується окремих заходів/розпоряджень або окремих частин обов'язкових постанов. Однак на пропозицію загальні збори можуть вирішити про об'єднання загального та детального обговорення.

§ 18.

Члени комісії, які бажають висловитися щодо справи, яка потрапляє під обговорення, зобов'язані на початку обговорення попередити секретаря загальних зборів і водночас заявити про те, чи бажають вони висловитися за пропозицію (ініціативу) або проти неї.

§ 19.

В одній і тій самій дискусії, а також у разі визначеного в § 17 способу обговорення як у загальній, так і в детальній дискусії будь-який член комісії, як правило, може висловитися щодо предмета тільки один раз. Дозвіл на кількаразове висловлювання за ініціативою голови можуть надавати загальні збори.

§ 20.

Тривалість виступу члена комісії, який бере участь у дискусії, як правило, не може перевищувати півгодини, на прохання загальні збори можуть продовжити її щонайбільше до однієї години. Однак заявник пропозиції за правом заключного слова може виступити й удруге, в цьому разі його виступ не може тривати довше десяти хвилин.

§ 21.

Ті члени комісії, які вже брали участь у дискусії, виступити знову можуть лише тоді, коли:

- а) бажають поправити свої неправильно витлумачені слова;
- б) бажають відповісти на особисті нападки;
- в) мають намір внести пропозицію щодо порядку денного;
- г) хочуть ініціювати обмеження або закриття дискусії;
- г) бажають відкликати свою пропозицію;
- д) бажають висловитися щодо порядку роботи.

Ці виступи голова, як правило, дозволяє негайно, однак виступи з приводу пунктів а) і б) може відкласти й на час після обговорення порядку денного. Ці виступи по одному можуть тривати довше 5 хвилин лише з дозволу голови.

§ 22.

Бургомістр, його заступник, головний прокурор (прокурор) і референт, а також запрошені спеціалісти можуть виступати будь-коли і скільки завгодно разів, навіть після закриття дискусії, і їхній виступ може тривати навіть довше за визначений час.

§ 23.

Переривати слово в промові або заважати їй репліками та зауваженнями не можна. Лише голова має право переривати й попереджати промовця в разі відхилення від предмета або використання образливих висловлювань. Того, хто попри дворазове зауваження говорить про інший предмет, не пов'язаний зі справою, що обговорюється, голова може позбавити слова.

На загальних зборах за винятком голови кожний зобов'язаний промовляти стоячи.

§ 24.

Якщо на виступ уже ніхто не зголошується, то голова закриває дискусію, стисло резюмує результат наради, формулює питання, в разі необхідності ставить його на голосування й виголошує рішення.

§ 25.

Питання слід ставити таким чином, щоб на нього можна було відповісти "так" або "ні".

Якщо питання, яке вноситься на голосування, складається з кількох частин, то їх слід виокремити, й голосування слід провести по кожній частині окремо.

§ 26.

Перед голосуванням щодо постановки питання можуть висловитися щонайбільше два члени комісії. Виступ, який дозволяє голова, не може тривати довше 5 хвилин.

§ 27.

Якщо при вирішенні окремих питань закон обов'язково не приписує поіменне або таємне голосування, то загальні збори можуть виносити рішення й без голосування, одностайним проголошенням.

§ 28.

Звичайне голосування відбувається таким чином, що члени комісії з голосом "так" встають. Після їх підрахунку, який здійснюють секретарі загальних зборів, встають також члени комісії з голосом "ні", яких також рахують.

При поіменному голосуванні члени комісії голосують по одному згідно із зачитуваним іменним списком.

Таємне голосування здійснює призначена головою депутація зі збору голосів, і з цієї нагоди члени комісії віддають свої отримані офіційно бюлетені голосування так само в порядку зачитуваного іменного списку.

Виголошувати промову або обґрунтовувати свій голос під час голосування не можна.

§ 29.

В іншому стосовно порядку наради, голосування та винесення рішення директивними є відповідні положення § 28 статті закону ХХХ 1929 року.

Глава ІХ.

Спосіб і тривалість обговорення бюджету й річного балансу міста

§ 30.

Бюджет і річний баланс міста, що включає в себе й міське комунальне господарство та виокремлені фонди, спочатку обговорюються загалом. У разі прийняття загалом слідує детальне обговорення, крім іншого, по бюджетній групі та балансовій групі (по заголовках) або по підприємствах комунального господарства й фондах.

З нагоди обговорення у дискусії як загалом, так і щодо груп або підприємств і фондів кожний член комісії висловлюватися стосовно предмета може лише один раз, дозвіл на неодноразовий виступ на прохання виступаючого можуть надати загальні збори. Тривалість виступів не обмежується. Однак якщо дискусія тривала вже два дні, то на загальних зборах, які продовжуються третього дня, застосовуються обмеження, викладені в § 28 статті закону ХХХ 1929 року.

Глава Х.

Протокол загальних зборів

§ 31.

Протокол загальних зборів веде призначений бургомістром (§ 4) секретар угорською мовою. Цей протокол має містити іменний список присутніх, заяви й повідомлення голови та бургомістра, винесені рішення, а також те, чи окремі рішення загальними зборами були винесені одноголосно, більшістю голосів, поіменним або таємним голосуванням. У разі поіменного голосування зазначаються також прізвище, ім'я та голос учасників голосування.

До протоколу загальних зборів слід записувати також те, про протокольне фіксування чого розпорядилися загальні збори.

Подані у письмовому вигляді в ході загальних зборів пропозиції слід зберігати прикладеними до протоколу.

§ 32.

Положення про завірення протоколу визначається § 33 статті закону ХХХ 1929 року.

Члени депутації з завірення: бургомістр як голова депутації, секретар загальних зборів та призначені головою загальних зборів на загальних зборах два члени комісії.

Глава XI.
Зацікавленість
§ 33.

Ніхто не може брати участь в обговоренні та винесенні рішення, якщо йдеться про таку справу, в якій він сам зацікавлений також матеріально як приватна особа безпосередньо чи опосередковано через визначених у § 78 статті закону 1886:XXI родичів (жіночий родич по прямій висхідній або спадній лінії, побічний родич до третього покоління або дідер/шурина/зять/свояк до другого покоління, а також прийомні батьки або діти).

Стосовно процедури, якої слід дотримуватися, директивними є положення § 29 статті закону 1929:XXX.

Глава XII.
Несумісне зі статусом порушення
§ 34.

Той член комісії, який використовує висловлювання, що підбурюють проти держави та суспільного устрою або ображають національні почуття чи релігійні переконання, який грішить проти достоїнності наради, який вживає образливі висловлювання стосовно окремих партій або членів загальних зборів чи ображає їх будь-яким чином і після попередження з боку голови негайно не вибачається за образи, а також той член комісії, який поводить таким чином, що це заважає нараді або не є гідним її серйозності, і продовжує це навіть після зауваження й закликання до порядку, вчинює несумісне зі статусом порушення.

В разі несумісного зі статусом порушення процедуру регулює § 30 статті закону 1929:XXX.

Якщо образливе висловлювання не було помічене головою, то ображений член має право звернути увагу голови на цю обставину, якщо ж йдеться про достоїнство загальних зборів, то звернути увагу голови на цю обставину є обов'язком головного прокурора (прокурора).

Глава XIII.
Публічність загальних зборів
§ 35.

Загальні збори є відкритими, однак у призначеній для наради частині їхнього приміщення протягом тривалості загальних зборів можуть перебувати лише члени муніципальної комісії та ті, в кого там є офіційні справи. Того, хто протиправно перебуває там протягом тривалості загальних зборів, голова закликає вийти, а в разі необхідності видаляє примусово.

Голова у приміщенні загальних зборів визначає відокремлене місце для публіки.

Якщо публіка або один чи кілька її членів порушують тишу чи порядок наради навіть після попередження голови, то голова порушників порядку, а в разі необхідності й усю публіку закликає вийти, і тих, що противляться, видаляє примусово.

Підтвержені (акредитовані) кореспонденти інформаційних видань і газет, для яких голова визначає відповідне місце, можуть залишатися у приміщенні загальних зборів навіть у випадку видалення публіки, якщо вони не брали участі в порушенні порядку.

Той, хто упродовж загальних зборів протиправно перебуває у призначеній для наради частині приміщення загальних зборів і на заклик не йде негайно звідти, якщо його дії не підпадають під важче карне положення, вчиняє правопорушення, і його слід карати ув'язненням та тимчасовим позбавленням (призупиненням) політичних прав на термін до одного року. Це положення слід застосовувати й щодо того члена публіки, а також виключеного згідно з абзацами 5 і 7 § 30 статті закону 1929:XXX того члена муніципальної комісії, який попри розпорядження голови про випровадження або заборону не виходить негайно з будь-якої частини приміщення загальних зборів або знову повертається туди протягом дії випровадження або заборони.

Глава XIV.

§ 36.

Ця обов'язкова постанова набуває чинності через 30 (тридцять) днів після її виголошення за правилами усвід за її урядовим затвердженням.

Це остаточне рішення підлягає вивішуванню, проти нього протягом 15 днів від вивішування може бути подане таке, що вноситься до бургомістра міста, оскарження до пана угорського королівського міністра внутрішніх справ, куди офіційно подається й остаточне рішення з метою його урядового затвердження.

Датовано на позачергових загальних зборах муніципальної комісії королівського міста з правом самоврядування Комарно, проведених 16 лютого 1940 року.

ДАЗО. – ф. 94. – оп. 6. – спр. 42. – арк. 1-14.

Видав: (Підпис)

головний нотаріус

29

Загальні муніципальні збори королівського міста з правом самоврядування Комарно

Номер 184 рт./1940

Предмет: Обов'язкова постанова про організацію та про порядок роботи малих муніципальних зборів

Остаточне рішення

Одностайно заявляємо, що встановлюємо обов'язкову постанову про організацію та порядок роботи малих муніципальних зборів, і текст її на

підставі пропозиції комісії з правових питань, а також малих муніципальних зборів, визначаємо таким чином:

Обов'язкова постанова

про організацію та про порядок роботи малих муніципальних зборів
королівського міста з правом самоврядування Комарно

Частина I.

Організація малих зборів

Глава I.

Голова і правомочність, секретар та референти малих зборів

§ 1.

Щодо голови малих муніципальних зборів, їхньої правомочності та секретаря директивними є ті ж самі норми, які стаття закону XXX 1929 або ж обов'язкова постанова про порядок роботи загальних зборів муніципальної комісії міста встановлює щодо голови загальних зборів, їхньої правомочності та секретаря.

§ 2.

Референтів малих зборів призначає бургомістр. Як референти можуть діяти чиновники (посадові особи), які не належать до членів загальних зборів і не мають права голосу.

Глава II.

Члени малих зборів

§ 3.

Члени малих зборів: бургомістр, заступник бургомістра, головний нотаріус, ті два міські радники, яких загальні збори муніципальної комісії міста обрали членами малих зборів, головний прокурор (прокурор), у випадку існування перешкод для участі його заступник, головний санітарний лікар, а також шістнадцять членів муніципальної комісії. З-поміж останніх згадуваних членів дванадцять із числа своїх членів на 5 років обирають загальні збори муніципальної комісії, а чотирьох на 5 років з-поміж членів муніципальної комісії призначає губернатор.

§ 4.

З нагоди обрання або призначення членів малих зборів слід також обрати або призначити в кількості, що дорівнює числу дійсних (штатних) членів, кандидатів у члени, стосовно яких відповідним чином слід застосовувати положення, викладені в абзаці (9) § 13 статті закону XXX 1929 року.

§ 5.

Муніципальна комісія при обранні дійсних членів і кандидатів у члени малих зборів зобов'язана обрати з групи обраних з-поміж найбільших платників податків членів щонайменше по чотири члени, з групи обраних з-поміж усіх виборців членів – щонайменше по чотири члени та з групи членів із представництва інтересів – щонайменше по одному члену малих зборів.

Частина II.
Порядок роботи малих зборів

Глава I.

Компетенція малих зборів

§ 1.

Малі муніципальні збори:

1) розпоряджаються (вирішують) у першій інстанції в тих справах загального інтересу, в яких право розпорядження (винесення рішення) на момент набуття чинності статтею закону ХХХ 1929 року належало муніципальній комісії, але які абзац (2) § 22 закону або § 1 обов'язкової постанови про порядок роботи загальних зборів не перелічує;

2) у другій інстанції вирішують ті справи загального інтересу, які при набутті чинності статтею закону ХХХ 1929 року в другій інстанції була покликана вирішувати муніципальна комісія;

3) готують справи, що виносяться на загальні збори муніципальної комісії;

4) розпоряджаються в таких справах, в яких розпорядження яка-небудь правова норма чітко доручає загальним зборам.

Глава II.

Дата проведення, скликання і тривалість малих зборів

§ 2.

Викладені в статті закону ХХХ 1929 року або в обов'язковій постанові про порядок роботи загальних зборів муніципальної комісії міста положення стосовно дати проведення, скликання і тривалості загальних зборів із нижчезазначеними відхиленнями застосовуються і щодо дати проведення, скликання і тривалості малих муніципальних зборів:

1) чергові малі збори слід проводити кожного місяця, і точну дату їх проведення в січні кожного року на даний рік встановлюють самі малі збори. Голова в обґрунтованому випадку може змінювати день засідання. Про це, однак, він зобов'язаний вчасно сповістити членів і повідомити про причину зміни на засіданні перед порядком денним;

2) позачергові малі збори голова може скликати будь-коли і зобов'язаний скликати їх протягом чотирьох днів за бажанням чотирьох членів, які не є чиновниками (посадовими особами). Якщо через відсутність кворуму малих зборів потрібно скликати нові малі збори, то на цих малих зборах присутні вирішують усі ті питання, які було включено до порядку денного малих зборів, що не відбулися через відсутність кворуму.

Глава III.

Порядок денний, кворум малих зборів

§ 3.

Порядок денний малих зборів складає бургомістр, і в окремих справах він вносить пропозицію.

§ 4.

Норми, встановлені для порядку денного загальних зборів у статті закону ХХХ 1929 року або в обов'язковій постанові про порядок роботи загальних

зборів муніципальної комісії міста, є директивними і для порядку денного малих зборів.

§ 5.

Для кворуму малих зборів необхідна присутність принаймні двох членів, які не є чиновниками (посадовими особами). Якщо через відсутність кворуму малих зборів потрібно скликати нові малі збори, то на цих малих зборах присутні вирішують усі ті справи, які було включено до порядку денного малих зборів, що не відбулися через відсутність кворуму.

§ 6.

Той член малих зборів, який відсутній на трьох поспіль засіданнях без підтвердження поважної на це причини, втрачає членство. З огляду на це секретар малих зборів зобов'язаний вести відомість про з'явлення членів на засідання, і якщо на основі відомості він виявляє, що який-небудь із членів відсутній на трьох поспіль засіданнях без підтвердження поважної на це причини, то зобов'язаний негайно доповісти про це голові.

Питання втрати членства малих муніципальних зборів виборний комітет із підтвердження зобов'язаний вирішити протягом 30 днів після отримання від голови повідомлення, його остаточне рішення може бути оскаржене протягом 15 днів в адміністративному суді.

Глава IV.

Порядок проведення нарад і публічність (відкритість) малих зборів

§ 7.

Стосовно порядку проведення нарад малих зборів, ініціатив та інтерпеляцій (запитів), які можуть вноситися на них, способу їх внесення та обговорення директивними є положення, викладені в статті закону XXX 1929 року або в обов'язковій постанові про порядок роботи загальних зборів.

§ 8.

Для обговорення спеціальних питань слід запросити й заслухати зацікавлених державних та муніципальних спеціалістів; малі збори для обговорення спеціальних питань можуть також запрошувати і заслуховувати будь-кого іншого.

§ 9.

Щодо зацікавленості та несумісного зі статусом порушення членів малих зборів слід відповідним чином застосовувати §§ 29 і 30 статті закону XXX 1929 року.

§ 10.

Стосовно винесення та голосування рішень, пропозицій щодо рішень на малих зборах також слід застосовувати положення § 28 статті закону XXX 1929 року та §§ 24-28 обов'язкової постанови про порядок роботи загальних зборів з такими відхиленнями:

1) голова зобов'язаний призначити голосування, якщо цього вимагають щонайменше чотири присутні члени малих зборів;

2) обов'язковим є поіменне голосування в таких питаннях, які стосуються придбання або відчуження нерухомого чи рухомого майна вартістю понад 10000 пенге, укладення обтяжених зобов'язаннями договорів або угод,

договорів оренди чи передачі в користування або взяття кредиту принаймні такої самої суми, або якщо це чітко постановляє яка-небудь правова норма, і, насамкінець, якщо цього письмово просять шість присутніх членів малих зборів;

3) таємне голосування має місце тоді, коли йдеться про дисциплінарну справу чиновників (посадових осіб) чи про присудження стипендій, або якщо це чітко постановляє яка-небудь правова норма.

§ 11.

Встановлені у статті закону ХХХ 1929 року або в обов'язковій постанові про порядок роботи загальних зборів положення щодо публічності загальних зборів застосовуються і для малих зборів із нижчезазначеними відхиленнями.

Малі збори за ініціативою голови або будь-якого члена з загального інтересу можуть вирішити питання про виключення публічності. Щодо ініціативи такого змісту можуть висловитися щонайбільше два члени комісії та внести ініціативу, і при цьому окремі виступи не можуть тривати більш ніж по 5 хвилин. Внесення ініціативи про закриті засідання та його призначення може стосуватися лише обговорення якої-небудь визначеної справи, й після її розгляду голові слід негайно відновити публічність (відкритість) малих зборів. Оголошення рішення відбувається після відновлення публічності. Те, що відбувалося на закритому засіданні, повідомляти іншим заборонено.

Глава V.

Протокол малих зборів

§ 12.

Про кожне засідання малих зборів слід вести протокол угорською мовою. Протокол повинен містити список членів, які з'явилися, прізвища та імена запрошених згідно з § 8 частини II даної обов'язкової постанови, можливі заяви/доповіді голови та бургомістра, а також цифрове зазначення винесених рішень, пропозицій щодо рішень. До протоколу слід підшити по одному примірнику винесених рішень, пропозицій щодо рішень.

Ту обставину, що окремі рішення були винесені одногосно, більшістю голосів, поіменним або таємним голосуванням, слід зазначати у відповідних рішеннях. У разі поіменного голосування слід також записати прізвища, імена та голоси тих, хто голосує.

§ 13.

При завіренні протоколу малих зборів слід застосовувати § 32 обов'язкової постанови про порядок роботи загальних зборів із тим відхиленням, що членами депутації з завірення є бургомістр як голова депутації, секретар малих зборів та два члени комісії, призначені малими зборами простим голосуванням при відкритті засідання.

Глава VI.

§ 14.

Ця обов'язкова постанова набуває чинності протягом 30 днів після її виголошення за правилами услід за її урядовим затвердженням.

Це остаточне рішення підлягає вивішуванню, проти нього протягом 15 днів від вивішування може бути подане таке, що вноситься до бургомістра міста, оскарження до пана угорського королівського міністра внутрішніх справ,

куди офіційно подається й остаточне рішення з метою його урядового затвердження.

Датовано на позачергових загальних зборах муніципальної комісії королівського міста з правом самоврядування Комарно, проведених 16 лютого 1940 року.

ДАЗО. – ф. 94. – оп. 6. – спр. 42. – арк. 1-6.

Видав: (Підпис)

головний нотаріус

30

Распоряжение м. кор. министерского председателя № 1.430/1940. М. Е.

**о дополнені распоряженія за № 8.950/1939. М. Е., изданного въ дѣлѣ
установленія объема периодическихъ газетъ, производимыхъ
на ротационной и листовой печатныхъ бумагахъ и урегулированія
нѣкоторыхъ съ симъ связанныхъ вопросовъ¹**

На основаніи уполномоченія, заключаемого въ §-ѣ 141. ст. 3. II : 1939, по дѣлу дополненія распоряженія за № 8.950/1939. М. Е., изданного въ дѣлѣ установленія объема периодическихъ газетъ, производимыхъ на ротационной и листовой печатныхъ бумагахъ и урегулированія нѣкоторыхъ съ симъ связанныхъ вопросовъ, распоряжаюсь о слѣдующемъ:

§ 1.

Начиная съ 10-го марта 1940-го года включая до 30-го марта 1940-го года политическіе газеты могутъ появлятися сверхъ ежедневного объема, опредѣленного въ распоряженіи за № 8.950/1939. М. Е.:

а) а то, появляющіеся на территоріи столичного главного города Будапешта всего на дальнѣйшихъ тридцати страницахъ объема;

б) появляющіеся внѣ столичного главного города Будапешта (на провинціи) всего на дальнѣйшихъ шестнадцати страницахъ объема;

в) за исключеніемъ политическихъ газетъ иные периодическіе газеты, производимые на ротационной и листовой бумагахъ, всего на шести страницахъ объема.

§ 2.

Начиная съ 15-го апрѣля 1940-го года, до 27-го апрѣля 1940 года включительно, политическіе газеты могутъ появлятися сверхъ ежедневного объема, опредѣленного въ распоряженіи за № 8.950/1939. М. Е. а то:

а) выходящіе на территоріи столичного главного города Будапешта всего на дальнѣйшихъ двадцати страницахъ объема;

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1940. – № 9. – С. 2-4.

б) выходящие вне территории столичного главного города Будапешта (на провинции), всего на дальнейших десяти страницах объема;

в) за исключением политических газет, иные периодические газеты, производимые на ротационной и листовой печатных бумагах, всего на дальнейших четырех страницах объема.

§ 3.

Объем страниц, разрешенный сверх нормы в §§-ах 1 и 2 настоящего распоряжения, можно употребить исключительно для помещения обычных в соответственной газете объявлений, равно же статей и газетных известий по народному хозяйству; о распределении страниц нормального объема между отдельными номерами, газет, в срок, определенном в §§-ах 1 и 2, издатель свободно распоряжается.

§ 4.

Пасхальный номер политических газет, выходящих днем на территории столичного главного города Будапешта, равно же вне него дня 23-го марта 1940-го года и политических газет, выходящих утром дня 24-го марта 1940-го года, может появиться в объеме, по отношению к воскресному объему страниц, определенному в распоряжении за № 8.950/1939. М. Е., увеличенном в два раза.

Один газетный номер всякой другой периодической газеты, производимой с использованием ротационной, или листовой печатных бумаг, за исключением политических газет, вышедший в течении месяца марта 1940-го года (т. наз. пасхальный №), может появиться в полном объеме страниц, определенном концессионной грамотой, изданной на основании распоряжения за № 4.950/1938. М. Е.

В отношении периодических газет, выходящих несколько раз в месяц, издатель определит, который из номеров появившихся в течении месяца марта 1940-го года должен появиться в объеме страниц, установленном в предыдущем уступе.

§ 5.

Политические газеты, выходящие утром, или в течении дня, к своему пасхальному номеру могут присоединить приложение с картинками или текстом, не превышающее половину объема страниц данной газеты (§ 4), а то:

а) политические газеты, выходящие на территории столичного главного города Будапешта, наиболее на шестнадцать страницах;

б) политические же газеты, выходящие вне территории столичного главного города Будапешта, наиболее на шестнадцать страницах объема.

§ 6.

Продажной ценой пасхального номера политических газет является двойная продажная цена воскресного номера.

§ 7.

Совершить проступокъ, поскольку его дѣяніе не подлежитъ болѣе строгому уголовному распоряженію, кто нарушитъ, или обойдетъ постановленія, заключаемыя въ настоящемъ распоряженіи.

Наказаніе за проступокъ, заключаемый въ предыдущемъ уступѣ, является заключеніе до двухъ мѣсяцевъ, въ случаѣ же войны до шести мѣсяцевъ.

Въ отношеніи денежного наказанія нужно примѣнять постановленія ст. 3. X : 1928, найвысшей суммой денежного наказанія является восемь тысячъ пенгѣ.

Производство за преступленіе входитъ въ кругъ дѣйствія административныхъ властей, въ области же дѣйствованія полиціи – м. кор. полиціи въ качествѣ полицейскаго уголовного суда. Съ точки зрѣнія постановленія, заключаемого въ точкѣ 3. (1) уступа §-а 59. ст. 3. XXX : 1929, рессортномъ министромъ полагается считать министерскаго предсѣдателя.

§ 8.

Сіе распоряженіе вступить въ дѣйствіе въ день его обнародованія.¹

Будапештъ, дня 24-ого февраля 1940 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

31

**Распоряженіе м. кор. министерства
№ 1.440/1940. М. Е.**

**по дѣлу переходныхъ установленій, находящихся въ связи съ вступленіемъ
въ дѣйствіе правовыхъ нормъ по дѣламъ вѣроисповѣднымъ
на возвратившихся къ Мадьярской Святой Коронѣ подкарпатскихъ
территоріяхъ²**

Ввиду возстановленія дѣйствія вѣроисповѣдныхъ нормъ мадьярскаго права вслѣдствіе перемѣны верховной власти, или же согласно уступу (1) §-а 19. распоряженія № 6.200/1939. М. Е. о временномъ упорядоченіи администраціи къ Мадьярской Святой Коронѣ возвратившихся подкарпатскихъ территорій, м. кор. министерство въ отношеніи переходныхъ мѣропріятій, вслѣдствіе того необходимыхъ, на основаніи полномочія, содержащегося въ §-ѣ 7. ст. 3. VI : 1939 года о воссоединеніи съ государствомъ подкарпатскихъ территорій, къ Мадьярской Святой Коронѣ возвратившихся, распоряжается о слѣдующемъ.

§ 1.

(1) Соглашеніе супруговъ, заключенное относительно вѣроисповѣданія ихъ дитяти на возвратившихся подкарпатскихъ территоріяхъ послѣ дня

---

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 45-омъ н-рѣ отъ 25. февраля 1940.

² Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1940. – № 9. – С. 4-5.

14 марта 1939 года и до вступленія въ силу настоящаго распоряженія, далѣе деклараціи родителей, опекуна, или иного законнаго представителя, данная на возвратившейся подкарпат. террит. въ то же самое время, которой было ими вѣроисповѣданіе ихъ дитяти, или дитяти, находящагося подъ ихъ законнымъ представительствомъ, установлено или измѣнено, имѣетъ законную силу, если соотвѣтствуетъ либо мадьярскимъ правовымъ нормамъ, либо правовымъ нормамъ, дѣйствовавшимъ на возвратившейся подкарпатской территоріи дня 14 марта 1939 года.

(2) Вѣроисповѣданіе того дитяти, отъ рожденія котораго до вступленія въ силу настоящаго распоряженія не прошло больше четырнадцати дней, можетъ быти въ теченіе трехъ мѣсяцевъ, считая отъ вступленія въ силу настоящаго распоряженія, вновь установлено общимъ соглашеніемъ родителей, у дитяти-полусироты одностороннимъ заявленіемъ оставшагося в живыхъ родителя, у внѣбрачнаго дитяти одностороннимъ заявленіемъ матери, а если родителей не имѣется, то одностороннимъ заявленіемъ законнаго представителя. Такимъ соглашеніемъ или заявленіемъ вѣроисповѣданіе дитяти можетъ быти только такимъ образомъ установлено, что дитя будетъ исповѣдывать вѣру своихъ родителей, или если родители не одновѣрцы, вѣру одного изъ своихъ родителей, а внѣбрачное дитя вѣру матери, – въ предположеніи, что такая вѣра принадлежитъ къ религіямъ мадьярскими законами принятымъ (реципованнымъ) или признаннымъ; если ни одинъ изъ родителей не исповѣдуетъ ни одной изъ принятыхъ или признанныхъ религій, то любая изъ принятыхъ или признанныхъ религій можетъ быти установлена въ качествѣ религіи дитяти.

(3) Соглашеніе, или заявленіе, подлежащее уступу (1), должно быти до тридцати дней послѣ вступленія въ дѣйствіе настоящаго распоряженія для метрической эвиденціи представлено тому завѣдующему метрикой, который завѣдуетъ державной метрикой, содержащей запись, касающуюся рожденія дитяти.

§ 2.

(1) Если соглашеніемъ или заявленіемъ, подлежащимъ уступу (14) §-а 1, въ качествѣ вѣроисповѣданія дитяти было установлено вѣроисповѣданіе не принадлежащее къ принятымъ или признаннымъ вѣроисповѣданіямъ, или если имъ дитя было оставлено безъ религіи, или же если дитя согласно правовымъ нормамъ, дѣйствовавшимъ дня 14 марта 1939 года, впрочемъ не принадлежало къ принятой или признанной конфессіи, то родитель въ теченіи трехъ мѣсяцевъ послѣ вступленія настоящаго распоряженія в дѣйствіе, можетъ установить, что дитя, принадлежащее къ его полу, которую изъ принятыхъ или признанныхъ религій должно исповѣдати. Если родитель въ теченіи сего времени не установитъ религіи дитяти, принадлежащаго къ его полу, то дитя исповѣдуетъ религію своего родителя соотвѣтственно своему полу, поскольку таковая

является принятой или признанной религіей; если же лишь религія другого родителя является религіей принятой или признанной, то дитя исповѣдуетъ религію другого родителя. Если же ни одинъ изъ родителей не принадлежитъ къ принятой или признанной конфессіи, или родители не извѣстны, то вмѣсто того родителя, который о религіи своего дитяти не принялъ рѣшенія, или вмѣсто неизвѣстнаго рѣшаетъ опекунская власть, заслушалъ мнѣніе родственниковъ. Касательно внѣбрачнаго дитяти установленія сего уступа должны соотвѣтственно примѣняться.

(2) О записи въ державной метрицѣ рожденій на возвратившейся подкарпатской территоріи касательно дитяти, родившегося послѣ дня 1 марта 1922 года, завѣдующій метрикой для установленія вѣроисповѣданія дитяти до дня 1 мая 1941 года доложить компетентной опекунской власти, если запись, касающаяся вѣроисповѣданія дитяти не опредѣляетъ принятого, или признаннаго вѣроисповѣданія.

§ 3.

(3) Заявленіе, сдѣланное на возвратившейся подкарпатской территоріи послѣ дня 14 марта 1939 г. и до вступленія въ дѣйствіе настоящаго распоряженія относительно выступленія изъ религіи, или вступленія въ религію, имѣетъ закон. силу, если лицо, сдѣлавшее заявленіе, имѣло право самостоятельно мѣнять религію либо согласно мадъ. правовыхъ нормъ, либо правовыхъ нормъ, дѣйствовавшихъ дня 14 марта 1939 г. на возвратившейся подк. территоріи, и если содержаніе, форма заявленія отвѣчали либо мадьярскимъ правовымъ нормамъ, либо правовымъ нормамъ, дѣйствовавшимъ дня 14 марта 1939 года на возвратившейся подкарпатской территоріи.

(4) Лицо, выступившее изъ принятаго вѣроисповѣданія послѣ дня 14 марта 1939 года и до вступленія въ силу настоящаго распоряженія къ нѣкоторому принятому, или признанному вѣроисповѣданію не присоединившееся, обязано согласно §-у 25. ст. 3. XIII : 1895 года церковныя повинности и дальше исполнять.

§ 4.

Относительно формальностей заявленія или соглашенія, подлежащихъ уступамъ (2) и (3) §-а 1, уступу (1) §-а 2 и уступу (1) §-а 3 настоящаго распоряженія, а также относительно вѣдомственнаго производства, нужнаго вслѣдствіе такого рода заявленія или соглашенія, или нужнаго по инымъ соображеніямъ, слѣдуетъ соотвѣтствующе примѣнять установленія распоряженій № 1.674/1895. У. К. М. през. и № 56/1896. У. К. М. през.

§ 5.

Настоящее распоряженіе вступаетъ въ дѣйствіе дня 1 марта 1940 года.

Будапештъ, дня 24 февраля 1940. года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

**Распоряженіе м. кор. министерства
№ 1.460/1940. М. Е.**

**въ дѣлѣ записи въ торговый регистръ мадьярского или русского названія
фирмы, дѣйствующихъ на обратно присоединенной подкарпатской
территоріи фирмъ¹**

М. кор. министерство на основаніи полномочія, заключаемого въ §-ѣ 7. ст. з. VI : 1939, распоряжается о нижеслѣдующемъ:

Внесеніе и его приложенія, поданныя въ фирмовый судъ въ дѣлѣ записи названія фирмы вмѣсто текста фирмы на чужомъ языкѣ въ мадьярскомъ, или русскомъ, фирмъ, дѣйствующихъ на подкарпатской территоріи къ Мадьярской Святой Коронѣ обратно присоединенной, освобождены отъ сбора, фирма освобождена также отъ уплаты сбора за публикацію таковой записи въ Центральныхъ Вѣдомостяхъ.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ силу въ день его обнародованія.

Будапешть, дня 24 февраля 1940 года.

Gróf Teleki Pál с. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

**Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ
№ 1.550/1940. kih.**

**по дѣлу приведенія въ исполненіе высочайшего указа о милости,
изданного Его Ясновельможностью Господиномъ Регентомъ дня
28 февраля 1940 года касательно проступковъ, входящихъ въ кругъ
дѣятельности полицейскихъ уголовныхъ судовъ²**

Всѣмъ полицейскимъ уголовнымъ судамъ первой и
второй инстанціи

Указъ о милости въ части В. касающейся проступковъ, лицамъ, отмѣченнымъ въ пунктахъ I, II, III и IV, удѣляетъ милость непосредственно. Слѣдовательно въ теченіи производства въ пунктѣ VII отмѣченная власть должна установить то, можетъ ли приговоренный или обвиняемый на основаніи указа о милости получить милость.

Милость распространяется только на освобожденіе отъ наказанія заключеніемъ и отъ полицейского уголовного производства, отмѣченного подробно въ указѣ о милости.

---

¹ Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1940. – № 9. – С. 5.

² Подкарпатскій Вѣстникъ. – 1940. – № 12. – С. 1-2.

Милость лишь въ томъ случаѣ распространяется на денежные наказанія, если тѣ въ случаѣ невзыскаемости должны были перемѣнены въ заключеніе. Въ семь случаѣ являются мѣродательными установленія о милости, касающіеся освобожденія отъ заключенія и тогда, если денежное наказаніе было наложено въ качествѣ побочного (дополнительного) наказанія.

Въ пунктѣ VI упомянутый тождественный проступокъ обозначаетъ рецидивъ въ такое же преступное дѣяніе или упущеніе. Проступкомъ подобнаго рода есть такой проступокъ, который хотя и не является тождественнымъ съ раньше совершеннымъ дѣяніемъ или упущеніемъ, но въ случаѣ котораго дѣяніе или упущеніе нарушаетъ правовыя нормы, касающіеся той же или подобной вещной области. Такъ на примѣръ проступкомъ подобнаго рода должны считаться проступки коммуникаціонно-полицейскіе, или общественнаго здравоохраненія или же опредѣленные въ нѣкоторыхъ отдѣльныхъ главахъ Пр. уг. ул.-я.

Въ случаяхъ пунктовъ I, II и III власть, наказаніе приводящая, или же та власть, которая вела проступковое дѣло, вѣрнѣе которая ведетъ въ эвиденціи исполненіе правосильно наложеннаго наказанія, если установила условія милости, вынесетъ опредѣленіе, въ которомъ установитъ, изъ тюремнаго наказанія приговореннаго сколько подлежить милости и сколько представляетъ та часть, исполненіе которой должно быть проведено. Опредѣленіе должно содержать установленіе о вещественныхъ доказательствахъ, не подпадающихъ подъ амнистію, и издержкахъ производства и о частно-правовыхъ претензіяхъ.

Въ случаѣ пункта IV на основаніи точки 2. §-а 151. Пол. уг. спр-ва въ опредѣленіи объ отмѣнѣ издержки производства, въ смыслѣ §-а 214. Пол. уг. спр-ва, должны быть ассигнованы за счетъ вѣдомственной кассы, осуществляемая частно-правовая претензія же (вознагражденіе убытка) должна быть предоставлена частно-правовому спору.

Если приговоръ имѣетъ и другіе постановленія (на примѣръ обязанность объявленія приговора, запрещеніе нѣ котораго занятія и т. д.), то таковыя не могутъ быть приведены въ исполненіе.

Противъ опредѣленій теперь разбираемыхъ въ смыслѣ постановленія уступа (3) § 60. ст. зак. XXX : 1929. имѣетъ мѣсто рекурсъ въ одну инстанцію.

Если въ послѣдствіи окажется, что у получившаго милость не имѣлись налицо предусмотрѣнные условія, то опредѣленіе, вынесенное по дѣлу милости, должно быть отмѣнено и должно быть отдано распоряженіе о приведеніи въ исполненіе наказанія или его еще не отбытой части, если только сего не исключаетъ давность.

О лицахъ, получившихъ амнистію, полицейскіе уголовныя суды первой инстанціи составляютъ вѣдомость, въ которой должно быть указано, сколько лицъ получило милость на основаніи пунктовъ I, II, III и IV указа о помилованіи.

Вѣдомости должны быти предложены мнѣ до дня 15 мая 1940 года.

Возываю полицейскіе уголовные суды, чтобы старательно изучили указъ о помилованіи и его исполненіе внѣ очереди провели съ наибольшимъ вниманіемъ.

Будапешть, 6 марта 1940 года.

Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc с. р.
м. кор. министръ внутреннихъ дѣлъ.

34

Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ № 11.200/1940.

по дѣлу единовременныхъ всеобщихъ контрольных прописокъ (заявленій)¹

§ 1.

Для провѣрки исполненія прописныхъ (заявочныхъ) обязанностей, предписанныхъ въ распоряженіи № 100/1940. през. В. М., изданномъ на основаніи распор. м. кор. министерства № 10.390/1939. М. Е., далѣе въ распоряженіи № 100.000/1930. В. М., изданномъ на основаніи ст. 3. XXVIII : 1930, распоряжаюсь о проведеніи по всей территоріи государства единовременного всеобщего прописанія (заявленія).

§ 2.

Провѣрочной прописной (заявочной) обязанности подлежать:

а) каждый мадьярскій гражданинъ мужеского пола въ возрастѣ 12-70 лѣтъ – родившійся слѣдовательно въ гг. 1870-1928, далѣе каждый принадлежащій къ симъ возрастамъ мужчина, подданство которого является сомнительнымъ, не можетъ быти установлено или до сихъ поръ еще не установлено;

б) каждая женщина въ возрастѣ 16-50 лѣтъ – то есть родившійся въ годахъ 1890-1924. – являющаяся мадьярской гражданкой, далѣе к симъ возрастамъ принадлежащая каждая такая женщина, подданство которой является сомнительнымъ, не можетъ быти установлено или до сихъ поръ не было еще установлено;

в) каждый иностранный гражданинъ безъ различія пола и возраста, за исключеніемъ лицъ, пользующихся правомъ экстериторіальности и личнымъ освобожденіемъ.

§ 3.

Каждое лицо, подлежащее провѣрочной пропискѣ, должно быти заявлено соотвѣтствующе состоянію, имѣвшемуся въ 12 часовъ дня 26 марта 1940 въ томъ мѣстѣ,

---

¹ Подкарпатскій Вѣстник. – 1940. – № 12. – С. 2-5.

а) гдѣ имѣеть постоянное мѣстожителство,

б) кромѣ того также въ томъ мѣстѣ, гдѣ оно, будучи въ отъѣздѣ, временно пребываетъ на территоріи государства.

Такое, слѣдовательно, лицо которое въ день 26 марта 1940 г. не пребываетъ на мѣстѣ своего жительства, должно быти прописано въ двухъ мѣстахъ. Лицо, имѣющее постоянное жилище въ предѣлахъ государства, но во время производства контрольной прописки пребывающее внѣ предѣловъ государства, должно быти прописано лишь на его постоянной квартирѣ, находящейся въ предѣлахъ государства.

§ 4.

Контрольное заявленіе должны исполнити:

а) домовладѣлецъ, или его уполномоченный, касательно самого себя, принадлежащихъ къ его домоводству лицъ, жительствоующихъ въ его домѣ главныхъ нанимателей, принадлежащихъ къ нимъ лицъ и персонала;

б) главный наниматель касательно его поднимателей, принадлежащихъ къ нимъ лицъ и персонала;

в) отвѣтственные настоятели общественныхъ заведеній и частныхъ заведеній (учебныхъ заведеній, воспиталищъ, интернатовъ, конвиктовъ, алумнеевъ, больницъ, лѣчебницъ, здравницъ, монастырскихъ обителей, домовъ призрѣнія и т. д.) касательно лицъ, пребывающихъ въ помянутый день въ сихъ заведеніяхъ;

г) касательно гостей (постояльцевъ) отелей, гостиницъ, пансіоновъ, гостиницъ для ремесленниковъ, пріютовъ, домовъ отдыха и иныхъ служащихъ для постоя заведеній – независимо отъ того, что они въ качествѣ гостинничныхъ стояльцевъ, заявлены на гостинничныхъ прописныхъ листахъ – и касательно ихъ персонала, соотвѣтственный завѣдующій предпріятія, или его заявленный въ полицію повѣренный;

касательно лицъ, находящихся подъ стражей въ земскихъ арестныхъ учрежденіяхъ, арестныхъ учрежденіяхъ кор. окружныхъ судовъ, въ арестахъ м. кор. полицейского управленія, далѣе лицъ, помѣщенныхъ въ исправительныхъ воспитательныхъ заведеніяхъ, отвѣтственный настоятель, управитель, или же надзиратель сихъ заведеній и т. д.;

касательно всѣхъ лицъ военного (жандармского и т. д.) званія, постоянно или переходно пребывающихъ въ зданіяхъ (казармахъ) м. кор. гонведства (жандармеріи, м. кор. полиціи, финансовой стражи), командантъ зданія (казармы).

§ 5.

Контрольное заявленіе (прописаніе) должно быти учинено исключительно на служащемъ для сей цѣли прописномъ листѣ.

Контрольный прописный листъ долженъ быти заполненъ чернилами, четко, соотвѣтствующее дѣйствительности. Прописные (заявочные) листы лица старше 18-и лѣтъ должны сами заполнить. Въ случаѣ нѣсколькихъ спеціальныхъ образованій, каждое спеціальное образованіе должно быти указано.

Прописный листъ лицъ моложе 18-и лѣтъ долженъ вмѣсто нихъ заполнить глава семьи или дающій имъ прибѣжище, – работодатель, на попеченіи, или подъ надзором котораго находится малолѣтній. Вмѣсто лицъ, не умѣющихъ писати, прописные (заявочные) листы заполняетъ принадлежащее къ нимъ лицо, лицо дающее имъ прибѣжище, лицо о нихъ пекущееся.

За правдивость данныхъ отвѣчаетъ лицо, подающее данные...

§ 13.

Для контрольной прописки иностранцевъ должны были употреблены исключительно для сей цѣли заведенные контрольные прописные листы.

§ 14.

Приказанная теперь провѣрочная прописка служить исключительно для цѣлей контроля, и по сей причинѣ никого не освобождаетъ отъ обязанности исполненія регулярной прописки и выписки.

Карательные установленія

§ 15.

(1) Поскольку дѣяніе не подлежитъ болѣе строгому карательному установленію, совершаетъ проступокъ и подлежитъ денежному наказанію:

а) кто не заполнитъ своего прописного листа или прописного листа временно отсутствующаго близкаго ему лица (въ случаѣ неграмотности не дастъ заполнить другому),

б) данные, находящіеся на прописномъ листѣ, заполнить не соотвѣтствующе правдѣ,

в) заполненныхъ листовъ не передастъ для дальнѣйшаго препровожденія предназначенному для сего лицу,

г) домовладѣлецъ (попечитель, завѣдующій домомъ, директоръ больницы, клиники, интерната, заведенія, пріюта, дома призрѣнія, арестнаго учрежденія, начальникъ полицейскаго и административнаго ареста, повѣренный заявленнаго), который не постарается о заблаговременномъ пріобрѣтеніи нужныхъ прописныхъ листовъ, списковъ, и о препровожденіи (доставкѣ) таковыхъ заинтересованнымъ,

д) кто прописный листъ своего жильца, проживающаго въ его домѣ безъ близкихъ ему лицъ, до дня 26 марта временно отсутствующаго, не заполнитъ вмѣсто него,

е) кто не заполнитъ списка, или заполнитъ несоотвѣтствующее дѣйствительности,

ж) кто заполненныхъ прописныхъ листовъ и списковъ до установленнаго срока не передастъ компетентнымъ властямъ.

(2) Касательно денежнаго наказанія дѣйствительны установленія ст. зак. X : 1928.

§ 16.

Проступки подсудны административнымъ властямъ, въ районѣ дѣйствія полиціи – полицейскимъ властямъ, въ Будапештѣ прописному вѣдомству, яко карательнымъ судамъ I-ой инстанціи.

§ 17.

Сіе распоряженіе вступаетъ въ дѣйствіе въ 8-ой день после предписанного обнародованія въ официальномъ вестнике.

Будапештъ, дня 12 марта 1940 года.

За министра:
Dr. vitéz Bonczos Miklós с. р.
статсъ-секретарь.

35

**Распоряженіе м. кор. министра торговли и путей сообщенія
№ I ad. 211.819/1940. IV. 4.**

въ дѣлѣ пользования угрорусскимъ языкомъ въ почтовой службѣ¹

Если на Подкарпатѣ стороны, пользующіеся почтой, при адресованіи, снабженіи и т. д. почтовыхъ посылокъ пользуются только угрорусскимъ языкомъ, далѣе если при почтовыхъ посылкахъ мѣсто предназначенія обозначаютъ только угрорусскимъ языкомъ, то почтовые уряды должны поступати слѣдующимъ образомъ:

Подкарпатскіе принимающіе почтовые уряды (почтовые агентуры) данные посылокъ, написанные угрорусскимъ языкомъ, съ цѣлью дальнѣйшей манипуляціи, надъ (эвентуально подъ) текстомъ, написаннымъ угрорусскимъ языкомъ, должны выписати мадьярскимъ языкомъ такимъ образомъ:

въ случаѣ пользованія кириллицей такъ адресъ, посылокъ, якъ и иные данные нужные при почтовой манипуляціи (напр. означеніе отправителя, оцѣнка почтовыхъ посылокъ, обозначеніе суммы наложенного платежа, при почтовыхъ переводахъ и чековыхъ листахъ почтовой сберегательной кассы, заплаченную сумму и т. д.) нужно переписать по мадьярски;

въ случаѣ пользованія латинскими буквами не нужно переписывати данные адреса и обозначеніе отправителя.

На территоріи Подкарпатя при врученіи посылокъ посредствомъ книги, должно быти принято также и подтвержденіе о перенятіи, написанное кириллицей.

Будапештъ, 3 апрѣля 1940 г.

За министра:
Dr. Kuzmich Gábor с. р.
генеральный директоръ м. кор. почты.

---

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1940. – № 15. – С. 10-11.

**Распоряженіе м. кор. министра внутреннихъ дѣлъ
№ 500/1940. VII/б.**

**по дѣлу личной явки иностранныхъ гражданъ, пребывающихъ въ
предѣлахъ государства¹**

§ 1.

Съ дѣйствіемъ, начиная со дня обнародованія настоящего распоряженія, иностранецъ, пребывающій въ государствѣ безъ позволенія властей, долженъ до 24-хъ часовъ явиться къ полицейской власти (въ малыхъ и великихъ общинахъ къ главному окружному начальнику, на территоріи дѣятельности м. кор. полиціи къ м. кор. полицейскому капитанату и экспозитурѣ, въ Будапештѣ къ Центральному Вѣдомству по Контролю Иностранцевъ, IX., Фэвамтеръ 8, II. эт. 204).

§ 2.

Иностранецъ, прибывающій въ предѣлы государства послѣ обнародованія настоящего распоряженія, до 24 часовъ послѣ своего прибытія долженъ лично явиться къ полицейской власти.

Иностранецъ мѣсто своего пребыванія (города или селенія, обозначенныхъ въ разрѣшеніи на вѣздѣ) не смѣетъ покинуть безъ разрѣшенія полицейской власти и если отъ таковой не получитъ опредѣленного разрѣшенія на дальнѣйшее пребываніе, то въ день истеченія срока, на который было дано разрѣшеніе, онъ обязанъ покинуть предѣлы государства.

Исключеніе изъ сего установленія составляютъ лишь иностранцы, путешествующіе съ дипломатическимъ паспортомъ, а также повѣренные иностранныхъ правительствъ, путешествующихъ съ удостовѣренной официальной миссіей.

§ 3.

Иностранцу, пребывающему въ предѣлахъ государства безъ разрѣшенія полицейскихъ властей, предоставить постой (убѣжище), далѣе оказать такому иностранцу матеріальную помощь воспрещается.

§ 4.

Поскольку дѣяніе не подлежитъ болѣе строгому наказанію, совершаетъ проступокъ и подлежитъ наказанію заключеніемъ до 15 дней

а) иностранецъ, нарушившій постановленія §§-овъ 1 и 2;

б) еще до вступленія въ дѣйствіе настоящего распоряженія предоставившій постой иностранцу, пребывающему въ предѣлахъ государства противозаконно вопреки запрету, содержащемуся въ настоящемъ распоряженіи, но сіе обстоятельство до 24-хъ часовъ не заявитъ полицейскимъ властямъ;

---

¹ Kárpátalyai közlöny. – Подкарпатский Вѣстникъ. – 1940. – № 18. – С. 3-4.

в) предоставивший вопреки запрету, предусмотренному в настоящем распоряжении, постой иностранцу, пребывающему противозаконно в пределах государства;

г) каждый, кто окажет иностранцу, пребывающему, не имея на то права, в пределах государства, помощь материального характера.

В случае точки а) против иностранца нужно безотлагательно завести дело об удалении его, эвентуально об интернировании его, а против совершивших проступков, перечисленных в точках б), в) и г), также дело об интернировании.

В случае замены наказания заключением денежным взысканием касательно денежного взыскания мѣродательными являются постановления ст. з. X : 1928.

§ 5.

В проступковых делах, перечисленных в §-ѣ 4 настоящего распоряжения, полицейское карательное судопроизводство отправляют власти, помянутые в §-ѣ 59. ст. з. XXX : 1929, с той разницей, что в Будапештѣ в первой инстанции, с компетенцией на всю территорию столичного города поступает участковый капитанат м. кор. полиции IX-го участка. В третьей инстанции судебную власть отправляет министр внутренних делѣ.

Будапештѣ, дня 25 апрѣля 1940.

Dr. vitéz Keresztes-Fischer Ferenc с. р.
м. кор. министр внутренних делѣ.

37

Адміністр. № 13124/1941

Розподіл справ управління віце-губернатора комітату Берг від 21 серпня 1941 р.

1. Золтан Фекийшгазі, віце-губернатор

1. Управлінські справи
2. Справи головування та закріплення справи
3. Політичні справи

2. Д-р Дежив Горват, головний нотаріус комітату

1. Справи самоврядування та організаційні справи
2. Політичні письмові накази органів самоврядування
3. Справи залізниці, телеграфного й телефонного зв'язку
4. Автодорожні та митні справи, персональні та пенсійні справи автодорожніх службовців
5. Персональні та дисциплінарні справи службовців органів самоврядування

Є секретарем: Загальних зборів комітету самоврядування та малих зборів його адміністративної комісії, комісії з притягнення до відповідальності,

виборного комітету з питань призначення, комісії з питань несумісності та дисциплінарного виборного комітету адміністративної комісії.

3. Ласло Штийгер, почесний головний нотаріус комітату

1. Загальні муніципальні справи
2. Бюджетно-господарські справи
3. Військові справи та справи витязів
4. справи фізичної культури
5. справи водного права (права водокористування)
6. справи щодо порушень
7. справи рибальства
8. справи мисливства
9. Персональні та дисциплінарні справи муніципальних службовців
10. Пенсійні справи службовців органів самоврядування та муніципальних службовців
11. Редагування Комітатського Офіційного бюлетеня

4. Д-р Гинці Тібор, помічник нотаріуса комітату

1. справи суспільного добробуту
  2. Дисциплінарні справи другої інстанції
  3. справи щодо допомоги та справи неімущих
  4. справи центрального виборного комітету (з допомогою комітатського архіваріуса)
  5. справи комітатського міста Мукачева
- Є секретарем: Опікунської, апеляційної депутації та центрального виборного комітету адміністративної комісії.

5. Д-р Тібор Пушкаш, помічник нотаріуса комітату

1. Виконання губернаторських секретарських обов'язків
2. справи державної мобілізації

6. Д-р Золтан Сепешші, помічник нотаріуса комітату

1. справи фондів
2. справи громадянства
3. справи збору пожертвувань
4. справи охорони громадського порядку та справи нагляду за іноземцями
5. справи товариств та об'єднань
6. Церковні та культурницькі справи, справи шкільної та позашкільної народної освіти
7. Лісівничі справи
8. Будівельні справи
9. справи дрібної торгівлі
10. справи щодо місця проживання
11. справи відчуження
12. справи охорони здоров'я
13. справи щодо зміни назв і найменувань
14. справи про надання дозволу на танцювальні вечори
15. справи щодо видачі закордонних паспортів
16. Муніципальні справи Мукачівського повіту

Є секретарем: Економічної підкомісії, підкомісії в дорожніх справах та підкомісії з експропріації адміністративної комісії.

7. Д-р Бейла Пийчі, помічник нотаріуса комітату

1. Сільськогосподарські справи
2. справи політики землеволодіння
3. Оброчні та землевласницькі справи
4. справи пасовищних об'єднань
5. справи тваринництва
6. справи гірських населених пунктів і виноробства
7. справи Мукачева та прислуги
8. справи вашарошнаминьського повіту

Є секретарем: Комітатської комісії з питань конярства та адміністративної комісії, підкомісії народної освіти та з питань переселень.

8. Д-р Ондраш Шімон, почесний помічник нотаріуса комітату

1. справи громадського постачання та продовольчого постачання
2. справи контролю за цінами
3. Промислові й торгові справи
4. справи ринків
5. справи відпускання напоїв
6. справи мір та еталонів
7. Податкові справи
8. Муніципальні справи комітатського міста Берегова та Берегівського повіту

Є секретарем: Податкової підкомісії та підкомісії з питань охорони здоров'я адміністративної комісії

9. Д-р Гийза Шіпон, головний прокурор комітату

1. Судові справи органів самоврядування
2. Підготовка обов'язкових постанов органів самоврядування

10. Комітатський архіваріус

1. Архівні справи
2. справи метричних книг (запис актів цивільного стану)
3. Оформлення других примірників метричних книг
4. Релігійні справи
5. справи преси
6. Допомога в упорядкуванні справ центрального виборного комітету

11. Комітатський пожежний інспектор

1. Пожежна охорона
2. Протиповітряна оборона
3. справи сажотрусів (чищення димарів)

12. Керівник комітатської канцелярії

1. Безпосередній нагляд та управління допоміжним і обслуговуючим персоналом та відомством

2. Нагляд, піклування та утримання в чистоті будівлі комітатської управи, справи протиповітряної оборони

3. Придбання формулярів та канцелярських засобів, а також отримання офіційних бланків
4. Звільнення з-під шлюбного оголошення
5. Здійснення малих видатків та ведення звітності
6. Інвентаризація і поточний облік оснащення будівлі комітатської управи та службових приміщень повітових начальників
7. Розподіл та інспектування гайдуцьких унтер-офіцерів
8. Впорядкування Зібрання Законів та Постанов і підшивки "Вісників внутрішніх справ" та "Будапештських Вісників"

Берегово, 21 серпня 1941 р.

ДАЗО. – ф. 94. – оп. 6. – спр. 80. – арк. 1.

Золтан Фекийшгазі, власноручно
віце-губернатор

38

Распоряжение м. кор. министерства число 1.750/1942. М. Е.

**въ дѣлѣ ограничена обороту и взятія подъ запретъ полевогосподарскихъ
и лѣсогосподарскихъ недвижимостей, находячихся въ власности жидовъ¹**

М. кор. министерство на основѣ уполномоченя, заключеного въ уступѣ (2) §-а 141, 159 и 212 арт. зак. II:1939 о народной оборонѣ, распоряджуе слѣдующое:

§ 1.

(1) Жидъ до дальшого распоряженія не може перевести на другого свою сельско- и лѣсогосподарску недвижимость (право уживаня недвижимости), составну часть недвижимости, сельско- или лѣсогосподарское промысловое подпріемство или заряженя подпріемства, находячѣся на сельско- или лѣсогосподарскихъ недвижимостяхъ или въ звязѣ зъ ними, дальше всякѣ недвижимости, находячѣся на территоріяхъ малыхъ или великихъ общинъ, застроенѣ обитнымъ домомъ или господарскимъ будинкомъ, или незастроенѣ.

(2) Отчужденіе недвижимостей или движимостей, противлячоеся постановленю попереднего уступу, есть недѣйствительное.

(3) Постановленя уступовъ (1) и (2) зъ дѣйствіемъ ексекуційной лицитаціѣ розпространяются и на продажу зъ вольной руки.

(4) Постановленя сего §-а не относятся къ тому случаю, если право власности пріобрѣе институтъ, назначеный для того державою або министромъ земледѣлія. Изъ подъ запрета, заключеного въ уступахъ (1) и (3), може удѣлити освобожденіе министеръ земледѣлія – оглядно не малярскихъ горожанъ въ згодѣ зъ министромъ заграничныхъ дѣлъ.

¹ Подкарпатский Вѣстникъ. – 1942. – № 13. – С. 7-9.

§ 2.

(1) На основѣ акта, направленного на переведеня недвижимости, подлежащей уступу (1) §-а 1, поземельно-книжнѣ власти можуть записати право власности лише тогды, если отчужитель въ прошеніи, или въ документѣ зъ полною доказательною силою, приложеномъ до прошенія, заявитъ слѣдующее: "Въ сознаніи отвѣтственности карательного права проголошую, что по смыслу §-а 9 или §-а 16 арт. зак. XV : 1941 не являюся жидомъ".

(2) Если о записи права власности просятъ на основѣ правового акта, заключенного передъ вступленьемъ въ силу сего розпоряженя (продажа зъ вольной руки зъ дѣйствиємъ ексекуційной лицигаціѣ), то проголошеніе, установленое въ попереднѣмъ уступѣ не есть потребное, подъ условіемъ, что документъ выставленный о правовомъ актѣ, найпознѣйше до дня публикаціѣ сего розпоряженя бывъ предложеный для вымѣра собора, или что власти зъ отчужденіемъ согласилися (последний уступъ §-а 16. арт. зак. IV : 1939), или министръ земледѣлія на основѣ уступа (4) §-а 1 сего розпоряженя удѣливъ освобожденя, или право власности треба интабуловати на основѣ рѣшенія суда, или приобрѣтающею есть держава, респективно институтъ, установленый въ уступѣ (4) §-а 1 и запись права власности иначе не мае препятствій.

§ 3.

(1) Тотъ жидъ, котрый мае въ власности винницу или фруктовый садъ пространствомъ больше якъ пять кат. угровъ, или иншу полево-господарску недвижимость пространствомъ больше якъ пятьсотъ кат. угровъ, повинненъ о томъ заявити общинной управѣ (старостови), компетентной (-ому) по мѣсторазположенію, протягомъ трѣхъ днѣвъ, числячи отъ вступленя въ силу сего розпоряженя. Заявленя треба подати въ двохъ экземплярахъ. Если министръ земледѣлія заявлену недвижимость уже перебравъ частично или цѣлкомъ для цѣли землевладѣлской политики, то въ заявленю треба на то отзыватися. Оглядно недвижимости помянутой величины и принятой яко сосредоточеное подпріемство, заявочна повинность существуетъ и тогда, если недвижимость хоть недѣлимо, хоть по частямъ есть власностию нѣсколькихъ особъ; въ такомъ случаю обязанный заявленіемъ каждый власникъ, если однакъ одинъ изъ нихъ подавъ заявленя относительно цѣлого подпріемства, то остальнѣ освобождаются отъ заявочной повинности. Если недвижимость лежитъ на территоріи нѣсколькихъ общинъ (городовъ), то заявленя треба подати у каждой общинной управы (у старосты каждого города).

(2) Разомъ зъ заявленіемъ заявляющий повинненъ предложити инвентарь недвижимостей, находячихся въ его власности, ихъ составныхъ частей и принадлежностей, подпріемствъ, зарядженъ подпріемствъ, мертвыхъ снарядовъ, поголовья скота и запасовъ.

(3) Отповѣдно сему §-у повинненъ подати заявленя и предложити инвентарь маетковыхъ предметовъ, помянутыхъ въ уступѣ (2) и находячихся въ

его власности тотъ жидь польовладѣлецъ или арендаторъ, який господарить на недвижимости, опредѣленной въ уступѣ (1).

§ 4.

Общинна управа (староста) послѣ поданя заявленя, зъ увагою на предложеный инвентарь, или, если не подали заявленя, и безъ того, сейчасъ прикаже и проведе составленіе инвентаря недвижимостей, составныхъ частей, принадлежностей, подпріемствъ, заряженя подпріемствъ, мертвыхъ снарядовъ, поголовья скота и запасовъ. Составленіе инвентаря треба по возможности зробити зъ содѣйствіемъ власника (пользовладѣльца, арендатора). Власть, составляюча инвентарь, инвентарь предложеный заявляющимъ отповѣдно потребѣ доповнено или модификовано верификуе, если же не предложили инвентаря, приготовить инвентарь и такимъ способомъ верификованный или составленный инвентарь сохранить, одинъ экземпляръ заявленя же зъ суммированнымъ выказомъ найпознѣйше протягомъ пятнадцати днѣвъ, числячи отъ вступленя въ силу розпоряженя, предложить министрови земледѣлія. Маетковѣ предметы, взятѣ въ инвентарь, треба уважати взятыми подъ запретъ еще и тогды, если взятіе подъ запретъ не было проведено.

§ 5.

Власникъ (пользовладѣлецъ, арендаторъ) повиненъ составнѣ части недвижимости, принадлежности, живѣ и мертвѣ снаряды, поголовіе животныхъ и иншѣ движимости воздержати зъ заботливостью звычайного господаря, хотя бы въ состояніи, находячомся въ день вступленя въ силу сего розпоряженя, дальше выконати обвыклѣ полево- и лѣсогосподарскѣ работы (приготовленя почвы, посѣвъ, садка, обработка рослинъ и т. д.) зъ заботливостью звычайного господаря, отповѣдно дотеперѣшньому господарскому порядку. Се постановленя не препятствуетъ отчужденію и захоснованю, потребному или привыклому въ рамкахъ звычайного господарства.

§ 6.

Если хоть на основѣ заявленя общинной управы (старосты), или м. кор. господарского надзирателя, или лѣсовыхъ властей, или иншихъ властей, или иначе министеръ земледѣлія такъ видить, что на то обязанный не удовлетворяе повинности, установленной въ §-ѣ 5, то прикаже м. кор. господарскому надзирателеви, респективно м. кор. лѣсной дирекціи, чтобы надзирали на господарство и, осколко потребно, вышле для надзирательства отдѣльного надзирателя. Кошты надзора устанавлиае министеръ на счетъ власника (пользовладѣльца, арендатора).

§ 7.

(1) Если для воздержанія сущности, или для обезпеченя непрерывности нужно, то министеръ земледѣлія розпорядить принудительное управленіе назначеніемъ принудительного завѣдующого, оглядно же лѣсогосподарской недвижимости и лѣсогосподарского промыслового подпріемства прикаже

управленіє лѣсного ерара. Рѣшеніє министра земледѣлія треба провести административнымъ путемъ.

(2) Принудительного завѣдующого назначаетъ министеръ земледѣлія; такъ само онъ устанавливаетъ и плату принудительного завѣдующого. Принудительнымъ завѣдующимъ можно назначити и Земский Земельнокредитный Институтъ и Земское Центральное Кредитное дружество, респективно и ихъ дружба-члены.

(3) Принудительный завѣдующий переберетъ подпріемство, взятое подъ запретъ по инвентарю и управляетъ имъ отповѣдно инструкціямъ, даннымъ министромъ земледѣлія, яко уполномоченый власника (пользовладѣльца, арендатора), или, если по инструкціямъ министра арендуетъ недвижимость, управляетъ нимъ яко арендаторъ (§ 4 розпоряженія ч. 1.690/1941. М. Е.). Осколко се розпоряженія или инструкціи для управления, даннѣ министромъ земледѣлія, не розпоряжаются отхильно, то относительно запрета треба отповѣдно примѣнати правила, относячѣся до екекуційного запрета.

(4) Если при взятіи подъ запретъ на недвижимости, или пользовладѣнія или на движимости есть приказный екекуційный или страховый запретъ, то задачѣ принудительного завѣдующого, высланого изъ-за ассекураціи, въ случаю же екекуційного запрета для удовлетворенія, управленіє маемкомъ проводитъ принудительный попечитель, высланный на основѣ сего розпоряженія. Въ такомъ случаю принудительного завѣдующого изъ-за ассекураціи, высилающѣ власти на прошеніє заинтересованныхъ могутъ отъ его должности освободити и задачами принудительного завѣдующого могутъ повѣрити принудительного завѣдующого, назначенного министромъ земледѣлія; протягомъ екекуційного запрета для удовлетворенія задачей принудительного завѣдующого есть дозоръ надъ тымъ, чтобы надвышка прибыли, одержаной изъ запретного управления зъ цѣли удовлетворенія кредиторамъ, была передана въ розпоряженіє екекуційному суду. Постановленія сего уступа отповѣдно треба примѣнати въ случаю управления лѣсного ерара, такъ само и въ томъ случаю, если подъ часъ запрета, приказаного на основѣ сего розпоряженія (управленіє лѣсного ерара) прикажутъ екекуційный або ассекураційный запретъ.

§ 8.

(1) Зъ точки погляду сего розпоряженія при установленю того, кто есть нежидомъ, а кто жидомъ, руководячими суть постановленія §-овъ 9 и 16 арт. зак. XV : 1941.

(2) Постановленія сего розпоряженія относительно жидовъ треба примѣнати и къ торговельнымъ товариществамъ, обществамъ и инымъ правничимъ особамъ, если вѣдучѣ, большинство членовъ дирекціи или надзирательной комиссіи, большинство членовъ товарищества, или власниковъ капитала товарищества являются жидами, или если больше якъ половина основного капитала товарищества находится въ власности жидовъ, или если изъ маемка

(дохода) торговельного товарищества, общества и иныхъ правовыхъ особъ по статутамъ или организаційнымъ статутамъ побирають по большой части жида или институціѣ израильского характера.

§ 9.

(1) При примѣненіи сего розпоряженія подъ полево- или лѣсогосподарскою недвижимостью треба розумѣти всяку недвижимость, выимкомъ недвижимои, служащей для цѣли фабричнаго, горного, промыслового и купелевого завода, дальше выимкомъ недвижимои, лежащей на территоріи города, и такѣ застроенѣ недвижимои, лежащѣ на территоріи малой или великой общины, якѣ не принадлежать до сельскогосподарского завода, веденого на собственной недвижимои власника. Ту недвижимость, на котрой производять фабрично-промысловое сырье, респ. сырья, якѣ мають быти розробленѣ протягомъ промыслового производства, или приготавлиють продукты, потребнѣ для заосмотренія служащихъ въ фабричныхъ заводахъ, въ горныхъ, промысловыхъ или купелевыхъ заводахъ, или лицъ, пользующихся заосмотрѣніемъ и взагалѣ таку недвижимость (часть недвижимои), на котрой проводятъ полево- или лѣсогосподарское дѣйство, треба уважати полево- или лѣсогосподарскою недвижимостью и тогда, если она принадлежит до фабричнаго, горного, промыслового или купелевого завода, или лежитъ на территоріи города.

(2) Въ примѣненіи сего розпоряженія при установленіи того, котрый заводъ треба уважати полево- или лѣсогосподарскимъ промысловымъ заводомъ, руководячимъ есть §. 183. арт. зак. XVII : 1884.

§ 10.

(1) Тотъ, кто нарушитъ заказъ отчужденія, установленный въ §-ѣ 1, или, кто неудовлетворитъ, или удовлетворитъ не отповѣдно правдивости, заявочной повинности или повинности предложенія инвентара, установленной въ §-ѣ 3, или кто нарушитъ повинности управленія, воздержованія или попеченія, осколко его дѣйство не подлежитъ строгшому карательному постановленію, совершае проступокъ и караея арештомъ до двохъ мѣсяцевъ, въ часѣ войны до шестѣхъ мѣсяцевъ.

(2) Относно грошевой кары руководячими суть постановленія арт. зак. X : 1928, найвысша мѣра грошевой кары есть восемь тысячъ пенге, а въ такомъ случаю, коли можно установити колькость того зыску, яку совершителъ проступка достигъ незаконно своимъ дѣйствомъ, сумма восемь тысячъ пенге повысшаея двойною суммою установленного зыску. Относно протягу арешту, установленного на случай невзыскаемости грошевой кары и относительно продавненія проступка руководячими суть постановленія уступовъ (4) и (5) §-а 212. арт. зак. II : 1939.

(3) Проступки подсуднѣ административнымъ властямъ, на территоріи м. кор. полиціѣ – м. кор. полиціи, яко полиційнымъ карательнымъ судамъ. Зъ

точки погляду примѣнення точки 3. уступа (1) §-а 59 арт. зак. XXX : 1929, рессортнымъ министромъ треба уважати министра земледѣлія.

§ 11.

Се розпоряженя вступає въ силу въ день его публикаціѣ.¹

Будапешть, дня 18-го марта 1942 г.

dr. Kállay Miklós в. р.

м. кор. министерскій предсѣдатель.

39

Місто місцевого самоврядування Ужгород, Губернатору

Ужгород

Вирішення циганського питання не обмежується територією міста місцевого самоврядування Ужгорода. Було би бажано, щоб у зонах воєнних дій або принаймні в підкарпатській зоні воєнних дій могли бути здійснені єдині, радикальні заходи. Вирішення цього питання необхідне з міркувань захисту вітчизни, громадської безпеки, соціальної гігієни, будівельної справи та громадської моралі.

З міркувань захисту вітчизни та громадської безпеки це необхідно тому, що в середовищі циган перебуває дуже багато політично неблагонадійних, колишніх чехословацьких легіонерів, тут також знаходять притулок багато прибулих сумнівних елементів. На підтвердження цього останнього твердження вказую на виниклі в середовищі циган захворювання на висипний тиф, щодо яких вдалося з'ясувати, що їх принесли з собою прибулі з Підкарпаття нециганські бродяги.

З точки зору соціальної гігієни це розсадники, разнощики вошивості та висипного тифу, і ще дяка Богу, що на території міста місцевого самоврядування Ужгорода сталося відносно мало випадків захворювання на висипний тиф, адже цигани мають необмежену свободу пересування, охоче відвідують корчми й особливо кінотеатри. Ці останні особливо небезпечні у відношенні поширення вошивості та висипного тифу, оскільки в цих місцях буває публіка з цілого міста, і відокремлення від них є неможливим.

Згідно зі статистикою управління угорського королівського головного санітарного лікаря, цигани найбільшою мірою потребують безплатних ліків, а середнє число хворих циган в Ужгороді становить п'ять осіб на день.

З точки зору будівельної справи, нехтуючи чинними положеннями закону, на громадських територіях, і особливо на таких ділянках, власниками яких є неужгородські мешканці, цигани охоче будують свої нездорові, пожежонебезпечні халупи. На цих територіях протягом короткого часу виникають цілі ряди хатин. Халупи цигани продають, купують поміж собою, і власті неспроможні щось зробити. Управління угорського королівського головного санітарного лікаря багаторазово просило поліцейське відомство не видавати бланки для прописки й видворити назад на їхнє початкове місце

¹ Напечатано въ "Budapesti Közlöny" въ 65-омъ ч. зъ дня 1942 19 марта.

проживання тих циган, які проникли на територію міста після 1938 року. З огляду на чинні розпорядження поліцейське відомство не визнало це здійсненим. Заслуженим було би звинувачення відомства в тому, що воно не втрутилося вчасно. Виправданням може слугувати те, що таке становище більшою чи меншою мірою існує на всій території країни. Перша світова війна, чехословацька окупація та нинішня світова пожежа паралізували результативну роботу властей й у цій сфері. За даних обставин до остаточного вирішення циганського питання спонукали вже згадувані попередньо міркування захисту вітчизни та громадської безпеки.

На території міста місцевого самоврядування Ужгорода цигани розміщені у двох поселеннях, одне з них – менше – розташоване в кінці вулиці Берчені, воно складається приблизно з 50 хатин, інше поселення розташоване на Радванці й охоплює досить велику територію, приблизно 110 будинків. Загальна чисельність циган на території міста місцевого самоврядування Ужгорода сягає 700-800 осіб, вона ймовірно зростає, аніж зменшується. Циганський табір по вулиці Берчені розміщений на території, яка являє собою міську власність, а той, що в радванській частині міста, – на міській території, території Угорських державних залізниць і приватних осіб. З-поміж приватних осіб найбільше були зачеплені інтереси д-ра Ондраша Рошка, який через повітовий суд, адміністративним і навіть поліцейським шляхом намагався видалити циганські будівлі та циган з територій, що є його власністю, поки що безрезультатно. Адміністративним шляхом справа потрапила до міського поліцейського судді у кримінальних справах, який через порушення будівельних приписів наклав грошовий штраф на причетних до порушення циган. У повітовому суді цигани всупереч протизаконності цього виправдовувалися договорами купівлі-продажу поміж собою.

Я вбачаю дві можливості впорядкування циганського питання. Або впорядкування має поширитися на всю підкарпатську зону воєнних дій зі створенням концентраційного табору, який було би розміщено у вибраному для цього придатному місці; або циган поселили б у визначене місце на території міста місцевого самоврядування Ужгорода, тобто в табір, їхнє пересування було б обмеженим, працездатних залучали б до роботи, цілий табір перебував би під медичним наглядом. Для цього останнього варіанта я розробив проект обов'язкової постанови. У разі створення табору на території міста найбільшою перешкодою є нестача придатної для цього території у власності міста. Межа міста Ужгорода є дуже вузькою. У власності міста території, що відповідала би вимогам табірної притулку, немає, й лише у взаємодії з управлінням лісів можна було б улагодити питання таким чином, щоб малоцінну для них територію, яка являє собою їхню власність, за ідеальну річну орендну плату вони віддали в оренду місту з метою створення циганського табору.

Якщо й це вирішення потребувало би тривалішого часу, то до всебічного впорядкування циганського питання табір по вулиці Берчені слід би ліквідувати й тимчасово поселити циган до радванської частини міста. Обґрунтуванням ліквідації могли би бути міркування соціальної гігієни, пожежонебезпеки та

близькість центральної частини міста (Припис:247.673/1943.VII.B.2. Ф. М. міністра землеробства).

З метою впорядкування циганського питання пан угорський королівський міністр внутрішніх справ у 1928 році видав прикладене циркулярне розпорядження № 257.000, і так само в 1932 році циркулярним розпорядженням № 198.892/1931 надав інструкцію стосовно розміщення таборів.

З повагою на підставі вищевикладеного прошу зробити вирішення питання предметом вивчення.

Ужгород, 10 липня 1944 р.

Від імені бургомістра
(Підпис)

(Гербова печатка Управління бургомістра міста місцевого самоврядування Ужгорода)

ДАЗО. – ф. 47. – оп. 1. – спр. 402. – арк. 1-4.

40

Штамп:
МІСТО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УЖГОРОД
Відділ технічних питань

Проект обов'язкової постанови про поселення циган, які проживають на території міста місцевого самоврядування Ужгорода, до створеного з метою врегулювання питання закритого табору

§ 1.

Мета обов'язкової постанови

Спільнота міста місцевого самоврядування Ужгорода вважає нинішній спосіб життя циган, які проживають на території міста, шкідливим з точки зору соціальної гігієни, громадської моралі та громадської безпеки, а також з точки зору економічних умов у місті, і для зміни цього становища видає нижчевикладені розпорядження.

§ 2.

Бургомістр зобов'язаний з чиновницького складу міста призначити референта в циганських справах, щоб він виконував заходи даної обов'язкової постанови, уважно спостерігав за способом життя циган і користувався всіма можливими нагодами, способами та засобами, щоб звільнити місто від не зайнятих справою, бродячих циган.

§ 3.

Створення закритих циганських поселень

З точки зору обов'язкової постанови циганом слід вважати будь-яку особу циганського походження та без огляду на походження кожен таку особу, яка проживає разом із циганами. Цигани зобов'язані мешкати у так званому циганському містечку або в циганському поселенні. На вимогу бургомістра циган, який проживає на іншій території міста, зобов'язаний переселитися на

визначене місце до циганського містечка або циганського поселення; якщо ж він не виконає вимогу, то переселення слід здійснити примусово з залученням служби охорони внутрішнього порядку. Дія обов'язкової постанови не поширюється на тих циган, які попри їх очевидне циганське походження мають нормальне житло в центральній частині міста і займаються справою чи ремеслом, що забезпечує їм засоби до існування. У разі сумнівів дане питання вирішує бургомістр.

§ 4.

Як циганське містечко, так і циганське поселення слід обгородити таким чином, щоб вхід був можливим лише через запірні на замок ворота.

§ 5.

Для безпосереднього нагляду за обгородженим циганським містечком та поселенням бургомістр призначає одного з придатних для цього мешканців містечка або поселення. Для призначеного таким чином наглядача (вайди) поблизу воріт місто влаштовує окреме місце проживання й у разі необхідності винагороджує послуги наглядача відповідним чином. З придатних для цього циганських чоловіків організовується табірна охорона. Число членів охорони становить 8 осіб.

§ 6.

Наглядач зберігає ключ від воріт поселення або містечка, обліковує всіх осіб, які проживають у циганському містечку, доповідає референтові про циганські справи, про всі зміни в житті поселення (народження, смерть, шлюб, неоформлений шлюб, розлучення, від'їзд тощо). Обов'язком наглядача є замикання воріт на замок о 10-й годині вечора з 1 квітня до 30 вересня й о 9-й годині вечора з 1 жовтня до 31 березня. Після замикання воріт він може впускати лише тих осіб, котрі письмовим дозволом референта в циганських справах підтверджують, що у зв'язку з їхнім заняттям (музиканти) повертаються додому пізніше.

§ 7.

Циганський кадастр

Про всіх циган, які мешкають у циганському містечку, референт у циганських справах веде облік із системою розміщення карток у картотеці, яка містить такі рубрики:

Облікова картка цигана

1. Прізвище та ім'я (можливо, прізвисько).
2. Місце, дата народження, релігійна належність.
3. Сімейний стан.
4. З чого живе.
5. Детальніша характеристика житла.
6. Перелік вжитих санітарно-гігієнічних заходів.
7. Перелік соціальних заходів.
8. Записи стосовно морального життя.
9. Покарання та інші заходи.
10. Інші зауваження.

§ 8.

Санітарно-гігієнічний контроль

Міське медичне відомство принаймні один раз на місяць, однак на прохання референта в циганських справах і більше разів, проводить у циганському містечку санітарно-гігієнічне обстеження й готує письмовий звіт про результати обстеження. На підставі звіту в кожному окремому випадку призначаються необхідні заходи, й результат заходів зазначається також в облікових картках мешканців поселення, яких це стосується.

§ 9.

Моральне виховання

Особливий предмет піклування референта в циганських справах: моральне життя мешканців поселення має складатися задовільним чином. З цією метою на порядку денному постійно має вирішуватися припинення неформальних шлюбів ("диких шлюбів"). Слід перешкоджати появі в поселенні чужих осіб. З метою ефективнішого забезпечення морального виховання всіх тих циган, спосіб життя яких викликає осуд з моральної точки зору, референт у циганських справах може позбавляти їх тих видів соціальної допомоги, що надаються циганам.

§ 10.

Нагляд у сфері охорони громадського порядку

З метою контролю громадської безпеки кілька разів на рік у невизначений попередньо термін поліцейське відомство проводить облаву в циганському містечку та циганському поселенні. Щодо цього референт у циганських справах у кожному окремому випадку підтримує контакт з угорським королівським поліцейським управлінням.

§ 11.

Трудова повинність

Будь-яку міську допомогу може отримувати лише той циган, який веде трудовий спосіб життя. З метою втілення цього в життя референт у циганських справах кожного року готує трудовий план для забезпечення зайнятості працездатних циган. Необхідні для виконання трудового плану кошти (фонди) місто забезпечує у діючому річному бюджеті або в кошторисі фонду соціального захисту населення та сім'ї.

§ 12.

Заборона поселення бродячих циган

Циган з іншого міста або населеного пункту не може переїжджати до Ужгорода з тією метою, щоб поселитися в тутешньому циганському містечку або циганському таборі. Про видворення бродячих циган, які вселилися туди без дозволу, на місце, яке їм належить, у кожному окремому випадку позачергово через поліцейське відомство розпоряджається референт у циганських справах.

§ 13.

Сприяння соціалізації циган

Той циган, який має заняття чи ремесло, що дає йому засоби до існування, спроможний орендувати нормальне житло або купити будинок, може на

підставі дозволу бургомістра будь-коли виселитися з циганського містечка або циганського поселення. Цій соціалізації циган бажає сприяти й місто, і саме тому референт у циганських справах зобов'язаний підтримувати втілення такого наміру в життя. Перед виселенням проводиться ретельне медичне обстеження.

§ 14.

Заборона окремих видів зайнятості для циган

Той, хто мешкає в циганському містечку або циганському поселенні, не може провадити жодне таке заняття, яке пов'язане з поводженням з харчовими продуктами або з їхнім постачанням.

§ 15.

Каральні положення

За вчинене порушення карається грошовим штрафом до 40 пенге або, в разі неможливості його стягнення, 1-3-денним арештом та особа:

1) котра перелазить через огорожу циганського містечка чи поселення, або особа, яка не є мешканцем поселення і входить у циганське містечко без дозволу референта в циганських справах;

2) котра мешкає в циганському містечку або поселенні й порушує правила, визначені в § 6;

3) котра ухиляється від санітарно-гігієнічної перевірки, приписаної в § 8;

4) котра всупереч визначеній у § 12 забороні поселяється в циганському містечку або поселенні;

5) котра, будучи мешканцем циганського містечка, зайнята справою, що стосується харчових продуктів або їхнього постачання.

§ 16.

Процес у зв'язку з порушенням належить до компетенції міського поліцейського судді у кримінальних справах.

§ 17.

Дана обов'язкова постанова набуває чинності протягом 8 днів після її затвердження та оголошення, і її виконує бургомістр.

ДАЗО. – ф. 47. – оп. 1. – стр. 402. – арк. 1-5.

41

Предмет: Впорядкування циганського питання

Додаток: 5

шт.

Номер ...0/1944

Панові оперативному урядовому вповноваженому

Ужгород

Вношу подання до бургомістра міста місцевого врядування Ужгорода та до Ужгородської станції Державної установи охорони здоров'я і соціальної гігієни з тим, щоб вони в зоні воєнних дій з міркувань громадської безпеки, соціальної

гігієни, нагляду та моралі попіклувалися поселити до єдиного трудового табору й там примусити до роботи на захист вітчизни тих циган, котрі не можуть підтвердити своє заняття (професію, ремесло), яке забезпечувало б їм постійні засоби до існування.

На мою думку, за відповідного нагляду їх можна було б використовувати для лісозаготівлі.

Ужгород, 15 липня 1944 року

ДАЗО. – ф. 47. – оп. 1. – спр. 402. – арк. 1.

(Підпис)

Про автора

Мазурок Ігор Олегович, кандидат юридичних наук, доцент Закарпатського державного університету, народився 2 вересня 1972 р. в м.Ужгород, в сім'ї викладачів УжДУ. У 1989 р. закінчивши із медаллю Ужгородську загальноосвітню середню школу № 15, вступив на історичний факультет УжДУ (тепер Ужгородський національний університет), який закінчив із червоним дипломом у 1994 р. Одночасно здобув вищу юридичну освіту, навчаючись заочно на юридичному факультеті УжНУ. У 1994-2002 рр. працював учителем історії в Ужгородській загальноосвітній середній школі № 15. З вересня 2002 р. працює викладачем кафедри теорії та історії держави і права Ужгородського державного інституту інформатики, економіки і права (тепер Закарпатський державний університет), де читає для студентів цього вищого навчального закладу, а також для студентів Київського університету права (філія при ЗакДУ) такі нормативні та спеціальні курси: "Основи римського права", "Філософія права", "Еристика", "Соціологія права", "Порівняльне правознавство", "Проблеми реалізації правових норм", "Методика і реалізація наукових досліджень в юриспруденції" та інші. У 2009 р. в КНУ імені Тараса Шевченка захистив кандидатську дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук на тему: "Правове становище Закарпаття у 1939-1944 рр. (історико-правове дослідження)". Автор понад 15 наукових публікацій, співавтор колективної монографії "Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід" (Ужгород, 2008) та інших праць.

Наукове видання

Ігор Мазурок

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАКАРПАТТЯ у 1939-1944 рр.

Монографія

Науковий редактор – Олег Мазурок

Редагування тексту і коректура – Світлана Добей

Комп'ютерна верстка – Анатолій Домбровський

Підписано до друку 17.03.2010 р.

Формат 60x84/16, папір офсетний,

Гарнітура Таймс, Умов.-друк. арк. 18,13

Тираж 500 прим.

Видавництво «Карпатська Вежа», м.Мукачево

Видруковано ПП «Повч Р.М.»

м.Ужгород, вул. Великокам'яна, 31

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:

Серія Зт № 11 від 11.04.2001 р.,

видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Мазурок І.

М 18 ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЗАКАРПАТТЯ у 1939-1944 рр. : Монографія/ Ужгород: Карпатська Вежа, 2010 . – 308 с.

ISBN 966-9078-04-1

У пропонованій книзі вперше у вітчизняній юридичній науці проведено комплексне дослідження особливостей становища Закарпаття (Підкарпатської території) у 1939-1944 рр. у складі Королівства Угорщина, охарактеризовано нормативно-інституційну основу реалізації державної влади в регіоні, проаналізовано рівень законодавчого забезпечення і реального дотримання основних громадянських прав місцевого населення. Правове становище Закарпаття у складі Угорщини, зазначається у книзі, є складним політико-правовим феноменом, сутнісними проявами якого є статус регіону як адміністративно-територіальної одиниці. В роботі також просторово і хронологічно визначено модель співвідношення особи, суспільства і держави на теренах регіону.

ББК 34:37.031